VALDEMAR DEN ANDENS

JYDSKE LOV

- efter den Flensborgske Codex -

tilligemed

den 1590 foranstaltede ny Udgave af Loven

og

den af Ekenberger 1593 besörgede plattydske Oversættelse af samme,

udgivne,

ifølge Foranstaltning af

det kgl. Ministerium for Hertugdömmet Slesvig,

ved

P. G. THORSEN,

Universitets-Bibliothekar, Medlem af det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog.

KJØBENHAVN.

Trykt i det Berlingske Bogtrykkeri.

1853.

(I Kommission i A. F. Høst's Universit.-Boghandel.)

Forerindring.

Der er ingen af de gamle danske Love, der har tilbagelagt en så mærkelig Bane som jydske Lov. I det de på samme Måde, hver for sig, dannede sig i en fjærn Tid, der går ud over Historien, ligesom af sig selv og uvilkårlig udviklede sig gjennem og af Retssædvaner, Kjendelser og Anordninger - hvilket sidste især er påviseligt ved skånske Lov - fik de alle sin bestemte Form i første Halvdel af 13. Århundrede. Det skete upåtvivlelig sidst med jydske Lov, men den blev efter en varsom Ordning af de ældre Retskilder også vedtaget og stadfæstet på en almindelig Rigsdag, hvilket ikke vides om nogen af de andre, og mens de andre i Tidens Løb vege tilbage, blev den jydske stående som gjældende.

1) Jydske Lov blev på Dansk udstædt i Vordingborg, - et Sted hvor, som Navnet giver tilkjende, Retten var plejet fra gamle Tider, selv om der ikke just er, som man har villet, noget Runemonuments Vidnesbyrd derfor - i Året 1241 i Marts Måned af Kong Valdemar den anden, der derfor hyppig findes benævnt med Tilnavnet „Lovfører". Lovens egen Fortale siger så udtrykkelig, at det var dette År og på Dansk, så man må undre sig over, at der sålænge har kunnet fremsættes andre Meninger herom. Dens Område var Halvøen og de fynske Øer. At den ikke har haft nogen anden Bestemmelse er noksom beviseligt af Middelalderens Forhold i det hele og af Forholdene som de vare endnu i 17. Århundrede. Det er imidlertid nok troligt, at Øerne ikke have stået i et så fast Forhold til Loven som

Halvøen, hvor den ustridig egentlig har hjemme. — Er den mulig end at henføre især til sammes nordligere Halvdel, så har igjen den sydlige Halvdel bestandig bevaret den, og denne har endda et vigtigt Retsmonument, der er ældre end jydske Lovs Udstædelse, nemlig Staden Slesvigs gamle Stadsret. Det er i Grunden besynderligt, at Bevarelsen har fundet Sted, da skandinaviske og germaniske Stammer strax ved Historiens Begyndelse mødtes i dette Landskab, da den uhindrede Land-Samfærdsel, der bestandig har haft så stor Indflydelse på Halvøens Vilkår, stadig forbandt med det store Fastland, og da endelig Naboskabet fra først af var vanskeligt og Forholdene navnlig fra midt i 13. Århundrede bleve i meget lang Tid stedse ugunstigere. Men mærkeligt er det også, at Landet „syd for Åen" tidlig fik en vis Udsondring, skjönt en sådan oprindelig ikke fandt Sted. Benævnelsen „syd for Åen" er ikke, som man har ment, blot grundet i de islandske historiske Skribenters Opfattelse, når de jævnlig tale om „fyrir sunnan á" ved meget forskjellige Lejligheder, men er ren dansk; „for sunnæn a" forekommer således i en kongelig Forordning fra omtrent 1280. Oprindelig var imidlertid denne Udsondring ikke, derom vidner uden al Tvivl netop jydske Lov mere end alt andet, enten man så tager dens Kilder eller dens Udstædelse i Betragtning. Upåtvivlelig vidner også Ribe Bispedömmes Stiftelse i det 10. Århundrede om, at det var således. Men et Udtryk fik denne noget udsondrede Stilling ved et eget Landsting på Urnehoved, som vistnok var til i det mindste midt i det 11. Århundrede, og vel må antages at have haft sin Grund i de forskjellige Stammers Samværen i Landskabet, i sammes naturlige Beskaffenhed, i det det engang ved en stor Ström tværs over - hvilket enhver endnu tydelig kan se og ved at komme forbi ikke kan andet end blive opmærksom på - hindredres noget fra Samfærdsel med Halvøens nordlige Del, hvor det almindelige, i Viborg langt fraliggende, Landsting fandtes. Urnehovedting bevarede dog, såvidt vides, altid trofast Karakteren af at være - ikke det almindelige Landsting, men et Landskabsting, hvorfra der kunde appelleres og appelleredes til hint; det skal senere være sket på en Måde endnu 1586.

Der er nylig foretaget ombyggelige Undersøgelser af Stedet, hvor Urnehovedting holdtes indtil 1524, (navnlig af Topografen J. N. Schmidt og meddelt i Antiq. Tidsskrift for 1849-51, S. 47-57 tilligemed et Kort over Egnen). Derimod savnes aldeles en alsidig, indsigtsfuld og upartisk Fremstilling af alt, hvad der vedkommer Urnehovedting, dets Forhold og Virksomhed, og en sådan er derfor i höj Grad ønskelig. Et Hovedmateriale haves i de indholdsrige Akter i Prosessen for den tydske Kejser 1424, der findes trykte efter Originalen i Scriptores rerum danicarum Tom. 7, p. 263-455, og et lignende vil vistnok også findes i Akterne i den 1587 afgjorte Proses for den tydske Kammerret (med tilhørende Grændseafgjørelse allerede fra 1557) om Slesvig Stifts Stilling til Riget, (jfr. Kamptz, Staatsrechtl. Bemerkungen, 1847, S. 326). En fuldstændig Undersøgelse vilde i Sandhed være vigtig og lærerig. - Den betydningsfulde Skik fandt i Slesvig Sted, at jydske Lov blev oplæst på selve Staden Slesvigs Rådhus af Byøvrigheden for menige Almue. En Efterretning om denne Skik, der er så alderdommelig, at den næsten fører tilbage til Oldtiden og den Kulturtilstand, Sagaerne fornemlig skildre, er meddelt i „Den danske Atlas", Tom. 7, (Kbh. 1781) der blot omhandler Hertugdömmet Slesvig og har så meget samlet som ellers ingensteds findes. Der berettes S. 588, at dette fandt Sted 1448 (mulig en Fejl for 1488) 1492, 1494, 1496 og 1504, hvorom det hedder „an S. Lorentz Dage, ward dat Loobock gelesen upp dem Huse". Beretningen er efter Stadens gamle Protokoller og mulig vilde, da sådanne endnu haves, (jfr. Falcks staatsbürg. Mag. 7 Bd.) et nyt Eftersyn af dem bringe flere interessante Ting frem herom. Er Oplæsningen holdt op med 1504, er det formodentlig foranlediget derved, at Lovtexten dette År for første Gang blev udgivet, hvorimod det, at en plattydsk Oversættelse 1486 blev udgivet, altså ikke har foranlediget nogen Standsning heri. - Endelig er det ældste, nu her udgivne, Håndskrift af Jydske Lov blevet opbevaret på Flensborg Rådhus, hvor det uden Tvivl i Århundreder har haft Plads, og det berettes endnu midt i forrige Århundrede, at Håndskrifter af Loven fandtes ved flere slesvigske

Kirker; det var nok værd at være opmærksom på, hvor det har været eller mulig er.

Endnu er det at erindre, at Jydske Lov i nyere Tid håndhævedes i Kong Christian den 5. Forordning af 15. Nov. 1684, og at Kong Frederik den 4. befalede 1722, at Udgaven af 1717 af jydske Lov med Tilbehør skulde anskaffes ved alle Retter i Slesvig. I hin Forordning var henvist til, at der mulig forestod en Forandring og det var virkelig også i Værk med en ny Lovs Udarbejdelse. Det er ikke meget bekjendt, dog kan det ses af den udførlige Underretning i Molleri Cimbria litterata Tom. 3 om den lærde Rendsborger Marquard Gude, i det der p. 285 berettes om ham: „Regejubente novo legum ducatus Slesvicensis - codici conscribendo se accinxit. Qvi tamen labor - est interruptus (1689) et successu caruit". Efter Statsakten af 9. Sept. 1806 sattes det i Gang med en ny borgerlig Lovbog for „die Herzogthümer". Det forhindredes ved Begivenhederne i Året 1807 og deres Følger, og det blev en af denne strænge Tids blivende gode Virkninger.

Således gjælder jydske Lov endnu den Dag i Dag i Hertugdömmet Slesvig, den gamle Lov, der så simpelt og smukt udtaler (2, 7) den höje Grundsætning, at „Sandheden skal altid være mægtigere og kjærere end Loven".

2) Som Følge af at Jydske Lov forholdsvis har haft så stort et Område og i så mange Århundreder har været brugt i forskjellige Skikkelser, har den en stor Litteratur i flere Sprog. Den haves først udgivet i en gammel plattydsk Oversættelse. Langebek ytrede den Mening (i dansk hist. Alm. 1764), at en sådan uden Tvivl var trykt mere end en Gang för År 1500, og fra andre Sider komme ligeledes Angivelser frem, der tyde herpå. Udgaven fra 1486, 4to, er imidlertid den eneste egentlig bekjendte og rimeligvis i alt Fald den første. Der var netop 1486, i det mindste et midlertidigt, Bogtrykkeri i Staden Slesvig. I dette År tryktes nemlig der det anselige og smukke „Missale Ecclesiæ Slesvicensis" - som i vore Dage er en endnu större Sjældenhed end hin (skjönt sammes Tilværelse tidligere endog har været betvivlet) og vel næppe findes fuldstændig uden i

Exemplaret her i det store kgl. Bibl. - og det synes derfor, at man snarest må tænke sig, at jydske Lov da også er trykt der, i det det er uangivet, hvorfra den er udgået. Omtrent 1485 havde Ditmarskerne fået sin Landret mangfoldiggjort ved Hjælp af den ny Kunst; ved samme Tid blev også Th. Gheysmers Udtog af Saxos danske Historie trykt på Plattydsk og den danske Rimkrönnike oversat deri, ligesom der i det hele i den Tid herskede meget Liv i dette Sprog, som har en stor og interessant Litteratur, der ubillig og længe har stået tilsidesat. Hvad Loven angår, da er den naturligvis blevet oversat, fordi den behøvedes i det sydlige Slesvig og hos Friserne på Vestsiden. Det synes endog, som om Oversættelsen er blevet til hos dem. Det tör vistnok sluttes af en bag i Bogen anbragt Påkaldelse at „St. Anna sulff drude" (iføige en ikke enkeltstående, men almindelig katolsk Skik, jfr. Acta Sanctorum under 26. Juli) som hjælpende „in waters noeet". Fejlfriere og bedre end i den trykte Bog findes denne plattydske Oversættelse i det mindste i 4 ældre, endnu tilværende, Membranmanuskripter - for blot her at nævne disse - hvilke vistnok ere et Bevis for en tidlig og ej ubetydelig Udbredelse. Et af disse, som er her, i Univ. Bibl. i den Arnamagnæanske Håndskriftsamling under Nr. 6, 8vo, er mig vel bekjendt, men det er ikke synderlig ældre end 1486. De 3 andre, nemlig et i Tübingen, et på Lindau og et i Gettorf Kirke i Slesvig gå ikke ud over det 15de Århundrede. Utydelige Spor af den findes også kun lidet længere endnu tilbage i Tiden og den er derfor dog vist ej blevet til för hen mod Slutningen af 14. Århundrede. Man er uvis, om den oversat fra Lovens danske Text eller fra en latinsk Oversættelse af denne.

En latinsk Oversættelse af jydske Lov, der er fra midt i 14. Århundrede og altså er ældre end de tidligste Spor af den plattydske jydske Lov, haves endnu. En sådan findes i Membranen Arn. Magn. Nr. 11, 8vo, og er trykt i Biskop Knuds Udgave af Jydske Lov, der udkom i Ribe 1504, 4to. Vistnok betragtedes denne latinske Oversættelse sædvanlig som Biskop Knuds - således sagde Ar. Huitfeld „giorde Judsk Lowbog paa Latine" - men

det er ikke så, den er meget ældre og kun forefundet og optaget af Biskop Knud i hans Udgave. For første Gang fremkom her Lovens gamle egentlige Text, dog i den foryngede og noget forandrede Form, som Håndskrifterne af Loven og Sproget havde i Slutningen af 15. Århundrede. Til de latinske Glosser og Anmærkninger, som ledsage Udgaven, har derimod Bogens Tittel alene Hensyn, i det denne endog slet ikke nævner den også deri indeholdte latinske og danske Text. Den lyder således: „Quedam breues expositiones *et* legum et iurium, concordantie et alligationes circa leges iucie per reuerendum in *Christo* patrem ac dominum Kanutum Ep*iscopum* vibergen*sem et* venerabilem vtriusq*ue* iuris doctorem, super iutor*um* legisterium." Upåtvivlelig vare hine mange og store Glosser egentlig Hovedsagen og det er vel heller ikke med Urette, at Biskop Knud endog af nyere Forfattere må høre ilde, fordi han ved dem bidrog til at føre den romerske Ret ind, hvor den ikke har hjemme. Det er vistnok sandt, når Gadendam, der dog var „antecessor" i Kiel, siger [hist. iur. cimbr. p. 39]: „laudamus præsulis operosam industriam, si modo non addidisset concordantias et allegationes e iure peregrino. Pessimo sane exemplo viam monstrauit primus, qua, rationes legum patriarum in Latii latebris quærendo iuris prudentiam natiuam sensim deformarent." Og selv Falck giver Medhold heri ved at ytre (Das jütsche Low, Einleit. S. XXXIII): „Dieser Interpret hatte den Kopf zu voll von römischen und canonischen Rechtsideen, als dass ihm die Erklärung des Gesetzes im Geiste desselben hätte gelingen sollen." Uden Værd ere imidlertid ikke de indførte Domme, forefaldne Tilfælde, Retssædvaner etc., og en virkelig Fortjeneste var det at få Loven udgivet i Grundsproget, hvilket den för aldrig havde været, og för end endnu nogen anden af de gamle danske Love blev trykt, til hvilket den blev en Opfordring. At der var stor Trang til den og at den rundt om i Riget har været velkommen, ses deraf, at den 1508 allerede optryktes i Kjøbenhavn uforandret, - og at det latinske Apparat også har været Tidsalderen nødvendigere, end vi nu så lige kunne forstå, kan der vist næppe være nogen Tvivl om. Det må

tillige erindres, at Forholdene, hvorunder Udgivelsen fandt Sted, ikke ere nærmere bekjendte. Et vigtigt Bidrag dertil afgiver Håndskriftet Arn. Magn. 12, 8vo, der synes at indeholde et Udkast til Biskop Knuds Glosser, således at meget er rettet og udslettet deri, og Anvisning er givet til Ordningen deraf. Overensstemmende hermed ere de også indførte i Randen af Membranen Arn. Magn. 16, 8vo, der allerede för indeholdt (skrevet med en ældre Hånd) den latinske Oversættelse og den danske Text og flere Lovstykker, således som de ere trykte i Udgaven 1504. Forsåvidt synes altså nysnævnte Manuskript at kunne betragtes som dennes Kilde. To lignende Membran-Manuskripter haves desuden endnu (i det kgl. Bibl., i den gamle Manuskriptsamling Nr. 3135-36. 4to), der dog, i det de vise, at Afskrifter forplantedes, noget afvige fra det trykte. Alle 3 have Årstallet 1488, der vistnok kun er blevet gjentaget i Afskrifterne til forskjellig Tid af den egentlige Original, fordi det der fandtes som angivende Tiden for Værkets Slutning. Man har hidtil ej turdet antage dette, fordi ingen Efterretninger havdes om Biskop Knud så langt hen. Men han fik, på Grund af sine hyppige diplomatiske Rejser, tidlig Medhjælper og Efterfølger, og det er desårsag ikke besynderligt, om der forsåvidt intet vidstes om ham, efterat han ganske var trådt tilbage. Der vilde vel således næppe være noget vovet ved at antage, at han havde levet endnu 1488, skjönt han vel ej nævnes efter 1478. Heldigvis er i den senere Tid et Pergaments-Dokument, der findes i Viborg Rådstuarkiv, blevet bekjendtgjort, hvoraf erfares, at han endog levede 1499. Ved et Sandemandstog „red værdige Fader Biskop Knud med“ på Viborg Mark Mandagen efter Valborg Dag det angivne År. Der var ikke nogen anden Biskop i Riget af dette Navn, hvormed han kunde forvexles; Årstallet er rigtigt og hvad der kan antages med Hensyn til hans Alder lægger ingen Hindringer i Vejen, og man er således vistnok uberettiget til ikke at tilkjende Udsagnet fuld Gyldighed. Umuligt vilde det endog ikke være, at han selv havde oplevet Udgivelsen. Udgavens Tittel kan vel ikke just være fra ham, men, som det i det mindste synes, den betegner ham dog heller ikke som af-

død. Der er på denne Måde flere ej så let forenelige Momenter, som ej ere uden Vigtighed og at tage med ved en ny Undersøgelse af Forholdet med disse Glosser og deres Redigering, som vel kunde behøves.

Herefter gik en lang Tid, inden noget igjen foretoges med Jydske Lov. En 1557 af Rigsråden Erik Krabbe, som det synes efter Kongens Anmodning besörget, höjtydsk Oversættelse - vel ikke uden Hensyn til den gamle plattydske - behøver kun at nævnes, fordi den plejer at omtales, blev meget udbredt i Afskrifter og endog på ny overført på Plattydsk, og vel ikke var uden Sammenhæng med det almindelige Lovrevisions-Arbejde, som dengang forehavdes. Udgivet blev den nemlig ikke för 1684 i Kjøbenhavn af P. Resen og kunde altså ikke have haft uden en meget indskrænket Virkning. Det er vistnok ganske med Urette, at Falck (Privatrecht 1, 414) beklager, at der ikke er gjort nok for denne Oversættelse og den gamle plattydske. Hvad der behøvedes med Hensyn til denne, er vistnok sket ved at den igjen er gjort alle tilgjængelig, og med hin bör vistnok intet foretages. Omsider 1590 kom jydske Lov frem igjen og denne Gang ved offentlig Foranstaltning, hvis Hensigt er tilkjendegivet i Titlen, der lyder således: „Den Rette Judske Lowbog, Nu Nylige offuerseet, Corrigerit oc Dansken Forbedrit, Aar MDLXXXX. Prentet i den Kongelige Stad Kiøbenhaffn, Aff Matz Vingardt, 1590. Cum Gratia et Privilegio Serenissimæ Regiæ Maiestatis." — På Tittelbladets anden Side er det kongl. Våben afbildet med Underskrift „Arma Regis Daciæ". Derefter følger Forordningen af 14. Avg. 1590 (der her også vil findes trykt foran Loven,) hvorved denne Udgave indføres og gjøres gjældende „alle Steder, hvor jydske Lov bruges", og strax derefter Lovens Fortale og selve Loven. Noget nærmere vides slet ikke om, hvorledes den er blevet til, efter hvilke Regler og ved hvem. Kansleren Niels Kaas, Regjeringsrådets første Medlem, betegnes dog som den Mand, der har iværksat og mulig endog forestået dette Lovarbejde. De flere Skrifter, der udgaves til hans Amindelse 1594 i Anledning af hans Død tale vel ikke noget herom og der er vist ikke i

noget dansk Skrift fra den Tid noget meddelt derom; ligesom der næppe i noget Bibl.-Manuskript er noget lævnet til Kundskab om denne Revision og Fremgangsmåden derved, — besynderligt nok, da der ofte er efterladt os meget om langt mindre vigtige Ting. Alligevel er der dog al Årsag til at antage, at N. Kaas er Ophavsmanden. Ligesom han vistnok med störste Grund af en Samtidig betegnedes som „omnem hanc ætatem vincens", således var han en Mand med betydelige Studier, og meget nidkjær for Rettens Håndhævelse, hvilken mulig endog fremskyndede hans dødelige Afgang. En Forestilling om, i hvilken höj Anseelse jydske Lov stod den Tid, får man ved at se, hvorledes Ar. Huitfeld drev på, (f. Ex. 1589 i Fortalen til Udgaven af Andreæ Sunonis leges provinciales Scaniæ) at man skulde afskaffe de andre gamle Provindslove og gjøre denne til almindelig Landslov, som den, der havde Fortrinnet („tanqvam præstantior"). N. Kaas tog dog sikkert det rette Parti ved ikke at gjøre dette, men skaffe jydske Lov Foryngelse ved större Tilgjængelighed, Almenforståelighed og fornyet Lovskraft. - Den Besynderlighed finder Sted ved denne Revision af 1590, at der er tre forskjellige Udgaver fra dette samme År. At den ene eller de to skulde være blotte Eftertryk, kan, skjönt der ikke anføres, hos hvem de ere trykte (men vel i Kjøbenhavn 1590) ikke antages, da de begge sige sig at have kgl. Privilegium. Heller ikke giver en (hidtil utrykt) kgl. Bevilling af 26. Avg. 1590 angående Lovens Trykning nogen nærmere Oplysning herom. Som den egentlige Hovedudgave må uden al Tvivl den betragtes, som har Bogtrykkerens Navn, idelig det kgl. Våben, og derved og ved större skårne Begyndelsesbogstaver har Tegn på at være den første og den, der er anvendt mest på. Men adskillige större Trykfejl i denne, hvorved endog Meningen forstyrredes, - i Tal dog ikke flere, end at de have kunnet opføres tilsidst på et Blad -, må vel have foranlediget, at man foranstaltede ny Aftryk, hvori disse Fejl ere rettede. Dette Fortrin have de to senere, i øvrigt have de i det hele ingen, navnlig den ene, - de ere nemlig, som sagt, forskjellige. Alle tre have samme Antal Blade og samme Signatur, men den oprindelige er sat alligevel for sig alene, det er tydeligt,

og selv de to andre ere ikke ganske ens satte, da Liniernes Slutning etc. ikke altid stemmer aldeles. For at angive noget, hvorpå de sikkert kunne kjendes hver for sig, skal jeg anføre, at imens i 1, 1. det første Bogstav (B) er så stort i det Oplag, jeg betegner som det oprindelige, at det går ned udfor 7 Linier, er det i det, jeg vilde kalde det andet, ikke större end at det går ned for 3 Linier, og i det tredie, det som öjensynlig er det ringeste og mest skjødesløse (om end enkelte Ting der kunne findes bedst), kun ned for 2. Til den oprindelige Udgave, og i det mindste også til den anden, hører foruden jydske Lov endnu Christian den 3. Reces af 1558, Frederik den 2. Reces af 1576, hans Håndfæstning, Gårdsret, Søret og adskillige „åbne Breve". Disses Antal kan forefindes forskjelligt, da det ikke nærmere angives, hvilke der skal være, men uden Tvivl er det hele „Forordn." af Fred. 2. af 27/12 1588 og 18 åbne Breve, alle 19 med 1590. Originaludgaven har på alt den samme Bogtrykkers Navn, den anden derimod ikke noget og er her ligeledes mindre udsiret. Det er en Mærkelighed ved en vedföjet Materiefortegnelse, at der oftere står Henvisning til „Constitutio Erici, Erici 2di, vide Glossam, in glossa", hvorved vel ikke kan være ment andet end Apparatet i Biskop Knuds Udgave, skjönt man ellers har ladet det uomtalt. — Kolderup-Rosenvinge, som indførte også Revisionen af 1590 i sin Udgave af jydske Lov, berører ikke denne her omhandlede Omstændighed med de tre forskjellige fra dette År. Stundum tales vel om „andre" Udgaver, men at herved de nyere menes fra 17. Århundrede, er tydeligt af Anmærkningen til 1, 53, der endog bestemt viser, at Kold. Rosenvinge kun har kjendt og aftrykt den, som jeg har betegnet som den tredie. Denne har nemlig her urigtig „almindelig", hvorimod de to andre fra 1590, både den oprindelige og den anden, have „Almindig". Det samme gjælder, for at tage et Par spredte Exempler, om „anden" i 2, 8, hvor disse to have „nogen", og om „End laaner hand hannem" i 3, 35, der er meningsløst endog og i Stedet for „dennem". Da min Opmærksomhed var blevet henvendt på, at der således var denne Tredobbelthed, var jeg så heldig at få de to, mig hidtil ubekjendte, forskjellige

Exemplarer erhværvet. Jeg har stadig sammenholdt dem alle tre, hvorom nærmere nedenfor. — Ny Oplag gjordes i det mindste 1642. 43. 69. 71, i hvilke enkelte mindre Fejl dels udgik dels tilkom. Efter 1671 udkom ingen, da jydske Lov blev overflødig i Kongeriget ved den almindelige Lovbogs Udstædelse 1683, men da man således lod den i dens danske Form forsvinde, unddrog man tillige Slesvig, også hvor der var Anledning, Bekjendtskabet med og Benyttelsen af denne. Gadendam, der som storfyrstelig Undersåt vel må betragtes som et uvilligt Vidne om slesvigske Lovforhold, ytrer i sin ovennævnte hist. iur. cimbr. pag. 43 om Jydske Lov fra 1590: „ad nostram ætatem normam constituit, ab qua deflectendum eo minus, quo magis ad decidendum iudici sufficit, et ad intelligendum iura non consulitur frustra a priuatis“.

Med Hensyn til de tydske Dele af Slesvig og med Hensyn til den, allerede dengang for længe siden, i Hertugdömmet indkomne Vane med Rettens Betjening i det tydske Sprog, også hvor det ikke skulde eller burde være, var det imidlertid nødvendigt, at den fornyede Jydske Lov blev overført på Plattydsk, der den Tid endnu var ikke blot Folkesprog, men tillige Kirke- og Retssprog. Dette skete ved Blasius Ekenberger fra Lübeck, en gammel Jurist, bosiddende i Flensborg, hvor han var Amtsskriver og blev meget brugt såvel i offentlige som private retslige Forretninger. Han fik 7. Sept. 1592 en kgl. Bevilling på at måtte med 10 Års Eneret, som den danske Udg. også havde, lade trykke en tydsk Oversættelse af Lovbogen, men således, at Bogen, [da det vist ikke kunde ske i Flensborg] skulde trykkes „udi vor Kjøbstad Ribe“, [hvor da det Vedelske Liljebjergs-Bogtrykkeri fandtes]. Det er ganske mærkeligt og Grundene hertil kunne tænkes at have været forskjellige. Således kom det dog ikke til at gå. Under 20 Nov. 1592 fik han et nyt Privilegium, udstædt i Forening af Hertug Johan Adolf og det danske Regjeringsråd, på at udgive, med samme Eneret, „das (newlicher zeit, in Denischer Sprach, auszgegangene) Jutische Lowbuch, in gute Holsteinische Teütsche Sprache“ og lade den trykke i Staden Slesvig. Der blev altså Eken-

bergers Værk trykt, og udkom 1593, 4to, som „Dat Rechte Judske Lowbock Anno 1590 auergesehn, Corrigeret, vnde in dem Densken vorbetert: tho Copenhagen in Druck vthgegahn. Nu öuerst vth dem Densken in de Holsteinische Sprake, van Worde tho Worde, Alse dat beiden Spraken am negesten hefft geschehn mögen, Vp dat trüwlikeste gebracht vnde vmme gesettet". Anno 1593. - Hans Navn står ikke altid på Titlen, vel endog sædvanligvis ikke, men først i og under Tilegnelsen til Kongen af 2. Jan. 1593. I denne Anledning kalder han sig blot „Bürger der Königlichen Erffstadt Flenszborch". Ligesom der vistnok var gjort Indsigelser fra Hertugens Side med Hensyn til Privilegiet, - og, som det synes, i dette Tilfælde ikke uden Grund, da det vel dels måtte være et Fællesanliggende, dels i alt Fald nærmest angik de tydske Indvånere, som fortrinsvis hørte under Hertugens Område - således fik nu Bogen ikke Lov fra denne Side til at komme ud strax og som den af Ekenberger var besörget trykt. Oprindelig var det kgl. Våben anbragt på den anden Side af Tittelbladet, derefter på et Blad for sig Kongens Portræt (vistnok efter et, der var meddelt af N. Kaas - i det mindste anmodede Ekenberger Kansleren om et til dette Öjemed, og det tidligste, der haves af Christian den 4., da han dengang kun var 15 År), hvorpå fulgte det omtalte Fællesprivilegium, Tilegnelsen til Kongen og tilsidst den kgl. Forordning af 20. Nov. 1592, hvorved Oversættelsen gjordes gjældende i Riget og Fyrstendömmet, som Ordene lyde. Det mishagede især Hertugen, at han herved ikke var taget med, og Uddelingen af Oplaget, der just var i hans By Slesvig, forbødes. Dog var allerede et Antal Exemplarer udsendt. Et meget sirligt, som findes her i det kgl. Bibl., og har den nys anførte Beskaffenhed, er formodentlig af dem, der bleve tilstillede Kongen og de regjerende Rigsråder. Men vistnok er den störste Del af Oplaget blevet behandlet efter Hertugens Forlangende, der slet ikke angik Arbejdet som Oversættelse af Loven. Enten have Exemplarerne fået det hertugelige Våben på den anden Side af Bladet med Kongens Portræt og et eller flere af de derefter oprindelig følgende Aktstykker, om ikke alle,

ere tagne bort, og det var vel det som egentlig forlangtes, - eller Lovens Fortale følger lige efter Titlen og det kongelige Portræt. Adskillige interessante Oplysninger og Dokumenter herom ere efter Originalerne meddelte i Staatsb. Magaz. 9ter Bd. og n. staatsb. Magaz. 6ter Bd. — Omfanget, hvori den Ekenbergerske Oversættelse gjælder, er alene bestemt ved Forordn. af 20. Nov. 1592, som desårsag også vil findes her anført foran Loven. Gadendams Udsagn herom - for også at anføre dette, ligesom det af ham om Udgaven af 1590 - er følgende (hist. iur. Cimbr. pag. 40-41): „eam - gloriam auctor sibi parauit, ut ipsius interpretatio publice adprobata, inque foris Jutiæ meridionalis, seu ducatus Slesvicensis, recepta, instar legis authenticæ habeatur“. Falck tilkjendegav sin Mening (i Privatrecht I, 413-14, udk. 1825) i disse Ord: „Seine Übersetzung ward zum öffentlichen Gebrauch sanctionirt und ist der geltende Text geblieben. Diese Autorisation hindert indess nicht, wo offenbare Irrthümer des Übersetzers erweislich sind, den wahren Inhalt des Originals als gesetzliche Vorschrift anzuerkennen.“ Der var 1593 gjort et stort Oplag, som ikke var gået med, da de 10 År vare omme, for hvilke Ekenbergers Eneret gjaldt. Resten blev derfor, formodentlig efter en simpel Tilladelse, forsynet med en ny Tittel fra 1603 og kaldt „Secundæ Editionis Des Jüdtschen Lowbokes .... Nu ... wedderümme auergesehen ... Prima Pars ... allen de Godt vnde dat Densche Recht leeff hebben tho gude thosamen beschreuen“. Der er dog slet ingen Forandringer foregået med selve Loven, kun ses det, at Begyndelsen indtil 4. Side er blevet omsat, men adskillige påfaldende skjødesløse Småting fra 1. Udgave komme igjen, ja endog det sidste Blad i samme, hvorpå der står „Gedrucket tho Schleßwig ... cum gratia et priuilegio ad decennium Anno XCIII“ er beholdt. Den Omstændighed, at dette Blad undertiden har manglet i Exemplarer, har dog foranlediget, at man har troet, at den såkaldte 2 Udgave virkelig var trykt 1603 og på et andet Sted. — Det vides ikke, at der herved var Fatalier at overstå, skjönt intet Hensyn er taget til Hertugen, men alene det kgl. Våben [og et Portræt af Kongen, i hans Alder den-

gang] på ny gives og ligeledes den så mishagende blot kgl. Forordning. Ellers er egentlig intet medfulgt fra 1593, derimod meddeles, der siges ikke i hvilken Hensigt, en Fortegnelse over alle „de Härrit im gantzen Ryke Dennemarck, Vth dem Norden an tho reken" og gående ud fra „Hallandt" ender den med dem „in dem Förstendohme Schleswigh". Tilegnelsen er til Statholder Gerhard Rantzouw. Iøvrigt gives især Oplysning om et forehavende Arbejde til Lovbogens Forklaring, over hvilket vedföjes en Udsigt. Allerede 1594 udgaves til den Ende, som et Tillæg, et „Repertorium alphabeticum", der nu gjentoges i Forbindelse med Loven. 1595 udkom endog en særskilt „Dispositio des Handbokes", 4to. Dette skulde nemlig være Navnet på det ny forklarende Værk, der skulde altså være Secundæ Editionis Secunda Pars. Sædvanligst kalder han det dog selv „Enchiridion", stundum „Elucubratio", og dette sidste er således ikke noget særskilt Værk, som man har antaget. Enchiridion udkom imidlertid aldrig, men haves endnu opbevaret i Manuskript. Et sådant i Original til 1-2. Bog er her i det kgl. Bibl. (gamle Mss-Samling 3287. 4to), og med Årstallet 1595. Enkelte Stykker af dette efterladte Værk bleve trykte i Westphalens Monum. ined. Cimbr. i Tom. 4 og 3. (Stykket „vam Landkauf und Beyspruch" er nemlig af Ekenberger, jfr. Falck, d. jüt. Low, Einl. S. XXXV.) ligesom i „Staatsb. Magaz. 6. Bd. hans „Tractätlein van Prozeszen", hvilken tillægges en stor historisk Vigtighed. — Ekenberger var også den Mand, der kunde skrive et latinsk Carmen; i et sådant (der haves særskilt trykt) lykønskede han til Kongens Kroning 1596. Også deri omtaler han sit store Arbejd med „Woldemari leges". Det vigtigste til Kundskab om Manden og hans Virken er hans Tilegnelser og de ham givne Bevillinger, hvilke Falck omstændelig har meddelt på ny i sin Udgave (og deriblandt blev Bevillingen af 7. Sept. 1592 her for første Gang bekjendtgjort.) Ekenberger har givet Prædikestolen til Nikolaj Kirke i Flensborg, hvor også et Epitaf og hans Billede fandtes, hvilke sidste forlængst ere borte (jfr. Danske Atlas 7, 369), men dog opbevarede i Afbildning ved Resens Udgave af Krabbes höjtydske Oversættelse af jydske Lov og i Westphalens Mon. ined. Tom. 4.

I Molleri Cimbria litterata, hvis hele 3. Tome anvendes på udførlige Efterretninger om fortjente litterære Mænd, findes om Ekenberger kun en Side, Tom. I, 145-46. Han døde i ringe Kår, 92 År gammel. Hans Dødsår 1616 er, mærkeligt nok, kun opbevaret i „Dansk Litteratur-Journal" 4. Bd. (S. 308), udkommet 1783-84 i Kjøbenhavn.

Efter et helt Århundredes Forløb udgaves først igjen 1717, 4to, et nyt Oplag af Ekenbergers Oversættelse; det udkom, besörget af Advokat E. Wölffel, ifølge en Bevilling der gaves Boghandler Bosseck i Flensborg, som för med 10 Års Eneret. I Titlen hedder det: „Das jütische Low, So in diesen Landen vornehmlich im Hertzogthume Schleswig durch Kgl. Befehl introducirt und bis dato gebräuchlich ist". I Tilegnelsen til Kongen siges, at der havde været længe meget Begjær efter denne Lov, både fordi den behøvedes ved Retterne og ønskedes af fremmede Lærde, „zweifels ohne weil sie das Maiestätische Alterthum verehren, welches in diesem Buche - - hervor leuchtet. Der unverfälschten Billigkeit zu geschweigen, die wie in allen dänischen Rechten also auch in diesen jütischen sich durchgehends spüren lässt und dabei in seinem kleinen Kern einen so zulänglichen Vorrath von Licht und Recht in sich hält, dass" etc. Til Udgaven, der i det ydre ikke nöje holder sig til den gamle, hører Ekenbergers Repertorium alphabeticum gjennemset og forøget, og (med særskilt Tittel) korte, hidtil utrykte, fortløbende Glosser til hele Loven af Advokat Joachim Blüting, der havde været i hertugelig Tjeneste i Staden Slesvig, men allerede var død i en höj Alder omtrent 1660. Stor Anseelse må disse Glosser have stået i, siden de således fremdroges, og det ved kongeligt Reskript befaledes 1722, jfr. Falcks d. jüt. Low, Side 23-24, at Retterne i Hertugdömmet Slesvig skulde være forsynede med denne ny Udgave af den jydske Lovbog med Blütings Glosser, hvorved dog tillige tilkjendegaves: „dass die Auslegung jetzgedachter Glosse des Blütings in iudicando nicht weiter nachzugehen sey, als selbige dem Text des Low-Buchs etc. conform". De små Afdelinger, hvori Ekenberger havde udskilt Kapitlerne, ere i denne Udgave numererede og for-

synede med Paragraftegn, der dog ingenlunde altid svare til hine. Det hedder blot, at man har numereret, uden at der siges noget om, hvorledes eller hvorefter dette er foretaget, kun synes det at være noget vedtaget, ikke noget nyt. Disse Tegn og Tal findes ikke i den danske Udgave og må vel have formet sig og forsåvidt stillet sig som nødvendige ved den mere detallierede Anvendelse af den tydske. Fra Blüting hidrøre de ikke, når man dömmer efter hans (större) Glosser i hans egenhændige Håndskrift. - Som Fortolker er Blüting blevet navnkundigere end Ekenberger, og med Rette. Dog må det erindres, at han var blot Praktiker og tog for meget Hensyn til den romerske Ret. Denne Dom, som allerede F. E. Vogt, der skrev en i sin Tid bekjendt Commentatio in leges juticas de homicidio, Kiel 1712, 4to, afgav over Blüting, [„practice qvidem doctus --- sed non raro conclusiones jus Romanum, Canonicum vel glossatorum opiniones redolentes format, qvæ juris jutici principiis directe adversantur"] er iöjnefaldende og er ikke siden blevet underkjendt, men gjentaget. Om Blüting selv vides overordentlig lidet, da man ikke, som Tilfældet var ved Ekenberger, har udgivne Skrifter af ham at hente noget fra. Molleri Cimbr. litt. har kun ubetydeligt I, 52 og Falck har derfor omhyggelig meddelt flere tilfældig erfarede små Efterretninger om ham i n. staatsb. Mag. 3. Bd. (p. 212-13, 351-52, 880-81, alt Vidnesbyrd om, hvor lidt han af Samtiden er blevet omtalt.) Hans „Observationes juris Cimbrici" 1-9 findes trykte i Westphalens monum. ined. Tom. 3, og endelig den 10. („von mancherley Todtschlägen im jütschen Low") i n. staatsb. Mag. 3. Bd., af hvilken det synes at fremgå, at Lovens kriminalretlige Bestemmelser have haft Gyldighed senere end det ellers plejede at antages. Desuden haves endnu af ham i Håndskrift: „Repertorium iuris" (jfr. Falcks das jütsche Low, Einleitung, S. XXXIV); „Erbgangsrecht", et Slags System over denne Materie af Lovbogen (et Manuskript heraf, der dog er temmelig nyt, haves her i kgl. Bibl., gamle Mss. Saml. 1126, fol.); og endelig (större) Glosser over Lovens 1. Bog (i et for en stor Del vist egenhændigt Manuskript, der tillige indeholder Observ.

1-4, sammesteds 1124, fol.) — Det vilde vistnok være interessant og lönnende, om der tilvejebragtes en Sammenstilling af, hvad der findes adspredt i Blütings og Ekenbergers (trykte og) utrykte Skrifter af mærkelige Tilfælde - for at bruge et Blütingsk Udtryk - „unter dem Lowbuche", af vigtige og oplysende Domme, Vedtægter og Skikke.

Det næste, der skete for jydske Lov var omsider en Udgave, Kbh. 1783, 4to, af den gamle Text, der havde været urørt siden 1508, men nu besörgedes efter et af de ældste Håndskrifter, Arn. Magn. 286. fol. af Lovhistorikeren P. Kofod Ancher. Det var et meget fortjenstligt Arbejde, og en god Begyndelse til alle følgende Bestræbelser i denne Retning. Udgaven ledsagedes af "Ting-Forklaringer", som dog ere temmelig få og korte, og „Ord-Forklaringer", der var det første af den Art, der betydede egentlig noget. Endelig er også vedföjet Texten en latinsk Oversættelse af Loven fra 1590. Den er dog ikke af Ancher selv, men fra det 17. Århundrede, i hvilket man, da jydske Lov havde fået en ny gjældende Skikkelse, ikke fornægtede den gamle Lyst til at oversætte Lovbogen i andre Sprog. Oversættelsen, der dog noget frit er behandlet af Ancher, er meddelt efter Arn. Magn. Nr. 13, 8vo.

Fremdragelsen af Lovens gamle Text på denne Måde fik upåtvivlelig ikke nogen Indflydelse på Studiet og Anvendelsen af den plattydske Text, som man kunde have ønsket. Der kom, hvor denne brugtes, ikke noget tilsyne i Litteraturen i det mindste, som kunde tyde herpå, og da det efter rigelig et Århundredes Forløb igjen blev fornødent at udgive denne, hvilket Falck gjorde ved sin „Das jütsche Low aus dem Dänischen übersetzt von Blasius Eckenberger. Mit einer hochdeutschen Uebersetzung, den Artikeln Tord Degns und einigen Anmerkungen", Altona 1819, 4to, skete det vel med ikke ubetydeligt Hensyn til den gamle Text, men det var dog vist ikke nær, hvad man kunde have ventet og ønsket, ligesom selve Lovbogen, som sådan, derved og ved at endog en höjtydsk, - dog ikke fra Udgiveren hidrørende, men ældre, - Oversættelse af den plattydske Text, altså en Oversættelses Oversættelse, tryktes ved Siden

af denne, blev ikke nærmet til, men fjærnet fra den Rod, hvoraf den var rundet. I det med synlig Forkjærlighed alt er fremdraget, der tjener til den Ekenbergerske Texts ydre historiske Belysning, er derimod slet intet medgivet til Hjælp ved det plattydske Sprog, hvilket dog vel kunde behøves, især da det gjaldt en gjældende Lovtext. Det er ikke klart, efter hvilke Grundsætninger den plattydske Text her er behandlet; Originalen er i alt ingenlunde nöje fulgt, hvad sammes Skriftform angår. I Henhold til denne Udgave blev Lovtexten indført i Esmarchs „Sammlung der Statute etc. welche das bürgerliche Recht des Herzogthums Schleswig betreffen", 1846, 8vo, S. 1-39, med en Del ikke uvæsentlige reale Anmærkninger og med Udeladelse af de Paragraffer, som „cessant", hvilke mest falde i 2. og 3. Bog, og ikke synes at være så mange som man skulde tro. I det denne Oversigt sluttes, ligger det nær at bemærke, at det ingenlunde er uvigtigt (som det vel ellers vil synes de fleste) at være opmærksom på, at den Ekenbergerske Lovtext, som først skulde efter Kongens Ønske have været trykt i Ribe, blev først trykt i Slesvig 1593 (og 1603), anden Gang i Flensborg 1717, tredie Gang i Altona 1819 ledsaget af en höjtydsk Oversættelse. Af sig selv har dette stillet sig således, men er ikke ubetegnende for Forholdene og deres Medfør til de forskjellige Tider. — Her har den för nu altså ingensinde været trykt.

For Fuldstændigheds Skyld og for deres Skyld, som stå Litteraturen fjærnere, ville endnu følgende litterære Oplysninger ej være på urette Plads. — Kolderup-Rosenvinge indførte i sin, i en stor Stil anlagte, „Samling af gamle danske Love" Jydske Lov efter det af Ancher allerede udgivne Ms. Arn. Magn. 286, fol. i 3. Bind, Kbh. 1837, 4to; - tilligemed den gamle latinske Overs., dog ikke efter Arn. Magn. 11, 8vo, der i Indledn. S. XV. antages (meget urigtig) at være „efter al Sandsynlighed endog fra det 13. Århundrede", men efter et andet Manuskript, som er dog omtr. 150 År yngre, og af den Grund at hint ikke var ganske fuldstændigt; - tilligemed Lovtexten fra 1590, dog kun med Benyttelse af den ene af de tre Udgaver fra dette År og tilfældigvis just den

mindst gode, - og endelig tilligemed den plattydske Text fra Udgaven 1486 og Thord Degns Artikler på Dansk og Latin. Apparatet er ikke stort, da det består af „Anmærkninger“ efter Lovens Orden til den gamle Text, hvilke ere af temmelig lille Omfang, men iøvrigt i det hele gode, og af løbende korte Bemærkninger til Texten fra 1590 anbragte neden under samme. Indledningen omhandler Håndskrifterne, men med stor Ufuldstændighed, ligesom de under den gamle Text satte Varianter langtfra ere fuldstændige, når Planen just skulde være at meddele dem. — Endelig udgav N. M. Petersen „Jyske Lov“, Kbh. 1850, 8vo, ifølge Planen ikke efter noget bestemt Håndskrift.

De vigtigste Kilder til Kundskab om jydske Lov ere: Anchers danske Lovhistorie, 1-2, 1769-76, 4to, der dog helst skal bruges i denne Originaludgave, da de Schlegelske Tillæg i 2. Udgave („Samlede juridiske Skrifter“, 1-3, 1807-11) ingenlunde have bragt Lovhistorien fremad; Gadendams historia iuris Cimbrici speciatim slesvicensis et holsatici, 1770, 8vo, der i nyere Tider oftere er kaldt ubetydelig, men dog er mere betydende end meget, der senere har skullet være betydeligt; Kold.-Rosenvinges danske Retshistorie, 1-2, 1832; af særskilte Afhandlinger, foruden et Par af den i den nordiske Rets-Literatur meget arbejdende J. C. H. Dreyer fra omtrent midt i forrige Århundrede, nogle större og adskillige ej uvigtige mindre Bidrag i Falcks staatsbürgerl. Magazin, 1-10 Bd., neues staatsb. Mag. 1-10 Bd. og Archiv 1-5 Bd., 1821-47; J. E. Larsens Bidrag til de gamle danske Provindsiallovbøgers Historie i Ørsteds juridiske Tidsskrift, 13-15 Bd., 1827-28, og meddelt i Udtog af C. Paulsen med Bemærkninger i Krit. Zeitschr. f. Rechtswissenschaft des Auslandes, 1 Bd., Heidelberg 1829; C. Olufsens Bidrag til Oplysning om Danmarks indvortes Forfatning i de ældre Tider, især i det 13. Aarhundrede, i det danske Vidensk. Selsk. hist. phil. Skr. 1. Bd., 1823.

Det første Forsøg til en systematisk Fremstilling af Lovbogens Indhold er Mejers methodus iuris danici, fra

Begyndelsen af 17. Århundrede; den blev dog desværre ikke, som nyere Forfattere uden videre angive, trykt ved den Tid, men først i Westphalens mon. ined. Tom. 4, - det kunde dog endnu være næsten en Skyldighed at udgive efter Håndskrifter den vakre, korte Fremstilling særskilt. — Nutidens Forhold og Anskuelser gives i Falcks Handbuch des schleswig-holsteinischen Privatrechts, 1-5,1. 1825-48 og i C. Paulsens Lehrbuch des Privatrechts der Herzogthümer Schleswig und Holstein und Lauenburg. 1842.

3) Det var Planen for nærværende Udgave, at den skulde give, som besynderligt nok aldrig för er sket, Jydske Lovs gamle Text efter den ældste og bedste Kilde og den fornyede fra 1590 og den derefter 1593 oversatte Ekenbergerske plattydske. De to sidste have haft og have sin praktiske Betydning, men Grundvolden for dem begge, den hvorpå alt tilsidst kommer an, er den gamle. Vel have vi ikke nu noget Håndskrift bevaret af Loven, der går op til Valdemar den andens Dage, dog træffer det sig så heldigt, at vi i det mindste have et, som sikkert er fra det samme Århundrede, om end 40-50 År yngre end Lovens Udstædelse. En heldig Skjæbne har også villet, at det just er blevet bevaret i Hertugdömmet Slesvig, og netop i sammes Midtpunkt, i Staden Flensborg på selve Rådhuset, hvor dette Klenodie således i Tidernes Løb har kunnet være et talende Vidnesbyrd om Retstilstandens Grundvold og vedbliver at være det, efterat det hermed udgives til almindelig Efterretning som jydske Lovs ældste opbevarede Form. Som sådan er det også forlængst anerkjendt; allerede A. Höjer udtalte det 1735 i sin Diss. inaug. de eo quod iure belli licet in minores og omstændeligere i en egenhændig Opsats foran i en Afskrift af denne Codex, som han ved denne Tid erhvervede sig og endnu er opbevaret i det kgl. Bibl. (gamle Mss. Saml. 3138, 4to), om man end ikke tör kalde denne Codex, som han var tilböjlig til, en Original, og om end adskilligt, som han beråber sig på, ikke holder Stik. Det betyder således intet, at denne Codex ikke indeholder senere Forordninger og Håndfæstninger. Heller ikke har det nogen Betydning, at Biskoppernes Navne i Slutningen af Lovens

Fortale kun ere angivne ved Begyndelsesbogstaverne; det kan vel være, at det har været således oprindelig, men det findes også f. E. i det stokholmske Håndskrift C. 37, der er fra midt i 14. Århundrede, og lignende finder Sted i andre Tilfælde, - og dog er man stedse så sikkert vedblevet at sige, at hin Omstændighed kun fandtes i den Codex. Höjer, som i det hele iagttog skarpt, har alligevel dömt fuldkommen rigtig ved at henføre Codex til det 13. Århundrede, hvilket ligeledes Langebek, der var i så höj Grad sagkyndig i dansk Palæografi, gjör. Hans Bedömmelse af den findes også foran i en Afskrift, han besad (nu i det kgl. Bibl. iblandt Mss. Uldall. Nr. 230, 4to,) og er i höj Grad gjennemtrængt af Forestillingen om den höje Ælde, og noget udførligere end Höjers og mere i det enkelte begrundet, kun gjör han også Codex snarere lidt for gammel end for ung. Efter disse tvende nævnte Afskrifter og en i Univ. Bibl. (Add. 344. 4to) - og der haves endnu et Par Afskrifter af noget forskjelligt Værd, skjönt de alle, med Undtagelse af Höjers, ere afskrevne med samme Hånd 1763 - kunde man med Sikkerhed udgive Loven, kun ikke med Hensyn til Iagttagelse af mindre væsentlige Småting. Gadendam, som i sit oftere nævnte Skrift endog meddelte et Faksimile af I, 1-2, [det eneste endog indtil et kortere, men bedre udført, meddeltes til 3. Bind af gamle danske Love 1837, - og på lidt nær aldeles korrekt, om end givende en ikke tilstrækkelig Forestilling om Manuskriptets Skjönhed], ytrer samme Mening om Alderen som Höjer, og ligeledes Ancher (i Lovhistorien 1, 160). Ikke fuldt så bestemt udtalte han sig i sin Udgave af Loven, hvilket Kold.-Rosenvinge efter Sædvane fulgte, i det hans Dom om gamle Håndskrifter i det hele er ubestemt og vaklende. Den Flensborgske Codex er dog alligevel hidtil kun benyttet til en let Konferering i Anchers Udgave og til en större i Kold.-Rosenvinges, der dog ikke er fuldstændig; ikke at tale om, at det er umuligt at få en sikker Oversigt over en Codex på den Måde, hvorved endog meget ejendommeligt og væsentligt går tabt eller bliver utydeligt ej blot med Hensyn til Sprog- og Skriftform, men endog med Hensyn til Indholdet. Da enhver Sagkyndig blot behøver at se denne Codex ved

Siden af de andre iøvrigt også gamle, navnlig Arn. Magn. 286. fol., som hidtil alene er udgivet, og dens Alder sikkert kan bevises af Sproget, Skriften og den hele palæografiske Beskaffenhed, kunde der ikke være nogen Tvivl om, at Loven her burde udgives derefter. Ligeså lidt kunde der være nogen Tvivl om, at den burde udgives så nöjagtig som muligt, hvorfra der kun er veget ved åbenbare Skrivfejl. Af sådanne, f. E. goghæ i Stedet for gothæ, og lignende, findes ikke få - og det er en Grund til ej at anse Codex som en Original - og flere end i Arn. Magn. 286, hvorimod dette igjen har mange Ord og Skriftformer, som ikke således ere urigtige og uskadelige, men ere værre derved, at de ej tör erklæres for Skrivfejl og dog ere besynderlige. Så lidt som muligt er dog betragtet som Fejl; således er, for at anføre et bestemt Exempel, hvorefter der kan dömmes; „fort thy“ beholdt, hvor det forekommer, skjönt t i fort ganske vist kun er overført fra thy. Stundum er også et eller nogle Ord udfaldet, hvilke da i Klammer ere udfyldte, for at Meningen ikke skulde forstyrres. To Blade ere for rum Tid siden udrevne, nemlig de, der indeholdt omtr. 2, 5-11, hvilke Kapitler derfor på samme Måde ere givne efter Arn. Magn. 453, 12mo, der er et smukt og godt Manuskript, om end først fra midt i 14. Århundrede. Inddeling i Bøger finder ikke Sted i Cod. Fl., men kun Kapitler, der i Loven selv omtales som oprindelig tilhørende; dog ere disse ikke fra først af nummererede, de ved dem satte romerske Tal ere yngre og kun beholdte, fordi de allerede ere oftere omtalte og kunne være ret bekvemme, og beholdte også der, hvor der ikke er Overskrift, men blot malet stort Begyndelsesbogstav, og på denne Måde, da de tilsatte Tal høre op med CXXIII, udført indtil Enden. Codex har nu Loven på 54 Blade i Kvartformat, og foran denne Fortalen på et Blad og forrest på 2 Blade Register over Kapitlerne, hvilket som sædvanlig stundum afviger noget fra de egentlige Overskrifter. Det synes ved første Öjekast, at Fortale og Register ere skrevne vel med gammel, men dog med anden Hånd end selve Loven. Ser man nærmere til, befindes dog, at Ligheden er stor, at der er de samme Sprog- og Skriftegenheder og at Forskjellen kun er den, at Bog-

staverne, især i Registret, ere mindre end i Loven, navnlig i dens Begyndelse og Hovedpart, men siden blive Bogstaverne der også meget mindre. Det hele må derfor vist antages for at være samme Hånd, men det medfører da igjen, da Kapitlet [3, 69] „vm troldomæ" findes anført i Registret - i Loven selv findes det ikke - at man bliver nødt til at sætte Bestemmelsen herom, om ikke som et Stykke i Loven, så dog i en vis Forbindelse med den, langt tidligere end det ellers antages at skulle ske. Kapitlet findes dog også ellers et eller andet Sted anbragt i yngre Håndskrifter, f. E. ved Slutningen af en Forordn. fra 1284. — De første 36 Sider i Udgaven her måtte trykkes uden at kunne sammenholdes med Codex, hvilket efter det ovenanførte turde gjøres; efterat Codex var kommet tilstæde, ere de også befundne at være således, at de ej behøvede at omtrykkes, dog er der naturligvis (hvilket blev forudset) Afvigelser i adskillige Småting, som ville findes iblandt „Rettelser", kun med Undtagelse af at det ej angives, hvor der skulde stå w for u eller omvendt og lignende. Man har sædvanlig plejet - og derfor måtte det også her omtales - at lægge Vægt på med Hensyn til Codex Flensb., at der øverst på det sidste Blad findes senere indskrevet et Mandsnavn med tilföjet „possessor istius libri" og Begyndelsen af et Diplom, udstædt af en Biskop i Slesvig. Formodentlig er begge Dele noget ligegyldigt og Codex påført; i det höjeste kunde hint vidne om, at Staden Flensborg ikke altid havde været Ejer af denne, til at bestemme sammes Alder derimod, hvortil man har troet at kunne bruge disse Antegnelser, kunne de slet intet bidrage, Alderens Fastsættelse hviler også på bedre og sikrere Grunde. — En vigtig Beskaffenhed ved Cod. Flensb. er, at der er meget mindre Dialekt i Sproget end i det hidtil alene udgivne Ms. Arn. Magn. 286, hvorefter der derfor også alene hidtil er dömt med Hensyn til den Tids jydske Sprogart. Man har antaget, at denne til den Tid endnu ikke var udviklet af Dialekten, og at en större Uddannelse egentlig kun tilkom den sællandske Sprogart. Det forholder sig uden Tvivl ikke så. Codex Flensb. har netop hvad man for den Tid vilde kunne kalde et virkeligt Skriftsprog og ligeledes de ældste Hånd-

skrifter af skånske Lov. Dog kan hermed ikke menes naturligvis, at der ingen Tegn er til Dialekt, som jo findes i alle Monumenter fra den Tid. Der er vel just Spor i Codex Flensb. af slesvigsk Mundart, men så meget mærkeligere bliver derved det her påpegede i sammes Skriftsprog. — En Samling af såkaldte Varianter er ikke her givet, dels fordi det måtte betragtes som rigtigst, at den her udgivne ældste opbevarede Text af jydske Lov fremtråd på dette Sted, ligesom den ny danske og den plattydske, ren og ublandet, - dels fordi det ikke var muligt i denne Sommer at komme til at bruge den Stokholmske Membran C. 39, der netop er den vigtigste, fordi den kommer Cod. Flensb. nærmest i Alder. Varianter kunde jeg kun ønske at give efter nogle få Håndskrifter, da jeg ikke har kunnet overbevise mig om, at den Nytte, der kunde haves af en fuldstændig Konferering af alle tilværende Håndskrifter - selv om denne virkelig i alle Henseender blev fuldstændig - på nogen Måde kunde svare til Bekostningen og det uhyre Arbejde derved. Af jydske Lov, som så meget blev brugt, er af den Grund bevaret et fortrinsvis stort Antal af Håndskrifter på Pergament endog, hvilket er mærkeligt og de have sin Interesse ved flere Hensyn, men efter min Erfaring må man, når Talen er om de gamle Loves egentlige og ældste Text, allerede betegne Håndskrifter fra midt i 14. Århundrede i Reglen som nyere og noget forandrede og uden den rette gamle Tone. Det vil komme frem ved enhver dybere gående retshistorisk, lingvistisk og krittisk Undersøgelse. Jeg skal som et Exempel blot nævne Spörgsmålet om den gamle latinske Oversættelse, som man endog har villet gjøre til Lovens egentlige Original, hvilken vel i Membranen Arn. Magn. 11, 8vo, kan føres op til midt i 14. Århundrede, men dog ikke lidt afviger fra den ældste Lovform. Formen, som 3, 10 har i Cod. Fl., er mulig et Exempel i en anden Henseende. — Et så gammelt og ærværdigt Håndskrift, som Cod. Flensb., behøver således ikke, hvad derimod ved ét nyere og forvansket vilde være en Nødvendighed. Overhoved må det også erindres med Hensyn til Lovenes Oprindelse og uvilkårlige Udvikling af Retssædvanerne, at Udtrykket for dem ofte har været korte, Ordforstanden i

moderne Betydning ikke så nöje tagende, almindelige Sætninger. Endelig vil Cod. Flensb. ved en Sammenligning befindes at kunne sættes ved Siden af det, der ellers haves fra Slutningen af 13. Århundrede, og kun under det, som er fra Tiden noget længere op i Århundredet, navnlig Runehåndskriftet af skånske Lov og de ældste Partier af den såkaldte Valdemars Jordebog. Næsten ligeså gammel og endnu fra 13. Århundrede er det stokholmske C. 39, hvoraf Prøver ere meddelte ved min Udgave af Valdemars sællandske Lov i Forerindringen og af Eriks sæll. Lov iblandt Håndskriftprøverne bag i Bogen; noget yngre og ikke så lidt ind i det følgende Århundrede gående er derimod Arn. Magn. 286, som på mange Steder er så overfyldt med dobbelte Vokaler, der kun sparsomt komme frem i Cod. Fl. og først lidt i dens senere Halvdel, og under 286 igjen stå Arn. Magn. 453, kgl. Bibl. gamle Mss. Saml. 3657, 12mo, og det stokholmske C. 37 — alle fra midt i 14. Århundrede. Gjerne havde jeg ønsket at udfylde Lakunen i Cod. Flensb. efter Håndskriftet af jydske Lov, der findes på Ribe Rådstue, just fordi også dette er opbevaret på samme höjtidelige Måde som Cod. Fl. og findes ligeledes inden Slesvigs geografiske Grændse; det kunde dog ikke lade sig gjøre, da det var altfor ungt, fra midt i 15. Århundrede, og i Sprog og Skrift, og derved også i Indhold, for forandret til at kunne tages med. Her har kun kunnet og kun skullet gives korte, om end bestemte, Antydninger. Jeg håber ved en anden Lejlighed at kunne udføre dette omstændeligere og mere i det enkelte, ligesom også at kunne give en fælles Ordbog til alle gamle danske Love, til den jydske i Forening med den skånske og de to sællandske.

Den ny danske Text fra 1590 og den plattydske fra 1593 ere, som overleverede, gjengivne nöjagtig. Kun var der ved den danske den særegne Omstændighed med de tre Udgaver fra 1590 at tage Hensyn til, ikke blot for Retskrivningens Skyld, men stundum også ellers. Ingen af dem har derfor udelukkende kunnet følges, men det, der nødvendig måtte erkjendes for det bedste, er taget hvor det fandtes. I 3, 39 til Exempel, hvor den egentlige første Udgave i Over-

skriften har „fölger“, men de andre to „flöiger“, er dette beholdt; omvendt har sammesteds de to senere „Da vige sig det“, hvor den første har „vide“, der ligesom hint „flöiger“ er det rigtige. Den Ekenbergerske Text fra 1603 kunde, da den ikke - som ovenfor nærmere er udviklet - er nogen virkelig anden Udgave, ikke give Anledning til nogen sådan særlig Benyttelse, og de små Forskjelligheder, der kunne opdages i de forskjellige Aftryk, angå ikke Lovtexten.

I det det, der i Århundreder har udgjort jydske Lov i dens forskjellige Former, herved for første Gang samlet fremtræder, er det mit Ønske, at nærværende Udgave også derved må bidrage til at fremme Lovens Bestemmelse.

Kjøbenhavn, den 5te September 1853.

Udgiveren.

KONG CHRISTIAN DEN FJERDES FORORDNINGER

AF

14. AUG. 1590 og 20. NOV. 1592,

hvorved det befales,

at den 1590 foranstaltede Udgave af den Jydske Lovbog, og den plattydske Oversættelse af samme, skal være gjældende alle Steder, hvor jydske Lov bruges.

Vi Christian den Fierde, met Gudz Naade, Danmarckis, Norgis, Vendis oc Gottis vdualde Konning, Hertug vdi Slesuig, Holsten, Stormarn, oc Ditmersken, Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst. Giøre alle vitterligt, At effterdi wi ere komne vdi forfaring, At her vdi Rigit skal vere merckelig stor brøst paa de Judske Lowbøger, saa vel de som Prentede ere, som de ellers ere skreffne eller wtrycte, saa at vdi mange aff samme Lowbøger findis stor Defect, gantske Sententier paa somme steder at vere vdlat, en part vrangelige Prentet oc skreffuit, en part Dansken formørckit, oc Meningen saa forsett, at den aff huer Mand fast ilde kand forstaais oc begribis, huor offuer tit oc offte skeer, at wdi forfallende Sager, som komme wdi Rette, Dommerne oc synderlige Herritzfogeder, met stor besuerlige Tuil beladis, Huilcke aff for^{ne} Lowbøger de skulle følge, Oc huorledis de deris Domme oc Sentenzer der effter skulle rette oc fundere. Da er saadan leilighed aff vore elskelige menige Danmarckis Rigis Raad, Betractit oc offuerueyet, Oc effter deris Fuldbyrde Raad oc Samtycke, haffue wi forbemelte Judske Lowbog met Alsomstørste flid oc Vindskibelighed ladit igennem

Wi Christian de veerde, van Gades gnaden, tho Dennemarcken, Norwegen, der Wenden vnde Gotten, erwelder Köninck, Hertoch tho Schleßwig, Holstein, Stormarn vnde der Dithmarschen, Graue tho Oldenborch, vnde Delmenhorst, dohn kundt hyrmede Idermennichliken. Nademe wy erfaren, vnde befinden, dat, wegen des Jüdschen Lowbokes, in vnserm Ryke, vnde Förstendome Schleßwig, ein groth mangel, vnde gebreck, so wol by den Geprenteden Exemplarien (alse nicht weiniger) by den, de nicht gedrücket, sonder ein na deme andern vthgeschreuen syn, gefunden werden schal, dat vth densüluigen, in velen Lowbökern, Defect, vnde gebreck, gantze Sententien an etliken steden, vnde Orden, vthgelaten, eins deils vnrecht Geprentet, vnde geschreuen, Ein part dat Densche vordunckelt, vorsettet, vorkeret, Dermaten, dat idt van Idermanne öuel, vnde quatlick kan vorstan vnde begrepen werden. Darher sick tho velen, vnde offteren malen begyfft, dat in vörfallenden saken, de tho Rechte anwassen, vnde ingesettet werden, Vnde darup de Richtere Ordel, vnde Dohm, spreken schölen, Sonderliken de Hardeßvagede, mit grotem twyuel, in den Sorgen vnde Engesten beladen syn, Welckerem Lowboke, dem

see, hues Defect, mangel oc brøst der fands, Corrigere, Dansken, huor Meningen fands formørckit, forbedre, Saa Lowen dis klarligere aff huer Mand kunde forstaais oc vdtydis, icke alleniste de Forstandige, men oc de Simpele oc Enfoldige til Nytte oc Behielpning, Oc den met Recessen, Handfestningen, Gaardsrætten. Sørætten, oc andre atskillige Skick, Forordninge. oc Mandater, som vdi vor kiere Herre Faders Salig oc Høylofflig Ihukommelsis, saa vel som vdi vor tid, effter hans Kierligheds Død ere vdgangne, Befalet tilsammen at lade Prente, oc paa Tryck vdgaa, at sellies offuer alt Rigit, Menige Indbyggere til gaffn oc beste. Bedendis oc strengelige Biudendis, alle Dommere oc Fogeder vdi Judland, Fyen, Langland, oc alle andre Steder, saa vijt den Judske Low brugis, At i rette eder effter, vdi hues Sager som hende for eder vdi Rette at komme, at Dømme effter forne Lowbog, huor den icke findis at være imod Recessen. Sammeledis wille wi oc alle Dommere oc Fogeder, saa vel vdi forne Lande, som vdi alle andre, offuer alt Rigit strengelige oc aluorlige befalet haffue, At de oc vdi lige maade, rette dennem effter, at Dømme effter Recesser, Handfestningen, Gaardsretten, Søretten, oc alle de andre Skick, Forordning oc Mandater, som wi haffue befalit her hos at lade Prente, Saa oc huer Prouintz, oc Land effter huer deris Low vdi

se folgen, vnde wor na, vnde wo se eren Dohm, vnde Ordel, Funderen, gründen, vnde recht spreken schölen.

Darher denne vnse leue getrüwe, vnsers Rykes Rede, solcke eine nodtrofft, vnde gelegenheit, gantz wol bewagen, berathschlaget, betrachtet vnde eins geworden syn, datsuluige, na wolgeholdenem Rade, vor gudt, vnde nütte, angesehn, dat wy dat vörgeschreuene Jüdske Lowbock mit dem aller besten flyte, alse mögelick gewesen js, wedderümme dorch sehn lathen, alle vnd jder Defect, Mengel, vnde feyl, de darinne befunden worden syn, vorbeteren, dat Olde vordunckelde Densch vnde de Vnbekanden Wörde, in eine reine Sprake vmmesetten, vnde vorbeteren laten, Dat datsüluige Recht, van Jdermanne desto beter, vnde klarer vorstanden werden mach, Vnde eine gewißheit des rechten Textes sy, vnde yder hebbe, worna he sine Sake anstellen, vnde wat dat rechte Olde Jüdske Recht js, weten möge.

Deme thofolge wy ock datsüluige also hyrmede vp dat nye in der Holstein Sprake, in den Druck vth thogande, vnde jderem Inwaner des Rykes vnde Förstendomes, ock Mennichliken tho nütte vnde besten tho vorköpende gnedigest befalen. Hyrmede ernstlich gebedende vnde vorbedende, Dat alle Dömere, Richtere, Hardeßvagede, ock Börgermeistere, Rath, Stadtvagede, so in Jüdtlandt, Fyne, Lagelandt, vnde in vnsem

alle de Sager som bliffue kaldit eller steffnit for eder vdi rette, Oc at hielpe huer Mand Edel oc Wædel, Fattige oc Rige, Indlendiske oc Vdlendiske, Hues Ræt oc Retfærdighed vdesker. Saa den Almectigste Guds Rige Velsignelse oc Benedidelse, sig saa megit dis bedre offuer disse Riger oc Lande kunde formere, Low oc Ræt Tilbørlige Administreris, At huer Mand lige oc Ræt kand vederfaris, oc ingen met lang vijdleuffstig proces oc wnyttig bekaastning skulle besuæris oc opholdis, Huor effter sig alle oc huer serdelis ville, oc skulle haffue at rette. Giffuit paa vort Slot Koldinghus, den 14. Augusti, Aar M. D. LXXXX. Vnder vort Signet.

Förstendome Schleßwig, vnde allen anderen Steden, vnde Orden syn, dar dat Jüdsche Lowbock gebruket wert, vp alle Saken, de in Gerichte vörfallen, ere Ordel, vnde Dohm, darna Richten, Vellen, sick vorholden, als datsüluige ludende, vnde vthwysende js, vnde dar nichtes wedder tho handelende, Dergestalt dat alle, vnde jder Sake, de in dat Recht gesteuenet, vnde darup geklaget wert, van Eddel, Vneddel, Armen vnde Ryken, dem Inlendischen alse Vnlendischen, wat Recht, vnde Rechtferdicheit js, wedderuaren möge. Darmit de Alweldige Godt, desto gröter, vnde Ryker Benedyunge, vnde Segen, auer dat Ryke, vnde Landt, günnen vnde geuen wolde, dat Ryke, vnde de Lande, desto Godtseliger vnde gelückliker, tho Regerende, Den Armen Vnderdanen, nene wythlöfftige Procesſe, vnde schware vnnödige Vnkost, nicht vpgedrungen werden. Worna, alle vnde jeder, Insonderheit vnses Rykes, vnde der Förstendöme Vnderdan, vnde Jedermennichlick sick tho richtende hebben schal. Datum vp vnserm Schlate Anderschow, den 20. Nouembris, Anno 1592.

JYDSKE LOV.

Mæth logh skal land bygiæs. æn wildæ hwær man oruæs at sit eghæt. oc latæ m*æn* nytæ iafnæth tha thurftæ man ækki logh with. æn ængi logh ær æmgoth at fylghæ sum san*n*æ*n*d. hwaræ sum man æuær um san*n*æ*n*d. th*ær* skal logh letæ hwilkt ræt ær. waræ æi logh a landæ tha hafuæ hin mest th*ær* mest mattæ gripæ. thy skal logh æft*ær* allæ mæn gøræs. at rætæ men oc spakæ. oc sakløsæ nytæ theræ ræt oc spæcthæ. oc folæ oc vrætæ mæn ræthæs thet th*ær* i loghæn ær scr*i*uæn. oc thuræ æi for thy fulcum*m*æ

Fortalen.

Met Low skal Mand Land bygge. Men vilde huer Mand orffuis eller nøyes met sit egit, oc lade andre nyde Ieffnit, Da torde mand icke Low ved: Dog er ingen Low saa god at følge som Sandhed. Men huor mand ieffuer eller kiffuer om Sandhed, da skal Lowen oplede, huilcket Sandhed oc ræt er. Vare ey Low i Lande, da haffde huer mest, der mest maatte gribe. Derfaar skal Lowen giøris effter alle Mands gaffn, at retuise, spage oc sageløse Mend maatte nyde deris Ræt oc Spect, oc wrætuise oc fule Mend skulle rettis effter det i Lowen er screffuit, oc tøre ey fordi fuldkomme deris Ondskab, som de haffde i hw. Wel er det ret, at huem der Guds Frygt, oc Rættens kierlighed, icke kand locke til gaat at giøre, at Høffdingers affue oc rædsel, oc Landsens menige vedtagne Low, formene dem at giøre ilde, Oc straffe dem, som ey ville lade aff deris onde Gierninger.

Lowen skal vere erlig, ret, oc taalelig, effter Landsens vane, quemmelig oc dydelig oc aabenbare, Saa at alle Mend mue vide oc forstaa huad Lowen siger: Oc skal ey vere giort eller screffuen

theræ unskop th*ær* thæ hauæ i hughæ. wæl ær thæt oc ræt at thæn th*ær* gusz ræszlæ. oc rætæns ælskugh ma æi lokkæ til goz. at hœfthings ræslæ oc landæns with*ær* logh for fangæ the*m* at gøræ illæ. oc pinæ them of the gøræ illæ.

Loghæn skal wæræ ærlik. ræt. thollic. æftær landæns wanæ. quæ*m*lik. oc thurftlik. ok opænbar. swa at allæ mæn mughæ witæ oc vnd*ær*standæ hwat logh segh*ær* oc wæræ

Vörrede.

Mit Rechte, vnde Gerichte, erholdt men Landt vnde Lüde: Wolde öuerst Iderman, an deme sinen sick genögen laten, vnde eine dem anderen dat jenne laten, dat sine were, So hedde men nenes Rechtes nödich, jodoch js nenem Rechte so gudt tho folgende, alse der Warheit.

Vallet öuerst twischen dem Rechte vnde der Warheit ein twyuel, edder Kyff in, so schal dat Recht förschen vnde söken, wat de Warheit, vnde dat Recht js.

Were ock neen Recht im Lande, so hedde de Geweldigeste dat meiste: Darümme schal dat Recht gemaket werden, Idermanne tho nütte, vnde gude, vp dat de gehorsame, frame vnde vnschüldige, by gelyke vnde Rechte geschüttet vnde gehandthauet, Darjegen dorch Recht vnde Gerichte, der Vndöget, vnde der Vngerechticheit, gewerет, vnde de Bösen gestraffet werden, mögen.

Recht js jdt, vnde billich, dat de jennen de Gades fruchte, vnde de Erbarheit, dat gude tho donde, nicht bewegen kan, Dat de Ouericheit desüluige dorch dwanck, vnd scherpe der Rechte, des Vaderlandes (dat de Gemene angenamen, vnde sick daran verbunden hefft) ere Missedadt straffe, vnde dem bösen were.

Dat Recht schal syn Ehrlich, Hillich, vnde Lydtlick, na des Landes Sede, bequemlick düdtlick, klar, vnde apenbar, dermaten, dat jder vorstahn, vnde wethen kan, wat dat Recht hebben wil.

æi gørth æth scriuæn for ænnæn manz særlik wild num æftær allæ mænsz thyrft thær i land bo. ængi man skal oc dømæ the logh thær kunung giuær. oc landæt takær withær. then ma han oc æi af takæ. ællær skiftæ utæn landæns wiliæ. vtæn of han war barlic gen guth.

Thæt ær kunnungs æmboth oc høfthings i landæt ær. at gømæ domæ. oc gøræ ræt oc frælsæ thæn thær mæth wald thwingæs. swa sum ær widdæwæ. oc wæriæ løs barn. oc pilgrim. oc utlands mæn. oc fatøkæ mæn. then gær tithæst wald yuær. oc latæ æi ilwærkis mæn the thær æi

---

effter en Mands synderlige vild, men effter alle Mands tarff, som i Landit bo. Ingen skal oc dømme imod den Low Kongen giffuer, oc Landit vedtager: Men effter den skal Landit dømmis oc rættis. Den Low som Kongen giffuer oc Landit vedtager, maa mand ey afftage eller omskiffte, vden Landsens villie, vden hun er aabenbarlig imod Gud.

Det er Kongens Embede, oc Høffdingers som i Landit bo, at dømme Dom, oc giøre ret oc frelse dem som met Vold tuingis, som ere Viduer oc Faderløse Børn, Pilegrime oc vdlendiske Mend, oc fattige Mend, huilcke det tidiste ganger vold offuer: Oc lade onde Gierningers Mend, som icke ville rettis, vdi hans Land ey leffue. Fordi i det hand dræber eller piner onde Gierningers Mend, da er hand Guds tieniste Mand, oc Lowens giemmere. Og lige som den hellige Kircke styris met Pawe oc Biscoper, saa skal huert Land styris met Konningen oc hans Vnderrættere, oc veries met Lowen: Der met ere oc alle skyldige, som i hans Land bo, at vere hannem hørige, lydige oc vnderdanige, oc tiene hannem, fordi er hand oc skyldig at giøre dennem allesammen fred.

Det skulle oc alle Verdens Høffdinge vide, at med den vold oc mact, som Gud haffuer giffuet dennem i Henderne vdi denne

wilæ rætæ i sit land liuæ. for thy | at i thet han pinær æl-*dær* dræp*ær* vdæthæs mæn. tha ær han gusz thianest man. oc lox gæszleman. for thy at swa sum hælghæ kirki styræs mæth pauæ oc biskop. swa skal hwært land styræs mæth kunu*ng*. æth hans rætær. oc wæriæs ther mæth. ær oc allæ skyldugh th*ær* i hans land bo at wæræ ham hørsum. oc

---

Richt geschreuen, na eines Mannes Koppe, effte sunderliker meninge, sunder tho jder Mannes nütte vnde besten, de im Lande wanen.

Ock schal nemandt Ordel spreken, anders, als dat Recht vormach, vnde hebben wil, dat de Koninck gegeuen, vnde dat Landt ingerümet vnde angenamen hefft.

Deme Rechte dat de Koninck gyfft, vnd dat Landt annimpt, deme schal nemant affbreken, noch etwas darin vorendern, ane der Lantschop willen, jdt were den apenbar wedder Godt.

Des Koniges Ampt js ock (vnde alle siner Geweldigen Höueder, de im Lande wanen) Recht tho spreken, vnde tho donde, beschütten, vnde Redden, alle de auergeweldiget werden, Alse dar syn, Wedewen, Weisen, Pelegrime, Vthlendische vnde Arme Lüde, den gemenichlick gewaldt geschüth, vnde vnderdrucket werden, vnde laten de Mißdeder, vnde de, so sick an Lyke vnde Rechte nicht willen genögen laten, im Lande nicht Leuen: Den de js, Gades Dener, vnde ein Beschermer der Rechte, de dat böse straffet, vnde dat gude handthauet.

Vnde gelick alse de Hillige Christlike Kercke, dorch den Pawest vnde Bischöppe wert geregeret, So schölen Landt, vnde Lüde, dorch Könige, Herren, vnde Försten, vnde derer vnder Ampte, mit deme Rechte, *Administreret*, geschüttet, vnde gehandthauet, werden.

Darjegen js ock Jderman, de im Lande wanet, der Aueri-

lythæn. oc v*nd*æ*r*danæ. oc thianægh. for thy ær han skyldugh at them allæ*r* frith. Thet skulæ oc witæ allæ wærldz høfthing at mæth thet wald. thæ*r* gudh saldæ them i thessæ wæræld. tha sald han oc the*m* sin hælghæ kirki at wæriæ for all thet thæ*r* abethæs. æn warthæ the glømæn. oc wildigh. oc wæriæ æi sum ræt ær. tha skulæ the swaræ a domædagh. af kirkins fræls. oc landæns frith minskæs for theræ skyld i theræ timæ.

Witæ skulæ allæ the thæ*r* thennæ bok ser at waldemar kunu*n*g annæn waldemar sun. thæ*r* *sancte* knut sun war. then time han hafthæ wæræt kunu*n*g ni wintæ*r* oc thretiugh. oc fra at war hærræ warth fød. tha war gange*n* thvsæ*n*d wintæ*r*. oc tu hundreth wintæ*r*. oc fiurtiugh win-

---

Verden, da haffuer hand oc befalit dem den hellige Christelige Kircke at verie faare, i huad hende kand paakomme: Men bliffue de glemmen oc forsømmelige, oc ey verie som ret er, da skulle de det antsuare paa Dommedag, for den Almectigste Gud, at Kirckens frelse eller Landsens fred formindskis eller tabis, for deris skyld, i deris tid.

Det skulle oc alle vide, som denne Bog see, eller høre læse: At Konning Valdemar, den anden Konning Valdemars første Søn, oc Sancti Knuds Hertugis vdi Ringsted Sønne Søn. Den tid hand haffde verit Konning i otte oc trediue Aar, oc mand screff Aar effter Guds byrd *M. CC.* oc *XL.* vdi *Martij* Maanet, Der næst effter, lod hand scriffue denne Bog, oc gaff denne Low i Wordingborg, som her staar screffuit paa Danske, met hans Sønners Raad, der hoß vaare, Konning Erick, Hertug Abel, Juncker Christoffer, oc Offe som da var Erckebiscop i Lund, Biscop Niels i Sieland, Biscop Jffuer i Fyn, Biscop Jens aff

t*ær* i marz maneth. th*ær* næst æftær let han scr*i*uæ thennæ bok. oc gaf thennæ logh i warthing burghæ. th*ær* hæræ stær scr*i*uæn a danskæ. mæth hans synær rath. th*ær* with ware. kunu*n*g erik. hærtogh abel. kristofor. oc vff th*ær* tha war erkibiskop i lund. oc n. biskop i roskæld. j. bi-

---

cheit (euen alse se, de by Lyke vnde Rechte, in guden Frede erholden, also ock) gehorsam Plicht, vnde folge tho leistende, plichtich vnde schüldich.

So mögen ock alle Geweldige, den dat Weltlike Regimente, vp disser Erden, gegeuen js, dat weten, dat Godt in deme, dat he en de Gewaldt vnde Macht der Ouericheit, gegeuen hefft, Hefft he en mit beualen, de Hillige Christlike Kercke, wol vörthostande, tho schüttende, vnde beschermende, van alle deme jennen, wat er ankamen kan.

Würden se dat vorgeten, edder vorsümen, vnde desüluigen nicht recht wol vörstan, de Kercken, by dem eren, vnde dat Landt in Rowe, vnde Frede, nicht erholden? So schölen se dar Rede vnde Antwordt vor geuen, deme Almechtigen Gade, an dem Gestrengen, vnde Jüngesten Gerichte Gades.

De nu dith Bock sehn, hören, edder lesen, den schal hyrmede wittlick syn, dat Köninck Woldemar de ander (des Ersten Königes Woldemars Söne) vnde S. Kanuti Hertoges tho Ringstede Söns Söne (de tydt alse he was Köninck gewest *XXXII.* Jahr, Vnde do men schreff na Gades Gebordt, M. CC. vnde LXXX. Jar, im Mante Martio) Leth he dith Bock beschriuen, vnde gaff dith Recht, tho Waringborch, Jn Denscher Sprake, mit Rade, siner Söne, de by em weren, Köninck Erick, Hertoch Abel, Juncker Christoffer, vnde Oue, domals Ertzebischop tho Lunden: Bischop Niels in Selandt, Bischop Juer in Fyne, Bischop Jens von Hedeby: Bischop Gunder tho Ripen, Bischop Peter tho Ar-

skop i fiunæ. p. biskop i arus. g. biskop i ripæ. j. biskop i hethæby. g. biskop i wibærgh. j. biskop i wændlæ sylæ.

Hedeby, Biscop Gunder i Ribe, Biscop Peder i Aarhus, Biscop Gunder aff Viborg, Biscop Jens aff Vendsyssel. De der til met alle hans beste Mends Raad, der da vdi Rigit vaare.

oc th*ær* til meth all*ær* bæstæ menz rath. th*ær* i hans riki war.

---

huß: Bischop Gunder tho Wyborch: Bischop Jens in Wensyssel, mit sampt siner K. M. besten Reden, vnde Mannen, de tho der tydt, im Ryke weren.

(1. Side) I. **Hwilt barn æruæ skal.**

Barn af thet worth*ær* cristneth stande arf oc æi eller. worth*ær* skialnæt a hwat leng*ær* liuær moth*ær* æthe barn. æller barn se c*ri*stnæth æt æi. tha ær e nærm*ær* at witnes til cristendom oc til arf æn fra. Thet samæ ær vm fath*ær* th*ær* vm moth*ær*. Thæt skulæ men witæ mæt kyns næfnd. kyns næfnd. thet ær tolf mæn innen thrithi

---

Første Bog.

Cap. I. **Huilcket Barn arffue skal.**

Barn, om det vorder Christnet eller døbt, tage Arff, oc ey ellers, end vorder skelnet eller tuil, huad heller lenger leffuer Moder eller Barnet, Eller Barnet bliffuer Christnet eller icke, da er det nærmere at vindis til Christendom oc arff, end fra. Det samme er oc om Fader, der er om Moder: det skal mand vidne met Kiøns næffn, Kiøns næffn, det er, tolff Mend inden tredie byrd, oc inden Syssele besiddendis. Den skal næffne der sicter, dog skal hand ey næffne hans vederpartis aabenbare Wuenner. Tre maa hand afftage som for sagen er, vden Eed, oc andre tre skulle næffnis vdi deris sted, oc andre tre maa hand oc afftage met tolff Mends Eed, at de ere saa hans Wuenner, at hand ey kand haffue dennem i Low met sig.

Cap. II. **Huad den skal sige der Barnet døber.**

Det skal mand oc vide, huo Barn maa døbe, oc huad den skal sige, der Barn døber: fordi at Barn maa ey kaldis

byrth. oc innen sylæ. Then a at næfnæ th*ær* sæcth*ær*. oc tho skal han æi næfnæ hin annæns openbar v win. Thre ma han af takæ th*ær* for saku*m* ær uten ethæ. oc andre thre skvlæ næfnes i there stath. oc andre thre ma han af takæ meth tolf mæn eth.

II. Hwat sæghæ skal then th*ær* barn døpær.

Thæt skvlæ mæn oc witæ hwa barn døplæ oc wat hin saghæ th*ær* barn døptæ. for thy at barn ma æi kallæs

---

Dat erste Bock.

Cap. I. Welcker Kindt Eruen mach.

§ 1. Is dat Kindt gedöfft, so eruet jdt, vnde anders nicht. § 2. Twyuelt men öuerst, effte de Moder lenger geleuet hebbe, alse dat Kindt, edder effte dat Kindt gedöfft sy, edder nicht? So schal men dat billiker tügen effte kennen, tho deme Christendome, vnde tho deme Erue, alse daruan. § 3. Dat allhyr van der Moder gesecht wert: dat js ock allso, van deme Vader tho uorstande: § 4. Vnde dith schal men betügen mit Kiønsnæffn. §. 5. Kiønsnæffn, dat syn XII. Manne, in der drüdden Linie der Negesten Fründe, vnde in deme süluen Syssele geseten. § 6. Disse *XII.* Manne, schal de Kleger vthnömen: Doch dat he nicht nöme, de sines wedderpartes apenbare Vnfründe syn, etc. §. 7. Dre mach Beklagede hyruan, ane Eydt, vorwerpen. Dar schölen in de stede dre andere wedder genömet werden: So mach Beklageder noch andere dre vorwerpen, mit *XII.* Man Eeden, dat se eme so viendt syn, dat he se in sinem Eede, nicht mit sick hebben kan.

Cap. II. Wat de seggen schal, de dat Kindt döfft.

§ 1. Ock schal men dit weten, wo men Kinder döpen, vnde wat de seggen schal, de dat Kindt döfft: § 2. Wente ein Kindt,

cristnæth vten thet warth*ær* deptæ i fath*ærs* nafnæ oc suns hin hælghæ andæ. for thy at swa skal hin sighæ th*ær* barn depær. æc depæ thic i fath*ærs* nafn. oc suns oc hin hælegh and en kvnæ skal aldrigh barn depæ af man ær til. æi skal barn oc depæs i annæt en i watnæ.

(2. Side) III. Of konæ sægh*ær* at hvn ær mæth barn.

Af kunæ sighær sic at hun ær meth barnæ æfter at hænnæ bondæ der. tha skal hun sitie i eghæn uskift. tiuhæ vkæ. tha skvlæ gothæ qvinnæ se oc skil hwat hældær ær.

Christnet at være, vden det er døbt i Naffn Gud Faders, Søns, oc Hellig Aands. Oc saa skal den sige, som Barn døber: Jeg døber dig i Naffn Gud Faders, oc Søns, oc den Hellig Aands. Kone skal aldrig Barn døbe, om Mand er til: Ey skal oc Barn døbis i andit, end vdi Vand.

Cap. III. Om Kone siger sig at være met barn, effter Bondens Død. Oc om mand tuiler der om, huorledis mand det da skal forfare.

Siger Kone sig at være met Barn, effter hendis Hosbondis død, Da skal hun bliffue besiddendis vdi boit wskifft vdi xx. vger. Siden skulle gode Quinder grantske oc forfare, om hun er met Barn eller ey: Befinde de at hun er met Barn, besidde hun fremdelis Boit, til saa lenge Barnet vorder født. Fødis Barn saa langt effter Fader, at det vel kand prøffuis oc forfaris, at det er ey Adelbonde Barn, som død er, gielde oc betale hun først igien alt hues hun tog eller anammede aff boit, fra hendis Bondis trediuende dag, oc tage ey siden mere end halff boit, anden halffue part tager Bondens Arffuinge. Rette Arffuinge skulle

finnæ the at hun ær meth barnæ sitæ fram i eghæn til barn ær fød. føthes barn swa langt æft*æ*r fath*æ*r at thet ma wel proues at thet ær æi bondens barn th*æ*r døth war. gialdæ hun fyrst æfter alt thet hun tok af eghen fra hænnæ bo*n*dæ thretiughænd oc tacæ ækki meræ æn halft h*æ*ræski.

---

mach nicht gedöfft heten, jdt sy denne im Namen Godt Vaders, Sönes, vnde Hilligen Geistes, gedöfft. § 3. Darümme schal, de dat Kindt döfft, alſo seggen. Jck döpe dy, im Namen Godt des Vaders, vnde Sönes, vnde des Hilligen Geistes. § 4. Ock schal nümmer, neen Wyff döpen, so verne men eine Mannes Persone hebben kan, Ock schal dat Kindt, in nichts wor anders inne gedöfft werden, alse in Water.

Cap. III. So eine Frouwe sick vornemen lete, dat se schwanger were, na eres Mannes Dode, vnde men daranne einen twyuel hadde, wo men dat erfaren schal.

§ 1. Secht eine Frouwe, dat se schwanger sy, na eres Mannes dode, So schal se blyuen, in dem Boit, *id est*, in dem Gude besittende, vnaffgedelet, xx. Weken: § 2. Darna schölen ehrlike frame Frouwen erfaren, vnde pröuen, effte se schwanger sy edder nicht? Wert jdt mit er also befunden, dat se schwanger js, So blyfft se vor dan in deme Gude, beth tho der Gebordt. § 3. Wert dat Kindt, so lange na des Vaders Dode gebaren, dat men redeliken pröuen, vnde vornemen kan, dat dat Kindt (er ey Adelbondebarn) dat js, Van erem vorstoruenen Eemanne nicht were, So schal se tho dem Ersten gelden vnde betalen, allent wat se van dem Boit, *id est*, Gude genaten, vnde entfangen hefft, van deme xxx. Dage an (nademe ere echte Man starff) vnde nimpt nicht mehr, alse de helffte van deme Gude, Boit: den anderen haluen deel, nemen des Mannes Eruen. § 4. Des schölen

oc halft bondens aru*ing*æ*r*. Rætæ `aruing*æ*r skvlæ tho mæth andræ gothæ mæn oc hænnæ frend*æ*r tilsivne mæn wæræ at hun oth*æ*ræ æi eghæn at vhægh oc af bænde æi thet th*æ*r hænnæ æi høræʀ. for thy at hun ma ækki sælæ uten for sin rætæ cost. oc hionæ læghæ.

IV. Hwa næst ær at æruæ.

Barn af til ær æruæ fath*æ*r oc moth*æ*r ællær barnæbarn. en børn th*æ*r føthes af sun takæ arf æft*æ*r aldefath*æ*r oc aldemoth*æ*r. swa sum there father skvldæ takæ

---

dog met gode Mend aff hendis Frender, haffue opseende met, at hun ey wnyttelige øder Eyedommen bort, oc ey affhender det som hende ey selff tilhører: Fordi hun maa intet sellie eller affhende, vden for hendis rette kaast oc vnderholding, oc til hendis Folckis tienisteløn.

Cap. IIII. Huo næst er at arffue.

Barn om til er, arffuer det baade Faderen oc Moderen, eller Barnebarn. End Børn som fødis aff Søn, tage Arff effter Aaldefader oc Aaldemoder, lige som deris Fader skulde tage, der som hand haffde leffuit, oc deris Børn i lige maade, imen nogen fødis af Aaldefader oc Aaldemoder. De Børn som fødis aff Daatter, tage Arff, som deris Moder skulde tage, der som hun leffde. Saa mange som de ere der siden fødis: Fordi arff bør frem at gange, imen affkomme er til. Haffuer Barnebarn ey Moder, oc ey Sødsken, da ganger Arff til Aaldefader oc Aaldemoder. Søsken arffue andit, Broder tager to laader, oc

of han listhæ. oc æn there børn e mæthæn nokær føthes af aldefath*ær* oc aldemoth*ær*. Thæ ther føthes af dott*ær* the takæ sua su*m* there moth*ær* listhe. sua manghe sum the ære th*ær* wither føthes. for thy at arf (3. side) a e fram at gange. mæth then afkvmend ær til. haver barn æi moth*ær* oc æi syskæn tha gangæ arf til aldefath*ær*. oc aldemoth*ær*. Syskæn æruer ant oc broth*ær* tak*ær* twa lotæ. oc syst*ær*

---

doch de rechte Eruen, mit guden Lüden, van eren Fründen, gudt vpschent hebben, dat se van solckem Gude, edder Egendome, nicht vnnütlick vorbringe, ock nicht affhende, dat er sülueſt nicht tho-gehöret: § 5. Wente se mach dar nicht mehr van vorköpen, ed-der affhendich maken, alse tho eres Lyues nodttrofftiger vnder-holdinge, vnde deme Denſtvolcke darmede tho belohnen.

Cap. IIII. Wol dar negeſt js tho dem Erue.

§ 1. So dar ein Kindt vorhanden js, so eruet jdt beide Vader, vnde Moder, Edder dat Kindes Kindt. § 2. Kinder de van deme Söne gebaren syn, de Eruen na deme Grotevader, vnde na der Grotemoder, alse ere Vader dohn scholde, so he im Le-uende gewest were: § 3. Deßgeliken ock ere Kinder, so lange na Grote-vader vnde na Grotemoder, Kindes Kinder, gebaren werden. § 4. De Kinder, de van der Dochter gebaren werden, de nemen Erue, alse ere Moder dohn scholde, wen se im Leuende were, so vele derer na er gebaren werden, nedderstigende in der Telinge. § 5. Wente dat Erue, geit alle tydt vor sick, so lange in der dalsti-genden Linien Eruen vorhanden syn. § 6. Hefft Kindeskindt nene Moder, ock nene Süster, effte Broder: So Eruet jdt wedder an den Eldervader, vnde an de Eldermoder. § 7. Vorth mehr, Eruet de Broder de Süster, vnde de Süster den Broder: Men de Broder nimpt twe Dele, vnde de Süster dat drüdde Dell,

thrithi*ng* bathæ æft*ær* fath*ær* oc swa æfter mother. oc swa æftær. syskin.

V. Hvræ mykæt hwær tak*ær* af arf.

Man takær e mere i allæ arf æn kvnæ. vten of hion skildes for cristendoms logh oc skvlæ æruæ there barn. th*ær* æru*ær* hun æ*m*mykit sum han. oc with sun. oc with styvpsun. th*ær* the kvmæ samæn til arf. tha takær kvnæ iafn lot. er æi syskin til tha ær fath*ær* broth*ær*. oc moth*ær* broth*ær*. broth*ær* børn. oc syst*ær* børn allæ emn*ær*. i mellæ them

---

Søster tredie laad, baade effter Fader oc Moder, oc saa effter Sødsken.

Cap. V. Huor megit huer tager vdi Arff.

Mand tager jo halff mere end Kone, vdi alle arffue, vndtagit at Ectefolck skillis fra huer andre effter Geistlig ræt, oc den hellige Christelige Kirckis forordning, Oc skulle arffue deris Børn: Vdi slig Arff tager hun lige megit ved hannem, oc lige ved Søn, oc ved Stefføn, naar de komme sammen om Arff. Ere ey Sødsken til, da er Faderbroder og Moderbroder, Fadersøster oc Modersøster, Broderbørn oc Søsterbørn, alle lige nær, Imellem dennem skifftis Arff, som de vare alle Sødsken, dog at Manden tager to laader, Quinden tredie laad.

Cap. VI. Huorledis Boskaff skal skifftis om ey ere Børn til.

Skeer det sig saa, at Mand og Quinde, som leffue i Ectestab faa icke Børn sammen, oc en aff dem ved Døden affgaar, da skifftis Hus, Bofæ, oc Kiøbejord, vdi to lige laader, imellem den der leffuer, oc den Dødis Arffuinge. End haffue de Børn, oc døer deris Moder, da arffuer Fader vdi Kone jord, en laad

skiftes arf swa sum the waræ allæ syskin. kvnæ takær thrithing. oc man twa lotæ.

VI. Hvræ boskap skiftæs thær æi ær born til.

Samnes hion oc fa the æi born oc dør antigh theræ sithen. tha skiftes hvs oc bofæ oc cøpæ iord i tu mellæ hin thær liuær oc hins døth aruing. En havæ the barn oc dør mothær tha ærvær fathær en lot i kvnæ iord with thet

---

beide na Vader, vnde Moder, vnde ock na Süstere, vnde na Brodere.

Cap. V. Wo vele yder van dem Erue nimpt.

§ 1. De Man nimpt jo halff so vele mehr, alse eine Frouwe, in allem Erue, ane de dar weren Echte Lüde, vnde wurden gescheden, na deme Geistliken Rechte, vnde na der Christliken Kercken vororderinge, vnde schölen ere Kinder Eruen: In solcker Erffneminge, so nimpt de Frouwe, so vele alse de Man, ock gelick dem Söne, vnde dem Stefffsöne, wen se Erue nemen schölen. § 2. Wor nene Süsteren, edder Brödere, vorhanden syn, dar Eruet de Vaderbroder, de Moderbroder, Vadersüster, Modersüster, Broderkindt, vnde Süsterkindt, jder gelike vele, alse wen se alle Süstere vnde Brödere, weren. § 3. Doch nimpt de Man stedes twe deele, vnde de Frouwes Persone dat drüdde deel.

Cap. VI. Wo men bewechlick Gudt, deelen schal twischen Eelüden de nene Kinder hebben.

§ 1. Begyfft jdt sick, dat Man, vnde Frouwe, de in Echteschop leuen, nene Kinder, mit einander tügen, vnde dersüluigen, vorsteruet einer, So schal men dat Huß, Bofæ (id est, dat rede Gelt, effte Barschop) vnde dat köffte Landt, in twe gelike Deele, twischen dem Leuendigen, vnde des Doden Eruen, van ander

barn th*ær* mest tak*ær*. suns lot of sun ær til. ellær iafnt with dotteR. th*ær* sun ær æi til. Swa tak*ær* han oc alt boskap. oc of han skift*ær* with sinæ eghæn børn th*ær* the faræ fra hanu*m*. (4. Side) En køpæ iord fa børn ækki af fyrre æn the æruæ there fath*ær*. en dør there fath*ær* oc liv*ær* moth*ær* eft*ær* mæth børn tha ærv*ær* hun ækki i hans iord. En i køpæ iord tak*ær* hvn iafn lot with sun of sun ær til. oc swa i alt boskap. en sit*ær* bonde oc hu*s*frø same*n* i fælegh. oc køpæ thæ iord oc havæ ei børn same*n*. dør antigh theræ sithæn tha skiftes thære køpæ iord. swa sum ant boskap. En hav*ær* bonde barn th*ær* ær hu*s*frøs stypbarn. oc ær thet lagh i fælik mæth the*m*. have the køfpt nok*ær* iord sithen there fælægh war laght. dør annæn th*ær*e sithen

---

lige ved det Barn mest tager, Søns laad om Søn er til, eller lige laad ved Daatter, om Søn er ey til, saa tager hand oc i alle Boskab, der som hand skiffter met hans egne Børn, naar de ville skiffte oc fare fra hannem. Men Kiøbejord fange Børn ey aff, før end de arffue deris Fader. End døer Fader, oc leffuer Moder effter met Børn, da arffuer hun ey vdi hans Jord, Men vdi Kiøbejord tager hun lige laad ved Søn, om Søn er til, oc lige met Daatter, om Søn er ey til, oc saa vdi all Boskab. Sidde oc Bonden og Hustrue vdi fellig sammen, oc kiøbe jord, oc haffue ey Børn sammen, Døer enten aff dennem, da skifftis deris Kiøbegods, saa som anden Boskab. End haffuer Bonde Barn, som er Hustruens Steffbarn, oc er det lagt i fellig met dennem, haffue de kiøbt nogit Gods siden deris fellig vaar lagt, oc døer enten dennem siden, da skifftis oc den kiøbejord, som andit Boskab. Dog der som Steffmoder først døer, da beholder Faderen den Kiøbejord, som hand i saa maade haffuer kiøbt vdi fellig met sine Børn, saa lenge hand leffuer, men

tha skiftes *thæræ* kopæ iord oc sum boskap. Tho of stjvpmoth*er* dor fyrræ. tha then kope iord th*er* fath*er* fenger thessæ lundæ mæt sine born th*er* i fælægh war mæth hanu*m* haldæ e fath*er* mæth han lyv*er*. sithen skiftes thet

---

deelen. § 2. Men hebben se Kinder thosamende, vnde steruet de Moder: So Eruet de Vader, in des Wiues Lande, so vele alse dat beste Kindt (dat js) Welcker am meisten Eruet, Sönes deel, so dar ein Söne js, Edder geliken Deel mit der Dochter, so dar neen Söne js, Vnde also nimpt de Vader, in allem bewechliken Gude, Bosckaff genant, wen he sick van sinen egenen Kinderen affdelet, vnde se van ein ander scheden willen. § 3. Men van dem Köfften lande nemen de Kinder nichtes, eer se den eren Vader Eruen. § 4. Steruet öuerst de Vader, vnde leuet de Moder, mit den Kinderen, So eruet se nichtes in sinem Lande, Men in deme köfften Lande, nimpt se geliken Deel, mit dem Söne, so dar ein Söne js, vnde ock gelick der Dochter, so dar neen Söne js, vnde also in allem Boscкaff. § 5. Sitten ock Man, vnde Frouwe, in Gemenschop thosamen, de nene Kinder hebben, vnde köpen Landt thosamen: Wenn nu dersüluigen einer vorsteruet, so schal men dat Köfftelandt deelen, alse Boscкaff (dat js, ander bewechlike Gudt). § 6. Hedde öuerst de Man ein Kindt, dat der Frouwen Steff Kindt, vnde mit er in der Gemenschop were: Vnde hebben se darna nogit gods, id est (Güder, effte Landt) geköfft, sodder dat se in de Gemenschop mit ein ander getreden weren. Vnde steruet darna einer van en, So schal men dat Köfftelandt ock delen, gelick der andern Boscкaff. § 7. Doch steruet de Steffmoder ersten, so beholt de Vader dat Köffte Landt, dat he in der Gemenschop, mit den Kinderen geköfft hefft, so lange alse he leuet. Na sinem Dode öuerst, schal men dat Landt schifften, vnde deelen, vnder alle sinen Kinderen, de mit eme in Gemenschop weren (So mennich Kuld, dat js, vnder so mennich

i mellæ hans børn. hvr manghæ collæ sum han hævær. swa sum annæn there fæthærns iord. æn der fathær fyrræ oc ær styvpmothær oc styvpbørn æftær. tha takær stivpbarn fyrrst af køpæ iord. e æfter at thet war i fælægh. oc sithen allæ hans aruing. halft with husfrø. Tho læggæs then lot thær stivpbarn tok til fæthærns iord oc skiftes swa sum annet fæthærns iord. for thy at all then iord bonde køpær hwat hældær i fælægh (5. side) mæth børn eth vtæn thet hetær alt fæthærn. vten then lot thæræ husfrø fangær.

VII. Fathær ma æi haldæ synær mæth theræ møthærn.

Silæ svnær mæth theræ fathær. sithæn theræ mothær

---

effter hans død skal det skifftis imellem alle hans Børn, som vaare vdi fellig met hannem, ihuor mange kuld hand haffuer, som anden Fæderne jord. End døer Faderen før, oc ere Steffmoder oc Steffbørn effter, da tager Steffbarn først hans anpart aff Kiøbegods, effterdi det vaar i fellig, oc siden alle hans arffuinge halfft ved Hustruen: Dog leggis den laad der Steffbarn tog, til Fæderne jord, fordi at all den Jord som bonden kiøber, Huad heller det er i fellig met Børn, eller vden, det kaldis alt Fæderne, vden den laad Hustruen fanger.

Cap. VII. Faderen maa ey forholde Sønnerne deris Møderne.

Sidde Sønner vdi fellig sammen met Faderen, siden at deris Moder er død, oc ere til alders komne *XV.* Vinter, da maa Faderen ey holde dennem, om de ville fare fra hannem, met deris Møderne. Men Daatter maa ingenledis sige sig aff Faderens veriemaal, før end hand giffuer hende en anden ret Verie,

ær doth. oc æræ til ald*ærs* kvm*æn* femtan wint*ær*. tha ma fath*ær* æi halde them of the wilæ fra hanu*m* fare. mæth th*ære* mothærn. æn dott*ær* ma ængi lundæ sighæ sic af fa-th*ær* villiæ. fyrræ æn han giu*ær* hænnæ annen wæriæ. vten hanv*m* kym*ær* swa men fyrræ til antigh ællæ. et vwith. eth han flæt før sic. for thy at theghær han ma æi wæræ

---

schlags Kinder, de he hefft) alse ander Vaderlike Landt, etc. § 8. So ock de Vader erst störue, vnde dat de Steffmoder mit erem Steffkinde na bleue: So nimpt dat Steffkindt vor erst, so vele van dem geköfften Lande, na deme alse jdt in der Gemenschop was, vnde dar negest de helffte alle des Erues, mit sines Vaders nagelatenen Hußfrouwen: Doch wert (den Laad) id est, dat deel, dat dat Steffkindt nimpt, vthgelecht, vor des Vaders Landt: § 9. Wente alle köffte Landt, dat de Bonde köfft, in edder buten der Gemenschop mit sinen Kinderen, dat wert des Vaders Landt genömet: Vthgenamen dat Deel dat de Hußfrouwe nimpt.

Cap. VII. De Vader mach den Sönen erer Moder Gudt nicht vörentholden.

§ 1. Sitten de Söne na der Moder Dode, mit dem Vader in der Gemenschop, vnde sint xv. Winter, id est, Jare, oldt, vnde willen van dem Vader affscheden: So mach he en erer Moder Gudt, nicht vörentholden. § 2. Men de Dochter, de mach sick nenerley wyse scheden, vth der Vörmundtschop des Vaders, he vorsorge se den, mit einem anderen rechten Vormunde: §. 3. Jdt were den, dat dem Vader Meenforsel, id est, vnfal, vnd vngelücke thoschlöge, Entweder dat Older, effte so vnuormögen, vnde vntwittisch würde, dat he siner Sinne nicht mechtich were, effte dat he sick Flædførede. §. 4. Wente de sick sülven nicht vör stan, effte Börmünden kan, de kan ock eines andern Börmünde nicht wesen. §. 5. Vnde wen jdt sick so thodröge, so schal

sin æghæn wæriæ. tha ma han æi wæræ annenz mans wæriæ. æn hvænnær sum swa timær. tha skal then wæræ wæriæ ther næst ær i biyrth. vten han ær hærriær. e wæræ tho fathærns frændær nærmær wæriæ. at were æn methærns frendær.

VIII. Brothær ma æi systær haldæ mæth sik vgift mæthæn han wil.

Brother ma æi haldæ syster vgift mætthen han wil. en af han wil halde syster mæth sic. for hænnæ pæning. yuer attan winter. ællær ander frender thær qvinne wærriæ

---

vden hannem kommer Meenførsel til, enten met Alderdom, eller met wuid, eller hand fledfører sig: Fordi naar hand ey kand være sin egen verie, da maa hand ey være verie for en anden: Naar nogit sligt hender sig, da skal hand være verie der næst er vdi byrd, vden hand haffuer ødt oc forkommit hans Gods. Fæderne Frender ere dog nærmere til at være verie, end Møderne Frender.

Cap. VIII. Broder maa ey holde Søster met sig wgifft, men hand vil.

Broder maa ey holde Søster met sig wgifft imen hand vil. End om Broder vil holde Søster met sig, for hendis Penninge, offuer *XVIII.* Aar, eller andre Frender, der Quindfolckis veriemaal haffue, oc det aff Frender skellige kand beuisis, at hand hende bequemmelige maatte haffue forseet, da skulle andre Frender, der næst ere, det kiære for Konningen, oc da maa Konningen met deris Raad giffte hende, effter som det sig bør. Fordi at effter som hun taber sit Fæderne, paa huilcken tid hun giffter sig selff, oc ganger aff Frenders Raad, saa mue oc Frender ey holde hende lenger, end hun kommer til Lawalder. Haffuer nogen Mø, der

æræ. af swa ær witnæ til af frend*ær* at the matæ hænnæ q*wæ*mlik (6. side) **stæthæ. tha skvlæ andræ frænd*ær* th*ær* næst æræ kæræ thæt for kvnnu*n*g. tha ma kvnu*n*g mæth there rath giftæ hænnæ æfter thæt hænnæ hører. for thy at swa sum hun tapæʀ sit fæthærn thæn timæ hun giftæʀ sic sialf. th*ær* hun gang*ær* af frænd*ær* rath. swa mvghæ the æi haldæ hænnæ længæʀ. æn hvn kvmær til lagh ald*ær*. hav*ær* æn me th*ær***

---

de Negeste in dem Blode, Vörmunde syn, Idt were den, dat he syn egen Gudt vnnüttlick vorbracht hedde. §. 6. Jodoch syn alle tydt des Vaders Fründe, neger tho der Vörmundtschop, alse der Moder Fründe.

Cap. VIII. De Broder mach de Süster, vnberaden nicht by sick beholden, so lange he wil.

§. 1. De Broder, mach sine Süster vnberaden by sick nicht beholden, so lange he wil. So ock ein Broder vmme eres Geldes, vnde Gudes willen, de Süster (wen se auer ere xviij. Jahr oldt js) Edder ock ein ander erer Fründe, de der Frouwes Minschen Vörmunde js, lenger by sick beholden wolde, vnde dat van den Fründen genochsam bewyset werden konde, dat he se bequemliker mate hedde begeuen können, So schölen de andere ere Fründe, de de Negesten syn, datsüluige Klagen vor dem Könige, vnde de Köninck mach se beraden, na erem Rade, alse sick des geböret. § 2. Wente alse eine Frouwes Minsche vorlüst ere Vaderlike Eruedeel, wen se sick süluen befryet, vnde schleit erer Fründe rath vth, Also mögen se de Fründe, nicht lenger by sick vnberaden beholden, alse wen se tho Lawalder (dat js) tho eren Manbaren Jaren, gekamen js. § 3. Hefft ock eine Maget, de xviij. Jahr Oldt js, effte eine Wedefrouwe, ere Vörmundere, Rechtliken tho Dinge bespraken, dat se, se beraden scholden, vnde de Vörmunde solckes nicht dohn wolden: Se öuerst leten sick darna byliggen, So hebben se darmit, ere Gudt nicht vorbraken, Doch

allan wint*ær* gamæl ær. oc ængi antigh. laghlik a thi*n*gi kraft. th*ær* w*æ*riæ til at giftæ the*m*. oc willæ thæræ weriæ thæ*m* æi giftæ. oc late the tha liggæ hos thæm. tha have the th*ær* mæth æi forgorth theræ goz. æn th*ær* w*æ*riæ ma sokæ th*ær* æft*ær*. for læghæʀ witæ.

IX. Of barn dor i fælægh.

Of barn dor i fælikh mæth fath*ær* oc moth*ær*. tha ær thæt swa sum thæt aldrigh war fød. Dor barn oc ær moth*ær* fyrræ doth. hwat hæld*ær* skift fra fath*ær*. æt æi. tho thet hav*ær* syskæn. tha ærv*ær* fath*ær* alt ænæ. æn æʀ fa-

---

atten Vintre er gammel, eller nogen Encke lowlige paa Tinge krafſd deris verie til at giffte dem, oc ville deris verie dem ey giffte, oc lade de ſiden ligge hos dem, da haffue de ey der met forgiort deris Gods. Dog maa deris verie ſøge der effter for Læyer vijde.

Cap. IX. Om Barn døer i fellig met Fader oc Moder.

Døer Barn i fellig met Fader oc Moder, da er det ſom det aldrig vaar født: End døer Barn, oc Moder vaar før død, da arffuer Fader allene, huad heller det vaar vdſkifft fra Faderen eller ey, endog Søδſken ere til. Men er Fader før død, oc leffuer Moder effter, oc ere Sødſken til, da tager Moder icke mere end it hendis Barn, eller Steffbarn, om det til er.

Cap. X. Om Vdarffuinge.

ERe Vdarffuinge til, ſom ere vdſkifft aff fellig, oc døer nogen aff dennem, ſom ere i fellig, da ſkifftis alt Godzit, ſaa ſom alle leffde vdi fellig, oc ſiden ſkifftis den Dødis laad imellem alle Arffuingene.

thær doth oc livær mothær. oc ær syskæn til. tha takær mothær iafn lot with barn æt with styvpfathær of til æn.

X. Vm utarving.

ÆR vtaruing til oc dør annæn thæræ thær i fælægh æn. tha skiftæs alt goz swa svm allæ lifthæ i fælægh. oc sithen skiftæs hins dothæ lot mellæ allæ arving.

---

mögen ere Vörmundere de Leyervijde, id est, den Bröke, mit Rechte söken, vnde, vthydelen.

Cap. IX. Wen ein Kindt, dat mit Vader vnde Moder in Gemenschop js, vorsteruet.

§ 1. Steruet ein Kindt in der Gemenschop, mit Vader vnde Moder. So js dat, alse were jdt nümmer gebaren. § 2. Steruet öuerst ein Kindt, des sine Moder vörhen gestoruen were, so Eruet de Vader dat Kindt allene, jdt sy van dem Vader affgedelet effte nicht, vnde wen jdt schon mehr Sødsken, (id est) Süster vnde Broder, hebbe. § 3. Men js de Vader vör gestoruen, vnde de Moder leuet na: Vnde syn mehr Süstere vnde Brödere vorhanden, So eruet de Moder nicht mehr, alse ein van eren Kinderen, edder ock dat Stefkindt, so dat vorhanden js.

Cap. X. Van Vtheruinge.

§ 1. Js dar jemandt van den Miteruen buten der Gemenschop vnde affgedelet (vnde ein van den, de noch in der Gemenschop thosamende syn) steruet. So schal men alle dat Gudt vnde Erue, deelen, alse wen se alle (de in der Gemenschop weren) leueden: Vnde denne darna, deelen alle de Eruename, dat Loth effte Deel, dat dem Vorstoruenen, thogefallen was, vnder sick alle.

XI. Hwaræ samsyskæn ærvær meræ æn annæt.

(7. Side) **Hwænnær sum swa timær at the børn thær fyrst æræ fød ærvær sit halvæ syskæn mæth sin mothær. hvræ manghæ syskæn sithæn føthæs with. thar thæ skvlæ skiftæ. æftær fathær æt mothær. takæ hin ælstæ forlotæs vt thet thær han ærfdæ æfter hans sær syskæn.**

XII. (1, 12.) Bondæ sun i fælægh havær ækki forlotæs.

Fær bonde sun køpfærth vtæn lanz. oc winnær han pæning. oc ær vskift fra sin fathær. oc dør fathær.

Cap. XI. Huorledis it Sødsken arffuer mere end andet.

Naar saa skeer, at det Barn, som først er født, arffuer sin Halffsødsken met sin Moder, ihuor mange Sødsken siden fødis, da skal den eldste forlaadis vdtage alt det hand arffuede effter hans Særsødsken, naar skifftis skal, enten effter Fader eller Moder.

Cap. XII. Om Bonde Søn vdi fellig.

Far Bonde Søn vdi Kiøbeferd vden Lands, oc vinder Penninge vdi fellig met sin Fader, oc er ey vdskifft fra sin Fader: Døer Faderen, oc bedis hand Arff, føre alt til skiffte, eller miste Arff. Men quennis hand, eller gifter sig, vdaff, eller vden fellig, oc vorder rijg, da gaar hand dog til skiffte, baade effter Faders oc Moders Død.

Cap. XIII. Om Bondesøn fører sin Kone i fellig til Fader oc Moder.

Qvennis eller gifter Bonde Søn sig i fellig, oc fører hans Kone ind til sin Fader oc Moder, oc vorder hans Konis

oc bethes arf. bæræ alt til skiftæ ællær mistæ arf. æn qwænæs han vt af fælegh. oc warthær han sithæn rik. tha gær han tho til arf. bathæ æftær fathær. oc æfter mothær dothæ. (1, 13.) Qwænæs bondæ sun i fælægh. oc føræ sin kvnæ in til sin fathær. oc mothær. oc worthær hans kvnæ goz æi lagh i fælægh. oc dør han si-

---

Cap. XI. Wen de eine Broder mehr Erue nimpt, alse de ander.

§ 1. Wen jdt sick begyfft, dat ein Kindt, dat erst gebaren js, sinen Halffbroder, effte Haluesüster mit siner Moder Eruet. Wo vele Kinder darna gebaren werden, nimpt doch datsüluige Erstgebaren Kindt, wen de Delinge schal geholden werden, Vör vth dem Erue, alle dat jennige, wat jdt mit siner Moder, na sinen Haluesødsken geeruet hefft: Vnde geit darna gelike wol, mit sinen anderen Süsteren vnde Bröderen, tho vuller Delinge, na Vader edder Moder.

Cap. XII. Van des Bonden Söne in der Gemenschop.

§ 1. Thüt des Bonden Söne buten Landes, Kopenschop tho driuen: vnde vorweruet Gelt, in der Gemenschop (van sinem Vader vnaffgedelet) Vnde de Vader steruet, vnde de Söne wil Erue nemen na sinem Vader, So schal he alles tho der Deele inbringen, effte missen dat Erue. § 2. Nimpt he düerst ein Wyff, vnde begifft sick buten der Gemenschop, vnde wert Ryke: So geit he gelickwol, mit tho der Erffdele, beide na Vader, vnde na Moder.

Cap. XIII. Nimpt des Bonden Söne ein Wyff, tho Vader vnde Moder in Gemenschop.

§ 1. Nimpt des Bonden Söne ein Wyff, vnde föret se in, tho sinem Vader vnde Moder, vnde er Gudt dat wert nicht

thæn. hwat han hafthæ børn æt æi. tha tak*ær* hvn ækki meræ æn hvn førthæ til fælægh. For thy at hænnæ bondæ haf ækki lot mæthæn hans fath*ær* oc moth*ær* lifthæ. oc hanu*m* war ækki særlik i hand sald. æn hav*ær* han børn with*ær* hænnæ tha warthæ thæ mæth aldæfath*ær*. oc aldemoth*ær*. oc standæ thære arf æft*ær* theræ døthæ. æn worth*ær* skialnæd a hvræ mykit hun førthæ in. tha mæth næfnd i kyn gøræ hans fath*ær* thæt swa (8. side) mykæt sum han wil.

XIII. (1, 14.) Hwat fath*ær* sæl tharf sit barn.

Fath*ær* tharf ækki sælæ sit barn i hand mæthæn han

Gods ey lagt i fellig, oc døer hand siden, Huad heller hand haffde Barn eller ey, da tager hun icke mere, end hun førde vdi fellig: Thi hendis Hosbonde haffde ey laad, den stund hans Fader oc Moder leffde, Vden hannem haffuer verit nogit særlige vdi Haand soldt. Men haffuer hand Børn ved hende, da bliffue de met Aaldefader oc Aaldemoder, oc tage Arff effter deris Død. End vorder skelnit eller tuil om, huor megit hun indførde, da skal Faderen giøre det saa megit som hand vil, met Næffn i kiøn.

Cap. XIIII. Huad Fader tør sellie sit Barn i Hende.

Fader maa icke sellie eller giffue sit Barn nogit i hende, imen hand leffuer, oc Moder: End om hand giffuer it sit Barn nogit i hende, da maa hand ey necte det de andre: End sell Fader sit Barn noget i Hende, oc faar det andit Barn, oc døer Barn, oc leffuer Barnebarn, huercken maa Aaldefader eller andre tage fra hannem, det som Aaldefader gaff sit Barn.

Cap. XV. Om Hiemfærd.

Giffter Fader sin Daatter vd met Hiemferd, eller oc sel-

liv*ær* oc moth*ær*. æn of han sæl en i hand tha ma han æi sithæn netæ hinæ andræ. æn sæl fath*ær* sit barn nokæt i hænd*ær* oc far thæt annæt barn. dør barn oc liu*ær* barnæbarn. hwærki aldefath*ær* æth annæ*n* man ma fra hanu*m* takæ thæt th*ær* aldæfath*ær* gaf sit barn.

XIV. (1, 15.) Vm hæmfærth.

Giftær fath*ær* sin dottær vt mæth hæmfærth. oc sæl

---

in de Gemenschop gelecht, vnde he steruet darna, se hebben Kinder, edder nene Kinder: So nimpt se doch mehr vth dem Gude nicht, alse se darinne gebracht hefft. § 2. Wente er Man de hebbe neen Deel an dem Gude, so lange Vader vnde Moder leueden: § 3. Idt were den, dat eme wat sonderlikes vnder de Hende gestadet, worden were. § 4. Hebben se öuerst Kinder, de blyuen by dem Grotevader, vnde by der Grotemoder, vnde nemen Erue, na erem Dode. § 5. Twyuelt men, edder würde Twist, wo vele de Frouwe ingebracht hefft, so lecht de Vader mit sinem Kiensnæffn, so vele vth, alse he wil.

Cap. XIIII. Wat de Vader sinem Kinde geuen mach.

§ 1. De Vader mach sinem Kinde nichtes sellie, id est (vnder de Hende geuen) dewyle dat he, vnde de Moder leuen. § 2. Gyfft he öuerst dem einen wat vnder de Hende, dat kan he dem andern nicht weigeren. § 3. So ock de Vader sinem Kinde etwas vnder de Hende geue, vnde dat Kindt tügede Kinder, vnde störue (Doch dat des Kindes Kindt bleue by leuende) So mach de Grotevader, edder sonst nemandt, van des Kindes Kinde, dat wedder tho rügge förderen, wat de Grotevader, sinem Kinde gegeuen hadde.

Cap. XV. Van Brudtschatte, vnde Medegiffte.

§ 1. Gyfft de Vader sine Dochter vth, mit Brudtschatte

nokæt sin sun i hand th*ær* han qwænæs. thar thæræ fath*ær* oc moth*ær* dør. tha star them thæt til fullæ i theræ lot. hwat sum the havæ takæt. æn of thæ willæ æi at orvæs tha føræ aftær thæt the hafthæ fangæt. oc skiftæ sithæn svm ræt ær. E th*ær* the willæ æi aftæR føræ. mistæ arf. skil them a at æi kvm*ær* alt æftær. givæ a logh then th*ær* for sakæn ær mæth kyns næfnd. æn of hin th*ær* vt ær wil oruæs at sin lot th*ær* fath*ær* gaf hanu*m*. tha mvghæ andræ arvi*ng* æi nothæ hanu*m* til æftæR at føræ. æth at iafnæ with thæm af thet th*ær* han hav*ær* fangæt. for vtæn

---

ler eller giffuer sin Søn nogit i hender der hand quennis eller gifftter sig, da stande det dem for fulde i deris laad, naar deris Fader oc Moder siden døer oc affgaar, huad som de haffue fangit. End om de ey ville orffuis eller nøyes, Da føre ind igien, alt hues de haffue fangit, oc skiffte siden som ret er. End om de ville ey igen indføre, myste arff. End er der nogit tuil om alt er igen indført, eller icke, Giffue Low, den der for sagen er, met Kiøns næffn. End om de der vde ere, ville orffuis met den laad deris Fader haffuer giffuet dem, da mue andre Arffuinge ey nøde dem til at indføre, eller at jeffne met dennem, aff det de haffue fangit, vndtagit Jord allene: Barn er nærmere at vide sig til fellig oc arff, end de hannem ville vidne fra.

Cap. XVI. Om it Sødsken kalder andit til Jeffnit.

Ere alle Sødsken leffuende, oc alle deris laader vskiffte, Da maa huert Sødsken (om det vil) kalde andit til Jeffnit, dog saa at huer veed huor sin laad falder, oc til jeffnit ved andre, Det skulle tolff samfrender med deris Eed giøre, at de kunde ey rettere giøre. Men om der bliffuer trætte imellem Søskend, da

iord enæ. barn ær e nærmæn at witæ sic i fælægh æn the at witnæ thæt fra.

XV. (1, 16.) Of syskæn kallær a annæt thæt havær fangæt vræt.

(9. Side) **Allæ syskæn liuænd oc af allæ lotæ æi iafn æræ, tha ma of wil annæt syskæn kallæ a meræ. æn tho swa at**

---

vnde Medegyfft, Edder gyfft, edder stedet sinem Söne, etwes vnder de Hende, wen he sick befryet, effte ein Wyff nimpt: Datsüluige schölen se na Vader vnde Moder Dode (wat se entfangen hebben) vor ere vulle Ervedeel beholden. § 2. Willen se öuerst sick darmede nicht genögen laten, effte tho freden syn? So bringen se in, allent wat se gekregen hebben, vnde schifften, vnde delen darna alles, alse Recht js. § 3. Willen se öuerst nicht inbringen? So missen se des Erues. § 4. Twiuelt men ock: Effte jdt allthosamende ingebracht sy, edder nicht? So schwere he, de darümme beschüldiget wert, mit sinem Kiønsnæffn (dat js, mit sinen Negesten angebaren Fründen. § 5. Willen ock de Beradene sick genögen laten, mit deme, wat en de Vader gegeuen hefft, So mögen de Mede Eruen, disse nicht nödigen, wedderümme in thobringende, edder mit en tho Kördele tho gahnde, mit deme, wat se entfangen hebben, Vthgenamen, dat Landt allene. § 6. Dat Kindt js tho dem Erue, vnde thö der Gemenschop neger tho achtende, alse daruan affthoholdende.

Cap. XVI. Effschet Süster vnde Broder ein den andern, dat he gelike mit em dele.

§ 1. Leuen alle Süstere, vnde Brödere, vnde syn alle ere Deel Erues vnder en vnaffgedelet: So mach eine den anderen (so he wil) bespreken, vnde förderen, dat he gelike mit em deele, vnde he weten möge, wor syn Deel lyke Gudt, em fallen möge,

hwær witæ hwar sin lot fiall. oc til iafnæth with andræ. thet skvlæ geræ tolf theræ samfrænd*ær*. mæth æth at thæ kvn*n*æ æi rætæʀ geræ. Mællæ sær collæ of thæm skil vm. skvlæ samfre*nd**ær* geræ thæt fæthærn oc thet methærn. oc thæt kepæ iord th*ær* thæ wilæ. Skil bern with*ær* moth*ær* hwilt fæth*ær*n ær. oc hwilt meth*ær*n. tha witæ hvn mæth hæ*nn*æ frænd*ær*. for thy at tha witnæs æi fra bern of thæ yv*ær*lifæ thæræ moth*ær*. Sklict samæ ær of fath*ær* mæl sinæ bern i gen. tha witæ han mæth sinæ frændeʀ.

XVI. (1, 17.) Thet arf bæt*ær* arf.

Aʀf betær arf i allæ skiftæ of arf kvm*ær* arf i gen. hvræ mykit sum han ær annen wægh. æn finnæs æi arf

---

skulle Samfrender giøre det Fæderne, oc det Møderne, oc den Kiøbejord, der de ville. End bliffuer trætte imellem Børn oc Moderen, huilcket Fæderne er, oc huilcket Møderne er, Da vinde hun det met hendis Frender: Fordi at Børn kand der met intet aff vindis, der som de offuerleffue deris Moder. Slig samme Low er, om Fader kiffuer met sine Børn, da vide hand oc met sine Frender.

Cap. XVII. At Arff bedis Arff.

Arff beder Arff, i alle skiffte, om Arff kommer imod Arff, Ihuor megit eller lidet det er, paa enten sider. End findis ey Arff imod Arff, Da bør først huer sin Arff vd, saa megit hand indførde, Oc det vidne met Næffn i kiøn, om det icke bleff lagt i fellig.

Cap. XVIII. Om Søbsken skillie at om Boskaff.

Skill Steffsødsken at om Boskaff, Da legge vd paa begge

arf i gen tha a hwær sin arf vt fyrst alt thet mæth witnæsbyrth ær incumæn. of thæt war æi i fælægh lagh.

XVII. (1, 18.) Of styupsyskæt skil vm boskap.

Skil stypsyskæn a vm boskap latæ vt bæggi wæghæn

Vnde dat schölen xij. Samptfründe dohn, mit erem Eede, dat se jdt nicht lyker delen können. § 2. Twischen Steffkinder öuerst (de Særkuld heten) so dar Kyff vnder entsteit? Den schölen de Samptfründe scheden, vnde vthleggen, wat Vaderlike, vnde wat Moderlike Erue, Ock wat köffte Landt js, dat se willen. § 3. Entstünde ock ein Twist, twischen den Kinderen, vnde der Moder, welcker Vaderlike, edder Moderlike Erue were? Dat schal de Frouwe mit eren Fründen bewehren, Darümme: Dat den Kinderen (so se der Moder Dodt affleueden) nicht darmit benamen syn kan. § 4. Jngeliken js ock ein euen Recht, wen de Vader, mit sinen Kinderen twistich were, dat he mit sinen Fründen, solckes ock bewehre.

Cap. XVII. Wen ein Erue dat ander windt.

§ 1. Ein Erue windt dat ander in aller Deele, so ferne dat eine Erue, dem anderen Erue entjegen kümpt. Jdt sy lüttick edder veele, vp beiden syden. § 2. Kümpt öuerst nicht Erue jegen Erue, So gehöret einem jderen, syn Erue vöruth, so vele he inbrachte, vnde bewehret dat mit sinem Kiønseede, so verne dat jdt in de Gemenschop, nicht geledt js.

Cap. XVIII. Kiuet Süster vnde Bröder vmme Boskaff, id est, Bewechlick Gudt.

§ 1. Kyuen Steffkinder vmme Boskaff, id est, bewechlick Gudt, So legge jder vth, mit sinem Kiønseede, wat he gekregen hefft, § 2. Wente wen se sick van Bröderliker, vnde Süster-

mæth kyns næfnd. for thy at hwænnæn thet gar af syskæn dælæ. sithæn kvm*ær* æi samfrændæn til.

XVIII. (1, 19.) Of ælstæ broth*ær* q*w*ænæs mæth andræ syskæ*n* i fælægh.

Hwaræ syskæn ær ma*n*ghæ i fælægh oc hin ælstæ
th*ær* theræ ær wærriæ qwænæs han oc førær (10. side) **sin kvnæ i fælægh til sinæ sysken. fangæ the barn samæn oc æræ hans syskæn mælend oc wil æi kæræ. takæ hans børn lot i fælægh. æn æræ ha*n*s syskæn vmælænd æth møbørn th*ær* æi**

---

sider met Kiøns Eed: Fordi at naar det gaar aff Sødskene dele, siden komme Frender ey til.

Cap. XIX. Om eldste Broder quennis i fellig met andre Sødsken.

Hvor Sødsken ere mange sammen i fellig, oc den Eldste som deris verie er, quennis eller giffter sig, oc fører sin Kone i fellig til sine Sødsken: Fange de Børn sammen, oc ere hans Sødsken Mælende, oc ville ey kiære, da tager Barn fuld laad i fellig, lige ved Sødsken. End ere hans Sødsken vmælende, eller Møbørn, der ey kunde eller mue kiære, Da haffue ingen skade aff deris Broderbørn, der i fellig ere fødde.

Cap. XX. Om Mand quennis i Enckebo.

Qvennis Mand i Enckebo, der ey selff haffuer Hoff-uitlaad, Haffuer hun Børn, oc vorder hand ey lagd i fellig, Eller oc vorder liust oc forkyndet til Tinge, hannem at vere lagd i fellig: Den Time, de skulle skiffte, da skulle Børn vide met Næffn i Kiøn, huor meget deris Steffader førde ind, De saa

kvnnæ kæræ oc æi mvghæ. havæ engi skathe af theræ brothær born th*ær* i fælægh ær fød.

XIX. (1, 20.) Of man q*wæ*næs i ænki bo.

Qwænæs man i ænki bo th*ær* æi hav*ær* sialf hovæth lot. hav*ær* hvn børn oc war han æi lagh i fælægh. æth livsd a thingi. then timæ the skvlæ skiftæ. tha skvlæ børn witæ mæth næfnd i kyn hvræ mykæt theræ styvpfath*ær* førthæ in. oc swa mykæt takæ han fyRst vt. oc sithen skif-

---

liker Deele affgeuen, so kamen de Fründe, dar nicht wedder tho.

Cap. XIX. Offte sick de öldeste Broder in der Gemenschop befryet.

§ 1. Syn dar vele Süstere, vnde Bröder in der Gemenschop, vnde de öldeste Broder (de ere Vörmunder js) befryet sick, vnde föret sine Frouwe tho sinen Süsteren vnde Bröderen, in de Gemenschop. Tügen se Kinder mit ein ander, vnde sine Södsken syn Mündich, edder Mælende, vnde willen darauer nicht klagen, So nemen des öldesten Broders sine Kinder, in der Gemenschop, vullen Deel, mit Süster, vnde Bröderen. § 2. Weren öuerst sine Süster, vnde Brödere Junck, Wmælende Kinder, edder Megedekens (de nicht können edder mögen klagen (so blyfft ene dat van eres Broderen Kinderen, de in der Gemenschop gebaren syn) ane schaden.

Cap. XX. Wen ein Man eine Wedewe Fryet.

§ 1. Fryet dar wol eine Wedewe vnde hefft süluest kein Hoffuitlaad, vnde se hefft Kinder, vnde disse andere Man, würde nicht in de Gemenschop genamen, vnde würde ock tho Dinge nicht vorkündiget, dat he mit en in der Gemenschop were gelecht, vnde kümpt de tydt, dat se mit ein ander dat Erue deelen scholden. So schölen de Steffkinder mit erem Kiønseede bewеren, wo vele ere Steffvader inbrachte: Vnde so vele nimpt he vör vth.

tæs boskap swa them i mællæ sum the war i fælægh fyrræ æn han war theræ styvpfath*ær* oc fangæ ækki meræ æn sin kvnæ lot.

XX. (1, 21.) Vm sløkæfrith barn.

Sløkæfrith barn skal fath*ær* til thi*ngs* føræ oc livs at thet ær hans barn. oc skøtæ thet hwat svm han wil thet givæ, oc swa mykit sum skøt warth*ær* thet halder barn oc æi mæræ. æn livs han thet i koll oc i kyn. oc skøtæʀ ækki. tha takær thet half lot with*ær* adthælkvnæ barn. æn æʀ adthelkvnæ børn æi til tha takæʀ sløkæfrith fathærs arf. tha ærv*ær* han æft*ær* syskin ianft with adthælkvnæ børn.

---

meget tager hand først vd, oc siden skifftis Boskaff dennem imellem, som de vaare i fellig, før end hand bleff deris Steffader, oc fanger han ey mere end sin Kone laad.

Cap. XXI. Om Slegfred Barn.

Slegfred Barn skal Fader til Tinge føre, oc liuse oc forkynde, at det er hans Barn, oc Skiøde det huad som hand vil det giffue, oc saa meget som Skiødt vorder, det beholder Barn oc ey mere. End liuser hand det i Kiøn, oc i kold, oc skiøder det intet, da tager det halff laad ved Adelkone Barn. End er Adelkone Barn ey til, da tager Slegfred Barn, som tingliust er, fuld Arff effter Faderen: End fanger hand nogit aff Faderens Arff, da arffuer hand oc effter Sødsken, jeffne laad ved Adelkone Barn, Uden Faderen formelte oc forkyndede det paa Tinge, Saa at hand skulde ørffuis oc nøyes met det Fader gaff hannem i Hende, oc fange da icke mere, enten effter Fader eller Sødsken.

Cap. XXII. At Fader ene maa sig Barn giøre.

Hvem som Fader giør sig til Barn, den maa ingen Mand

(11. Side) vtæn of fath*ær* for mælt a thingi swa at han skvldæ orvæs at thet fath*ær* saldæ hanv*m* i hænd*ær* oc fangæ æi menæ oc takæ ækki æftær syskæn.

XXI. (1, 22.) Fath*ær* enæ ma sik barn gøræ.

Hwæm sum fath*ær* gør sik til barn thæn ma engi

---

§ 2. Darnegest deelen se de Bostaff vnder sick, alse se in der Gemenschop weren, eer he ere Steffvader wurt: He öuerst kricht nicht mehr, alse sines Wyues Deel edder Lot.

Cap. XXI. Van Vnechten Kindern (Slegfred) vp Densch.

§ 1. De Vader schal syn Vnechte Kindt, tho Dinge bringen, vnde apenbar dat vorkündigen, vnde vpbeden, dat dat syn Kindt sy, vnde Skiøde, id est, geuen em so vele, alse he em geuen wil, vnde so vele, alse eme dar geschotet wert, dat beholdt dat Kindt, vnde nicht mehr. § 2. Kündiget he öuerst dat Kindt i Kiøn oc i Kuld, dat js, tho Erue vnde tho Geschlechte, vnde schotet, edder gifft eme nichtes: So nimpt jdt haluen Deel, mit dem Adelkøne Barn, id est, mit deme Echten Kinde. § 3. So ock nene Echte Kinder, vorhanden weren, so nimpt dat Vnechte kindt, dat (als vorgesecht) tho Dinge geechtiget js, vulle Erue deel, na dem Vader, etc. § 4. Hefft he ock van des Vaders Erue etwes entfangen, so Eruet he ock na Süsteren vnde Bröderen, geliken Deel, mit dem Echten Kinde: Jdt were den, dat de Vader, vörher tho Dinge hedde vorkündiget, dat dat Geechtigede Kindt, mit deme, wat eme de Vader vnder de Hende gegeuen hedde, sick genögen lathen scholde: So kricht he nicht mehr na sinem Vader, ock nicht na Süsteren, vnde na Brödern.

Cap. XXII. De Vader mach sick allene Kinder wehlen.

§ 1. Dat Kindt, dat de Vader erwehlet, vnde thom Kinde

man wrækæ. Oc engi man ma gøræ then man barn th*ær* sik gørthæ æi sialf barn vtæn rætæ aruing. Hwilk man sik gør mæth allæ loghu*m* sløkøfrith barn a thingi. swaræ for thet sv*m* for sit adthelkvnæbarn hwat svm thæR abethes. æn hav*ær* han sløkæfrith barn oc livs thet æi a thingi war-(thær) thet dræpæt tha takæ møth*ær*ns fr*æ*nd*ær*. oc æi fath*ær*. æn warth*ær* thet st*ra*døth ærvæ moth*ær* oc æi fath*ær*. æld*ær* møth*ær*ns frænd*ær* of moth*ær* æR døth.

XXII. (1, 23.) **Hwæ*nn*ær arf skal kræuæs oc giald.**

Hwa sum wil arf krævæ. æt giald æftær annens døth

---

vræge, Oc ingen Mand maa giøre den Mand Barn, der sig ey giorde selff Barn, vden rette Arffuinge: Huilcken Mand sig giør med Lowen Slegfredbarn paa Tinge, suare sig for det som sit Adelkonebarn om paa bedis. End haffuer mand Slegfredbarn, oc lius det ey paa Tinge, Oc vorder det dræbt, da tage Mødernis Frender all bod, oc Fædernis icke, oc ey Fader. End vorder det straadøt, da arffuer Moder det, eller Mødernis Frender om Moder er død, oc Fader intet.

Cap. XXIII. **Huorledis Arff oc Gield skal kræffuis.**

Huilcken som vil Arff eller Gield kræffue effter anden Mands Død, Da komme hand eller hans visse Bud paa XXX. Dage, om de ere inden By, eller det Ting der næst effter er. End er hand vden By, Da stande VI. Vger. End er hand vden Lands, Stande Dag oc Jamling. End er hand i Kongens forbud, effter at hand hiemkommer, kalde paa Arff oc Gield inden tredie fem. End er hand i ingen lage forfald, som fleste Mend vide, at lage forfald er, oc kallede ey paa, som sagd er, rette tid, oc viste at den Arff vaar til: Verie hand ved Low der Arff tog, at hand

kvmæ han æt hans both a rætæ threlivghænd dagh o the æræ innæn bygd æld*ær* thet thing th*ær* næst æftær ær. Ær han vtæn bygd. standæ sæx vkæ. æn æn han vtæn land standæ dagh oc iamli*ng*. æn ær han i kvnungs farboth. æftær han kvmær hem kallæ a arf oc gialdæ innæn thrithi

---

annimpt, dat mach nemandt vorwerpen, So mach ock nemandt, einen Man nödigen, Kinder sick tho erwehlen, edder vor syn Kindt anthonemende, dat he nicht dohn wil, Sondern sine Rechte, Regeste Erue, mögen jdt wol dohn. § 2 De Man de nu, alse vörgesecht, sick sines Vnechten Kindes tho Dinge annimpt, de steit vor alle Sake vor em, tho Rede, vnde Antwort, alse vor syn Echte Kindt, wor her dat deme Kinde ankamen möge. § 3. Hefft ock ein Man, syn Vnechte kindt, vp dem Dinge (nicht) geechtiget, vnde wert Dodt geschlagen, dar nimpt de Vader, edder des Vaders Fründe, van der Bote gar nichtes, sonder der Moder Fründe, nemen de Bote alle thosamende. § 4. Steruet jdt ock natürlikes Dodes, so Eruet de Moder dat Kindt, edder ere Fründe, so de Moder dodt were, vnde de Vader nichtes.

Cap. XXIII. Wo men Erue vnde Schult manen schal.

§ 1. De dar Erue, vnde Schuldt, manen wil, na eines Mannes Dode, De kame, edder syn Vullmechtiger vp den xxx. Dach (om de ere inden By) dat js, so ferne se binnen der Stadt syn, edder den negesten Dingedach darna: § 2. Js he buten der Stadt, so stah dat vj. Weken. § 3. Js he buten dem Lande, so stah jdt, Dag oc Jamling (dat js) Jahr vnde Dach. § 4. Js he ock in des Köninges Forbud (dat js) Gewersse. So schal he inden trediesem (dat js) binnen xv. Dagen, na deme he tho Huß gekamen js, Erue vnde Schuldt införderen. § 5. Were he öuerst mit nener Ehehafft vorhindert (de Mennichlick weth, wath de vörfelle syn, de im Rechte gelden vnde entschüldigen können)

fimpt. æn ær han i ængi laghæ (12. Side) **for fal th*ær* flesten mæn witæ at laghæ for fal ær. oc wistæ at then arf war til oc kallæth æi a swa sum saght ær. i rætæ timæ. wæræ han with loght th*ær* arf tok at han tok rætlik. æn ær rætæ arvi*n*g til innæn sivnde mannæ oc cu*m* æi innæn ar oc dagh. tha takæ kvnu*n*g. æn of ængi rætæ arui*n*g hittes a thretivghend tha skal arf wirthæs oc sæt(tæs) at gømæ iamli*n*g oc dagh. kvm*ær* tha ængi tha takæ kvnug arf. oc gømæ e til rætæ arui*n*g kumæ. æn kvmeɴ ængi rætæ arvi*n*g æfteʀ tha havæ kvnu*n*g. ar oc dagh thet ær iamli*n*g oc sex vkæ.**

---

tog den rettelig. End ere ingen rette Arffuinge til inden siuende Mand, oc kommer ey XXX. Dag, da skal Arff vurderis, oc settis at giemme, vnder gode Mend, Dag oc Jamling, Kommer da ingen effter Arff, Da tage Kongen Arff oc giemme, til saa lenge rette Arffuinge komme. End kommer ingen rette Arffuinge, da haffuer Kongen Arff. Aar oc Dag, det er, *VI.* Vger oc Jamling.

Cap. XXIIII. Om mand tager Hoerkone vidende.

Tager nogen Mand Hoerkone vidend is, oc vijes ved, oc fanger Børn ved, huad heller det vorder aabenbarit for den Hellige Kircke eller ey, Da ere de Børn Adelkone Børn: End skillies de at effter Kirckelowen, da tage de baade lige meget i Boskaff, fordi at de viste baade deris Ondskaff. End viste hun, oc icke hand, at det vaar Hoer, oc vorder det da aabenbarit, oc skillies de at, oc haffue Børn sammen, Da giøris Børnene Hoffuitlaad, oc vere met deris Fader: Oc om de dø, da arffuer Fader dem allene, oc icke Moder. Saa er det oc om Fader viste Hoer, oc icke Moder, Da fare Børn til deris Moder, oc

(1, 24.) Tak*ær* man hor kvnæ witlænd oc wighæs wilh. oc fangær born with hwat hæld*ær* thet warth*ær* opænbarpt for

---

vnde Manede, effte lete jdt nicht manen, tho vörgemelten rechten tyden, vnde wüste dat dat Erue gefallen, vnde bestoruen was: So mach de jenne, de dat Erue genamen hefft, bewehren mit xij. Lowvhesteman Eeden, Dat he dat sülue mit Rechte genamen hefft. § 6. Syn dar ock nene rechte Eruen, beth in dem vij. Lede (vnde kamen de Fründe, vnde de rechten Eruen nicht, tho deme xxx. Dage) So mach men dat Erue anleggen, vnde warderen, vnde hindersetten, dat by guden Lüden, vnde laten jdt stahn Jahr vnde Dach: § 7. Kamen vnder des, de rechten Eruen nicht, de Könninck de nimpt dat Erue, vnde leth jdt bewaren, beth de rechten Eruen kamen: Kamen öuerst nene rechte Eruen, so beholt de Könninck dat Gudt. § 8. Jamling, effte Jahr vnde Dach, js eine vmmegande Jahr, vnde vj. Weken.

Cap. XXIIII. De wetentliken eine Hore tho Echte nimpt.

§ 1. Nimpt de Man, wetentlick eine Hore tho Echte, vnde tügen kinder thosamende, Jdt werde solckes der Hilligen Kercken apenbar edder nicht, so syn de kinder Echte. § 2. Würden se öuerst darna, na Kerckenrechte gescheden? So nemen se in den beweclıliken Güderen (de Boskaff heten) jder lyke vele: Wente se wüsten beide ere Vndöget. § 3. Wüste öuerst se, vnde he nicht? dat se eine solcke Hore were, vnde wurde apenbar, dat se darümme gescheden wurden, vnde hedden kinder mit ein ander, So schal men den Kindern, ere Deel edder Höffuitlaad maken, vnde se blyuen by dem Vader, Vnde wen se steruen, so eruet se de Vader alleine, vnde nicht de Moder. § 4. Also isset ock vmme den Vader, so he wüste sick einen Ehbreker tho finde, vnde de Moder wüste jdt nicht? so tehn de Kinder tho erer Moder, vnde se Eruet se, wen se steruen, mit den anderen Süsteren vnde Broderen al-

then hælligh kyrki æth æi. tha ære the børn e adthelkvnæ børn. oc skilis the sithæn at for cristænsdom logh tha takæ the bathæ æm mykit i boskap. for thy at thæ wissæ bathæ thæræ vndskop. æn wissæ hvn at thet war hor oc æi han. oc warth*ær* thæt tha opænbart oc skilæs at oc havæ thæ børn sam*æn*. tha gøres børnæ hovæth lot. oc warthæ the mæth theræ fath*ær*. oc of the dø tha ærv*ær* han thæm enæ. oc ække moth*ær*. Swa ær thet oc of fath*ær* wissæ hor oc æi moth*ær*. tha fare børn til th*er*æ moth*ær* (13. Side) oc hvn ærv*ær* thæm alt enæ mæth syskæn of the dø. oc æi fath*ær*. æn havæ the æi børn tha hwilkæ thæræ sum hor wistæ. of han førthæ minnæ til hin annæn æn hin annæn hafvæ foræ.

---

hun arffuer dem allene met Sødsken, oc ey Fader om de dø. End haffue de ey Børn sammen, oc skillies de at, som før er sagd, Da skal huilcken aff dem som Hoer viste, der som hand end førde mindre til hin anden, end den haffde tilforn, tage dog icke mere end hand førde til. Men haffde den mere der Hoer viste, Da tage dog den Hoer ey viste, halffparten.

Cap. XXV. Om Horebørn.

Horebørn tage icke Arff effter Fader, endog at hand lius oc sføder dennem alt det som hand mest formaa, Vden at hand sfødte dem noget i Hender før end hand døde. End haffuer mand Slegfred Børn, oc tager deris Moder siden til Ecte, da ere de Børn alle Adelkone Børn, endog at de vaar alle før fødde. Træl oc Flædføringe, oc Clostermend maa ey arffue.

Cap. XXVI. Om Mand døer met megen Gield.

Om nogen Mand døer, der megen Gield skyldig er, oc setter alt hans Gods til vissen for sin Gield, enten Clostermend

oc skilæs the at sum saght ær takæ ækki mæræ æn han førthæ til. æn hafthæ hin meræ th*ær* hor wistæ. tha takæ hin th*ær* æi hor wist allt halft. (1, 25.) Hor børn takæ æfter fath*ær* ækki tho at han livs oc skøtær all thet han ma mæst. for vtæn han saldæ them nokæt i hand fyrræ æn han døthæ. æn hav*ær* han sløkæfrith børn thigg*ær* theræ moth*ær* sithæn the børn æræ allæ adthelkvnæ børn. tho at the æræ fyrræ fød. Thræl oc fletførth oc clostær man mvghæ ækki ærvæ. (1, 26.) Of ænnæn man døør th*ær* mykit ær giald skvldigh oc skø-

---

leine, vnde de Vader nicht. § 5. Hebben se ock nene Kinder, vnde wurden geschеden (alse vörgeschreuen steit) So schal de jenne, de disse Vndöget wüste, effte he schon weiniger Gudt ingebracht hedde, alse de ander, doch nicht mehr wedder vthnemen, alse he inbrachte: § 6. Vnde hedde de ock, de disse böſsheit wüste, mehr ingebracht: So schal doch, de dat nicht wüste, de helffte van dem Gude nehmen.

Cap. XXV. Van Horkinderen.

§ 1. Horkinder, de Eruen den Vader nicht? Effte he se schon vp deme Dinge Echte gekündiget hedde, vnde en geschötet, dat meiste, dat he vormuchte (He geue jdt denn en, strax vth der Handt, vnde by sinem Leuende) § 2. Hedde ock ein Man, Vnechte Kinder, vnde nimpt de Moder darna tho Echte, so sint jdt doch alle Echte Kinder, effte se schon alle ere gebaren syn, eer de Vader de Moder tho Echte nam. § 3. Træl, id est, Slauen, effte Liffeegen, Flædføring, vnd Klosterlüde, derer kein kan Eruen.

Cap. XXVI. Steruet de Man in groten Schülden.

§ 1. Steruet ein Man, de in groten Schülden js, vnde hedde alle syn Gudt, vor de Schülde vorsettet, vnde vorpandet, entwedder Klosterlüden, edder anderen Lyden. § 2. Nemen sick sine Negesten Fründe sines nagelatenen Erues an, vp deme xxx.

tær sin æghæn til wissæ for sit giald antigh klostermæn æth andre. Kænnæs hans rætæ arving with arf a rætæ threthivghend. gialdæ alt giald th*ær* krævæs. æth givæ logh af hins hændæ th*ær* doth ær. æn kænnæs the æi with arf. tha gialdæ the gialdæn th*ær* goz havæ til wissæ takæt. swa framærlik sum hans goz rækkæn.

XXIII. (1, 27.) Hvr længi man ma sløkæfrith havæ mæth sik.

Hwa sum hæuær sløkæfrith i garth mæth sik oc gangær opænbarlik mæth at sovæ oc hvn hæv*ær* (14. Side) las oc lykki

---

eller andre Mend, Kiendis hans rette Arffuinge ved hans Arff paa trediuende Dag, Da gielde all den Gield der kræffuis, eller giffue Low paa den Døbis vegne. End kiendis de ey ved Arff, da gielde hin Gielden, der Godzit haffuer til vissen tagit, saa vijt som Godzit kand tilrecke.

Cap. XXVII. Huor lenge mand maa Slegfred haffue.

Hvo som haffuer Slegfred met sig i Gaarde, oc gaar aabenbarlige met hende at soffue, oc hun haffuer laas oc luckelse, oc søger æde oc dricke met hannem aabenbarlige tre Vinter, hun skal være Adelkone oc rette Hustru.

Cap. XXVIII. Huo Verie maa vere.

Umaa Børns Verie effter Faders Død, er Broder fuldbuoren, oc som er kommen til lawalder. End er ey Broder fuldbuoren til, da er Aaldefader: Er ey hand til, da er Faderbroder: Er hand ey, da er Moderbroder: Er ingen aff dem til, da skal næste i byrd vere Verie. Faderens Frender ere nærmere

oc **sok*ær* alæ oc dryc mæth hanu*m* opæ*n*barlik i thræ wintæR. hvn skal wær ræt hu*s*fre oc athælkvnæ.**

XXIIII. (I, 28.) Hwa w*ær*iæ ma wæræ.

Smaborn wæriæ æfter fath*ær* dothæ ær brothær ful waxæn. ær. æi broth*ær* til tha ær aldæfath*ær*. ær æi han tha ær moth*ær*broth*ær*. ær engi th*ær* er til tha skal nestæ nivi wærri wæræ. fæth*ær*ns frændæR ær e nærm*ær* w*ær*iæ

Dage? So gelden, vnde betalen se, alle de Schuldt, darümme gemanet wert. § 3. Edder schweren ock van des Doden wegen. § 4. Nemen se sick suerst des Erues nicht an, So betalen de, de dat Gudt tho pande hebben, so wyth, alse dat Gudt strecken kan.

Cap. XXVII. Wo lange ein Man, eine Byschlepersche holden mach.

§ 1. De eine Byschleperinne, mit sick in sinem Haue, effte in sinem Huse hefft, vnde he geit apenbarlick mit er tho Bedde, Vnde se hefft Schløte vnde Schløtel in erer vorwaringe. Stahn vnde gahn apenbarlick thosamende, tho dem Dische, vnde van dem Dische, Eten vnde Drincken mit ein ander, dre Winter (dat js) dre Jar, Se schal sine Echte vnde Rechte Frouwe syn.

Cap. XXVIII. Van Vörmünderen, wol de syn mach?

§ 1. Na des Vaders Dode, so js tho den nagelatenen Vnmündigen Kinderen, de rechte vnde Negeste Vörmünder, de Broder, so he vull wassen, vnd tho sinem rechten older gekamen js. § 2. Js de Broder nich vull wassen? So js des Vaders Vader, Vörmunde: Js de ock nicht dar? so js jdt de Vaderbroder, Js de dar ock nicht? so isset der Moderbroder, etc. Vnde so derer keiner vorhanden? So schal de Negeste in deme Blode,

at wæræ æn methærns frendær of the æræ æmskyldæch (oc) wilæ wær wæriæ. æn willæ (the) illæ wæriæ tha skal kvnung sætæ thæn til at wæriæ thær han wil for thy at kvnung ær wær at allæ the thær æi havæ rætæ wæriæ. hin ma aldrigh wæriæ wæræ thær hæriænd æn.

XXV. (1, 29.) Thet konæ ma hænnæ børn. oc hænnæ børnæ goz gemæ.

Kvnæ mæth hvn wil sitiæ mæth sinæ fathærløsæ børn vmannæth oc vgift tha mvghæ mæn æi børn fra hænnæ takæ. æn thæræ iord skvlæ tho laghæ wæriæ gæzlæ mæn at wæræ oc til sivne mæn. oc wæriæ thæm mæth logh of ænnæn kallær a. Mothær takæ tho allæ nytiæ af then

---

at være Verie end Mødernis Frender, om de ere lige nær i byrd, oc ville vel verie, Ville de ilde verie, da skal Konningen sette dem til verie, huem hand vil. Fordi Konningen er verie for alle dem, der ey selff haffue rette verie. Den maa ey vere verie, der herier.

Cap. XXIX. Om Kone maa sine Børn, oc deris Gods giemme.

Kone imen oc all den stund hun vil sidde met hendis Faderløse Børn wmandit oc wgifft, Da maa mand ey Børn fra hende tage, Dog skulle deris Lawe Verie haffue deris Jord at giemme, oc verie oc forsuare det met Lowen, om nogen paa trætter, Moderen tager dog alt nytte der affganger, oc skicker der met effter hendis villie. End Mandis eller gifftis Moder, Da skulle Børn til Lawe verje, vden de ere saa spæde, at de kunde ey Moders hielp miste, det er, til siu Vinter: Dog naar hun Mandis oc bliffuer gifft, da tage Lawe verie Børnenis Gods, som

garth oc skipæ æftæʀ sin williæ. æn mannæs moth*ær*. thà skvlæ born til laghæ w*ær*iæ for vtæn thæ æræ swa sma at the mvghæ (15. Side) æi moth*ær* hialp mistæ. thet ær til siv wintæʀ. Tho æft*ær* thæt at hun mannæs. tha gomæ laghæ wæriæ thæʀæ born eghæn th*ær* mæth hænnæ ær. oc givæ

Vörmunder wesen. § 3. Doch syn alle tydt des Vaders Fründe neger berechtiget, Vörmunder tho sinde, alse der Moder Fründe, effte se lyke na, in dem Blode vorwandt, vnde wol Vörmünden willen. § 4. Würden se ock nicht recht wol Vörmünden? So schal de Köninck Vörmünder setten, de he wil. § 5. Wente de Köninck js alle der jennen Vörmünder, de nene rechte Vörmünder hebben. § 6. Doch mach ein Vorbringer (Herier genömet) nemandes Vörmünder syn.

Cap. XXIX. Effte de Frouwe mit eren Kinderen in den Güderen blyuen mach.

§ 1. Eine Frouwe (so lange se na eres Mannes Dode, mit eren Vaderlosen Kinderen, vnbefryet blyfft) Mach men de Kinder van er nicht nemen: § 2. Doch schölen ere rechte Vörmünde, ere Landtgüder vörstahn, vnd vordedigen, de mit Rechte, effte jemandt darup spreken wolde: § 3. De affnüttinge öuerst, de heuet de Moder, vnde bruket de na erem nütte, wo se wil. § 4. Nimpt se öuerst einen anderen Man: so schölen de Kinder tho eren rechten Vörmünderen: Idt were den, dat de Kinder, so Junck weren, dat se der Moder hülpe nicht entberen konden, dat js, Beth dat se vij Jahr oldt syn. § 5. Doch wen sick de Moder wedder begeuen hefft, so nemen de rechten Vörmünder, der Kinder Gudt tho sick, in ere vorwaringe vnde vorwaltinge, vnde geuen er vor de Kinder de by er syn, Fosterlohn vnd Kaastegieldt, id est, Kostgelt. § 6. Vorkøfft ock de Moder, vth nodtrofft (dewyle se mit den Kinderen, thosamen syn) van erem egen Lande,

hænnæ kostnings giald. æn sæl mothær sin æghæn iord for thrang then timæ hun sitær mæth thæm oc gængær iord wærd thæm allæ til tharvæ. mannæs hvn sithæn æellær at the faræ fra hænnæ tha a hun at takæ af bo fæ vskift swa mykæt svm hænnæ iorthæ wærth war. æn af there iord fær hvn ækki. vtæn of kepæ iord ær til. tha thækær hvn thær af fulling for sin iord.

XXVI. (1, 30.) Vm stypfathær. oc styvpbørn.

Styvpfathær ma æi wæræ styvpsunær wæriæ vtæn of næstæ frændær williæ. æn tho skal han antigh takæ thæm

---

ere met hende, vdi deris giemme oc forvaring, oc giffue hende Fosterløn oc Kaastegield. End sellier Moder sin egen Jord for trang, imen hun sidder met hendis Børn, Oc ganger Jords værd dem alle til tarff oc gode, Mandis hun siden, eller de fra hende, Da maa hun tage saa megit aff Boſæ wſkifft, som hendis Jord vaar værd. End aff deris Jord faar hun icke, uden om Kiøbejord er til, da tager hun der aff fyllist for sin Jord.

Cap. XXX. Om Steffader oc Steffbørn.

Steffader maa ey være Steffsønners verie, vden at næste Frender ville det samtycke, Dog skal hand enten tage dem vdi fellig met sig, eller til vurderit Penninge, imen hand er deris verie, Dog maa hand ey affhende deris Jord, oc ey deris Hus. Huilcken som andens verie skal vere, hand skal haffue saa megit ved at hette, som hand tager vnder sit veriemaal, met fuld Eyendom, Paa det at der som nogit ødis eller forkommis aff deris Gods, som hand er verie for, at hand haffuer da aff sit egit Gods, saa megit igien at gielde, oc skaden at oprette. End øder hand mere end hand haffuer selff, da maa hand ey

i fælægh æth til wirdæ pæning. mæthæn han ær thæræ wæriæ, tho ma han æi af hændæ thæræ iord oc theræ hvs. Hwær thæn annæns wærriæ skal wæræ han skal havæ swa mykæt with at hættæ svm han tak*ær* vnd*ær* sinæ wæriæ meth fvll eghæn tho swa at eth*ær* wæriæ sit æghæt goz at han havæ af sit eghæt at gialdæ. Of han eth*ær* meræ æn

---

vnde wert dat Gelt, in alle erer Nütte angewendet, vnde nimpt darna einen Man wedder, edder de Kinder scheden sick van er: So mach se van dem vngedelden Gude (Bosæ) id est, Barschop, effte redesten Güderen, so vele in de stede nemen, alse dat Landt werdt was, dat se vorköffte, vnde kricht van der Kinder Lande nichtes. § 7. Js dar öuerst Köfftelandt? Daruan nimpt se vulle werde, vor ere Landt.

Cap. XXX. Van dem Steffvader, vnde Steffkinderen.

§ 1. De Steffvader mach siner Steffsöne Vörmunde nicht syn, ane ere negeste Fründe, bewilligen dat. § 2. Doch schal he se tho sick, entwedder in de Gemenschop nemen, edder ere Gudt warderen laten, tho einer gewissen Summa Geldes, dewyle he er Vormunde js. § 3. Doch mach he in ere Landt, noch Huß, edder Hoff, nicht affhenden. § 4. Ein Vormunde de schal alle tydt so vele hebben, darjegen thosettende, an Egendohme, so vele he in der Vörmundtschop vnder Handen kricht: Vp dat, so he by siner Vörmundtschop, van der Mündelinge Gude, vorbringen wurde? He an sinem egen Gude hedde, dar he den Schaden mede vprichten, vnde betalen konde. § 5. Brachte he ock mehr vmme, vnde tho nichte, alse he füluest hefft, So mach he neen Vörmunder wesen. § 6. De nu ejnes anderen Vörmunder js, de schal in achtinge hebben, der Kinder Vnkoste, vnde wat dar Jarlick auer blyfft, dat schal den Kinderen thom besten (Fremtarff) gahn. § 7. Wert ock na der Kinder erer Fründe

han havær sialf. tha ma han æi wæriæ wæræ. for thy at oreght man ma æi annæns manz wæriæ wæræ.

(16. Side) Hwa svm wæriænd ær tha skal han actæ thæn kost thær han havær for the børn. oc hwat svm yvær ær. thæt skal gangæ børn til tharvæ. æn worthær æi nafnæth a thingi mæth frændær rath. hvræ mykit børnæ goz skal skyldæ hwart ar. them til framtharf. tha havæ logh til thar thæ kvmæ til theræ aldær. at krævæ alt thet thær af thæræ eghæn matæ gangæ vtærst. tho actes tha wæriæns thrithing af thæt thær goz matæ skyldæ for hans æruæth oc hans kost. ængi ma haldæ thæræ børnæ iord thær the ær wæriæ

Verie vere. Huo som Verie er, hand skal acte den Kaast hand haffuer for de Børn, oc huad der offuer er, det skal gange Børnene til fremtarff. End vorder ey næffnd paa Tinge met Frenders Raad, huor megit deris Gods skal skylde huert Aar, dennem til fremtarff, Da haffue de loff til, naar de komme til deris Alder, at kræffue alt hues deris Gods oc Eyendom mest maatte skylde: Dog bør verie tredie Penning aff hues deris Gods maatte skylde, for hans towag oc bekaastning. Ingen Verie maa affhende Børne jord, der de ere verie for, Huercken Fader eller Aaldefader maa affhende Børne jord, siden deris Moder er død.

Cap. XXXI. Huo ey Verie maa vere.

Clostermend oc Lærdemend, Det er, Prester oc Degne oc Subdegne mue ey Verie vere, paa Ligmands Ting. Brøde oc Træl, oc den der Flædførd er, de mue ingen Mands Verie vere, Fordi de ere ey deris egne verie.

Cap. XXXII. Om Flædføringe.

Hvo som vil sig Flædføre, hand maa det aldrig vedersige.

at. Hw*ær*ki fath*ær* æth aldefath*ær* ma af hændæ børn iord sithen th*ær* moth*ær* ær døth.

XXVII. (1, 31.) Thessæ mughæ ær w*ær*iæ wæræ.

Clostæʀ mæn æth lærthæ mæn thæt ær pr*æ*st oc diacon. oc s*u*bdiacon. mvghæ æi wæriæ wæræ a lekmannæ thing. bryti oc thræl oc th*ær* flætførth ær. the mvghæ ængi manz wæriæ wæræ for thy at the æræ æi theræ eghæn wæriæ.

XXVIII. (1, 32.) Vm flætføri*n*g.

Hwa sik flætføræр han ma ald*r*igh with*ær* sæghæ

---

rade, tho Dinge nicht affgesecht, wo vele der Kinder Gudt Jarlick schülden schal, en thom besten, (id est, Fremtarff.) So können se, wen se tho erem rechten Older kamen, alles wat ere Gudt vnde Egendohm am meisten hebbe erdragen mögen, van den Vörmunden fördern, mit gudem Rechte. § 8. Doch schal van alle den Heuingen, erer Güder, de drüdde Penninck dem Vörmunder vor sine Arbeit, Vnkost, vnde Terunge, folgen. § 9. Neen Vörmunde mach siner Mündelinge Landt, vnde liggende Grundt (dar he Vörmnnde tho js) affhenden, ock nicht de Vader edder Grotevader, na deme ere Moder vorstoruen js.

Cap. XXXI. Wol nicht Vörmunde syn können.

§ 1. Clostermenne, vnde Gelerde, alse Prester, Diacon, Subdiacon, mögen nicht Vörmunde wesen, vp der Leyendinge. § 2. Bryde, Meyer vnd Træl, ock de sick Flædføret hefft, De mögen ock nemandes Vörmunde syn, Darümme, dat se sick süluen nicht Vörmünden können.

Cap. XXXII. Van Flædføringe.

§ 1. De sick will Flædføren, de mach dat nümmermehr

thæt. æn a thingi skvlæ mæn flætføræ sik. Hwa sum thræl havær æth flætføring takær. warthæ (17. side) theræ wærk. Særær flætførth man sin eghæn husbondæ tha gialdær husbondæ thær sar warthær blodwitæ. æn hwa sik wil flætføræ han skal fyrst laghbivthæ sik oc sinæ pæning thæm thær hanum skvldæ ærvæ. æn førglømær han thæt. tha mvghæ the delæ hanum aftær til hans eghæt frælsæ. æth til them sialf. kallær ænnæn man a flætføring oc ær thet æi a thingi gørth. tha ær han fræls vtæn allæ loghum. Thæn thær qvænt ær. han ma sik æi flætføræ for vtæn of hvn flæt førær sik mæth hanum. ældær the æræ swa gamæl at byskop lovær thæm sær at wæræ.

End paa Tinge skal mand flædføre sig. Huo som Træl haffuer, eller Flædføring tager, hand suare hans Gierninger. Saarer Flædføring sin egen Hosbonde, Da gielde Hosbonde, der saar vorder, blod vide. Huo som sig vil flædføre, hand skal først lawbiude sig oc sine Penninge til dem hannem skulle arffue: End forglemmer hand det, da mue de dele hannem til sin egen frelse, eller til dennem selff. Kalder anden Mand paa Flædføringe, oc er det ey giort til Tinge, da er hand frels foruden all Low. Den der quennit eller gifft er, hand maa sig ey flædføre, vden hun flædførde sig met hannem, eller de ere saa gamle, at Biscop vnder oc tilstæder dem særlige at leffue.

Cap. XXXIII. Huorledis Mand skal Quennis.

Hvo som vil Kone tage, bede aff Fader eller Søn, om hand er til, oc fuldvoxen, eller Broder, End er ingen disse til, da tigge hand aff den der næst er, Dog met hendis Ja oc villie. End haffuer hun ey Frender, Da bede hun huem som hun vil,

XXIX. (1, 33.) Hvræ mæn skvlæ quænæs.

Hwa sum kvnæ wil takæ bithæ af hennæ fath*ær*. æld*ær* svn of han æʀ fvlwoxæn æth broth*ær*. æn ær thessæ ængi til tha thiggi han af hin th*ær* ær næst nivi. oc tho mæth ia oc williæ. æn hæv*ær* kvnæ æi frænd*ær* tha bivd-

---

wedderropen: Men vp deme Dinge schal dat geschehn. § 2. De nu einen Træl, id est, Lyffegen effte Slauen hefft, edder Flædføring annimpt, de moth vor en vor alle Sake antworden, vnde tho Rechte stahn. § 3. Wundede ock de Flædføring sinen egen Hosbonden, so schal de Hosbonde, de Blodviide sülven gelden. § 4. De sick nu Flædføren wil, de schal sick erst, mit alle sinem Gelde, vnde Gude (dat he hefft) sinen negesten Fründen, de en Eruen schölen, tho Rechte anbeden: Deit he dat nicht? mögen se ene deelen, tho siner egen fryheit, edder tho sick sülven. § 5. Bespreecke ock einer den anderen, dat he sick tho eme Flædføret hedde, vnde dat were nicht vp dem Dinge geschehn, he blyfft by siner Fryheit, ane alle Recht, id ist, Eede. § 6. De ock Ehelick begeuen js, vnde eine Frouwe hefft, de mach sick nicht Flædføren: Jdt were den, dat sick de Frouwe, mit em ock Flædføren wolde, edder dat se so Oldt weren, dat de Bischop en vorlöuede, dat ein jder vor sick besonderlick leuen mochte.

Cap. XXXIII. Wo ein Man Fryen schal.

§ 1. Ein Man de sick befryen, vnde Wyff nemen wil, de schal dat Gelöffte nemen, van dem Vader, edder van dem Söne, so he vorhanden, vnde vullwassen js? edder van dem Broder: Js disser Nemandt dar, so neme he dat Löffte, van der Brudt negesten Fründe: § 2. Doch mit erem Ja vnde willen: § 3. Hedde se öuerst nene Fründe, so mach se sick vortrüwen laten, dorch weme se wil. § 4. Hefft se ock so nahe Fründe, de ere rechte Vörmünder syn können, alse dar js Vader, edder

thæ hvn vm hwæ*m* svm hvn wil at giftæ sik. æn hæv*ær* hvn swa næR frænd*ær* at the æræ rætæ wæriæ. swa svm ær fath*ær* broth*ær* svn. æth aldæfath*ær* æth fathæRbroth*ær* æth (18. Side) moth*ær*broth*ær* oc giftær hun sik sialf vtæn theræ rath. tha waldæ the hænnæ eghæn e mæthæn hvn livær. æn gangær kvnæ wald yv*ær*. haf ækki for thy tapæth sit goz.

XXX. (1, 34.) Hwa iorth ma afhe*n*dæ.

Bondæ ma sin eghæn iord sælæ hwem sum han wil of han them lagh bøth sinæ næstæ frændær. a thry thing. fæthærn skal bivthæs fæth*ær*ns frænd*ær*. oc møthærn mø-

---

at giffte sig. End haffuer hun saa nær Frender, at de ere ret verie, saa som er Fader eller Broder, eller Sønneson, eller Aalde-fader, Faderbroder, Moderbroder, oc giffter sig selff vden deris Raad, Da volde de hendis Gods men hun leffuer, Vden de vorde anderledis til sinds: End ganger Kone Vold offuer, haffuer fordi icke tabit sit Gods.

Cap. XXXIIII. Huo Jord maa affhende.

Bonde maa sellie sin egen Jord, huem som hand vil, om hand Lawbød det try Ting, til hans næste Frender, de der hannem skulle arffue: Føderne skal biudis Føderne Frender, oc Mø-derne Mødernefrender, Men skøder hand før end hand Law-biuder, Da mue hans næste Frender det effter kalde, oc hand haffuer der met forbrut iij. Marck til Bonden, oc iij. Marck til Konningen: End siger hand der solde, at Lawbødit vaar, giffue tolff Mends Eed.

Cap. XXXV. Om Kone Jord.

Bonde maa ey sellie sin Konis Jord, vden hand haffuer

th*ær*ns frænd*ær*. æn skotær han forræ æn han lagh bivth*ær* thæt. tha mvghæ hans næstæ frændær thæt aftær kallæ. oc hav*ær* han for gorth sinæ thre marc. with kvnung oc with bondæ. Æn sighær hin th*ær* saldæ at lagh bothæt war giuæ a tolf mæn eth.

XXXI. (1, 35.) Vm konæ iorth.

Bondæ ma æi sælæ sin kunæ iord utæn han hav*ær*

Broder, edder Söne Sön, edder Grotevader, Vaderbroder, Moderbroder, vnde vortrüwet sick süluest einem Manne, buten erem Rade: So vnderholden se ere Gudt, so lange se leuet, Edder ock dat se anders gesinnet werden. § 5. So ock eine Frouwes Minsche mit Gewalt genamen würde? so vorlüst se darümme er Gudt nicht.

Cap. XXXIIII. Wol Landt affhenden mach.

§ 1. De Bonde mach syn egen Landt vorköpen, weme he wil, So he jdt iij. Dingedage, sinen Negesten Fründen (de en Eruen schölen) Lawbut. § 2. Dat Vederlike Erue schal men des Vaderen Fründen, Vnde dat Moderlike Erue, schal men der Moder Fründen, anbeden. § 3. Vorschötede he ock, eer vnde thouörne he jdt Rechtlich Lawbaden hefft: So mögen jdt sine negesten Fründe byspreken, vnde den Koep tho rügge driuen, vnde he hefft darmede vorbraken, Dre Marck, an den Bonden, vnde Dre Marck an den Koninck. § 4. Vnde secht he, de dat Landt vorköfft hefft, dat jdt Lawbaden was, de geue xij. Man Ede.

Cap. XXXV. Van der Frouwen Lande.

§ 1. De Hußwerdt, mach siner Frouwen Landt nicht vorköpen, he hebbe den, jo so vele Landes, vnde jo se gudt Landt,

emgoth iord with at hætæ. oc barn with hænnæ. æn sæl bondæ si*n* konæ iord oc cøp annæn iord. (takæ hun fulling af køpæ iord) e mæthæn til ær. æn ær meræ køpæ iord til. æn sald war. skiftæ rætæ aruin*g*æi mællæ. æn ær full køpæ iord æi til. tha takæ hun fulli*n*g af bondæns fæthærn.

XXXII. (1, 36.) Hvr gamelt barn goz ma afhe*n*dæ.

Swænbarn ma æi sælæ sin iord oc æi and*ær*lundæ (19. Side) afhændæ fyrræ æn han warthæʀ attan wint*ær* gamæl. æn møbarn ma ald*ri*gh sin iord sælæ. vtæn hun warth*ær* swa fatøk at hvn sæl for lifs føzæl. tha sælæs mæth næstæ frænd*ær* rath. tho æi meræ samæn. æn for half marc silfs

---

omgodt eller lige saa gaat ved at hette, oc Barn ved hende. End sellier Bonden sin Konis Jord, oc kiøber anden Jord, da tager hun fyllist aff kiøbe Jord imen til er. End er mere kiøbe- jord til, end soldt vaar, da skifftis hun imellem Arffuinge. End er mindre Kiøbeiord til end soldt vaar, Da tage Kone fyllist aff Bondens Fæderne.

Cap. XXXVI. Huor gammilt Barn sin Jord maa affhende.

Svenbarn maa sin Jord ey sellie, oc ey anderledis affhende, før end hand vorder XVIII. Vinter gammel. End Møbarn maa aldrig sin Jord affhende, vden om hun vorder saa fattig, at hun det sellier for Liffs føde: Da skal hun sellie det met næste Fren- ders Raad: Dog ey mere tilsammen, end for halff Marck Sølff it Aar. Encke maa sin Jord met næste Frenders Raad baade sellie oc skiffte. Sellier Bonden sin egen Jord, oc øder hende i fellig, da gielde Hustru ey effter. End sell Bonden sin Jord,

æth marc. Ænki ma sin iord mæth næstæ frænd*ær* rath. bathæ sælæ oc skiftæ. Sæl bondæ sin æghæn iord oc eth*ær* then i fælægh. thet giald*ær* hu*s*fro ækki æft*ær*. æn sæl han bathæ sin iord oc sin kvnæ iord. for vsæld. havæ hemmæ

---

alse ere was. Unde ock ein Kindt mit er. § 2. Vorköfft he ock siner Frouwen Landt, vnde köfft ander Landt wedder in, So nimpt se wedderümme vull, van deme Köfften Lande, so with dat strecken kan. § 3. Is dar ock mehr Köffte Landt, alse ere Landt was, dat vorköfft was? Dat deelen de Eruen vnder sick. § 4. Is dar öuerst weiniger geköfft, alse vorköfft was? So nimpt de Frouwe van des Bonden Vaderliken Erue, so vele dat se vull hefft.

Cap. XXXVI. Wo Oldt de syn schal, de Landt vorköpen mach.

§ 1. Ein Jüngelinck, mach syn Landt nicht vorköpen, edder einiger wyse affhenden, eer dat he xviij. Jar Oldt js: § 2. Ein Megedeken öuerst mach nümmermehr ere Landt affhendich maken, vnde vorköpen, Se wurde den so Arm, dat se vor des Lyues nodtrofftigen Vnderholdt, jdt vorköpen muste, So schal se dat vorköpen, na der Negesten Fründe rade, vnd vp eine tydt nicht mehr, alse vor eine Halffemarck Solffs, des Jares. § 3. Eine Wedewe öuerst de mach mit erer Negesten Fründe Rade, ere Landt vorbüten, vnde vorköpen. § 4. Vorköfft ock de Hußwerdt van sinem egen Lande, vnde wert in der Gemenschop vorteret, dar betalet de Hußfrouwe nichtes van. § 5. Vorköfft de Hußwerdt öuerst van sinem Lande, vnde van siner Hußfrouwen Lande (sor wselhed) id est, vmme Armodt willen, Haffue Hiemgiald, dat js, den schaden hebben se beide: § 6. Wente se schölen van erer beider Gude leuen.

giald for thy at the æræ skyldugh at føthes af theræ bæggis.

XXXIII. (1, 37.) Hwaræ iorth skal køpæs.

A thingi skvlæ mæn iord skøtæ oc æi and*ær*stæt. thet ær a hærætz thing th*ær* ior i liggær. æth a sylæ thing. æth a lanz thing. æth for kvnu*n*g. for thy at things witnæ ær swa starct at gen thi*n*gs wittnæ skal æi løgh givæs.

XXXIV. (1, 38.) Hwilk thi*n*gs witnæ ær.

Things witnæ ær thæt at the gothæ m*æn* a thi*n*gi

---

oc sin Konis Jord for wselhed, haffue hiemgield: Fordi de ere skyldige at fødis aff deris beggis Gods.

Cap. XXXVII. Huor Jord skal skiødis.

Paa Tinge skal mand Jord skiøde, oc ey anderstedz, det er, paa det Herritzting som Jorden vdi ligger, eller paa Syssel-ting, eller paa Landsting, eller for Konningen: Fordi at Tings-uidne er saa sterckt, at imod Tingsuidne skal ingen Low giffuis.

Cap. XXXVIII. Huilcket Tingsuidne er.

Tingsuidne er det, de gode Mend paa Tinge vaare, Vidne, det de saa oc hørde. Mindre end siu Mend mue ey Ting holde, Oc saa mange Mend ere oc it fult Tingsuidne. Den Jord som mand giffuer til Guds Hus, skal hun sellies, da maa den kiøbe huo som vil: Fordi at alle Christne Mend skulle alle Brødre vere.

Cap. XXXIX. Om Hustruens Siælegifft.

Hvstru som Bonde haffuer, oc Barn ved, maa ey giffue

waræ. witnæ thet th*ær* the herthæ oc saghthæ. Minnæ æn siv mæn mvghæ æi thing haldæ. Swa manæghæ mæn æræ. oc fult thinghs witnæ. Thæ iord th*ær* man givæ til gvz hvs (20. side) skulæ the sælæs them ma kepæ hwa sum wil. fort thy at allæ cristnæ m*æn* skvlæ breth*ær* wæræ. (1, 39.) Hvsfre th*ær* bondæ hæv*ær* oc barn with bondæ ma æi givæ at sialæ gift mer æn bondæ giuær ia with. æn warth*ær*

Cap. XXXVII. Wor men Landt schoten schal.

§ 1. Vp deme Dinge, schal men Landt vorschoten, vnde nergendes anders, Dat js vp dem Hardeßdinge, dar dat Landt inne belegen js, Edder vp deme Syssseldinge, Edder vp deme Landesdinge, Edder vor dem Köninge. § 2. Wente ein Dingeswinde, js so krefftich, dat jegen ein Dingeswinde neen Eedt, schal gegeuen werden.

Cap. XXXVIII. Wat ein Dingeswinde js.

§ 1. Ein Dingeswinde, js dat jennige, dat gude Lüde (de vp dem Dinge weren) betügen, wat se gesehn, vnde gehöret hebben. § 2. Weiniger alse mit vij. Menner, mach men nicht Dinge holden, vnde so vele Menner Tücheniſſe, js ein vullenkamen Dingeswinde. § 3. Dat Landtgudt dat til Gudshuß, (id est, tho der Kercken gegeuen js) So dat wedderümme schal vorköfft werden, So mach dat jderman köpen, wol dar wil. § 4. Wente alle Christen Lüde, schölen alle Bröder wesen.

Cap. XXXIX. Van der Frouwen Seelegyfft.

§ 1. De Hußfrouwe, de einen Echten Man hefft, vnde Kinder mit eme, De mach nicht mehr tho Seelgyfft wech geuen, alse dar er Hußwerdt, Ja, tho secht: § 2. Wurde öuerst vmme Seelgaue geklaget, van Kloster Menneren, edder anderen. So lecht de Hußwerdt vth, so vele alse he bekendt. Vnde schwe-

thær kæræ a sialgift antugh af klostær halvæ. æth andær mæns. tha warthær bondæ with logh at han iathæ æi mer en han gar with. æn havæn hun æi born with hanum tha ma hvn halft giuæ hovæth lot for hænnæ sial.

XXXV. (1, 40.) Of man sæl sin iorth oc ær æi wær-thæt laght i iorth.

Sæl man sin iord for rætæ pænning oc warthær æi lagh i iord. thæt thær i iord kvmær wæræ iord. thæt i pænning warthær funnæt wæræ bofæ. æn of bondæ køpæn

---

Siælegifft, mere end Bonden giffuer Ja til. End vorder kiære paa Siælegifft, enten aff Closters Mend eller andre, Da vorder Bonde ved Low, at hand jette ey mere, end hand ganger ved. End haffuer hun ey Barn ved hannem, Da maa hun giffue halff hendis Hoffuit laad for sin Siæl.

Cap. XL. Om Mand sellier sin Jord, oc vorder ey lagd i Jord.

Sellier Mand sin Jord for rede Penninge, oc vorder ey lagd i Jord, Det der i Jord findis at vere Jord, det der i Penninge vorder fundet, vere Bofæ. End om Bonden hand kiø-ber først Jord, met Bofæ, oc sellier siden sin egen Jord, for sin kaast, oc hans Hustruis, saa megit som kiøbt er, Gieldis Bon-den effter for hans Fæderne, om Kiøbe Jord er til. End er mere kiøbt end Bonden solde, skifftis imellem alle Arffuinge: Er mindre til, tage fyllist aff Bofæ, Er ey Bofæ til, haffue Hiem-gield.

Cap. XLI. Om mand sellier Whiemmelt.

Hvo som sellier Whiemmelt Jord, oc delis det tilbage,

iord fyrst mæth bofæ. oc sæl sithæn sin eghæn iord for sin kost. oc hans husfro swa mykit sum kopt ær. gialdæ bondæ for hans fætharn of kopæ iord ær til. æn ær kopæ iord meræ æn bonden saldæ. skiftæs mællæ allæ. ær minnæ til takæ fulling af bofæ. ær æi bofæ til. havæ hemæ giald.

XXXVI. (1, 41.) Hwa sum sæl vhemælt.

Hwa sum sæl vhæmælt iord oc delæs hvn aftær latæ

---

ret, dat he nicht mehr vorwilliget hebbe, alse he dar bekendt. § 3. Hefft de Frouwe ock nene Kinder mit eme, so mach se ere halue Hoffuitlaad, id est, ere halue Gudt, tho ere Seelgaue henne geuen.

Cap. XL. Vorköfft de Man syn Landt, vnd wert dat Geldt nicht wedder in Landt gelecht.

§ 1. Vorköfft ein Man syn Landt, vor redt Geldt, vnde wert nicht wedder in Landt gelecht, dat men den findt an Lande, dat js Landt, dat dar an Gelde befunden wert, dat js Bofæ. § 2. Men köffte de Hußwerdt Landt mit Bofæ, (dat js) mit redem Gelde: Vnde vorköfft darna syn egen Landt vor sine vnde siner egen Hußfrouwen Teringe, willen: So schal men eme, so vele he van sines egenen Vaders Erue, tho erer Noth, vnde Teringe, vorköfft hefft, mit dem köfften Lande betalen, so dat vorhanden js. § 3. Js dar öuerst mehr geköfft, alse de Bonde vorköfft hefft, dat deelet men vnder alle den Eruen: Js dar öuerst weiniger, so neme he, vulle werde van Bofæ. § 4. Js dar ock neen Bofæ vorhanden, so hebbe he den schaden.

Cap. XLI. Wol dar vorköfft, vnde kan nicht gewehren.

§ 1. Welcker Man Landt vorköfft, Whiemmelt, id est, dat

vt wærth (21. Side) th*ær* saldæ oc bøtæ a thre marc bondæ. oc thre marc kunu*n*g. for thy at han saldæ vhemælt. æn hwa su*m* sæl iord. han a at hemlæ oc wæriæ hanu*m* mæth sinæ frænd*ær* e til thæs at hin hav*ær* thriggi wintæʀ hæft a th*ær* køptæ. for thy at laghæ hæfth ær æi minnæ æn thriggi wintæʀ. Sithæn a hin th*ær* køptæ at wæriæ mæth sinæ frænd*ær*. vtæn the kallæ a th*ær* æi waræ kvmæn til ald*ær*s æth qwinnæ th*ær* æi hafthæ rætæ wæriæ. æth the m*æn* thæt warde th*ær* waræ vtæn (lanz then) timæ th*ær* iorthæn saldæs.

XXXVII. (1, 42.) Skil mæn vm købæ iorth.

Sæl man annæn iord oc skil them vm hwat han køptæ

Da legge hand værd vd der solde, oc bøde tre Marck Bonden, oc tre Marck Konningen, fordi hand solde Whiemmelt. End huo som sell anden Jord, hand bør at hiemle oc verie hannem den met sine næste Frender, til des, at den som kiøbte, haffuer tre Vinters Hæffd der paa, Fordi at Lawghæffd er ey mindre end tre Vinter: Siden bør hannem der kiøbte, at verie det met sine egne Frender, Vden paakaldis aff dem som ey vaare komne til Alder, eller Quinde som ey haffde rette Verie, eller de Mend der da vaare vden Lands, den tid Jorden soldis.

Cap. XLII. Om Mand sellier Whiemmelt Jord.

Sellier Mand anden Jord, oc skill eller jæffuer dennem om, huad heller hand kiøbte mere eller mindre, Oc haffuer den der kiøbte tre Vinters Hæffd der paa Wkiærdt til Tinge, Da maa hand ey vinde hende igien der solde. End vorder dem trætte der om imellem inden tre Vinter, Da staar det paa Tings vidne, Er ey Tings vidne til, Da vorder den nærmer at vinde, der solde.

meræ æth minnæ. hav*ær* then th*ær* koftæ lagh hæfth a vkærth. tha ma han witæ hin i gen th*ær* saldæ. æn skil them innæn thre wintær. tha ær thet til things witnæ. [æn ær æi things witnæ til tha worth*ær* hin nærmær th*ær* saldæ at

---

he nicht gewehren kan, vnde wert bygesproken, vnde tho rügge gedeelet. So moth de jenne, de dat Landt vorköfft hefft, dat Gelt wedder tho rügge geuen, vnde Böten dre Marck dem Bonden, vnde dre Marck dem Köninge. Darümme, dat he dat vorköfft, dat he nicht gewehren konde. § 2. De ock einem anderen Landt vorköfft, de js schüldich, mit sinen Negesten Fründen, deme Köper datsüluige thogewehrende, so lange beth dat de, de dat köffte, Dre Vinters Hæffd (dat js) iij. Järigen Besitt, darinne erlanget hefft. § 3. Wente Lawhæffd, dat js nicht ringer, alse Dre Jahr wehringe. § 4. Na Dren Jahren öuerst, so gewehret de dat Landt, de jdt köffte, mit sinen egen Fründen, Jdt were den, dat de jennen dar vp spreken, (de tho der tydt, do dat Landt vorköfft wurt) tho vullem Older nicht gekamen weren: Edder dat jdt Frouwen Volck were, de nene rechte Vörmünder hedden: Edder ock Menner, de domals buten Landes weren, do dit Landt vorköfft wurt.

Cap. XLII. Vorköfft ein Man Landt, vnde kan jdt nicht gewehren.

§ 1. Vorköfft ein Man, dem anderen Landt, vnde erheuet sick ein Twist, twischen dem Köper, vnde Vorköper, effte he mehr, edder weinjger, geköfft hefft, vnde hefft de Köper dat Landt (iij. Jahrlanck binnen Dinges vnbeklaget) in sinem Besitte, vnde Hæffd gehat: So kan, de eme dat nicht wedder affwinnen, de jdt em vorköfft hefft. § 2. Würde auerst Kyff darümme, binnen den iij. Jahren, so steit jdt an dem Dingeswinde: Js denne neen Dingeswinde vorhanden, so js de Vorköper, dat Landt wedder tho winnende neger, alse de Köper.

wittæ.] (1, 43.) kall*ær* nok*ær* man sik havæ kept bathæ systær lot oc brothærs oc ær hvn vmannæth oc mæth broth*ær* i fælægh. oc ær æi things witnæ til. at nafnæth bathæ særlik warth*ær*. tha wæræ hin with logh th*ær* saldæ. at han saldæ ækki meræ æn sin eghæn lot. æn bristær hanum logh. bøtæ thre marc. æn systær halde e hænnæ iord. vtæn of hænnæ (22. Side) rætæ wæriæ æth hvn sialf hau*ær* hænnæ afhændæth.

XXXVIII. (1, 44.) Hvræ mæn skvlæ iord w*æ*riæ.

Iord at wæriæ mæth logh. kum*ær* ækki annæt til æn

Cap. XLIII. Om Mand kalder sig at haffue kiøbt baade Søsterens oc Broderens Jord.

Kaller Mand sig at haffue kiøbt baade Søsters Jord oc Broders, Oc er hun vmandit, oc met Broder i fellig, oc er ey Tingsuidne til, at Næffnd vaare baade særlige: Da verie den ved Low der solde, at hand solde icke mere end sin egen laad. End brøster hannem Low, bøde tre Marck, oc Søster beholder sin Laad: Vden at hendis rette verie, eller hun selff, haffuer den affhendt.

Cap. XLIIII. Huor Mand skal Jord verie.

Jord met at Verie, kommer ey andit til, end Kiønsnæffn. End haffuer nogen Bonde trætte met Kircke om Jord, oc giælder Jord mere end en Marck Sølff, aff rette Byes vurdering, Da skulle Sandemend der om skillie. End gielder Jord Marck Sølff eller mindre, oc haffuer Bonde det i Hæffd, da vere hand ved Kiønsnæffn. End om Jord er i Kirckens Hæffd, da skulle Kirckeuerie oc andre Sognemend (de beste) saa at de ere Tolff, suere hende Jorden enten til eller fra. Haffuer Bonden hafft

kyns næ*fn*d. Skil bondæ with kyʀki vm iord. oc giald*ær* iord mæræ then marc silfs. at rælæ wirthing. tha skvlæ sannendæ m*æn* th*ær* vm skiliæ. æn giald*ær* iord marc silfs æth minnæ oc hav*ær* bondæ i sin hæfth tha warth*ær* with logh mæth kyns næfnd. æn of iord ær i kyrkins hæfth tha skvlæ kyʀkins wæriæ oc and*ær* kyrki mæn the bæstæ swa at

---

Cap. XLIII. Secht ock ein Man, he hebbe der Süster Landt, mit des Broderen Lande geköfft.

§ 1. Secht ein Man, dat he geköfft hebbe, beide der Süster Landt, vnde des Broders Landt, vnde de Süster, de js vnberaden, vnde mit deme Broder in Gemenschop, vnde js neen Dingeswinde dar, dat beide des Broders, vnde der Süster Landt, sunderlick genömet were: So schweret de Vorköper, dat he nicht mehr, alse syn egen Deel Landes, vorköfft hebbe. § 2. Brickt jdt em ock an sinem Eede, So betere he Dre Marck, Vnde de Süster beholdt ere Laad. § 3. Jdt were den, dat ere rechte Börmunde, edder se sülueſt, dat affhendet hedden.

Cap. XLIIII. Wo men Landt wehren schal.

§ 1. Alle Landt schal men warende wesen, mit Kiønsnæffn. Kifft nu de Bonde, jegen de Kercke, vmme Landt, vnde js dat Landt mehr werdt, alse eine Marck Sülffs, na rechter warderinge des Dörpes, so schölen de Sandtmenne darümme scheden. Js ock dat Landt men eine Marck Sülffs werdt, edder ock ringer, vnde hefft jdt de Bonde in Besitte, edder (Hæffd) So wehre he dat mit Kiønsnæffn. § 2. Hefft jdt öuerst de Kercke in Besitt. So schölen de Kerckschwaren, vnde de besten, van den Carspelmennen xij. dat Landt, der Kercken tho, edder affschweren. § 3. Hefft ock de Bonde dat Landt xxxx. Jahr, in rowlikem Besitte gehat, he behelt dat, ane Eedt vor der Kercken. § 4. Hefft ock de Kercke dat Landt xxx. Jahr, in rowlikem Besitte

the æræ tolf. at swæræ hænnæ iord antigh til æth fra. Hæv*ær* bondæ hæfth a iord fiʀtivgh wintær i sin hæft wær logh løs for kyʀki. æn hav*ær* kyrki i hæfth thretivgh wintæʀ. w*ær* logh løs for bondæ. of thæt stoth vkæʀth.

(1, 45.) Man th*ær* sigh*ær* at han hav*ær* minnæ af bol æn han a. han kvm*ær* alt bol til ræps. æn skil bol with*ær* annæt. tha kvmær han al by til ʀeps.

XXXIX. (1, 46.) Vm ornu*m*.

Eʀ ornum i by tha skal hvn wæræ af areld. oc swa særmæʀct svm af aræld hav*ær* wæræt antugh mæth gʀvft æth mæth sten. æt mæth staplæ. hvn repæs æi with by.

Jorden i XL. Aar i Hæffd, Da være Lowløs for Kircken. End haffuer Kircken hafft Jorden XXX. Winter i Hæffd, være Lowløs, om det stod wkiært.

Cap. XLV. Om By eller Boel skill at.

Den Mand der siger sig at haffue mindre aff Jord, som kaldis Boel, end hannem bør, Hand kommer alt Boel til Reebs. End skil Boel ved andet, da kommer hand all Marck til Reebs.

Cap. XLVI. Om Ornum i By.

Er Ornum i By, da skal hun være aff arild, oc sær merckt met Steen, eller met Stabel, eller met Grifft, hun rebis ey ved By, Fordi at hun skerter all By. End vorder skelnit eller trætte paa, huad heller det er Ornum eller en deel, om det ligger wbygd, Wide den det i Hæffd haffuer, met Næffn i Kiøn, at det er hans Ornum, oc bør ey at skifftis til By. End er det ey merckt met Steen, eller Stabel, eller Grifft, da gange det vnder Reeb.

for thy at (23. side) hvn skærth*ær* al by. æn warth*ær* skialnæt a hwat hæld*ær* thet æʀ ornu*m* æth æll*ær* deld. of thæt liggæʀ i bygd. witæ hin th*ær* i hæfthæ hav*ær* mæd næfnd i kynæ at thet ær hans ornum. oc a æi at skiftæ til by. æn æʀ thet æi enmærct mæth sten æth staplæ gangæ mæth rep.

---

gehat? Se behelt dat ock sunder Eedt, So binnen Dinges nene Klage darup gewesen js.

Cap. XLV. Kiuet ein Bool mit dem Dörpe.

§ 1. Welcker Man im Dörpe, de sick beklaget, dat he ringer van dem Lande hefft (dat men Boel heth) alse em gebö- ret, de kan dat gantze Boel tho Repende bringen. § 2. Kifft ock Boel, mit Boel, dat kan dat gantze Dorp, tho Reepe bringen.

Cap. XLVI. Van dem Lande dat Ornum js.

§ 1. Licht dar Ornum im Dörpe, so schal dat van Oldinges, sonderliken mit Stenen, edder mit Stapelen, edder mit Grufften, affgetekent geweest syn: Vnde wert nicht gedeelet, wen dat Dörp schon gerepet wert. Wente jdt vorringert dat gantze Dörp. § 2. Würde ock Kiff vnd Twist darümme, effte jdt Ornum effte Deeltlandt sy (So jdt vngebuwet lege.) Dat schal de Besitter schweren, mit Næffn i Kiøn, id est, xij. siner angebarnen Fründe, dat jdt syn Ornum sy, vnde gehöret nicht tho Deelende, tho dem Dörpe. § 3. Js jdt öuerst nicht sunderlick affgemerket, mit Stenen, Stapel, edder Grufften, so wert jdt mede gerepet.

Cap. XLVII. Kiuet dat kleine Dörp, mit dem groten Dörpe, vmme ere Veldt, edder Marcke.

§ 1. Js dar ein klein Dörp gebuwet, in dat Veldt, vnde se hebben alle Acker, vnd Wische gedelet, Vnde wurden Kiuen,

XL. (1, 47.) **Af thorps marc skil with adhæl marc.**

Er thorp gørth vt a marc oc æʀ alt æn ak*ær* skift. æth æng. oc skil them vm wat til thorp hørææʀ oc hwat til athæl by tha skvlæ the witæ th*ær* i by bo. Thykkæ the*m* oc th*ær* i by bo at thet thorp stæʀ them til skathæ: tha mughæ the kallæ them æftæʀ gen of then skathæ ær vthollik. willæ the æi æftæ faræ tha skvlæ men læggi laghdagh af thingi them til after at faræ. Sitæ the æftæʀ at the æræ laghlik vp krafth. oc vp delt. liggæ kvnu*n*gs ʀæt with. Tho of the hafth thʀikki wintæʀ hæfth a theræ byggi vkæʀ a thingi. tha mvghæ man them æi vp delæ.

- Cap. XLVII. Om Torps Marck skil ved Adelby.

Er Torp giort vde paa Marcken, oc er alt en Ager skifft, oc Eng skifft, Oc skil dem om huad til Torp hør, oc huad til Adelby, Da skulle de vide der i Adelby bo: Tyckis dem i Adelby bo, at det Torp staar dem til skade, da mue de kalde dem effter igien, om den skade er dem wtaallig. End ville de ey effterfare, Da skal mand legge dem Laugdag for paa Tinge, effter at fare. Sidde de effter, at de ere lowlige opkraffde oc opdeelte, Ligge Kongens Ræt ved: Dog om de haffue tre Vinters Hæffd paa deris bygge, wkiærdt paa Tinge, da maa mand dem ey opdele.

Cap. XLVIII. Om nogen settis i Vong.

Hvo som settis i Vong fra Adelby, Endog at hand bygger paa sit egit, Da skal hand enten paa sit egit komme sig til Forthe oc Fægang, alle Eyere skadeløst, eller flytte til Adelby igien.

Cap. XLIX. Om Reeb paa Jord.

Reeb maa ingen Mand forsige paa By, huo som paakal-

XLI. (1, 48.) Of man sættæs i wang.

Hwa svm sættæs i wang fra athelby. tho at han byg-*gær* a sit eghæt. tha skal han antugh (24. side) a sit eghæt kvmæ sik til fortæ oc til fægang swa at allæ egh*ær* ær skathæ lest. ællæʀ flytte aftær vp til by.

XLII. (1, 49.) Vm ræp a iorth.

Rep ma ængi man for sæghæ a by hwa su*m* a kallær.

---

wat tho deme kleinen Dörpe, vnde wat tho dem groten Dörpe gehöre? dat schölen weten de in deme Adelby, id est, In deme groten Dörpe wanen. § 2. Dünket den ock, de in dem groten Dörpe wanen, dat dat kleine Dörp, en tho schaden gebuwet were? So mögen se dat kleine Dörp, wedderümme införderen, so en de schade nicht tho lydende were. § 3. Wil den dat kleine Dörp nicht folgen, so mögen se dat mit Lagedagen, tho Dinge vpdryuen. § 4. Sitt dat kleine Dörp, dar bauen auerhörich (wen idt Lowlich vpgefördert, vnde vpgedeelet is) so moth idt folgen, vnd geldet des Köninges Recht, vnde Bröke. § 5. Hedde idt öuerst dre Winters Hæffd, (dat is) dre Jahr gestanden, vnbeklaget, vnde vnuorfolget tho Dinge, so kan men idt nicht wedder vpdeelen.

Cap. XLVIII. Van dem de dar wanet, buten dem Dörpe, i Vong.

§ 1. **W**anet dar wol buten dem gemeinen Dörpe, in der Hegede, (Vong) geheten: Doch dat he vp sinem egen Grunde, vnde Boddem gebuwet hefft, So schal he vp sinem egen, ock hebben, vnde holden sine Fortæ vnde Fægandk, allen Egeren, ane schaden, edder he schal tho deme groten Dörpe wedder infaren.

Cap. XLIX. Van dem Repe vp dem Lande.

§ 1. **N**emant in dem Dörpe, mach dem anderen den Reep

Hwa svm wil witæ sik stvf æth sær kep i nok*ær* deld. æth i by. latæ tho ræp gangæ. oc havæ tho swa mykit ænzæ han hafthæ th*ær* han fæc ænkæ kep af. æth stvf æll*ær* hans foræld*ær*. oc skærthæ ængi man vtæn hin th*ær* skvldugh ær skarth at havæ thet ær hin th*ær* saldæ. Man ær e n*ær*m*ær* at witæ sik til rep. en hin th*ær* hanum wil witæ fra.

XLIII. (1, 50.) Hvræ man skal sik delæ til rep.

Hwa su*m* sik wil delæ til rep. han skal fyrst kæræ a et thi*n*g at han hav*ær* viafneth af hans egh*ær* oc minnæ æn han a. oc bethes iafnæth mæth rep. tha næfnæs hanum thing for oc hans delæ men. thet næstæ æftær ær of han sitær innæn hæræth. Sit*ær* man vtæn hæræth. tha

---

der: Huo som vil vide sig til Stuff, eller særkiøb i nogen Deel eller By, Lade da Reeb gange, Oc haffue da saa megit som hand haffde, der hand fick aff, enten kiøb eller Stuff, eller hans Forældre, oc skierte ingen Mand, vden den der skyldig er at skiertis, det er, den der solde: Mand er oc nærmere at vide sig til Reebs, end den der hannem vil vinde fra.

Cap. L. Huorledis Mand skal dele til Reebs.

Hvo som sig vil dele til Reebs, hand skal først kiære paa Tinge, at hand er brøstholden, eller haffuer wieffnit aff hans Meteyere, oc mindre end hannem bør, oc begiere Jeffnit met Reeb, Da næffnis hannem oc hans dele Mand, eller Oenpart Ting for, Det er, det Ting der næst effter er, om hand sidder inden Herrit: End sidder hand vden Herrit, da leggis hannem halff Maanitz Dag for: Den der kiærer, hand skal steffne den der for Sagen er, Fem Nætter før end Ting holdis, met to

læggæs vm half manæth thing for. hin thær kæræR han skal stefnæ then thæR for sac æR. fæm nætlæR for thing. mæth twa mæn. (23. side) at hans hvsæ. Swa skvlæ the oc witnæ

---

weigeren, de den begerende js, vnde weten wil, syn Stufflandes, effte sinen Sunderliken Koep, in einem Deel Landes, edder im Dörpe: De moth den Reep gahn laten, dat jder so vele hebbe, alse eme geböret, edder alse de vor em hadde, dar he dat van kreeh, Entweder Koep edder Stuff, edder sine Vöroldersn vor em, Oc Skierte ingen Mand (dat js) vnde vorkörten Nemande, ane den de van Rechtes wegen, weiniger hebben schal, Alse dar js de, de dat sine vorköfft hefft. § 2. De Man de sick ock tho der Repemate delet, des js sine Sake rechter, alse des, de sick dar nicht tho deelen wil.

Cap. L. Wo men mit Repe deelen schal.

§ 1. De sick wil deelen tho der Repemate, de schal erst Klagen, vp deme Dinge, dat he an Lande, jegen sine Miteger nicht gelike hebbe, sonder weiniger alse eme geböre, Vnde schal begeren de gelickheit, dorch de Reepmate. § 2. So lecht men eme, vnde sinem Jegendele, Dinge vör (Dat js, dat negeste Dinge so geholden werden schal) effte he in deme Harde wanet. § 3. Wanet he in dem Harde nicht? so lecht men em Dinge vör, xiiij. Dage darna. § 4. Vnde de dar Klaget, de schal den Beklageden Steuenen v. Nachte, vor dem Dinge, mit twen Mannen, vor sinem Brofiæl (dat js) vor siner Döre, effte tho sinem Huse. § 5. Des schölen de twe Menner vp dem Dinge tügen, dat he Rechtlick gesteuenet was. § 6. Kamen den de thor Andtwordt, de dar gesteuenet weren, So legge men en vp dem Dinge vör, dat den v. Dach darna, dat Landt (darümme se Kyuen) gerepet werden schöle. § 7. Des schölen Ehrlike gude Dinghörer, vnde Sandtmenne, vthgenömet werden, de dar

a thi*n*gi at war laglik stænfnd. kvmæ thæ til swaræ tha læggæs them fæmtæ dagh af thingi at repæ then iord them skil vm. Thinghøring gothæ oc sannæ m*æn* skvlæ næfnæs til yu*ær* at wæræ oc witæ of hin th*ær* for sac ær (biuthær ræt. the skulæ sighæ a thingi hwat gørt ær) a laghdagh. æftæʀ th*e*re witnæ skvlæ m*æn* antugh mælæ rep til of tharf æll*ær* domæ thæt at standæ th*ær* thi*n*ghøri*n*g waræ sam satæ vm. kvm*ær* hins for fal thær sæghthæt æʀ a with*ær* mælæs thing oc æi han sialf. tha næfnæs hanum annæt thing for. æn længæʀ æn a thrithi thing ma æi for fal mø-tæs. vtæn han liggæʀ swa i sivkæ sængi at han ma æi kvmæ. æld*ær* i kvnugs sylæ. æth farboth. æth i pilg*ri*ms

---

Mend for hans Brofiæl, Saa skulle de oc vidne paa Tinge, at hand vaar Lowlige steffnd, komme de til suar, der steffnde vaare, da leggis dem for paa Tinge, den femtende Dag der effter at Rebe den Jord, som dennem skil om: Gode Tinghørere oc Sandemend skulle til næffnis offuer at vere, oc vidne om den der for Sagen er, tilbiuder ret. De skulle sige paa Tinge huad giort vaar paa Lagdag, Oc effter deris vidne skal Mand enten mæle Reeb til, om det gioris behoff, eller dømme det at stande, det Tinghøringe vaar samsette om. End kommer hans forfald der sictet er, paa vedermaals Ting, oc ey hand selff, Da næffnis hannem andit Ting for. Men lenger end tredie Ting maa ey forfald gielde, vden hand ligger paa sin Siugeseng, saa hand icke kand komme, eller er vdi Kongens Syssel oc Forbud, eller i Pilegrims færd vden Lands, eller hand er kaldet til høyre Dom, eller skal verie sin Jord, Om det vaar hans rette Lagdag: Disse ere alle lauge forfald i alle Dele. End om Mand tager ved Genmaal paa Tinge, da maa hannem ingen forfald hielpe, vden Siugdom oc Pilegrims gang allene: Tager alle Eyere ved Reeb paa Tinge, da maa ey en Mand eller to det siden formene.

færth. vten lanz. ællær han ær kallæth til hevghræ skial. æth for hevghræ warnæth. æth wærriæ sin iord of hans rætæ laghdagh ær. Thæssæ ær laghæ forfall i allæ delæ. æn of man tak*ær* with*ær* genmal a thingi: tha ma tho allæ forfall menæ th*ær* saght ær vtæn pilg*ri*ms færth enæ. Æn tak*ær* allæ ægh*ær* with rep a thingi. sithen ma (26. Side) thet æi en æth twa menæ.

---

an, vnde auer syn, vnde betügen, effte de Beklagede sick ock tho Lyke vnde Rechte anbeden deit, Vnde de schölen dat binnen Dinges inbringen, vnde betügen, wat densüluigen Lagdach, gehandelt js. Vnde na solcker erer Getüchenisse, schal men entwedder de Reepdelinge vorkünden, vnde tholaten (so jdt behoff deit) Edder ock Dömen, vnde finden, dat jdt so lange stande bliue, beth de Dinghöringe, vmme de Sake vorgeliket syn. § 8. Würde öuerst de Beklagede hyranne vorhindert, dat he bewyßliken vörfall krege, vnde dat tho deme Vedermals Dinge inschickede, vnde süluen nicht thor Stede queme? So schal eme dat ander Dinge genömet werden. § 9. Ouerst wyder als vp den drüdden Dingedach, mach neen vörfall gelden. Jdt were denne alſo. § 10. Dat[1] he vp sinem Krancken Bedde lege, vnde so Kranck were, dat he tho Dinge nicht kamen konde. § 11. Edder ock, dat[2] he in des Köninges Geschefften. § 12. Edder[3] van em gefördert. § 13. Edder[4] in Pilegrimis Reise buten Landes were. § 14. Edder ock, dat[5] he tho högerem Rechte, vp de tydt Gesteuenet were. § 15. Edder ock[6] syn Landt, mit sinem Rechte wehren scholde, vp densüluigen Dach. § 16. Disse vörgeschreuen, syn alle Eehaffte Vörvelle, de in dissem Rechte thogelaten werden: § 17. Wen öuerst ein Man, de Sake, de wedder em erhauen wert, angehöret, vnde angenamen hefft, So mach he nenes vörfalles sick gebruken, edder vörwenden, Allene Kranckheit, vnde Pelegrimis Reise. § 18. Bewilligen ock,

XLIV. (1, 51.) Engi man ma fortæ byggi.

Engi man ma byggi a forte. for thy at fortæ ær allæmenz. hwa sum eghær æR i by. hvR mykæt svm han havær i by. han ma e kallæ a fortæ. of ennæn man havær hænnæ minskæth æth noct. Allæ toftæ thær i by æræ skvlæ havæ fortæ. bathæ gamlæ toftæ. oc swa sworæn toftæ. thet ær sworæn toftæ. of allæ mæn takæ en deld oc gøræ hænnæ til toftæ thær førræ war akær land. tho swa at af then samæ swornæ deld gøræs oc fortæ. Hwaræ svm man bor vtæn athelby the skvlæ af theræ eghæt fa them fortæ sialf. ær allæ mæn flyt fra athælby oc sitæR een æftæR with. tha ær han e nærmæR at kallæ them aftæR. æn the hanum

---

Cap. LI. Ingen Mand maa Forthe bygge.

Ingen Mand maa Forthe bygge, Fordi at Forthe er alle Mands: Huo som Eyere ere i By, huor megit som hand haffuer i By, maa hand jo kalde paa Forthe, om nogen Mand haffuer det mindsket eller forkrenckit. Alle Toffter i By ere, skulle haffue Forthe, baade gamle Toffte oc soorne Toffte. Det er soorne Toffte, om alle Eyere i By tage en Deel, der ligger i By wbygd, oc giør til Tofft, der før vaar Agerland, Dog saa, at aff den samme soorne Deel giøris ocsaa Forthe. Huor som mand boer vden Adelby, de skulle aff deris egit fange dem selff Forthe. End ere alle Eyere fløtte fra Adelby, oc sidder en effter, da er hand nærmere at kalde dem effter igien, end de hannem bort, Vden hand taal oc tier forlenge, Det er, tre Vinter wkiærd. Odis Adelby, da skifftis det før vaar Forthe, som anden Jord, til By oc til Boel.

Cap. LII. Huor om XII. Eyere skulle suere.

Imellem Toffte oc Forthe, oc imellem Toffte oc Agerland, imellem Skow oc Agerland, imellem Deel oc alle Ophoff, oc

bvrt. vtæn of han thigh*ær* oc thol of længi. thæt ær thre wintæʀ vkærth a thingi. Othes allby tha skiftæs thæt th*ær* fortæ war. swa svm annæn iord til by oc til bol.

---

alle de Eger des Dörpes, tho der Repdelinge vp dem Dinge, so können Ein effte Twe, datsüluige nicht vorhinderen, etc.

Cap. LI. Dat Nemandt de gemenen Fort. Bebuwen moth.

§ 1. Nemandt mach de gemeinen Forth bebuwen: § 2. Wente de Forth de gehöret en alle: § 3. Wol ein Eger in dem Dörpe js, wo vele he in dem Dörpe ock hefft, de mach vp de Forth spreken, so jemandt de vorringert, edder vorschmelert hedde. § 4. Alle Töffte de in dem Dörpe syn, de schölen ere Forth hebben, so wol de Olden, alse de geschwaren Töffte. § 5. Dat syn öuerst Geschwaren Töffte, wen de Gemeine Inwaner des Dörpes, ein stücke Gemenes Landes, dat vnbebuwet im Dörpe licht (vnde vörhen Acker Landt gewesen js) tho Töffte affleggen, Doch dat van demsüluigen beschwaren stücke Landes, ock Gemene Forth gemaket werden. § 6. Wor ein Man buten dem Adelby (dat js) buten dem Rechten groten Dörpe wanet, de schal sine Forth holden, vp sinem egen Grunde: § 7. Weren ock alle de Eger vth dem Dörpe vth gefaren, dat men einer dar were Wanende gebleuen. So hefft he beter Recht, se alle wedder in tho förderende, alse se ene daruth: Jdt were dat he tho lange geschwegen hedde, dat js, Binnen Dren Jaren nicht wedderspraken hedde. § 8. Wert ok dat Grote Dörp öde gelecht, so deelet men de Forth, alse ander Landt tho Dörpe, vnde tho Boel.

Cap. LII. Worümme XII. Egere schweren.

§ 1. Twischen Töffte, vnde der Förtæ, ock twischen Töffte vnde Acker Landt. Twischen Höltinge vnde Acker Landt. Twi-

XLV. (1, 52.) **Hwar vm tolf egh*ær* skvlæ swæræ.**

Mællæ toft oc fortæ oc mællæ toft oc ak*ær* land. mællæ skogh oc akæʀ land (27. Side) oc deld i mællæ toft oc allæ vphof. oc kvnu*n*gs hærstrætæ. skvlæ tolf ægh*ær* mæth theræ eth witæ. ær æi tolf mæn i then by. tha skvlæ m*æn* takæ i then by. them ær næst. e til tolf æræ. hwat sum the tolf swæræ laghlich til krafthæ oc rætæ laghdagh af thingi lagh thet skal standæ. Æn skil them a. standæ thet fleræ goræ. vm thet thæʀ sagh æʀ. æn swæræ sæx et oc sæx et ant tha næfnæs thre til oc hwilk sum the twa fylghæ thet standæ. of fleræ næf*n*d kvmæ til. standæ thet the fyʀstæ gorthæ. hwær man i by bor skal oc ma witæ sik til fortæ oc vt gang of han hav*ær* thriggi wintæʀ hæft vkærth a hans vtgang.

Kongens Herritz stræde, skulle XII. Eyere met deris Eed vide. End ere ey XII. Mend i den By, Da skal mand tage aff den By der næst hos liggendis er, til de bliffue XII. Huad som de XII. suere lowlige, tilkraffde paa rette Lagdag paa Tinge lagd, det skal stande. End skil dennem at, da stande det, der de fleste giorde, om det der sagt er. End sore sex it, oc sex it andit, da næffnis tre der til, oc huilcket som de to følge, det stande. End om flere Næffn komme til, da stande det de første giorde. Huer Mand der i By boer, skal oc maa vide sig til Forthe, oc til vdgang, om hand haffuer tre Vinters hæffd vkiærd paa hans bygge.

Cap. LIII. Om en Mands Skow oc anden Mands Marck mødis.

Mødis en Mands Skow, oc anden Mands Marck, da bør den der Skow eyer, saa langt som Grene lude, oc Roden rinder:

XLVI. (1, 53.) Of ensz mansz skogh oc anæ*n*s manz marc møtæs.

Møtæs en manz skogh oc annen manz marc. tha a hin th*æ*r skogh a swa langt svm limæ lvtæ oc røtæʀ ʀinnæʀ. vtæn thæt ær alminni*n*g. thæʀæ a kvnung iord oc bønd*æ*r skogh. (1, 54.) Engi man ma nøthæ hin an-

---

schen Deelden Lande, vnde Anbeginne (Ophoff geheten) Ock omme des Köninges Heerstraten, scholen xij. Eger, mit erem Eede kennen. § 2. Syn dar ock nicht xij. Manne in dem Dörpe, So schal men vth dem negesten Dörpe, dat Negest daran gelegen js, so vele nemen, beth dat erer xij. vull syn. § 3. Wat de xij. Manne (wen se gerichtlick thogeeschet syn, vnde vp deme Dinge en tho gefunden js, vp einen gewissen Dach darümme tho schedende) schweren: Dat schal by macht blyuen. § 4. So se öuerst, jegen ein ander stemmeden, so geldet dat, dat de meisten Stemmen, in der Saken, darin se scheden schölen. § 5. Schweren öuerst Söß eins, de anderen Söß anders, So schal men noch Dre andere dartho vthnömen, Welckeren Sössen nu Twe van dissen Dren tho stemmen, dat blyfft. Vnde wurden noch mehr dartho genömet, so geldet doch dat, dat de Ersten gedahn hebben. § 6. Ein jderman de im Dörpe wanet, de schal vnde mach sick tho egenen Forth, vnde Fægancк vth vnde in, So ferne he iij. Jahre, in dem Dörpe vnbeklaget, gewanet hefft.

Cap. LIII. Schüt eines Mannes Holdt, vnde des anderen Veldt thosamende.

§ 1. Möten sick, vnde stöten jegen ein ander, des einen Mannes Holt, vnde des anderen Mannes Veldt, thosamende, Deme dat Holdt gehöret, dem gehöret ock so vele van dem Velde, alse de Telgen auer hengen, vnde de Wörtelen sick erstrecken, § 2.

næn til makæ skift vten hins annæns williæ. (1, 55.) æn gæʀ solskift a by. tha skal hwæʀ man vpgiuæ (28. Side) sin hæfth vm all marc. for vtæn of thæt ær ornum. æth kyrki stvf. et nok*ær* manz en køp. th*ær* mæn witæ æi hwæm skærthæ skal. ængi deld th*ær* stvf liggæʀ i. mughæ mæn antugh (økæ) æth minskæ. Sithæn repæs fyʀst toftæ th*ær* i by liggæ. swa at ængi man ma thet menæ. æn fell*ær* nok*ær* manz rep und*ær* annæns bygd. oc wil han æi ʀymæ th*ær* a bor tha havæ hin wald th*ær* a kallær at takæ af hans vbygd iord a marc hwaræ sum han wil rep for rep. Swa ægn*ær* man lanbo lanbo tof oc swa sum then tof han

---

Uden om det er almindig, der eyer Kongen Jord, oc Bonden Skow.

Cap. LIIII. Om Mageskiffte.

Ingen Mand maa nøde anden til Mageskiffte, vden den andens villie.

Cap. LV. Om Solskiffte.

Gaar Solskiffte paa By, da skal huer Mand opgiffue sin Hæffd vdi all Marcken, vden det er Ornum eller Kirckestuff, eller nogen Mands særdelis Kiøb, det mand veed ey huem skierte skal. Ingen deel der Stuff ligger i, maa mand enten øge eller mindske, Siden rebis først Tofte der i By ligge, saa at ingen Mand maa det ilde eller formene. End falder nogen Mands reeb vnder anden Mands bygge, oc vil hin ey rømme der paa boer, da haffue den vold til, der paakalder, at tage aff hans vbygde Jord paa Marcken, huor som hand vil, Reeb for Reeb, Saa heyner Mand Landbo Toffte, som den Tofft hand boer selff paa, ocsaa Gardsæde Toffte, ocsaa huilcken Toffte der nogit bygd er paa,

bor sialf a. oc swa garthsætæ toft oc swa hwilk toftæ nok*ær* bygd ær a. th*ær* fyrræ war bygd æn marc deldæs til rep. æn bygg*ær* man annænds iord antugh mæth hialm

---

Jdt were den gemene Erde, so gehöret dem Köninge de Erde: Deme Bonden dat Holdt.

Cap. LIIII. Van Mageschifftunge.

§ 1. Nemandt kan den anderen dwingen, Mageschifftunge mit eme tho holdende, Jdt sy den mit sinem guden willen.

Cap. LV. Van Solschifftunge.

§ 1. Wert de Repmate (Solschiffte) in einem Dörpe angelecht. So schal jdermann, alles wath he in dem Velde in sinem Besitte, edder (Hæffd) hefft vpgeuen: Jdt sy den Ornum, edder Kerckenstuff, Edder eines Mannes sunderlick Kiøb, dat men nicht weth, wol dat missen schal. § 2. Neen Deel (daran Stufflandt licht) mach men vorhögen, edder vorringeren. § 3. Erst so werden de Töffte, de im Dörpe liggen, gerepet, dar neen Man mach entjegen seggen, edder vorweheren. § 4. Vallet eines Mannes Reep, vnder des anderen Mannes Gebuwete, vnde de darup wanet, wil nicht rümen, so hefft de jenne de darup sprecket, de Macht, dat he van des Beklagedes sinem vnbebuweden Lande, in dem Velde, wor he wil, Reep, vor Reep, nemen möge. § 5. Ein Man de hegenet vnde Betünet sine Landbotöffte, gelikerwyse alse sine Tofft, dar he sülueſt vpwanet. § 6. Jmgeliken valle ock so Gardsæde Toffte, vnde alle de Toffte, dar wat vp gebuwet js, vnde vörhenne gebuwet was, eer dat Veldt tho Repe gedeelet wert. § 7. Buwet ock jemandt vp eines andern Grundt einen Hielm, Hütte, edder wat Huß jdt js, so mach de jenne, dem de Grundt höret, dat dar gebuwet js, nicht affbreken, vden Tings-Dom, id est, ane Rechtes erkentenisse, vnde eer he jdt

æth mæth nok*ær* andre h*us*. tha ma hin æi thæʀ iorthæn a the h*us* af brytæ vtæn things domæ enært oc thrinnæ laghdagh. Æn rymæʀ hin th*ær* bygdæ at fyʀstæ laghdagh oc giv*ær* logh a. at han wæntæ at thet war hans eghæn. wær ang*ær*les. æn thol han domæ. bøtæ thre marc bondæ. oc thre marc kvnu*ng*. (29. Side) Swa sum toftæ skiftæs i by swa skiftæs all marcæ iord. thet sam*m*æ of garth delæs vp. ænscæ h*us* deles vp.

XLVII. (1, 56.) Vm wægh.

Til hwæʀ by a mæth rætæ fyrræ wæghæ at gangæ

---

oc før vaar bygd, end Marcken deeltis til Reebs. End bygger Mand anden Mands Jord, enten met Hielm, eller met nogle andre Hus, Da maa hand der Jorden aatte, de Hus ey affbryde, vden Tings Dom, oc met trende Lagdage. End rømmer den der bygde, at første Lagdag, oc giffuer Low paa at hand meente at det vaar hans egit, være angerløst. End taal hand Dom, bøde tre Marck Bonden, oc saa Kongen tre Marck. Saa som Tofft̃e skifftis i By, saa skifftis oc all Marcke Jord: Den samme Low er om Giærder delis op, som Hus opdelis.

Cap. LVI. Om Veye til By.

Til huer By bør met rette fire Veye at gange, de der til aff arilds tid haffue gangit, oc dennem maa ingen Mand formene eller spilde, End huo som dennem formener eller spilder, gielde tre Marck Kongen, oc giøre den Vey vel ferdig igien. Offuer huer Bymarck skulle de Eyermend der i Byen bo, Kongens Herrstræde giøre. End er der saa megit wføre paa Veyen, enten Moser, store Aaer, eller andit sligt, Da skal all Kirckesognen hielpe til at giøre Bro, om det er fornøden. End er det alt

the thær af areld havæ til gangæt. oc them ma ængi man spillæ æth menæ. æn hwa sum menær æth spill*ær* gialdæ kvnu*n*g thre mark. oc geræ then wægh wæl fer. yv*ær* hwær by mark skvlæ the ægh*ær* mæn a marckæ bo kvnu*n*gs hærstrætæ geræ. æn ær swa mykit torfer a antugh mosæ æth stor a. tha skal alt kyrkisokæn hialpæ them til at geræ bro of tharf. æn ær thet alt hæræths wægh tha alt hæræth hialpæ til at geræ bro oc at haldæ sithæn. ængi man ma

---

mit iij. Lagedagen vpgedeelet hefft. § 8. Brickt he ock, de Gebuwet hefft, vp dem ersten Lagedage aff, vnde rümet daruan: Vnde schweret dat he anders nicht menede, Sonder jdt were syn egen? He blyfft schadeloß. § 9. Leth he sick dat Recht auergahn, so bricket he Dre Marck dem Bonden, vnde Dre Marck dem Köninge. § 10. Gelick alse men de Toffte deelet, de in deme Dörpe syn, also deelet men alle Landt, Acker vnde Wische im Velde. § 11. Vnde alse men Gebuwete vpdelet, so deelet men ock de Tüne vp.

Cap. LVI. Van Wegen tho dem Dörpe.

§ 1. Einem jderen Dörpe, gebören veer Wege, de dar van Oldinges tho gewesen syn, de ock Nemandt vor leggen, vnde behinderen mach. De dat deit, de brickt dem Köninge Dre Marck, vnde maket den Wech wedder ferdich, alse he was. § 2. Des Köninges Heerstrate, schölen de Egermenne, de in jderem Dörpe wanen, maken, vnde ferdich holden, auer ein jder Veldtmarcke, etc. § 3. Weren öuerst vele böse Sümpe, Masen, Duwen, edder sunst dergeliken dar, so schal dat gantze Carspel, so jdt van nöden js, helpen Brüggen maken. § 4. Js jdt öuerst des Hardeßwech, so schal dat gantze Harde helpen Brüggen dartho tho makende, vnde desüluige alle tydt darna by macht holden. § 5. Ge-

sworæn wægh lvkæ æth menæ th*ær* til køping. æth things æth strandæ. æth til skoghs ær laght. adthel wægh skal wæræ fivgh*ær*tan alnæ breth. æn forte skal wæræ femtan fafnæ breth. æll*ær* swa breth svm allæ egh*ær* willæ at orvæs.

XLVIII. (1, 57.) Hvræ m*æn* skvlæ mylnæ byggi.

Man ma æi gøræ mylnæ af ny. vtæn han a dam oc dams stath tho swa at thæt fløthær (30. Side) æi vp a annæns manz ak*ær* æth æng oc spill*ær* æi mæth bacfloth the gamlæ mylnæ th*æ*r arælds mylnæ ær. Warth*ær* mylnæ gørth for vtæn forboth oc allæ mænz akallænd oc far hin

---

Herritz Vey, da skal alt Herrit hielpe til at giøre Bro, oc holde den siden ved mact. Ingen Mand maa foorne Veye mene eller lucke, der til Kiøbsted, eller Ting, eller Strande, eller til Skows er lagd. Adelvey skal være fiorten Alne bred: End Forthe skal vere XII. Faffne bred, eller saa bred som alle Eyere ville.

Cap. LVII. Om Mølle at bygge.

Mand maa ey giøre Mølle aff ny, uden hand haffuer Dam oc Damsted, dog saa at det flyder ey paa anden Mands Eng, eller Ager, oc spiller ey met Bagflod de gamle Møller der aff arilds tid haffue værit. Vorder Mølle giort vden forbud, oc alle Mends paaklage, oc fanger den der bygde, Laghæffd der paa, Da bør hand at vide Flod oc Flodsted, Dam oc Damsted oc Damsbond, met hans Kiønsnæffn. Laghæffd er trende Flode-maal vden kiære. Kaldis der paa før end Møllen vorder giort, da skulle Siunsmend tiluisis, oc vide huad heller hand flød paa sit egit, eller paa anden Mands Jord: Fordi ingen maa fløde paa anden Mands Jord, vden hans villie, oc ey graffue, oc ey Hus paa sette.

th*ær* gerthæ laghæ hæfth a. tha a hin (at witæ) th*ær* gerthæ mylnæ floth oc flothstat. dam oc dams stath oc dams blandæ mæth hans kyns eth. laghæhæfth ær thrin*n*æ floth mal vtæn kæræ. kallæs a fyrræ æn mylnæ ær gorth. oc fyʀræ æn hin fær laghæ hæfth a theræ gerthæ. tha skvlæ sivnæ men til wisæ. oc witæ hwat hæld*ær* hin fløth*ær* sit eghæt æth and*ær* mæns. for thy at ængi man ma fløthæ annæns iord vten

---

schwarene Wege, Stadtwege, Dingewege, Strantwege, Holtwege, der keinen mach einiger vorleggen, behinderen, Betünen, Edder vorgrauen. § 6. Alle gemene Heerstraten, de schölen wesen, xiiij. Elen Breidt. De Forth öuerst de schal wesen xij. Fadem Breidt. Edder so Breidt, alse alle de Eger willen.

Cap. LVII. Wo men Möhlen Buwen schal.

§ 1. Idt mach Nemant van nyes vp, Möhlen Buwen, he hebbe den, den Dam, vnde de Damstede. § 2. Doch so, dat dat Water nicht fleete, vp eines anderen Wische, edder Acker, vnde vorhindere mit siner Stouwinge nene andere Möhlengenge, de van Oldinges her gewesen syn. § 3. Wert nu eine solcke Möhle gebuwet, vnde ferdich gemaket, vnde blyfft vnbeklachtiget, (dat de jenne, de se gebuwet hefft, syn Lawhæffd (id est) 3. Jarigen Besitt, vnbeklaget darinne erlanget:) So mach he nemen xij. siner Negesten angebarne Fründe, vnde beschweren de Thofloth, vnde Waterloep, Dam, vnde Damstede, vnde des Dammes Grundt, vnde Boddem. § 4. Lawhæffd js, de Nowlige drier Jare besitt: § 5. Klaget edder sprickt Jemandt vp de Möle, eer se ferdich gebuwet js: So schal men dar Ehrlicke Lüde tho nömen, tho Süenes Lüden, de dar besehn, vnde betügen, effte vp sinem egen, edder vp anderer Lüde Grunde, gestouwet sy: Wente Nemandt mach Stouwen, Grauen, edder Hußbuwen, vp eines anderen Mannes Grunde, vnde Boddem, ane sinen willen.

hans williæ oc grauæ. oc æi *hus* a sætæ. (1, 58.) Slik samæ logh ær vm fiskæ garth sum vm mølnæ. Man ma æi fællæ watnæ af sin arelds ryn fra annæns manz mylnæ æth annæns manz fiskæ garth oc æi fra annæns manz iord.

XLIX. (2 Bog, 1.) Vm sanænd mæn.

Sanænd mæn skvlæ wæræ atæ i hwært hæræth. twa i hwær fiarthing. af ængi fælægh tho mære thæn en. Hwær th*ær* skal havæ eghæn (31. Side) i thæn fiarthing th*ær* the æræ sannænd m*æn* i at minstæ fælægs bryti oc æi lanbo. Ængi man ma them oc af takæ vtæn the forswæræ boslot.

Cap. LVIII. Om Fiskegaarde.

Slig samme Low er om Fiskegaarde, som om Mølle, mand maa ey felde Vand fra sin arilds rende, fra anden Mands Fiskegaarde, oc ey fra anden Mands Jord.

Anden Bog.

Cap. I. Om Sandemend.

Sandemend skulle være otte i huert Herrit, to i huer Fierding, aff ingen fellig, oc aff ingen Kirckesogn, dog mere end en. Huer aff dem skal haffue Eyedom i den Fierding som hand er Sandemand vdi, at mindste felligs brhde, oc ey Landbo. Ingen Mand maa dennem afftage, vden om de forsuere deris Boeslaad, eller de tage mere Hestelehe end deris ræt er, Dog maa ingen Mand i it Herrit haffue baade Læn oc Sandemends Eed.

Cap. II. Huor om Sandemend skulle suere.

Sandemend skulle suere om Mandrab, om Affhugg, om Quindetægt, om Heruerck, om Marckeskel, om Saar, om Guds

æthe takæ meræ hæst leghæ æn the skvlæ. tho ma ængi man i æt hæræth bathæ læn havæ oc sannænd eth.

L. (2, 2.) Hwar vm sannændm*æn* skvlæ swæræ.

Sanænd mæn skvlæ swæræ vm mandrap. afhug. vm

Cap. LVIII. Van Fische Gaarden, effte Fische Dammen.

§ 1. Dit süluige Recht (wath hyr van Möhlen Buwende, geschreuen steit) js ock auer Fische Dicke. § 2. So mach ock Nemandt Water leyden, van eines anderen Mannes Fischedamme, Ock den Olden loep nicht affgrauen, Edder ock nicht van jemandes Grunde, affleyden.

Dat Ander Bock.

Cap. I. Van Sandtlüden

§ 1. Jn jderem Harde schölen wesen viij. Sandtmenne, Jo twe in jderem Berendele des Hardes. Ouerst nicht mehr alse ein, van jder Gemenschop. Ock vth jderem Carspel, nicht mehr alse ein. § 2. Vnd schal jder ein van dissen, tho Egendohme hebben, in demsüluigen Berendeele (dar he Sandtman inne js) tho dem minsten eine Meyerschop (Danice Felligsbrybe) genömet, Ouerst neen Landbo, id est, Whesteman effte Lanste, moth he wesen. § 3. Ock mach Nemandt de Sandtmenne van erem Ampte affsetten. Jdt sy den, dat se dorch Meen Eedt, ere Boslaad vorbrecken, Edder dat se mehr, alse ere rechte Lohn (Hestelehe genant) nemen. § 4. So mach ock Nemandt in einem Harde, beide thogelyke Baget, vnde Sandtman wesen.

Cap. II. Worümme de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. De Sandtmenne schölen schweren, vmme Dodtschlach, vmme Affgehowene Ledemate, vmme Frouwen Nottögen, vmme

quinnæ tæchthe. vm h*ær*wærki. vm markæ skial. vm sar. vm guz h*us* eghæn of thet ær meræ æn mark silfs. oc for band.

LI. (2, 3.) Hwaræ the skvlæ swæræ.

Sannænd mæn skvlæ swæræ a lanz thing. vm mandrap. oc vm quinnæ tæchthæ. oc vm h*ær*wærki. oc vm afhvg. oc vm man warthær førth mæth wald af sin williæ. Æn a hæræsz thing of gvz h*us* delæʀ with bondæ. oc vm sar. oc vm markæ skial i then samæ stath theræ delæ iord liggæʀ. (2, 4.) kvnu*n*gs bref skal livsæ sannænd (32. Side) mæn i. a thet samæ hæræz thing thær han skal

---

Husis Eyedom, om det er mere end halff Marck Sølffs værd, oc om Baand.

Cap. III. Huorledis de skulle suere.

Sandemend skulle suere paa Landsting, om Mandrab, om Quindetægt, om Heruerck, om Affhugg, oc om Mand vorder førdt met Vold aff sit frelse, Men paa Herritzting skulle de suere, om Guds Husis Eyedom ved Bonden, om Saar, oc om Marckeskel vdi samme Herrit der dele Jord i ligger.

Cap. IIII. Huorledis Sandemend skulle i settis.

Kongens Breff skulle liuse Sandemend i, paa det Herritzting, der som de skulle vere Sandemend vdi, Oc Kongens Embitzmand skal dennem vdi Eed tage, Oc saa skulle de suære, naar de giøre deris Eed. Saa sant hielpe hannem Gud, at hand ey skal giøre for Gaffue, eller for Frendskaff, eller for noget vild, andit end det rettiste oc det Sandiste der hand veed i hans Sandemands Eed.

wæræ sannænd man i. oc kvnu*n*gs vmbosz man. skal hanum i ethæ oc swa skal han swæræ th*ær* han elhæs i. Swa hialpæ hanu*m* gvth at han skal goræ æi for fæ æthæ frænd*ær*. æth for nok*ær* wild ant thæt rætæst. i hans sanænd eth. oc

---

Herwerck, vmme Marck edder Veldtdelinge, vmme Wunden, vmme Kerckengüdere edder Gadeshüsere Egendohm, so de werde höger vnde mehr alse eine halue Marck Solffs js, vnde vmme Bandt.

Cap. III. Wor de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. De Sandtmenne schölen schweren, vp dem Landes-dinge, vmme Dodtschlach, Nottagen, Herwerck, vnde Affgehouwen Lede: Ock so Jemandt mit Gewaldt, vth sinem Frien behalte, wech geföret würde.

§ 2. Duerst vp dem Hardeßdinge schölen se schweren, vmme Gudshusis Eyendom, id est, Kerckengüdere, Twischen der Kercken, vnde deme Bonden. Jtem vmme Wunden: Ock vmme Veldt-scheide, in demsüluigen Harde, dar dat strydige Landt inne belegen js.

Cap. IIII. Wo de Sandtmenne schölen inge-settet werden.

§ 1. Mit des Köninges Breuen, schölen se angekündiget werden, vp dem Hardeßdinge (in deme se Sandtmenne wesen schölen.) § 2. Des Köninges Ombotzman, id est, de Hardeß-vaget, schal se in den Eedt nemen. § 3. Vnde also schölen se schweren, wen se eren Eedt dohn. § 4. So warlick help em Godt, dat he nicht vmme Gaue, edder vmme Fründtschop, edder vmme keines dinges schal anders dohn, alse dat Rechtfer-digeste, vnde Warhafftigeste, dat he weth, in sinem Sandtmans Eede.

sann*n*æst. (2, 5.) Æa warthæ sanænd mæn thær i p*ro*-væth at the takæ pæni*n*g meræ æn theræ rættæ hæstæ legh. hauæ fyrst for gørth theræ bos lot oc sithe*n* theræ sannænd eth. Theræ rætæ hæstæ leghæ ær allæ attæ en half mark silfs. tho at en tak*ær* thæn half marc silfs tha skal han skiftæ ham with*ær* allæ andræ sannænd mæn. Hin th*ær* sanænd (mæn) kræv*ær* vp. wat hæld*ær* thæ swæræ mæth hanum. æth a mot. æll*ær* ækki mæth allæ tha skal han tho givæ hæstæ leghæ. thet samæ thing th*ær* the skvlæ swær a. thæræ skvlæ the theræ hæstæ leghæ takæ mæth things witnæ tha kvmæʀ (* æi sithæn delæ a. æn haldæs hæstælegh thær yuær tha ma thæt delæs mæth raans delæ.

Cap. V. Om Sandemends Hestelebe.

Vorder Sandemend der i prøffuede, at de tage mere Hestelebe, end deris Ræt er, da haffue de først forgiort deris Boeslaad, oc siden deris Sandemends Eed: Deris rette Hestelebe alle otte, er en halff Marck Sølffs, oc endog at en optager den, da skal hun dog skifftis imellem alle de andre Sandemend. Den der Sandemend opkræffuer, huad heller de fore met hannem eller imod, eller icke met alle, da skal hand dog vdgiffue Hestelebe, paa det samme Ting, der som de skulle suere, der skulle de deris Hestelebe tage met Tingsuidne, Da kommer ey siden dele paa. End holdis Hestelebe der offuer, Da maa det delis effter met Ransdele.

Cap. VI. Naar Sandemend skulle suere.

Intet mindre end sex Vger fuldkommis Lowmaal met Sandemend, fordi at der skal try Ting til, oc halff Maanit imellem huert Ting, Paa det første Ting skal Mand liuse sit Lowmaal, om hues brøst eller skade Mand haffuer sig at beklage, oc da legger Mand dennem halff Maanit Ting faare, oc steffne

(2, 6.) Næær sannændmæn skulæ swæræ.

Innæn minnæ æn sæx ukæ fulkumæs æi logh maal mæth sannænd mæn. for thy at thæræ skal thry thing til. half manæth mællæ hwart. a thæt førstæ skulæ mæn liusæ sit laghmaal. oc thæt th*ær* man worth*ær*. [a thet ant] tha læggæ mæn thæm half manæth thing foor. oc stæfnæ sannænd

---

Cap. V. Van der Sandt Lüde Lohne (Hesteley geheten.)

§ 1. Worden de Sandtmenne befunden, dat se mehr alse ere rechte Hesteleye, genamen hadden: So hebben se darmede erstlick vorbraken, ere Boslaad, vnde darna eren Sandtmans Eedt, id est, ere Ampt. § 2. Aller erer viij. rechte Hesteleye, js eine halue Marck Sülffs. Vnde effte wol einer dith Geldt vpnimpt, so schal jdt doch vnder alle den anderen Sandtmennen, gedeelet werden. § 3. Wente welcker Man, de de Sandtmenne thoeschet, vp wat sake datsüluige js? Se schweren mit, edder wedder en, edder se schweren gar nicht, So schal he en gelike wol ere Lohn, Hesteleye vp demsüluigen Dinge (dar se schweren schölen) geuen. Vnde de Sandtmenne schölen jdt mit Dingestüge, alldar entfangen, so kümpt darna nene Klage darauer. § 4. Wurde ock jemandt befunden, de en hyr bauen ere Lohn Hesteleye vörenthelde: So mögen se dat mit Ransdeele van em förderen, vnde vthdeelen.

Cap. VI. Wenner de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. Weiniger als in VI. Weken wert neen Lowmaal (dat js) ein vthgahnde Recht mit den Sandtlüden, vullenbracht. § 2. Wente jdt schölen stedes dre Dingedage dartho: Vnde syn alle wege xiiij. Dage na ein ander, twischen jderem Dinge. § 3. Vp dem Ersten Dingedage schal men de Sake vorkünden,

mæn til. tha a thæt thrithi thing. sækth*ær* en oc annæn swaræ. oc latæ witnæ bitæ at sannænd mæn æræ laghlik til krafth at swæræ. tha skal doom til gangæ at the aghæ um at swæræ. vtæn doom aghæ the æi at swæræ. Sithæn dømd ær tha mughæ the æi for latæ thæt vtæn the skulu swæræ um. vtæn theræ boos loot liggær with. Sannænd mæn oc rans næfning mughæ skili um alt thæt th*ær* the æræ laghlich til krafth allæ timæ aars th*ær* thing haldæs. for thy at morthær oc thiuf oc rans mæn skulæ aldrik frith hauæ mæthæn the frithæ ængi man.

(2, 7.) Skil sannændmæn a.

Skil sannænd mæn a tha skal thæt standæ th*ær* fleræ gøræ. for vtæn thæt enæ at the bæstæ bygdæ mæn oc the

---

Sandemend til, oc paa det tredie Ting sicter en, oc anden suarer, oc lader Vidne liude eller tiuge, at Sandemend ere lofflige til kraffde om at suere, oc da skal Dom gaa, at dem bør at suære: Siden dømt er, mue de ey forlade, at de jo skulle suere, vden deris Boesllaad ligger der ved. Sandemend oc Ransnæffning mue skille om alt det de ere lofflige tilkraffde, alle Aars Tide der Ting holdis, Fordi at Mordere oc Tyffue oc Ransmend skulle aldrig Fred haffue, thi de frede ingen Mand.

Cap. VII. Skil Sandemend at.

Skilles Sandemend at, da skal det stande, som de fleste giorde, Vden saa er, at otte aff de beste oc sandiste Bygdemend, oc Biscopen vidne, at de haffue giort wlow og wret, eller bøde. End suere de alle it, oc dog saa aabenbare fore dem om meen, at huer Mand det veed, Saa som, om de fore en Mand

sannæst attæ oc biscops witnæ at the antigh hauæ gert ulogh æth uræt æth bathæ. æn swæræ the oc allæ eet oc swo opænbarlik meen at hwær man weet at the sworæ meen. swo su*m* af the sworæ ænnæn man til annæns baan th*æ*r

---

vnde apenbaren, wat de gebreck, vnde schade js, worümme men Klaget. Vnde leggen Beklagedem auer xiiij. Dage den Anderen Dingedach vör, vnde steffnen, id est, eschen de Sandtmenne dartho. § 4. Vp den Drüdden Dingedach besprecket vnde beklaget de eine: De ander gyfft Andtwordt, vnde laten dar betwinden, vnde betügen, dat de Sandtmenne Rechtlick, thoschwerende, thogeeschet syn. Darup schal en de Dohm gegeuen werden, dat en vmme de Sake tho schwerende gehöret. § 5. Wenn de Dohm gegeuen js, so möten de Sandtmenne vngeschwaren nicht van dem Dinge gahn, by vorlust eres Deel Gudes (Boslaad genandt) Sunder möten schweren, vmme alle dat jenne, darümme se Lowlig, id est, Rechtlick gefördert, vnde thogeeschet syn. § 6. Sandtmenne vnde Ransneffning, mögen schweren, vmme aller handt Sake, darümme se Rechtlick thogeeschet, vnde vorfolget syn, alle vnde jder tydt in deme Jare, wen Dinge geholden wert. § 7. Wente Mörder, Deue, vnde Röuer, schölen nümmermehr Fredes geneten, Dewyle se Nemande Frede laten.

Cap. VII. Würden de Sandtmenne stridich in der Stemme.

§ 1. Worden de Sandtmenne stridich in erer Stemme. So schal der meisten Stemme gelden, Jdt were denne, dat viij. de besten, vnde Warhafftigesten Menne (Bygdemend, mit deme Bischope) kennen, vnde finden, dat de Sandtmenne (Haffue giort Wlow, eller Wret, eller Bode) id est, dat se wedder Recht, vnde Billick gedahn hebben, edder beyderley. § 2. Schweren öuerst de Sandtmenne alle auer ein, Jodoch so Meene, dat jderman dat

æi war i the bygd th*ær* hin worth dræpæn. æth æi a thæt land. tha mughæ the tho theræ boos lot for gøræ for thy at sannænd skal e wæræ rikær oc kærær æn logh. æn th*ær* flestæ gothæ mæn i bygd sækthæ thæm æi oc swæræ the allæ eet. tha skal thæt standæ. Swæræ summæ sannænd mæn a et thing oc æræ andræ æi a thingi tha skulæ mæn theræ forfall gøræ. at antigh the wissæ æi thing. æth waræ i lagh forfall. tha skulæ the swæræ a thæt næstæ thing thær næst æftær. æth gøræ theræ forfall swo sum fyr ær saghth. æn swæræ the æi a hint thrithi thing æftær at hinæ andræ sworæ. tapæ theræ boos loot af the waræ innæn landz æth utæn siukæ sængi.

---

til anden Mands bane, der ey da vaar i den By, der hin vaar dræbt vdi, eller ey i det Land, Da mue de dog vel deris Boesslaad forgiøre, Fordi at Sandhed skal være rigere oc kierere end Lowen. End om de fleste Mend i Bygde sicte dennem ey, oc suere de alle it, Da skal det stande. End suere somme Sandemend paa it Ting, oc ere de andre ey paa Tinge, Da skal mand deris forfald giøre, Enten at de ey viste det Ting, eller de vaare i lage forfald, Da skulle de suere det næste Ting der effter er, eller igien giøre deris forfald, som for er melt. End suere de ey paa det tredie Ting, effter at de andre sore, Tabe deris Boesslaad, om de vaare inden Lands, oc vden siuge Seng.

Cap. VIII. Om Mandrab.

Dræbis Mand paa Torsdag for Nonn, eller nogen Dag for Torsdag, oc er Landsting den næste Løffuerdag der effter, Da bør Frender at liuse det paa samme Ting. End dræbis Mand effter Nonn paa Torsdag, da mue de bije til andit Ting der næst effter.

(2, 8.) Vm mandrap.

Dræpæs man thorsdagh for noon æth hwilk dagh for thorsdagh oc ær landzthing a thæn næstæ logh*ær* dagh tha aughæ frændær thæt at liusæ a thæt samæ thing. æn dræpæs man æftær noon a thorsdagh tha mughæ the bithæ til ant thing thæræ ær næst æftær.

---

apenbar pröuen kan, dat se vnrecht geschwaren hebben. (Alse wen se jemande einen Dodtschlach auerschwören) de dar, de tydt, do disse Dodtschlach geschach, nicht thor stede, edder nicht in der Stadt, vnde nicht in dem Lande was: So können se ere Boslaad doch darmede wol vorbreken. § 3. Wente de Warheit, geit vor alle Recht. § 4. Schweren se ock alle einstemmichlick, vnde de meisten Inwaner in der Bygd, beschüldigen se nicht, So blyfft jdt by macht. § 5. Begyfft jdt sick ock, dat etlike Sandtmenne vp dem einen Dinge schweren, vnde de anderen nicht tho der stede weren, vp dem Dinge: So schal men der Affwesenden Vörfall, vorkündigen: alse entweder dat se nicht wüsten, dat Dinge scholde geholden werden, edder dat se sonst redeliken Vörfall hedden. So schölen desüluigen Schweren, den negest folgenden Dingedach, edder ock eren Vörfall auermahl redelick bewysen, als vörgesecht. § 6. Wurden se öuerst den Drüdden Dingedach (na deme de erst geschwaren hebben) nicht schweren? so vorlesen se ere Boslaad: So ferne se binnen Landes syn, vnde buten erem Krancken Bedde.

Cap. VIII. Van Dodtschlage.

§ 1. Wert dar jemant Dodtgeschlagen, vp deme Dönnerdage, vor None, edder Vörmiddage: Edder sonst vp einen Dach, vor dem Dönnerdage, Vnde dat Landesdinge, wert den Negesten Sonauendt darna geholden: So gehöret des Doden Fründen, dat, vp demsüluigen Dinge tho vorkündende. § 2. Wert öuerst je-

(2, 9.) Af æi mælæs laghlik æftær.

Mælæs æi laghlik æftær oc liusæs æi sum logh ær. oc for gangær laghthing. tha mughæ mæn æi æftær mælæ utæn kunungs orlof. æn giuær kunu*n*g æi orlof til æftær at mælæ tha kan han ækki fangæ th*æ*r æftær mæl meræ æn rætæ mann bøtær. thæt ær thrinnæ attan mark pænning æth full wirning for swo mannugh pænning. æth kyns næfnd af hin dyll for sak ær. æn wil hin æi th*æ*r æftær maal skal hauæ æi æftær mælæ a rættæ laghthing. oc æi fangæ orlof æftær at mælæ af kung innæn dagh oc iamling. tha skal kunung mælæ hin with bøtær th*æ*r for sak ær of han gangær with*æ*r. æn dyl han wæræ with kyns næfnd. æn wil hin th*æ*r sækth*æ*r with ængi thæssæ takæ th*æ*r sagh ær. tha

---

Cap. IX. Om ey mælis lowlig effter.

Mælis ey lowlig effter, oc liusis ey som Low er, oc forganger Landsting, da maa Mand ey effter mæle, vden Kongens Orloff. End giffuer Kongen ey Orloff til effter at mæle, da kand hand icke fange der effter melder mere end rette Mandebod, Det er trende atten Marck Penninge, Eller fuld vurdering for saa mange Penninge, eller Kiøns næffn, om den døl der for Sagen er. End vil den der efftermaal skal haffue ey efftermæle paa Lagting, oc ey fanger Orloff effter at mæle aff Kongen, inden Dag oc Jamling, Da skal Kongen mæle den ved bod, der for Sagen er, om hand ganger ved. End døl hand, da være ved Kiønsnæffn. End vil den der sicter ved ingen disse tage, der sagt er, Da er Kongen skyldig at mæle den der sictet vaar, oc hans Frender, anger løst oc aarsaget for de dele, Fordi at bøle Sag skal ingen ved anden bære.

ær kunung skyldugh at mælæ hin th*ær* sækthæth war och hans frænd*ær* angærloos oc or sak for the delæ. for thy at bolæ saak skal ænnægh man with annæn bæræ.

---

mandt Dodtgeschlagen, am Dönnerdage na None, edder Namiddage: So mögen des Doden Fründe mit erer Klage beiden, beth vp den, darna negestfolgenden Dingedach.

Cap. IX. Wen de Sake nicht Rechtlick, alse sick gebö- ret, verfolget wert.

§ 1. Wert de Sake nicht gebörlick vorkündiget, geklaget, vnde vorfolget, alse Recht js, vnde gheit dat Landesdinge vorby: So mach de Kleger sine Sake nicht vorfolgen, ane des Köninges Efftermael, id est, Orloff. § 2. Würde de Köninck neen Orloff tho der Naklage geuen, so kan de Kleger nicht mehr daruth krygen, alse de rechte Manbote (dat js) Dre mahl xviij. Marck Penninge, edder ock vulle werde, vor so vele Geldes, edder ock xij. Man Eede, Kiønsnæffn, van dem Becklachten. So he vor de Dädt neen secht. § 3. Wil ock de jenne (den Efftermaal skal haffue) (dat js) de disse Naklage fören schal, tho rechtem Dinge, sine Klage nicht vorfolgen: Ock neen Orloff (dat men Efftermals Breue vp Naklage heth) van dem Köninge halen, binnen Jamlinge, id est, Jahr vnde Dage, So schal de Köninck, den Handtdadigen, thor Bote kennen laten, so he der Dädt gestendich js: § 4. Secht he neen dartho, so wehre he sick, mit sinem Kiønsnæffn. § 5. Wolde nu Kleger disser vörgeschreuener stücke (alse gesecht js) keines annemen, So js de Köninck schüldich, den Beklageden mit sinen Fründen sorg, vnde klageloß, frye tho findende. § 6. Wente Bølesag skak ingen ved anden bære (dat js) Nemandt mach den anderen, bauen edder buten Recht, veiden.

(2, 10.) Af kunung giuær æftær maal.

Giuær kunung æftær maal tha skal hin th*ær* æftær mææl liusæ mæth kunungs bref a landz thing. at han hauær fangæt æftær maal æftær siin dethæ frændæ. oc a thing skal han liusæ hins dethæ banæ swo sum han waræ deth i thæn samæ ukæ th*ær* næst foor. oc fyllugh sithæn siit laghmaal swo sum fyr ær sagh um mandrap. æn hwo sum til æftær maal fangær kunugs bref. oc leen thæt thry thing tha ær thæt skyldugh at dughæ hanum ækki.

(2, 11.) Hwilk sannændmæn til skulæ.

Hwaræ sum man worth*ær* dræpæn. hwat heldær i keping æth a land hwæthæn sum han ær hælst tha skulæ

Cap. X. Om Kongen giffuer Eftermaal.

Giffuer Kongen Efftermaal, da skal den der Efftermaal haffuer, liusis met Kongens Breff paa Landsting, at hand haffuer fanget Efftermaal, effter hans Døde Frende, Oc paa det Ting skal hand liuse den Døde Frendis bane, saa som hand vaar død i den samme Vge der næst for, oc følge siden sit Lowmaal, som før er sagt om Mandrab. End huo som til Efftermaal fanger Kongens Breff, oc døllier det try Ting, Da er det skyldig hannem intet at due.

Cap. XI. Huilcke Sandemend til skulle.

Hvor som Mand vorder dræbit, enten i Kiøbsted eller paa Landsbyen, Ihuor som helst det er, Da skulle de Sandemend der om suere, de der ere Sandemend, der som Gierningen vorder giort. Den samme Low er om alt det Sandemend skulle om suere.

Cap. XII. Huorledis de skulle suere.

Ville Sandemend suere en Mand til Bod, da bede de dem

the sannændmæn e vm særæ th*ær* thæræ ær sannændmen sum gærning worth*ær* gorth. thæt samæ ær logh um alt thæt th*ær* sannænd mæn skulæ um swæræ.

LVI. (2, 12.) Huræ the skulæ swæræ.*)

(33. side) Willæ sannænd m*æn* swæræ man til botæR. tha bithe the them swa gvth hialfpæ at then man hæf*n*dæ antigh sar

---

Cap. X. Wen de Köninck Naklage gifft.

§ 1. Gyfft de Köninck jemande Efftermaal, id est, Naklage. So schal de jenne, de de Naklage erworuen hefft, solckes mit des Köninges Breuen wittlick dohn, vp dem Landeßdinge, dat he Orloff tho siner Naklage erholden hebbe, wegen sines erschlagenen Fründes, Vnd schal vp dem Dinge sines Doden Fründes Bane (id est, wo he vmme den Halß gekamen js) vorkündigen, gelikerwyse, alse wen desüluige Weke, syn Fründt erschlagen were: Vnde vorfolgen syn Recht, vnde Lawmaal (alse hyr beuor, vam Dodtschlage gesecht js.) § 2. Gyfft ock de Köninck weme Breue, vp syn Efftermaal, id est, Naklage, vnde he vnderholt, vnde vorschwicht de by sick, dat dre Dingedage vorby gahn, so schölen se eme billick darna nicht mehr gelden.

Cap. XI. Wat vor Sandtlüde schweren schölen.

§ 1. Wor ein Man erslagen wert, entweder in Steden, edder Dörpen, an wat Orde dat geschüt, So schölen vmme disse dädt, de Sandtmenne schweren, de an deme Orde, dar de dädt geschehn js, Sandtmenne syn. § 2. Datsüluige Recht js in allen saken, dar de Sandtmenne vmme schweren schölen.

Cap. XII. Wo de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. Willen de Sandtmenne einen Man thor Bothe schweren: So schölen se seggen. Dat en Godt so helpe, dat de Man,

æth hog. æt war nød til at wæriæ sit æghæt lif. æll*ær* sit æghæt goz. oc sin frith for thy at haldæ. Æn willæ the swæræ ham frithløs tha skvlæ the swæræ at han drap sakløs man oc a han sin frith at mistæ. æn of banæ sak warth*ær* livsd a lanz thing tha aughæ the sannænd mæn at fangæ ham banæ. oc hwat ham warth til lifhlat.

LVII. (2, 13.) Vm thæghgiald.

Fæstæs bot hemmæ oc warth*ær* æi sworæt v*m* tha a kvnu*n*g thægnæ giald. thet ær tolf mark pænni*n*g. Æn swæræs man til bøtæʀ. tha tak*ær* kvnu*n*g ækki meræ æn bloth

---

saa Gud hielpe, at den Mand haffde enten Saar eller Hug, eller vaar nødt til at verie sit egit Liff, eller sit egit Gods, oc bør fordi sin Fred at holde. End ville de suere hannem Fredløs, Da skulle de suere at hand dræbte sagløs Mand, oc er fordi skyldig sin Fred at myste. End om Banesag vorder liust paa Landsting, Da bør Sandemend met deris Eed at randsage oc vduise hannem rette Banemand, oc huad hannem vordt til Bane oc Lifflagd.

Cap. XIII. Om Tegen Gield.

Festis Bod hiemme, oc vorder ey sorit om, da bør Kongen Tegengield, det er, tolff Marck Penninge. End sueris Mand til Bod, Da tager Kongen icke mere end Bloduide. End flyer hand Fredløs, eller døer, da bør Kongen aff hans Bo tre Marck for Bloduide: Saa bør hand oc, om hand beholder sin Fred.

Cap. XIIII. Om Affhugg.

Wille Sandemend suere en Mand Fredløs for Affhugg, da skulle de suere, at hand tog sagløs Mand, oc ledde hannem

witæ. æn flyr han frithlos æth dor. tha a kvnu*n*g af ha*n*s bo thre marc. for bloth witæ. swa a han oc tho at han hald*æ*r sin frith.

LVIII. (2, 14.) Vm afhóg.

Wilæ sanænd m*a*n swæræ man frithlos for afhog. tha skvlæ the swæræ at han tok saklos man oc læddæ til

---

de was so geschlagen edder vorwundet, Edder was so geengstiget, vnde gedrungen, syn egen Lyff, edder syn Gudt tho werende, Darümme eme gehöret sinen Frede, tho beholdende. § 2. Willen se öuerst en Fredeloß schweren, so schölen se schweren, dat he einen vnschüldigen Man hefft Dodtgeschlagen, wor vör he billick Fredeloß syn schal. § 3. End om Banesag vorder Liust, paa Lands ting, id est, Wert ock de Orsake sines Dodes (de men Banesag nömet) vp dem Landesdinge erkündiget, So schölen de Sandtmenne darümme mit erem Eede Randsage, id est, förschen vnde vthwysen, wol de rechte Baneman: (Oc huad hannem wordt til Bane oc Lifflagd) vnde wat de orsake sines Dodes gewesen js.

Cap. XIII. Van Tegen Gielde.

§ 1. **W**ert dar, ane vörgande gerichtlike Erkentenisse, vnde ane der Sandtlüde Eedt, einige Bote geuestet, so gehöret deme Köninge Tegengielt, dat js xij. Marck Penninge. Wert öuerst ein Man thor Bote geswaren, so nimpt de Köninck nicht mehr, als Blodvide. § 2. Lopt he öuerst Fredeloß wech, edder steruet, so gehöret dem Köninge iij. Marck vth sinem Gude, vor Blodvide. § 3. Deßgeliken gehöret eme ock, so he sinen Frede beholt.

Cap. XIIII. Vmme Affledent.

§ 1. **W**illen de Sandtmenne, einen Man Fredeloß schweren, vmme affgehowene Ledemate, so schölen se schweren, dat he

stoks oc hamblæth ham oc ær for thy skildugh sin frith at mistæ. oc matæ æm wæl takæ af ham lifh svm lithæ. (34. Side) æn of the willæ swæræ ham til botæ. tha skvlæ the swæræ a i thet wigh the møttæs tha wildæ han æi lifh af ham takæ. oc æi limmæ. oc thet warth at wathæ,

(2, 15.) Vm hwærkungs afhog æmwæl øghæ svm annæt aughæ the vm at swæræ. hwaræ sum fiarthing man betær bøtæs for afhog. thæræ ma man swæræs for frithløs.

LIX. (2, 16.) Vm quinnæ tækthæ.

Delæ man æftæn konæ thær mæth wald æn takæn. oc wilæ sannend mæn swæræ ham frithløs. tha skvlæ the

---

til stock og hamlede hannem, Oc er fordi skyldig sin Fred at myste: Fordi at hand maatte saa vel tage aff hannem Liff som Lemmer. End ville de suere hannem til Bod, Da skulle de suære, at i den Vey som de møttis, da vilde hand ey Liff aff hannem tage, oc ey Lemmer, oc det skede aff vaade, oc er fordi skyldig sin Fred at holde.

Cap. XV. For huilcke Affhugg Sandemend skulle suere.

Om allehaande Affhugg, Saa vel Øye, som andit Lem, bør Sandemend at suere. Huor som fierding Mands Bod bødis for Affhugg, Der maa Mand suæris Fredløs faar.

Cap. XVI. Om Quindetegt.

Klager eller deler Mand effter at Kone er met Vold tagen, oc ville Sandemend suære hannem Fredløs, da skulle de suere, at hun vaar tagen met Vold, imod hendis egen villie, oc hafft til Haadkone, oc er den hende voldtog der for skyldig Fredløs at være. End er det vitterligt, at hun vaar ey voldtagen, da skulle

swæræ at hvn war takæn mæth wald. oc af hen eghæn wiliæ. oc basthæ til hath konæ. oc ær han th*ær* hænnæ tok for thy skyldugh frithløs at wæræ. æn of the witæ at hun war æi waltakæn. tha skvlæ the swæræ at han tok hænnæ

---

einen vnschüldigen Man, in Stock gelecht, vnde entledede en, vnde schal darümme Fredeloß syn. § 2. Denne he hedde ene so vnder siner gewalt, dat he en euen so wol alse he en entledede, mochte gedödet hebben. § 3. Willen se en öuerst tho der Bothe schweren, so schölen se schweren, Dat in deme Wege, dar eine dem anderen mötte, he em syn Lyff nicht nemen, noch siner Ledemate ock nicht stummelen wolde, Sonder wat geschehn js, dat js aff vade, id est, vnwaringes geschehn, derwegen schal N. sinen Frede beholden.

Cap. XV. Vmme wat Lemede de Sandtmenne schweren schölen.

§ 1. Vmme aller handt affgehouwene Ledemate, so wol Ogen, alse ein andere Lydtmate, gehöret den Sandtmennen tho schwerende. § 2. Vor wat affgehowene Lede, dar ein veerde Part, einer Manbote vor gebetert wert, dar mag man einen Fredeloß vmme schweren.

Cap. XVI. Vmme Frouwen Nottøgen.

§ 1. Wert jemandt beklaget, edder vördelt, dat he eine Frowe genottøgt hefft, vnde willen en de Sandtmenne darümme Fredeloß schweren. § 2. So schölen se schweren, dat he se mit gewalt, jegen eren willen genottøget, vnde tho schanden gemaket hefft, Derwegen de jenne de se nottøget hefft, schüldich js, darümme sinen Frede tho missen. § 3. Js idt öuerst wetentlick, dat se nicht genotøget js, so schölen se schweren, dat he

æi mæth wald. oc æi gen hænnæ æghæn wiliæ. oc ær for thy skyldugh sin frith at haldæ.

LX. (2, 17.) Of konæ kærær sik waldtakæn.

Hwilk konæ sik kall*ær* waldtakæn wæræ. fyRstæ sinnæ hvn kvmæR af wald oc i (35. Side) sin eghæn frælsæ. tha skal hvn kæræ wald th*ær* with*ær* hennæ ær gørth grannæ. oc grankonær. oc a kyrkistæfnæ. oc sithæn a thingi. tha ær thet wæl wanlict at hænnæ æR wald gørth. oc er sane*n*d mæn for thy skyldugh at swæræ vm swa wRthet mal. æn thol konæ oc thighær æftær at thet ær opænbart. oc man wæt

---

de suere, at hand tog hende ey met Wold, oc ey imod hendis egen villie, oc er fordi skyldig sin Fred at beholde.

Cap. XVII. Om Kone vorder voldtagen.

Hvilcken Kone sig kalder voldtagen at være, Saa snart hun kommer i hendis egit frelse, da skal hun kiære det vold, der hende er giort, for Grander oc Grandekoner, oc paa Kirckesteffne, oc siden paa Tinge, da er det vel venteligt, at hende er Vold giort, oc ere Sandemend fordi skyldige, om saa vorder mælt at suære. End taal Kone, oc tijer, effter at det er aabenbarit, oc Mand dog veed aff, baade Grander oc Grandekoner, at den Mand haffuer hafft den Kone, eller om hun vorder met Barn, oc kiærer ey før, da er det venteligt, at hun vaar ey voldtagen, Dog der alligeuel vaar ilde metfaret, da tøre ey Sandemend tilgange. Huo som sictes for Voldtæct, oc suere de hannem angerløs, da er den der paa deel, baade skildt ved Bod, oc saa ved anden Low for Leyeruide, Fordi at den mere Low tager jo den mindre bort.

af grannæ. oc grankvnæʀ at then man hav*ær* then konæ havæt æll*ær* of hun warth*ær* m*æth* barnæ. oc kæræʀ hvn æi fyrræ. tha ær wanlict at hvn war æi waldtakæn. tho at æl*lær* ær illæ at faræt. oc thvrvæ æi sannænd m*æn* gangæ til. Hwa sum sæcthæs for wald tæcthæ. oc swæræ the han*um* an*gær*løs. tha ær hin thæʀ a delæʀ bathæ skild with bot. oc swa with annæn logh. for lægh*ær* witæ for thy the meræ logh tak*ær* e the minnæ i bvrt.

---

de Frouwe nicht mit gewalt, ock wedder eren willen, nicht ge-notøget hefft, derwegen sinen Frede beholden schöle.

Cap. XVII. Wert eine Frouwe genotøget.

§ 1. Secht ein Wyff, dat se genotøget sy, so schal se (so balde alse se wedder frye geworden js) de Gewalt de er wedder-faren js, vor eren Naberen, vnde Naberschen klagen, tho Kercken, vnde darna tho Dinge, sick des beseggen: Deit se dat, so js vor-modtlick, dat er Waldt geschehn js. Vnde schölen de Sandtlüde, wen de sake so vorfolget wert, darümme schweren. § 2. Lith vnde vorschwicht öuerst dat Wyff dit, dat er geschehn js, vnde wert darna apenbar, (Offt jdt schon Nachbur vnde Nachburinnen weten, dat se mit dem Manne, edder he mit er tho donde gehat hefft. Edder wurde se ock schwanger, vnde hefft dit nicht vörhen geklaget) So js jdt thouormodende, dat (effte er süß wol leidt geschehn js.) Jodoch nicht genotøget, vnde wedder eren willen er nichtes wedderfaren js, vnde hebben de Sandtmenne, darümme nicht tho schwerende. § 3. Wert ock jemandt vmme Nottøgen beklaget, vnde schweren en de Sandtmenne frye, vnde Schuldtloß, So entfelt Kleger, aller Bote, vnde beteringe, vorlüst ock syn Recht tho Leyervide. § 4. Wente dat gröter Recht heuet dat minste vp.

LXI. (2, 18.) Vm løn leghæ.

Latær me æth nokær annæn konæ liggæ hos sik i lønd. mæth sin eghæn wilæ oc warthær opænbart. tho at hun thiggær oc sæcthæR ængi man. tha mvghæ frændær tho kallæ a then (26. side) thæræ (the) wilæ the gærning. oc havæ af ham frænd eth. of han dyl. ællær ni marc bot of han gær with. æn fallær han at loghum. betæ hans manhælgh of han wil æi til rætæ standæ. æn sithæn frændær havæ ent sinnæ for hænnæ bot takæt. wil hvn æftær warthæ illæ with. oc latæ en oc takæ annen. tha mughæ frændær æi hwært sinnæ for hænnæ bot fangæ vtæn of hænnæ gørs wald. The thær næst wæriænd æræ skvlæ delæ hænnæ

Cap. XVIII. Om Lønlehe.

Lader nogen Mø eller Kone ligge hos sig i Løn, met sin egen villie, oc vorder det aabenbarit, dog at hun tijer, oc sieter ingen Mand, Da mue Frender dog siete huem de ville, oc vide den Gierning, oc haffue aff hannem enten Frender Eed, om hand døl, eller ni Marck bod, om hand ganger ved. End falder hand aff Lowen, da søge hans Mandhellet, om hand vil ey stande til Rette. End siden at Frender haffue en gang Bod for hende tagit, oc vil hun siden giøre ilde, at lade en og tage en anden, da mue Frender ey huer sinde Bod for hende tage, Uden om hende giøris Vold. De der næst Verie ere, skulle dele disse Dele, oc ey anden Mand, oc aff den Bod tager hun intet, Fordi at det vaar met hendis egen Villie, oc ingen Frende, uden den hendis rette yerie er, oc hendis Gifftermaal skulde volde.

Cap. XIX. Om Kone døer aff Barn.

Vorder enten Mands Hustru, eller Slegfred død aff Barn,

delæ. oc æi annæn man. oc af thennæ bot tak*æ*r hvn ækki, for thy at thæt war mæth heghæn williæ. oc ængi fre*nd**æ*r vtæn hænnæ rælæ w*æ*rriæ. th*æ*r hænnæ giftærorth skvldæ waldæ.

LXII. (2, 19.)

Warth*æ*r antigh manz h*u*sfro æth hans slokæfrith

Cap. XVIII. Van heimliken Byschlape.

§ 1. Leth sick ein Maget, edder eine Frouwe, heimliken Byschlapen, mit erem guden willen, vnde se vorschwicht jdt, Effte klaget ock auer nemandt, wert doch gelickwol darna apenbar: So mögen ere Fründe darümme bespreken, weme se willen, vnde der dädt thyen. So he Neen darvör secht: Könen se xij. siner Fründe Eedt, van em drengen, Edder ix. Marck Bote, so he de dädt bekennet. Würde he öuerst dem Rechte nicht vull dohn, so manen se dat vp sine Ehre vnde Gelimpe (Manhellet) so he nicht tho Rechte stahn wil. § 2. Hebben ock de Fründe ein mahl Bothe vor er genamen, vnde würde sick darna ferner öuel holden, vnde geuen den einen, vmme den anderen, so möten de Fründe nene Bote mehr vor se nemen. § 3. Jdt were den, dat er Gewalt angedahn wurde: § 4. Ere Negesten Fründe, de ere Vörmunde im Rechte wesen könen, de schölen dissen Bröke tho Rechte vthdeelen, sonst nemandt. Ock kricht se süluen van der Bote nichtes (Darümme: Dat jdt mit erem willen geschach) Ock nemandt van eren Fründen, allene de ere rechte Vörmunde syn, vnde se Ehelick thoberadende macht hebben.

Cap. XIX. Steruet eine Frouwe by der Gebordt.

§ 1. Steruet eines Mannes Echte Frouwe, edder sine Byschleperinne by der Gebordt, So schölen de Sandtmenne vmme

døth af barnæ. tha skvlæ sannænd m*æn* vm hænnæ døth æi skilæ. for thy at barn aflethæs æi with*ær* hænnæ. vtæn hænnæ eghæn wiliæ.

LXIII. (2, 20.) Vm sløkæfrith dott*ær*.

Warth*ær* mansz sløkæfrith dottæʀ forlæghæn oc æʀ æi thinglivsd. tha mvghæ ængi fr*æ*nd*ær* th*ær* til hænnæ høræʀ a fæthærn delæ thessæ delæ nu*m* the th*ær* næst ær a møth*ær*n (37. Side) oc giftær orth skvldæ waldæ. Then sun th*ær* konæ fær i lønd. tak*ær* ækki af then bot th*ær* ha*n*s fath*ær* botær for lægh*ær*witæ for hans moth*ær*.

---

da skulle Sandemend om hendes Død ey skille, Fordi at Barn affledis ey ved hende, vden hendis egen villie.

Cap. XX. Om Slegfred Daatter.

Vorder nogen Mands Slegfreds Daatter beligget, oc er hun ey Tingliust, da maa ingen der hende tilhører paa Fæderne, dele disse Dele, Men de der næst ere paa Møderne, Oc Giffter=maal skulle volde. Den Søn der Kone fanger i Løn, tager icke aff den Bod, der hans Fader bøder, til Leyeruide for hans Moder.

Cap. XXI. Om Marckeskel.

Vorder der trætte om Marckeskel, Da skulle Sandemend aff det samme Herrit, stable enten met Stock eller Steen, oc suere siden paa den sted, der som den skelnit er, at de haffue giort ret. End er det baade Marckeskel oc Herritzskel der Mand trætter om, Da skulle fire aff it Herrit, oc fire aff andit Herrit, de der næst er siddende, skille om, det sandiste de vide, oc suere paa, at

LXIV. (2, 21.) Vm marc skial.

Skil man vm marc skial tha aughæ sann*end* m*æn* af thet hæræt at staplæ antigh mæth sten æth mæth stok. oc swæræ sithen i then stath th*ær* then skialnæth ær. at the have ræt gørth. æn ær thet bathæ marc skial. oc hæræth skial th*ær* men skil vm. tha skvlæ fivgræ af et hæræth oc fiugræ af ant hæræth the th*ær* næst æræ sitænd skilæ vm thet sannæst ther the witæ. oc swæræ a at the gørthæ ræt oc livsæ sithæn

---

eren Dodt nicht schweren. § 2. Den dat Kindt js wedder eren willen, van er nicht entfangen.

Cap. XX. Van der Vnechten Dochter.

§ 1. **W**ert eines Mannes Vnechte Dochter, de he vp deme Dinge nicht geechtiget hefft, beschlapen, so mach nemandes van eres Vaders negesten Fründen, darümme tho Rechte spreken, vnde de sake vorfolgen: Men de negesten Fründe, van der Moder wegen, vnde de se tho der Ehe tho beradende macht hebben, den gehöret disse Klage. § 2. De Söne, de Vnehelicken getüget wert, de kricht edder nimpt nicht, van deme Gelde, dat syn Vader der Moder, vor ere Leyervide, thor Bote gifft.

Cap. XXI. Van Veldtscheide.

§ 1. **K**ifft dar wol vmme Veldtschedinge, So schölen de Sandtmenne in demsüluigen Harde, Stapelen, entwedder mit Stock, effte Steinen, vnde schweren denne vp der Stede, dar de strydt js, dat se Recht gedån hebben. § 2. Js öuerst de Kiff, beide vmme de Veldtschede, vnde vmme de Hardeßschede: So schölen iiij. vth dem einen Harde, vnde iiij. vth deme anderen Harde (de dar negest geseten syn) darümme scheden, dat Rechteste dat se weten, vnde schweren, dat se Recht gedån hebben,

a thingi. ær nok*er* minnæ til at førræ war vm sworæt. oc liuær nok*ær* mæn af the th*ær* sworæ. tha skal theræ æi meræ vm swæræs. æn ær æi (38. Side) minnæ til at fyrræ war vm sworæt, oc wil kvnung rithæ marckæ skial tha stæt thet oc for fult tho ma æi at vwaræ kvmæ til. swa at thet ær lønt for antigh theræ th*ær* i delæ ær. warlæR ær tho at marcskial swærs æn rithes. for thy at them æræ e kyndæst af thær næst sitæ. ær marc skial swa at the th*ær* bo i en by havæ (køpt) i en annæn by. tha skvlæ the kallæ a theræ køpæ a theræ with*ær*mæls thing. thet ær et thing fyrræ æn vm warth*ær* sworæt. æth fyrræ æn kvnu*n*g rith*ær* marc skial. oc kallæ a stvvæ køp oc gangæ with marc

---

de giorde ret, oc liuse siden paa Tinge. End er nogen minde til, at før vaar om sorit, oc leffuer nogen Mand aff de der sore, da skal der ey mere om sueris. End er det ey minde til, at før vaar om sorit, oc vil Kongen ride Marckeskel, da staar det oc for fulde, Dog maa hand ey komme aff tuare til, Saa at det er dølt for enten aff dennem, der i den dele er: Bedre er det dog, at Marckeskel sueris end ridis, Fordi det er dem mest vitterligt, der næst sidde. Er det oc om Marckeskel saa, at de der bo i en By, haffue kiøbt i anden By, Da skulle de kalde paa deris kiøb paa vedermaals Ting, Det er, it Ting før end sorit vorder om, eller før end Kongen rider Marckeskel, oc kalde paa Stuffkiøb, oc gange ved Marckeskel, Da verie de deris kiøb met Kiønsnæffn, om det er merckt met Steen eller Grøfft, dog at Marckeskel sueris aff sted. End kaldis der ey paa Stuffkiøb, oc gange ey ved Marckeskel, før end sorit er, Da dwe dem ey siden deris paakald.

skial. tha wærriæ the theræ stuf oc hæfth mæth kyns næfnd. of thæt ær mærkt mæth sten. oc gryft. tho at marc skial swæræs af stath. æn kallæ the æi a stufækop oc gangæ with marc skial fyrræ æn sworæt ær. tha dughær them ækki sithæn theræ akallæn.

---

vnde solckes darna tho Dinge vorkündigen. § 3. So ock witlick were, dat by Minschen gedencken, thouörne darümme geschwaren were? vnde weren noch Lüde van den im Leuende, de mit geschwaren hebben? So schal men nicht mehr darümme schweren. § 4. Men kan men nicht gedencken, dat thouörne darümme geschwaren js, vnde wil de Köninck de Marckscheide beriden, effte behoffschlagen laten, so blyfft dat ock by macht. § 5. Doch muste men so vnuorsehyndes, nicht dar tho kamen, dat jdt den, de Part vnde Deel daran hebben, vnwetentlick geschehn scholde? § 6. Jdt js öuerst alle tydt beter, dat dorch de Sandtmenne de Veldtscheiden beschwaren, alse bereden, werden. § 7. Wente de dar am negesten wahnen, de hebben de beste wetenschop daruan. § 8. Js jdt ock so mit der Veldtscheide gelegen, dat de in dem einen Dörpe wanen, in dem anderen Dörpe geköfft hebben, So schölen se vp eren Koep spreken, vp dem Vedernals Dinge (dat js, vp dem negesten Dinge thouörne, eer darümme geschwaren wert, Edder eer de Köninck de Veldtmarcke beriden leth) vnde besprekeu eren Stuffkiøb, vnde rümen in de Marckeskel. § 9. Doch dat se eren Koep mit Kiønsnæffn bewehren: So ferne dat mit Grufft effte Stenen affgemercket js, vngeachtet des, dat de Marckscheide gelick wol dar beschwaren wert. § 10. Wurde öuerst vp nenen Stuffkiøb gespraken, vnde de Marckescheide nicht ingewilliget, eer de beschwaren wurde: So helpet darna nemande sine Vpsprake effte Klage.

LXV. (2, 22.) Of man swæræs frithles.

Swæræs man frithles. oc wilæ hans withærsakæ æi bot takæ. tha fly han land innæn dagh oc mændæ. flyr han æi (39. Side) tha a kvnung at skyfflæ yvær ham. oc æi a kvnung at takæ af ham frithkep. fyr æn han ær sat with hins dethæ kyn. æn flyr han land æth der. tha skvlæ hans frændær betæ twa salæ. hærthes han oc with i land tha betæ frændær tho twa sal. then thær næst æR a fæthærn. swa sum ær fathær æth ælstæ svn. æth andræ frændær (of the æræ æi til. takæ stuth af fæthærns frændær) oc betæ en sal a fæthærn. æn the thær næst ær a methærn. swa svm

---

Cap. XXII. Om Mand vorder Fredløs.

Sveris Mand Fredløs, oc ville hans Vedersager ey Bod tage, Da fly hand Land inden Dag oc maanit, flyer hand ey, Da bør Kongen at giffue skiøling offuer hannem, oc ey bør Kongen aff hannem Fredkiøb at tage, før end hand haffuer forligt sig met den Dødis kiøn. End flyer hand Land eller døer, Da skulle hans næste Frender bøde tuende Saele, Herdis hand oc vdi Landit, da bøde Frender to Saele, Den der næst er paa Fæderne, saa som er Fader, eller eldste Søn, eller andre Frender, om de ere ey til: Hand tage Stud eller Hielp aff Fæderne Frender, oc bøde en Sael paa Fæderne. End den der næst er paa Møderne, saa som er Broder, eller andre næste Frender paa Møderne, om Broder er ey til, tage Stud af Møternis Frender, oc bøde en Sael. End haffuer hand der Fredløs er, to Brødre, som selffue haffue Godz, oc lage opholdit Mand er for dennem, Da er den eldste Formand i den Sael, der bødis paa Fæderne, oc den yngre i den Sael paa Møderne bøds. End er ey mere til end en Broder, da er hand Formand i den Sael paa Fæderne bøds. End haffuer den Fredløse to Sønner, da ere de næst at

ær brothær æth andræ næstæ frændær a mothærn of brothær ær æi til. takæ stvth af møthærns frændær oc bøtæ en sal. Oc havær hin twa brøthær thær frithløs flythæ thær sialfæ havæ goz. oc laghæ vphaldz mæn æræ for them. tha ær hin ældær forman i then sal thær a fæ-

---

Cap. XXII. Effte jemandt Fredeloß wert.

§ 1. Wert ock ein Man Fredeloß geschwaren, vnde wil syn Jegendeel nene Bote van em nemen: So rüme he dat Landt, vnde flege binnen einem Dage vnde Mänte. Deit he dat nicht? so schal de Köninck Skiøling auer en geuen, (dat js Vagelfrye, effte tho pryse.) § 2. Vnde gehöret dem Köninge nicht, van em Fredeköp tho nemende, he sy denne mit des Doden Schlechte, vordragen. § 3. Rümet he ock dat Landt, edder steruet, So böten sine Negeste Fründe, twe Sael: Blifft he ock binnen Landes mothwilligen, so böten de Fründe ock twe Saele. § 4. De nu de Negeste js, van des Vaders wegen, alse js de Vader, edder de Oldeste Söne, edder andere Fründe (So disse dar nicht syn) de nimpt vp Stuth, edder hülpe, van des Vaders Fründen, vnde böth einen Sael, vp des Vaders side. § 5. De öuerst de Negeste js, van der Moder wegen, alse dar js, de Broder, edder andere negere Fründe, van der Moder (so dar neen Broder tho js) de nimpt Stuth van der Moder Fründe, vnde betalet ock einen Sael. § 6. Hefft ock de Fredelose Man twe Bröder, de süluen eigen Gudt hebben, vnde ere eigen Man vnde Vörstendere syn: So js de Oldeste Broder Vörman, vor den Sael, de van des Vaders wegen geböt wert. Vnde de Jüngeste Broder js Vörman, vor den Sael, de van der Moder wegen geböt wert. § 7. Js öuerst men ein Broder dar? de js Vörman vor den Sael, de van des Vaders wegen geböt werden schal. § 8. Hefft ock de Fredelose twe Söne, so sint de beiden Söne schüldich, de

thern botæs. oc then yræ wæræ forman i then sal a mothærn botæs. Æn ær æi meræ til æn brothær. tha ær han forman i then sal thær botæs a fæthærn. æn havær hin frithlosæ twa synær tha ætæ the næst vp at haldæ the twa salæ thær saght æræ. tha skal hin ældræ then sal a fæthærn botes vp haldæ. æn ær æi meræ til æn en svn. tha haldæ han vp then (40. Side) sal a fæthærn skal botæs. oc annæn giuæ thæn thæn næst æn a mothærn. (2, 23.) Klostær ma æi frithlos man takæ. æn e hwilk frithlos man thær klostær takær. tha botæ fult for hans brotæ. of han æn munk æth brothær eth latæ ham vt of han æn i wærælsz klæthæ.

---

ophòlde de to Saele, der sagt er, Dog skal den eldste den Sael ophòlde, der paa Faederne bødis. End er ey mere til end en Søn, Da holde hand op den Sael, paa Faederne bødis, oc den anden Sael bøde de næst ere paa Møderne.

Cap. XXIII. At Closter maa ey Fredløs Mand tage.

Closter maa ey nogen fredløs Mand tage. End huilcken Lowfeld Mand Closter tager, bøde Lowfult for hans brøde, om han er Munck eller legge hannem vd, om hand er i verdslig Klæder.

Cap. XXIIII. Om Oregit Mand.

Oregit Mand maa Mand ey nøde til Ettebod op at holde. Den er Oregit Mand, der ey selff haffuer Hus eller Jord, oc ey redet Lething eller Landeuern.

Cap. XXV. Om Mand skill om Ettebod op at holde.

End skill to Mend at, huilcken der er nærmere Ettebod op at holde, Da skal den der først sictis, enten tage ved den

LXVI. (2, 24.) Vm orægh man.

Oreght man ma æi nøthæs til ættæ bot vp at haldæ. Thæn æR oreght man th*æ*r æi hav*æ*r hus oc iorth. oc æi reth*æ*r lething oc land wæræn.

(2, 25.) Skil twa mæn a hwilk theræ n*æ*rm*æ*r ær ættæ bot at bøtæ oc vp at haldæ tha skal han th*æ*r fyRst sæcthæs antigh takæ with then sal oc bøtæ ællær wisæ an-

---

beiden Saele tho betalende, alse gesecht js. Doch schal de Oldeste Söne gelden den Sael, den de Vader geuen scholde. § 9. Js dar öuerst nicht mehr, alse ein Söne: so gelde he den Sael, den de Vader gelden scholde, vnde den anderen Sael, betalen de Negesten Fründe, de van der Moder Side dar syn.

Cap. XXIII. Dat de Klöstere nenen Fredelosen Man innemen mögen.

§ 1. Dat Kloster mach nenen Fredelosen Man vpnemen. Nimpt ock ein Kloster einen Lowfelden Man tho sick, dat Kloster legge vp den vullen Bröke vor en, so he in de Kappe gekamen, edder Broder geworden js: Edder geue den Man heruth, so ferne he noch in den Weltliken Klederen js.

Cap. XXIIII. Van einem Oregit Manne.

§ 1. Einen Oregit Man, mach men nicht nödigen, Tholage tho Manbote (de Ettebod heth) tho dhonde. § 2. Dat js öuerst ein Oregit Man, de neen egen Huß, Landt effte Sandt hefft: Ock neen Vthboth effte Landtwere deit.

Cap. XXV. Kiuen twe vmme de Ettebote.

§ 1. Kiuen twe Menne wol van en de Ettebote tho geuende, de negeste sy? So schal de jenne, de erst darümme beklaget wert, entweder annemen, den ersten Sael tho betalende, edder einen andern vthwysen, de van Rechtes wegen, de Ettebote tho

næn th*ær* n*ær*m*ær* ær m*æth* kyns eth af hins næstæ frænd*ær*. th*ær* frithløs ær.

LXVII. (2, 26.) Hwa bøtæ skal mæth a*n*næn.

Hwa sum vt*ær*meʀ ær i byʀth en at fiarthe mannæ han tharf ækki bøtæ m*æth* annæn nv*m* han wil. Takæs oc bot in. tha takæ the th*ær* vtæn fiarthæ man æʀ ækki (41. Side) vtæn of frænd*ær* willæ them nokæt givæ. Lærthe m*æn* oc quinnæ the bøtæ æi: oc the takæ æi bot hvr næʀ svm the æræ i byʀth. for thy at the hæfnæ a engi man oc engi man a them. ær lærthæ m*æn* æth quinnæ hins næstæ arving. th*ær* dræpæn war tha takæ the en sal til arf. oc gørsv*m* of æi ær andræ syskæn til. oc and*r*æ frænd*ær* twa sal.

Sael at bøde, eller vise en anden, der nærmere er end hand, met Kiønsnæffn aff dens næste Frender der Fredløs er.

Cap. XXVI. Huo bøde skal met anden.

Hvo som ydermere er i Byrd, end fierde Mand, hand tør ey bøde vden hand vil: Tagis oc bod ind, Da tage de oc ey, Vden Frender ville dem nogit giffue. Lærde Mend, oc Quinder, de bøde ey, oc de tage ey Bod, ihuor nær de ere vdi byrd: Fordi at de mue paa ingen Mand hæffne, oc ingen Mand paa dennem. End ere Lærde Mend oc Quinder dens næste Arffuinge, der dræbt vorder, Da tage de en Sael til Arff oc Giørsum, om ey ere andre Sødsken til, oc Frender de andre to Sale.

Cap. XXVII. Om Mand huser Fredløs Mand.

Hvo som huser Fredløs Mand vidende, effter Dag oc Maanit, bøde Kongen tre Marck. End døl hand, Verie sig met tolff Mends Eed, at hand viste ey aff, at hand vaar Fredløs, eller at hand herbergede hannem ey met alle.

LXVIII. (2, 27.) **Af man h*ær*bærægh frithløs man.**

Hwa sum hvsær frithløs man witænd æftær dagh oc manæth. bøtæ kvnung thre marc. dul han. wæriæ sik mæth tolf m*æn* eth at han wistæ æi at han war frithløs. æth han h*ær*bærghæth ham æi mæth allæ.

---

geldende, neger js, alse he: Vnde datsüluige mit Kiønsnæffn, van des Fredelosen negest angebarnen Fründen.

Cap. XXVI. **Welcker mit dem andern Manbote tholeggen schal.**

§ 1. **D**e buten deme veerden Lede, der Blodtuorwanteniſſe js, de darff nene Manbote tho leggen, he wolde den vth guden willen. § 2. Wert dar ock Bote ingenamen, so nimpt he wedderümme ock nene, Jdt wolden denne de Fründe, eme vth guden willen wat geuen. § 3. Gelerde Lüde, vnde Frouwes Volck (two na de im Geschlechte, effte Blode syn) de leggen vnde nemen keine Manbote. § 4. Wente, gelick alse se an Nemande sick wreken möten, so js ock andern, de Wrake wedder en, vorbaden. § 5. Weren öuerst Gelerde Menne, edder Frowes Persone, des Erschlagenen negeste Erue: So nemen se einen Sael vor ere Erue vnde Giørsum (so ferne dar nene andere Süstere edder Brödere syn) Vnde de anderen Fründe de nemen de anderen twe Saele.

Cap. XXVII. **Wol dar Hüset vnde Heget einen Fredelosen Man.**

§ 1. **W**ol wetentliken einen Fredelosen Man Hüset, edder Heget, lenger alse einen Dach, vnde einen Mänte: De betere dem Köninge Dre Marck, Vorsaket he dat? so geue he xij. Man Eede, dat he nicht wüste, dat he Fredeloß was, edder dat he en nicht mit alle Vrherberget hebbe.

LXIX. (2, 28.) Of man swæræs til botær.

Swæræs man til botær. botæ en sal af sit eghæt. oc krævæ sithen stvth af frendær til andræ twa. æn e thær man swæræs til botær. æth fæstær botær. fangær han ækki af frendær haldæ tho all bot vp thær han fæstæ æth han war sworæn til. for thy at hwat sum man fæstær. thet skal alt vt giuæ. æth stythæ frændær æi mæth ham. tha ma han them sokæ til stvth. (42. side) for ængi brot thær man gor takær han stud af frændær vtæn for mandrap en.

LXX. (2, 29) Hvræ mæn skulæ delæ hærwærki.

Hwa sum hærwærki wil delæ. han skal allæ the

Cap. XXVIII. Om Mand sueris til Bod.

Sueris Mand til Bod, bøde en Sael aff sit egit, oc kræffue siden Stud aff sine Frender til de andre to Sael. End der Mand sueris til bøder, eller Bod festis: Oc fanger hand icke aff Frender, holde dog Bod op, der hand feste, eller hand vaar soren til: Fordi at huad som Mand fester, det skal Mand vdgiffue. End stuthe Frender icke met hannem, Da maa hand søge dennem til nams, Fordi at for ingen brøde der Mand giør, tager Mand Stud aff Frender, vden for Mandrab alene.

Cap. XXIX. Huorledis Mand skal dele Heruercke.

Hvo som vil dele Heruercke, hand skal alle de samme lunde kiære oc Tingstæffne, oc sit Lowmaal følge, som før er sagt om Mandrab.

Cap. XXX. Huilcket Heruercke er.

Ganger Mand met Raadt Raadt i anden Mands Gaard, eller Hus, oc bryder Hus, oc tager der vd enten Fæ eller Klæder,

samæ lundæ kæræ. oc thing stæfnæ. æth sixt loghmal fylghæ svm saght ær vm mandrap.

LXXI. (2,30) Hwilk *hærwærki* ær.

Gangær man mæt rathæt rath i annæns manz h*us* oc brytær h*us* oc tak*ær* vt antigh fæ. æth klæthæ. æth wapæn. æth

---

Cap. XXVIII. Van den Lüden de tho Böte vnde Beteringe geschwaren syn.

§ 1. Wert ein Man, tho Böte geschwaren, de betere einen Sael, vth sinem egen Gude, vnde mane ferner Stud, van sinen Fründen, tho den anderen beiden Saelen. § 2. Men würde he tho der Bote geschwaren, edder dat he suluen Bote geuhestet hedde, Vnde nene hülpe edder Tholage, van den Fründen krege: So betalet he gelickwol de Bote, de he vthgelauet hefft, edder wor he tho geschwaren js. § 3. Wente allent wat ein Man vthlauet, dat schal he vthgeuen vnde betalen. § 4. So öuerst de Fründe nicht mit eme Stuten, id est, tho scheten effte tho leggen: So mach he de tho (Nam) deelen. § 5. Wente vor nenen Bröke, mach ein Man Stud van sinen Fründen samlen, alleine tho hülpe eines Dodtschlages.

Cap. XXIX. Vmme Herwerck (dat js Gewalt) wo men dat tho Rechte vorfolgen schal.

§ 1. De vmme Herwerck klagen, vnde vorfolgen wil, de schal in aller mate vnde wyse Klagen, Dingesteuen, vnde syn Recht vorfolgen, alse van Dodtschlage hyruör gesecht js.

Cap. XXX. Wat Herrewerck js.

§ 1. Geit ein Man mit Radem Rade, in eines andern Mannes Huß, effte Hoff, vnde brickt dat Huß, vnde nimpt daruth

andræ thing thær bondæn a sialf fra ham. æth hans hion th*æ*r a hald*æ*r tha ær thet h*æ*rw*æ*rki. æn bæriær han bondæ æth særær æth hvsfro. æth hans hion the th*æ*r i fælægh æræ i bondæns hus. tha ær thet oc h*æ*rw*æ*rki. æn hittæs the allæ satæ i annæn bondæ garth. oc warth*æ*r sithæn a at skili. tha æR thet æi h*æ*rw*æ*rki. for thy at thet warth at wathæ. æn bind*æ*r man bondæ i sint eghæt hvs vtæn hans skyld. æth tak*æ*r bondæ dott*æ*r. æth bondæ konæ. oc føræR bvrt m*æth* wald. thet ær oc h*æ*rw*æ*rki. (2, 31.) Rith*æ*r man oc annæn manz korn vp. æth hirthær sint fæ th*æ*r i mæth wald thæt æR oc (43. Side) h*æ*rw*æ*rki. tho skal go–

Vaaben eller anden Kaaste, der Bonden hand eyer, fra Bonden selff, eller fra hans Hion, der hand paa holder, Da er det Heruercke: Berier Mand oc Bonden, eller saarer hannem, eller Hustruen, eller hans Hion, der i fellig ere i Bondens egit Hus, Det er oc Heruercke. End hittis de alle saatte eller samdrectige i anden Bondis Gaard, oc vorder dennem siden vsamdrectige, det er ey Heruercke, Fordi at det vaar aff vaade. End binder Mand Bonden i sit egit Hus, vden skyld, eller tager Bondens Daatter, eller Bondens Kone, oc fører bort met Vold, det er oc Heruercke.

Cap. XXXI. Om Mand rider anden Mands Korn op.

Rider Mand anden Mands Korn op met Vold, eller hiorder sit Fæ der i met Vold, da er det Heruercke: Dog skal der gode Dannemends Aasiun til, paa det næste Ting, oc vide huad skade giort er.

Cap. XXXII. Huilcket Mands Hus er.

Hvor som Mand bygger enten met Tield, eller met Grifft, eller met Rijsboed, oc haffuer der i førdt sig selff oc sine Kaaste,

thæ *mæn* a sivn til af thet næstæ thing. (2, 32.) Hwaræ svm man bothæs for antigh mæth tiald æth mæth gryft æth mæth ris bothæ. oc hav*ær* th*ær* i forth sik sialf oc sinæ kostæ. th*ær* mvghæ m*æn* swa brythæ h*ærwær*ki a ham

---

Vehe, Kleder, Wapen, edder ander Gudt (dat vp Densk Kaaste genömet wert vnde deme Bonden thohöret) van deme Bonden süluen, edder van sinem Hußgesinde, dat he tho vorbiddende hefft: Dat js Herwerck. § 2. Schleit he ock, edder handelet öuel, edder vorwundet den Hußwerdt, sine Hußfrouwe, edder syn Gesinde, edder jemandt de mit em in Gemenschop were, in des Werdes egen Huse: Dat js Herwerck. § 3. Men kamen dar Lüde fredelick, vnde früntlick, in eines Mannes Huse thosamende, Vnde wurde darna Kyff, vnde Hader vnder en, dat js neen Herwerck: sonder vorhoff sick (aff vaade) id est, van Wanschichte. § 4. Vindet öuerst einer den Werdt in sinem egen Huse, ane schuldt, edder nimpt eme sine Dochter, edder sine Frouwe, vnde entföret se eme, mit gewalt, dat js Herwerck.

Cap. XXXI. Van Korne Pedden.

§ 1. Rith dar wol eines anderen Mannes Korne vp, mit gewalt, edder jaget vnde höth dar syn Veh in, mit gewalt, vnd leth em dat vp eten, das js Herwerck. § 2. Doch schölen gnde Dandeman, id est, ehrlike Lüde, solckes besichtigen, vnde vp dem negesten Dinge inbringen, vnde betügen, wat dar vor schade geschehn js.

Cap. XXXII. Wat eines Mannes Huß heth.

§ 1. Wor ein Man syn Telt vpsleit, edder eine Grufft vp werpet, edder van Strüken, vnde Rysen, eine Hütte maket, dar he syn Güdeken inne gebracht, sine beschüttinge vnde Waninge darinne hefft, dar mach men an em begahn Herwerck, jo so wol,

svm i hans eghæt h*us*. Swa oc of man ær a skipæ stathæn th*ær* bygd æn mæth farkost. æn hwilt h*us* man legh*ær* thæt ær hans eghæt e til leghæ mal ær vtæ.

LXXII. (2, 33.)

Lanbo ær sialf h*us*bondæ for sik. oc ham mughæ m*æn* th*ær* h*ær*w*ær*ki gøræ. oc æi a bryti. for thy at hwat sum gørs a then garth th*ær* bryti sitær i thet ær bondens kæræ. æn hwat sum gørs a brytins lim*m*æ æth a hans konæ æth a hans børn. thet ma bryti sialf delæ vtæn hans h*us*bondæ.

LXXIII. (2, 34.) Sæx skvlæ witnæ vm h*ær*w*ær*ki.

Hwa svm h*ær*w*ær*ki wil kæræ han skal havæ sæx

Der maa Mand bryde paa hannem Heruercke, saa som i hans egit Hus: Saa er det oc, om Mand er i Skib, der ladt er met fare kaaste. Huilcket Hus Mand leyer, det er hans egit, til Leyemaal er vde.

Cap. XXXIII. At Landbo er selff Hosbonde for sig.

Landbo er selff Hosbonde for sig, oc paa hannem mue Mand vel Heruercke giøre, oc paa bryde: Fordi at huad der giøris paa den Gaard der Bryde i boer, det er Bondens kiære. End giøris nogit paa Brydens Lemmer, eller hans Kone, eller hans Børn, Da maa Bryde selff dele det, vden hans Hosbonde.

Cap. XXXIIII. Sex skulle vidne om Heruercke.

Hvo som Heruercke vil dele, hand skal haffue sex gode Mends vidne, aff det Herrit, der de Gierninger ere i giorde, oc paa det Ting der Lands Lawting er. Skulle de sex Vidne, at saa er ved hannem brut, at hand maa dele Heruercke lowlige. End om hannem brøster Vidne, da skal den der sictet er, verie sig met Næffn i Kiøn.

gothæ mænsz witnæ af thet hæræth thær the gærning ær i gørth vp a thet thing thær laghthing ær. oc the sæx skvlæ witnæ at swa ær with ham gorth oc brot. at han ma delæ hærwærki laghlik. æn of ham bristær witnæ tha then thær for sak æʀ. skal sik wærriæ mæth næfnd i kyn.

---

alse wen he ein egen Huß hebde: § 2. Also js jdt geliker gestaldt, mit einem Schepe, dat ein Man hefft beladen mit siner Farekaaste (id est) mit sinem Gude. § 3. Ein Huß dat ein Man gehüret hefft, dat wert alle dewyle, vnde so lange, he de Hure daruan gyfft, vor syn egen Huß geachtet.

Cap. XXXIII. Dat de Lanste Hußbond edder süluen Werdt js.

§ 1. De Landbo (id est) de Lanste, js süluest Hußbonde edder Hußwerdt vor sick, vnde an em kan men ock Herwerck begahn, vnde an einem Bryde: § 2. Wente alles wat men vorwercket an dem Huse, dar de Bryde inne wanet, darauer klaget de Bonde. § 3. Wat öuerst dem Bryden an sinem Lyue, vnde Leden, Jtem siner Frouwen, vnde Kindern geschüt, dat mach de Bryde süluest, mit Rechte vthdeelen, vnde nicht syn Hußbonde.

Cap. XXXIIII. Söß Personen schölen Herwerck intügen.

§ 1. Wol dar sine Klage vp Herwerck vorfolgen, vnde vthdeelen wil, de schal hebben Söß guder Menne getüchenisse, vth dem Harde, darinne de dädt begangen js. § 2. Vnde vp dem Dinge dar des Landes Rechte Dinge js, schölen de söß Menne betügen, dat so vele an dem Kleger vorbraken js, dat he mit Rechte Herrewerck darümme vthdeelen möge. § 3. Entbrickt jdt eme an dissem Getüchenisse? so schal Beklageder sick wehren, mit sinem Kiønsnæffn.

(44.Side) LXXIIII. (2, 35.) Of nok*ær* manz fæ dræp*ær* man.

Slar mansz hæst man til dethæ æth nokæt ant fæ. th*ær* man ær lovæth at havæ swa sum æR net. æth swin. æth hundæ. oc warth*ær* sworæt til mansz banæ: bondæ thæR atte. betæ for ni marc pænni*ng*. oc givæ thæs logh at han wissæ æi at thet fæ hafthæ thes wanæ. æn tim*ær* thet tith*ær* e vm thet sam*m*æ fæ betæ for fullæ betæR.

(2, 36.) Æn feth*ær* man wild divR vp swa svm ær vlf hwælp. æth biern hwælp. hwat sum the brytæ. th*ær* foræ bet*ær* man fullæ bet*ær* th*ær* them vp feddæ oc them hav*ær*

Cap. XXXV. Om nogen Mands Fæ dræber Mand.

Slaer nogen Mands Hest nogit Mennisfe til Døde, eller nogit andit, der Mand lowlige maa haffue, som er Nød eller Suin, eller Hund, oc vorder det forit til Mands Bane, Da bøde Bonde der Fæ aatte tre Marck Penninge, oc giffue dog der til met Low, at hand viste ey aff, at det Fæ haffde den vane. End fkeer det tre gange vdi Bondens Hæffd met samme Fæ, da bødis der for fulde bøder.

Cap. XXXVI. Om Mand opføder vilt Diur.

Føder Mand vilt Diur op, som er, Vlffuehualpe, eller Biørnehualpe, Huad som de bryde, der for bøde de fulde bøder, der dennem opfødde, eller dennem haffde i hæffd. End vorder de løse, oc dræber anden Mand dem, Bøde der icke for, End i Bondens hæffd mue de icke dræbis.

Cap. XXXVII. Om Mand fanger Død aff det ey Liff haffuer.

Om Mand druckner i anden Mands Kilde, der hand aatte særlige, Der for bøder hand tre Marck. End aatte alle Grande

i hæsthvm. æn warthe the løsæ oc dræpær ænnæn man them bøtæ ækki for. Æn i bondæns hæsth mvghæ the æi dræpæs.

LXXV. (2, 37.) Of nok*ær* man fær døth af thet æi liv*ær*.

Of nok*ær* man drvkn*ær* i annæns mansz kældæ th*ær*

Cap. XXXV. Effte jemandes Beest einen Dödet.

§ 1. Schleit jemandes Perdt einen Minschen dodt, edder sonst ein Beest, dat einer wol holden, vnde hebben mach, alse Rinder, Rödt, Schwine, effte Hunde, vnde wert dat geschwaren tho Mans Bane, so Böte de Man, dem dat Beest tho höret, Dre Marck Penninge, vnde schwere darbauen sülff xij. Dat he an dem Beeste, solcke böse nücke nicht wüste. § 2. Geschüt idt öuerst dre mahl in des Bonden Hæffd von dem süluigen Vehe: Welcker Man denne dat Beest in siner gewere hefft, de gelde vnde betale, als den, daruör de vulle Bote.

Cap. XXXVI. Van wilden Deerten, vp tho födende.

§ 1. Fodet jemandt wilde Deerte vp, alse Wulffewölpe, edder junge Baren, wat schaden de don, daruör gelde he, vulle Bote, de se vpfödet, edder in siner gewehre hefft. § 2. Werden se och loß, vnde jemandt schleit se tho Dode, dar böte he nichtes vör. § 3. Edder in eines Bunden gewehre, dar moth men se nicht Döden.

Cap. XXXVII. Effte jemandt van deme gedödet wert, dat süluen neen Lyff hefft.

§ 1. Vordrencket ein Man, in eines anderen Mannes Sode, de eme alleine thohöret, daruör böth he dre Marck. § 2. Höret öuerst de Sodt den gemeinen Buren tho, so folget nene

man attæ særlik thær botæʀ man foræ thræ marc. æn attæ allæ grannæ. tha botæs ækki for. swa ær oc vm lergrafth æn druknær man i mylnæ dam. æth i fiskæ garth æll*ær* i andræ gørthæ watnæ. æll*ær* fall*ær* sialf af h*us*. æll*ær* h*us* fall*ær* a ham thæræ botæs ækki for.

LXXVI. (2, 38.) Of man røvæs i a*n*næn manz garth.

Fang*ær* nok*ær* man h*us* a anæŋ manz iord swa (45. Side) at han ær laghæ egh*ær* at. oc brytær nok*ær* man thet h*us* byrt vtæn hans williæ. tha ma hin th*ær* hvsæt attæ delæ thet til h*ær*w*ær*ki. oc kvmær ækki with hin thær iorthæn attæ. (2, 39.) Æn brytæʀ man bondæns

---

den Kilde, da bødis intet der for: Saa er oc om Leergraff. End druckner Mand i Mølledam, eller i Fiskegaarde, eller i andre giorde Vand, Eller falder selff aff Hus, eller Hus paa hannem, der bødis ey for.

Cap. XXXVIII. Om Mand haffuer Hus paa anden Mands Jord.

Haffuer nogen Mand Hus paa anden Mands Jord, saa hand er lage eyer til, oc bryder nogen Mand det Hus op, vden hans villie, Da maa den der Husit aatte, dele det til Heruercke, oc kommer den icke ved at dele der Jorden aatte.

Cap. XXXIX. Om Mand røffuis i anden Mands Gaard.

Bryder nogen Mand Bondens Hus op, oc tager der vd hans gæstis Heste, eller andre kaaste, der gæste eyer, da maa Bonden dele Heruercke for Husbrud, oc gæsten Ran for hans kaaste der hand myste. End røffuer Mand Bondens Vogn, der hans Hustru sidder paa, da er det oc it fuldt Heruercke.

hus oc tak*ær* theræ vt hans gæstæ hæstæ. æth andre kostæ th*ær* gæstæn a. tha ma bondæn delæ h*ær*w*ær*ki for hus-brot oc gæstæn ran for sinæ kostæ. th*ær* han tapæth. æn rev*ær* ænnæn man bondens waghæn th*ær* hans hvsfro si-tær i. tha ær thet oc fult h*ær*w*ær*ki.

Bote. § 3. So js jdt ock vmme Leemgrauen. § 4. Vor-drencket öuerst ein Man, in einem Mölendamme, edder in einem Fischedicke, edder in einem anderen gegrauen vnde gestowedem Wa-ter, Edder valt van einem Huse, edder dat Huß valt vp en, dar folget ock nene bothe vp.

Cap. XXXVIII. Steit eines Mannes Huß vp eines anderen Mannes Erden.

§ 1. So eines Mannes Huß, vp des andern Mans Grunde stünde, vnde he were de rechte Egerman dar tho, vnde dar were wol, de dat Huß vpbreke, ane disses sinen willen, So mach de jenne, deme dat Huß thohöret, de dädt deelen mit Herwerck, vnde belanget den nicht, des de Grundt egen was, darümme thoklagende.

Cap. XXXIX. So jemandt in eines andern Mannes Huse berouet würde.

§ 1. Brickt jemandt eines andern Mannes Huß vp, vnde nimpt daruth sines Gastes Perdt, edder andere Kaaste, id est, Dinge, dat deme Gaste thohöret. So mach de Werdt des Huses (wegen des, dat syn Huß gebraken js) Herwerck klagen, vnde vthdeelen: De Gast klaget, vnde vorfolget Roff, vp dat jenne, dat he misset. § 2. Wert öuerst des Werdes Wage, dar sine Huß-frouwe vp sith, berouet, dat js ein vull Herwerck.

Cap. XL. Van Næffningen.

§ 1. Neffninge schölen schweren, vmme Haandran, id est,

LXXVII. (2, 40.) Af næfning.

Næfning skvlæ swæræ vm handran. oc boran. oc iorthran. thet svmmæ kallæ marcran. oc vm wathæs gærning. oc vm thivfnæth thær vm skal gømæ thry thing. a thet fyrstæ thing livs man sit ran tha næfnæs thing for hans delæ man a thet ant thing tha gørs thet fyrstæ thing nyt. thet ær a twa mæn witnæ. æth fleræ at thet ær theræ withærmals thing. oc at han thær sæctheth war laghlik til krafth at stande hin til rætæ. (46. Side) thær ham sæchthæth. oc sithæn swæræ hin thær sak giuær. a thet thrithi thing skvlæ næfning swæræ hin thær sak war giuæn. antigh til rans æth fra. Of hin gangær with thær sæctæth ær for ran with hins annæns kostæ. thær ham sæcthær fyrræ æn sworæt war-

---

Cap. XL. Om Næffninge.

Næffninge skulle suere, om Haandran, om Boran, om Hiortran, der somme kalde Marckran, om vaadis Gierning, om Tyffueri. Slig Lowmaal skulle forfølgis til try Ting: Paa det første Ting liuser Mand for sit Ran, Da næffnis Ting for hans Delemand eller Genpart: Paa andit Ting skal første Ting fornyes, Det er, at to Mend, eller flere Vidne, at det er deris vedermaals Ting, oc at den der sictet er, vaar lowlige tillkraffd at stande hannem til rette, der hannem sictede, oc siden suare den der Sag giffuer: Paa det tredie Ting skulle Næffninge suere den der Sag vaar giffuen, enten til Ran eller fra. End ganger den der sictet er ved dens kaaste der hannem sicter, før end sorit vorder, Da skulle Næffninge der om ey atskille, oc icke bødis noget til Kongen, Dog at Bonden tager sin ræt, Men alt maa den der for Sagen er, vdlegge met Lowen, at hand fick det hand vaar sictet for aff vaade, Saa at hand hugsede eller meente icke andit, end det vaar hans egit, eller hand fick det met hans villie,

th*ær* vm. tha aughæ næfni*ng* th*ær* æi vm at skilliæ. oc æi a kvnu*ng* sin ræt. tho tak*ær* bo*n*dæ sin ræt. æn alt ma hin th*ær* sæcthæs vt læggæ meth loghum at han fæc thet mæth wathæ th*æ*r han war sæcthæth for. swa at han hugthæ at thet war hans eghæt. æth han fæk thet mæth hans wiliæ th*ær* akall*ær*. æn bristæn ham logh latæ vt thet a kallæs: oc betæ a thre marc bathæ bondæ oc swa kvnu*ng*. æn

---

Handtroff vmme Boran, id est, Hußroff, vmme Hiortran, id est, Erdtroff (den men Marckroff nömet) Deßgeliken vmme Baadis gierning, id est, vnwaringes dädt, vnde vmme Deuerie. § 2. Disse saken schal men vorfolgen tho dren Dingedagen. § 3. Vp dem ersten Dingedage, schal men sine Sake, vnde den Roff vorkündigen, vnde so schal men sinem Jegenparte, edder dem Beklageden Dinge vörleggen. § 4. Vp dem anderen Dingedage, schal men dat erste Dinge vornyen, dat js, dat twe edder mehr Menner, bewinden, vnde war maken, dat jdt syn Vedermals Dinge js, vnde dat de Beklagede Rechtlick geeschet, vnde geladen was, dem Kleger tho Rechte thostande: Vnde antwordet alß den de Beklagede. § 5. Vp dem drüdden Dingedage, schölen de Næffninge den Beklageden, mit erem Eede, entweder fryen, edder tho Ran (id est Roue) vellen. § 6. Wurde nu Beklagede, dat jenne, darümme he beklaget js, bekennen, eer de Næffning schweren, so schölen de Næffninge nicht schweren, Beklagede betert ock dem Köninge nichtes. De Bonde öuerst de nimpt syn Recht. § 7. Doch mach Beklageder mit sinem Eede alles vthleggen, darümme he angespraken js, dat he dat Vnwaringes bekamen, vnde hedde nicht anders gemenet, sonder dat jdt syn egen were, edder mit des Klegers willen gekregen hedde. § 8. Entbricket jdt öuerst em, an sinem Eede, so legge he vth, alles, darup geklaget js, vnde böte dem Bonden dre Marck, vnd dre Marck dem Köninge. § 9. Besteit he öuerst

gangær han with ækki fyrræ æn ham warth*ær* sworæt a ha*n*d. tha skvlæ næfni*n*g swæræ vm. oc tha ma hin kvmæ with ængi annen logh.

LXXVIII. (2, 41.)

Thæn thær ran swær a with*ær*mals thing oc wil æi sithæn fvlkvmæ næfni*n*g til. tha bøthæ bondæ thre marc oc swa kvnu*n*g. oc gang*ær* (47. Side) æi næfni*n*g til.
(2, 42.) a hint thrithi thing th*ær* æftær at man livsæs ran a hænd*ær*. æth han sæcthæs for nokæt ant. th*ær* næfni*n*g a vm at swæræ. skvlæ til dømæs at swæræ ræt. th*ær*

---

der paa kalder. End brøster hannem Low, legge vd det den paa kalder, oc bøde tre Marck Bonden oc tre Marck Kongen. End ganger hand icke ved, før end hannem vorder sorit paa Haand, Da skulle Næffninge suere om, oc maa hand siden ey komme ved anden Low.

Cap. XLI. Om Ran liusis oc følgis ey.

Den som Ran suer paa vedermaals Ting, oc vil ey siden følge Næffninge til, Hand bøde Bonden tre Marck, oc tre Marck Kongen, oc gange ey siden Næffninge til.

Cap. XLII. Naar Næffninge skulle suere.

Paa tredie Ting effter at Mand liusis Ran paa Haand, eller sictis for nogit andit, der Næffninge burde om at skille, da skulle de til dømmis at suere ret, Der effter skulle Næffninge deris Raad tage, aff de beste Mend der i det Herrit ere, om de skulle tilgange eller ey, oc huad de skulle suere, Fordi at endog de giøre alle it, oc suere imod de beste oc de fleste Herritzmend, da mue de dog deris Boeslaad forgiøre.

æstær aughæ næfning theræ rath at havæ. af the bæstæ mæn i hæræth ær. hwat the skvlæ swæræ for thy at tho the swæræ allæ et. of the swæræ gen the bæstæ. oc the flestæ hæræsz men tha mvghæ the tho theræ boslot for gøræ. (2, 43.) Swa skvlæ næfning swæræ. hialpæ

---

nicht, eer em de dädt in de Handt geschwaren wert: So schölen de Næffninge schweren, Darna kan he tho keinem Eede mehr kamen.

Cap. XLI. Wen Roff geklaget vnde nicht vorfolget wert.

§ 1. Schweret dar jemandt Roff, jegen den anderen, vp deme Vedermals Dinge, vnde vorfolget darna de Sake nicht mit den Næffningen, so geue he dem Bonden dre Marck, vnde dem Köninge ock dre Marck, vnde kamen de Næffninge darna, nicht mehr dartho.

Cap. XLII. Wen de Næffninge schweren schölen.

§ 1. Wert Roff tho Dinge geklaget edder sonst vmme Sake gesproken, darümme den Næffningen tho schwerende gehöret, vnde thogeeschet syn: So schal men vp deme drüdden Dinge finden, vnde Döhmen, dat de Næffninge Recht darümme schweren schölen. § 2. Alßden schölen de Næffninge eren Rath nemen, van den besten Hardeßmennen, effte se schweren schölen, edder nicht, Vnde wath se schweren schölen. § 3. Wente effte se schon alle einmodich schweren, vnde jdt jegen der besten vnde meisten Hardeßmenne stemme geschüth, so mögen se doch ere Booslaad darmede vorbreken.

Cap. XLIII. Wo de Næffninge schweren schölen.

§ 1. So schölen de Næffninge schweren. So helpe my

them swa gvth oc then hælæghæ bok thær the i handæ havæ. at tæn man ræntæ annæn at thet fæ thær han warth sæcthæth for. oc ær for thy skyldugh vt at lætæ oc a bøtæ bondæ thre marc. oc thre marc kvnung.

LXXIX. (2, 44.) Vm hvræ mykæt man ma ran swæræ.

Hanran ma wæræ hat. æth hanszkæ. æth hwat svm man havær i sin hand. thær swa mykæt gialdær sum twa hanszkæ for thy at thet ær meræ skam at warthæ swa rænt. æn andær lvnd. æn ængi andær ran mughæ wæræ minnæ æn half marcs kostæ. thær (48. Side) næfning skvlæ vm

---

Cap. XLIII: Huorledis Næffninge skulle suere.

Saa skulle Næffninge suere: Saa hielpe mig Gud, oc den hellige Bog der ieg paaholder, at denne Mand Rante anden fra, det som hand vaar sictet for, oc er fordi skyldig at vdlegge oc bøde der offuer, tre Marck Bonden, oc tre Marck Kongen.

Cap. XLIIII. Om huor megit Ran maa sueris.

Haand Ran maa være Hat eller Handske, eller saa meget som to Handske gielder, Huad som mand haffuer i Hende, fordi at det er mere Skam at vorde saa rant end anderledis. Ingen anden Ran maa være mindre end halff Marck kaaste, der Næff-ninge skulle suere om, det er halff Marck kaaste, der halff Marck Penninge gielder.

Cap. XLV. Om Bo Ran.

Det er Bo Ran, om Mand ganger i anden Mands Gaard, oc tager der bort aff hans Fæ, eller Klæde, eller Vaaben, eller nogen anden kaaste der halff Marck Penninge gielder.

swæræ. thæt ær half marcs kostæ th*ær* giald*ær* half marc pænni*n*g.

(2, 45.) [Vm bo raan.

Thæt ær bo raan at man gær i annæns mansz garth. oc tak*ær* thæræ burt af hans fæ æth klæthæ. æth wapnæ. æth nok*ær* andræ costæ th*ær* gialdær half mark pænning.]

Godt, vnde dat Hillige Bock, dar vp ick holde, dat disse Man, Rouede van dem anderen Manne, dat N. Gudt, darümme he beschüldiget wert: Js derwegen schüldich, eme solckes tho wedderleggen, vnde Böten darbauen Dre Marck dem Bonden, vnde Dre Marck dem Köninge.

Cap. XLIIII. Vmme wo lüttick, edder wo vele men Roff schweren mach.

§ 1. Handran (id est) Handtroff: De mach syn, ein Hoth, effte Hansche, effte so vele werdt, alse twe Hanschen gelden mögen, vnde wat sonst ein Man in den Henden drecht. § 2. Wente jdt js hönliker, vmme solck ein geringes, als vmme ein gröters, berouet tho werden. § 3. Doch kan dat neen Roff genömet werden, (dat ringer js alß eine halue Marck Kaaste) dar de Næffning vmme schweren schölen. § 4. Vnde heth dat ein halff Marck Kaaste, dat einer haluen Marck Penninge werdt js, vnde gelden mach.

Cap. XLV. Van Hußroue.

§ 1. Boran: Dat js Hußroff, So jemandt geit in eines anderen Mannes Gaarden, id est, Huß edder Hoff vnde nimpt daruth van sinem Vehe, Kleder, Wapen, effte sonst andere Dinge, de eine halue Marck Penninge gelden mögen, vnde werdt syn.

LXXX. (2, 46.) V*m* hiorth ran.

Hiorth ran ær. thæt of man gangæʀ i annæns manz fald vtæ a markæ oc tak*ær* thæræ hors æth not. æth ant fæ. æth korn. æth ho. æth timb*ær* æth nok*ær* andræ kostæ. th*ær* giald*ær* halfmarc pæni*n*g.

XXCI. (2, 47.)

Hwilk man sum fall*ær* for rans delæ mæth næfni*n*g. han ær skyldugh at rætæ with bondæn th*ær* ham fæll*ær* til thre marc oc swa kvnu*n*g. (2, 48.) Æn slar man annæns mansz æng vp mællæ æg oc ændæ. æth skær ak*ær*

Cap. XLVI. Om Hiort eller Marcke Ran.

Hiort Ran er, om Mand ganger i anden Mands Fold vde paa Marcken, oc tager der vd Hors eller Nød, eller nogit andet Fæ, eller Hø, eller Korn, eller Tømmer, eller nogle andre Kaaster, der halff Marck Penninge værd er.

Cap. XLVII. Om Mand falder for Rans dele.

Hvilcken Mand der falder for Ransdele met Næffninge, er skyldig at rette ved Bonden der hannem felder, det der hand er feldt til, oc der til met tre Marck, oc tre Marck Kongen.

Cap. XLVIII. Om Mand slaer anden Mands Ager eller Eng op met Vold.

Slaer Mand anden Mands Eng op imellem Egg oc Ende, eller skær Mands Ager op imellem Egg oc Ende, Huor megit eller lidet som sæden er, eller Eng, oc tager det bort, Dog at det gielder mindre end halff Marck, Da maa det dog delis met Ran.

vp mællæ æg oc ændæ. hvræ mykit sum sagh ær. æth æng. oc tak*ær* thet bvrt. tho at thet giald*ær* minnæ æn half marc. tha ma han delæ thet til ran.

XXCII. (2, 49.) Vm wathæs gærning.

Sæcthæs man for hælghæ brot. æth blothwitæ oc swarær

Cap. XLVI. Van Erdt, effte Veldtroue.

§ 1. Hiort Ran: Dat js Erdtroff, Wen ein Man geit in eines anderen Volt, tho Velde, vnde nimpt daruth ein Perdt, Horß, edder Beest, Edder jennich ander Veh. Item Höh, Korn, effte Timmer, edder sonst etwes anders, dat eine halue Marck Penninge gelden mach, effte werdt js.

Cap. XLVII. Van den de tho Roue vorwunnen werden.

§ 1. Welcker Man de van den Næffningen tho Roue geschwaren wert, de js schüldich dem Ankleger, de en mit Rechte vorwunnen hefft, tho betalende, dat jenne darümme he geuellet js: Vnde dartho Dre Marck dem Bonden, vnde dem Köninge Dre Marck.

Cap. XLVIII. Mehet dar wol des andern Acker effte Wische mit gewalt.

§ 1. Mehet ein Man, des anderen Mannes Wische vp van einem Ende thom anderen, effte schnit em syn Korn vp, van ende tho ende: Wo vele effte lüttick dat ock wesen mach, dat dar geseyet, edder in der Wische gewassen was, vnde föret jdt wech (vnde wen dat schon ringer were, alse eine halue Marck Geldes werdt) So mach men doch datsulue tho Roue vordeelen.

Cap. XLIX. Van vnwaringer dädt, effte Hillige Bröke.

§ 1. Wert ein Man beklaget vor Hillige Bröke, effte

han at han gørthæ thet at wathæ oc swæræ the næfning thær theræ skvlæ vm skiliæ. hans gærning thil wathæs gærning. tha bøtæ han with hin thær han brøt with oc hwærki with kvnung oc æi with biskop. (49. Side)
(2, 50.) æn æR hin thær til blothwitæ gørthæ. æth hælghæ brot minnæ æn fivrghæRtan wintær gamæl. bøtæ with hin thær han brøt with. oc æi with kvnung. oc æi with biskop vtæn for mandrap enæ.

XXCIII. (2, 51.) Hwaræ næfning skvlæ tækæs.

Næfning skvlæ wæræ attæ i hwært hæræth. twa i hwær fiarthing the thær thriggi marc mæn æræ. adthelbondæ oc

---

Cap. XLIX. Om vaadis Gierning.

Sictis Mand for Helligbrøde, eller Bloduide, oc suer hand at hand giorde det aff vaade, Oc suere de Næffninge der skulle om skillie, hans Gierninger til vaadis Gierninger, Da bøde hand ved den hand brød ved, oc huercken ved Konning eller ved Biscop.

Cap. L. Huor gammelt Barn Helligt maa bryde.

Er Barn mindre end femten Vinter gammelt, bøde ved den hand brød ved, oc ey ved Konning, oc ey ved Biscop, vden for Mandrab allene.

Cap. LI. Huor Næffninge skulle vdi tagis.

Næffninge skulle i tagis, otte i huert Herrit, To i huer Fierding, de der tre Marcks Mend ere, Adelbønder oc ey Bryde eller Landbo, Men de der opholde for dennem fuld Landeuern, oc Bønder skulle komme til Tinge met dennem, oc paa det Ting der næst er effter tolffte Dag Jule, oc næffne for Ombotzmand, dennem der de haffue tilnæffnd, Ombotzmand skal dennem i Eed

æi bryti æth lanbo. nvm the thær haldæ vp for them fult land wæræn. oc bøndær skvlæ til thingi mæth them a thet thing thær næst ær æftæʀ tolftæ dagh. oc næfnæ for umbosz man then thær the havæ til næfnd. Vmboszman skal them i ethæ thæssæ lvnd. at the bithæ them swa gvth hialpæ. at swa længi sum the æræ næfning vm allæ the mal the warthæ krafthæ til vm at swæræ.

Blodvide, vnde he schweret, dat solckes unwaringes geschehn js, Vnde de Næffninge, de darümme scheden scholden, de schweren ock dat jdt ein Vnwaringes dädt js: So betert he deme, de den schaden krech, vnde nicht jegen den Könincк, ock nicht jegen den Bischop.

Cap. L. Wo Oldt de syn moth, de Hillige Broke begahn kan.

§ 1. Ein Knabe de vnder XV. Jaren js, de Böth (effte betert) jegen den jennen, deme he schaden gedahn hefft, vnde nicht jegen den Könincк, edder jegen den Bischop, vthgenamen vor Dodtschlach alleine.

Cap. LI. Wo Næffninge schölen vthgenömet vnde geeschet werden.

§ 1. In einem jdtliken Harde schölen wesen Achte Næffninge, in jdtlikem Verendeele jo twe, de dar Lüde sün, des ere Landt dre Marck werdt js, vnde de dar Atelbonden, vnde nene Brhde, edder Landtbo, id est, Kötener effte Lanste syn, Men dat se vulle Landtwere vpholden. § 2. Mit dissen schölen de Bonden tho Dinge kamen, vp dat negeste Dinge, dat na deme xij. Dage, der Hilligen Winachten, geholden wert, darsülvest schölen se de, vor dem Ombotzmand, id est, Vagede, Namkündich maken, dat se de tho Næffningen vthgenömet hebben: Vnde de Vaget schal se in den Eedt nemen, vnde schweren laten, in solcker

oc horær vm at swæræ. at the skvlæ swæræ thet sannæst oc thet rætæst vtæn ennen wild. Æn forglomæ bondær them oc willæ æi takæ them til thær næfning skvlæ wæræ. oc rethæ for vmboszman. (50. Side) tha ma vmboszman sialf takæ sik næfning. Æn skil fiarthing a innænborz. at svmmæ willæ havæ en oc svmmæ annæn. tha skvlæ the wæræ næfning thær flestæ willæ havæ til takæn. Tho skal thet gømæs at e mæthæn annæn ær til thær æi hafthæ fyrræ wæræt. thær tho ær swa før at han ma wæræ sin eghæn wærriæ. tha ma hin æi nøthæs til thær fyrræ havær næfning wæræt. oc wil han sialf wæræ. tha ma vmbosz man ham

---

tage, i saa maade, At de bede dem saa Gud til hielpe, at saa lenge som de ere Næffninge, skulle de suere det sandiste oc rettiste der de vide, vden vild, om alle de maal, der de vorde lofflige tilkraffde om at suere, oc dem hør at suere. End forglemmer Bønder dennem, oc ville ey tage dem til, som Næffning skulle vere, oc ey næffne dem for Ombotzmand, da maa Ombotzmand selff tage sig Næffninge. End skill fierding at indenbyrdis, at somme ville haffue en, oc somme en anden, Da skulle de vere Næffninge, der fleste haffue tiltagit, Dog skal det vidis, at imen nogen er til, der ey haffuer Næffning tilforn verit, der dog er saa føer, at hand maa være sin egen Verie, Da maa den ey nødis til, der før haffuer Næffning verit. End om nogen Mand næffnis der til, der før haffuer Næffning verit, oc vil hand selff vere, Da maa Ombotzmand hannem ey vræge. End kand hand ey skel giøre paa, at nogen Mand er til i hans Fierding, der ey vaar Næffning, siden hand vaar, oc vil hand ey i gange, Da ligge hans tre Marck der ved.

Cap. LII. Om nogen vil ey Næffning være.

Søger Ombotzmand Bondens tre Marck lowlige, fordi at

æi at wrækæ. Æn kan han sialf æi skiæl a gøræ at nok*ær* man ær til i hans fiarthing th*ær* æi war næfni*ng* sithen han war oc wil han æi til gangæ: tha ligg*ær* hans thre mark with. (2, 52.) Æn søk*ær* vmbosz man hans thre marc

---

mate. § 3. Dat se bidden, dat en Godt helpen schal, alle dewyle dat se Næffninge syn, dat warhafftigeste vnde dat Rechteste, dat se weten, vnde befragen können tho allen Saken, dartho se Rechtlick geladen werden, schweren willen, ane alle gefehre, alß sick dat tho Rechte gehöret tho schwerende. § 4. Wurden nu de Bonden dit vorsümen, vnde keine andere in ere Stede vthnemen, de de Næffninge syn schölen, vnde vor dem Hardeßvagede nicht nömen: So mach de Vaget sülueſt sick Næffninge nemen, id est, wehlen effte nömen. § 5. Kiuet ock de Bonde in dem Verendeel darümme, Dat etlike willen dissen, de anderen willen den andern tho Næffninge hebben: So schal de Næffninge blyuen, de de meisten stemme hefft. § 6. Doch schal men darby dith weten, dat so lange einer vorhanden js, de thouörne nicht Næffninge gewesen js, vnde so düchtich js, dat he syn egen Vörmünde syn mach, Kan men den nicht dwingen Næffninge tho sinde, de vör hen Næffning gewesen js: § 7. Jodoch so einer de vörhen Næffninge gewesen js, tho einem Næffninge wedder erwehlet wert, vnde wil dat Ampt gudtwillich annemen: Mach en de Vaget nicht vorwerpen. § 8. Men kan he nicht genochsam bewysen, dat in dem Verendeele noch ein Man vorhanden js, de nicht Næffninge js gewesen, sodder der tydt, dat he Næffninge was, vnde wolde nicht Næffninge wesen, so legge he sine Dre Marck darnör.

Cap. LII So jemandt were de nicht Næffninge syn wolde.

§ 1. Delet de Vaget mit Rechte dre Marck Bröke van

laghlik for thy at han wil æi næfning wæræ oc takær them af ham tho ær han ækki løs thær mæth nvm e swa oftæ sum han kravæs til laghlik næfning at wæræ oc han gangær æi i. gialdæ e thre marc til thes at han warthær swa fatøk. at han havær æi thre marc with at hætæ.

XXCIIII. (2, 53.) Vm umboszman wil æi hauæ oc krauær æi allæ næfning i.

Næfning skvlæ æi swæræ æth skili vm nokæt mal a then samæ dagh. thær the ethæs (31. side) i. for thy at the mvghæ æi havæ minnæ æn syntær rum at letæ sannend vm thet thær the skvlæ vm skiliæ. (2, 54.) Wil vm-

---

hand vil ey Næffning vere, oc tager dennem aff hannem, Da er hand icke aarsaget der met, Men jo saa offte som hand kræffuis lofflige til Næffning at vere, oc hand ey vil i gange, gielde tre Marck, til saa lenge, hand vorder saa fattig, at hand haffuer ey tre Marck.

Cap. LIII. At Næffninge skulle ey om skillie, den samme Dag de i tagis.

Næffninge skulle ey suere eller skillie om nogen Maal, den samme Dag der de i tagis, Fordi at de ey mue haffue mindre end siu nætter rom, at vdlede Sandhed, om det de skulle skillie om.

Cap. LIIII. Om Ombotzmand vil ey kræffue Næffning.

Vil Ombotzmand ey Næffninge fange inden tredie Ting effter det Ting, som næst er effter tolffte Dag Jule, oc ingen Mand lagsøge, Fordi at hand vil ey i gange, Da haffuer Kongen god Ræt til at tage hans Læn fra hannem, fordi hand giør

bosz man hw*ær*ki æi næsni*n*g fangæ innæn thry thing. æftær thet næstæ thi*n*g æftær tolftæ dagh ær. oc ængi man laghsøkæ for thy at han wil æi i gangæ. tha hav*ær* kunu*n*g goth ræt til at takæ hans læn af ham. for thy at han wetær bondæn rætløs. for thy at hwilk man for ran sæcthæs. han ær skyldugh mæth full logh antigh at hægnæs et at fællæs.

---

dem Bonden, darümme dat he nicht Næffninge wesen wil, vnde nimpt de van eme, darümme js de Bonde nicht fry daruör: Men wo offte, vnde vaken he Rechtlick dartho geeschet werdt, Næffninge tho syn, vnde dath Ampt nicht annemen wil, Also vaken brickt he Dre Marck, beth so lange he so Arm wert, dat he nicht Dre Marck mehr na hefft.

Cap. LIII. Dat de Næffninge, den Dach nicht scheden schölen, wen se ingesettet werden.

§ 1. Dessüluigen Dages, wen de Næffninge werden ingesettet, vnde bestediget, so schölen se fort vmme einige Sake nicht scheiden, effte schweren. § 2. Wente se mögen weiniger nicht alse vij. Nacht frye hebben, in den se sick hebben tho befragen, vnde erförschen de Warheit, darümme se schweren schölen.

Cap. LIIII. So de Vaget de Næffninge nicht vp nömen wolde.

§ 1. Wolde de Vaget in den ersten Dren folgenden Dingedagen (na dem Dinge dat na deme xij. Dage der Winachten geholden wert) de Næffninge nicht instedigen, edder ock de jennen de dar Næffninge syn schölen, nicht annemen, vnde den Lüden nicht laten ordentlick Recht wedderfaren. So hefft de Koninck gudt Recht dartho, ene sines Amptes darümme tho entsetten, § 2. Den he leth den Bonden Rechtloß. § 3. Wente welcker

XXCV. (2, 55.)

Swæræ fyrræ næfning *man* et. oc fyræ andræ annæt: tha skvlæ thre til af thet næstæ hæræth. oc thre th*ær* næst ær sitænd. oc hwilkæ fyræ th*ær* twa af them fylghæ thet standæ. (2, 56.) Ængi man th*ær* læn hav*ær* skal thet sælæ sin swæn at søkæ num skal thet sælæ annæn bondæ i hænd*ær* th*ær* thet søkæ ma. oc i thet læn bor oc pænning hav*ær* with at hættæ. oc gøræ them ræt th*ær* the brytæ with. (2, 57.) Of næfning dør æth fær pilgrims

---

Bonden Rætløs, Thi at huilcken Mand som for Ran sictis, hand er skyldig met fuld Low, enten at veries, eller feldis.

Cap. LV. Om Næffning skillies at.

Svere Fire it, oc fire andre andit, Da skulle tre til aff det næste Herrit, oc de der næst ere siddende, oc huilcke fire de to aff dennem følge, det skal stande.

Cap. LVI. At Mand skal ey sin Suend Læn vdi Haand sellie.

Ingen Mand der Læn haffuer, skal det sin Suend sellie at søge, Men skal det befale anden Bonde i Hender, der i det Læn boer, oc Penninge haffuer ved at hette, oc giør dennem ræt, der brydis ved.

Cap. LVII. Om Næffning døer eller far bort.

Om Næffning døer eller far bort i Pilegrims Færd, eller far aff Syssel, eller aff Herrit, eller vorder Bryde, Da skulle hans Fierdings Mend tage en anden, oc Ombotzmand tage hannem i Eed, som før er sagt.

færth. æth fær af syslæ. æth af hæræth. æth warth*ær* bryti. tha skvlæ hans fiarthi*n*gs m*æ*n takæ i annen oc (52. Side) vmbosz man i at ethæ swa sum saght ær.

Man de vmme Roff angeklaget wert, dem gehöret vull Recht, dat he mit Rechte Gefriet, edder ock geuellet werde.

Cap. LV. Wurden de Næffninge strydich an erer Findinge.

§ 1. Schweren de veer Næffninge eins, vnde de andere veere Næffninge ein anders: So schal men dartho eschen, Dre Næffninge vth dem negesten Harde, vnde de am negesten geseten syn, Welckeren Veeren de Twe van dissen Dren by fallen, vnde mit stemmen, dat blyfft by macht.

Cap. LVI. Nemandt mach sinem Knechte syn Ampt effte Lehn beuehlen.

§ 1. Ein Man de ein Lehn edder Ampt hefft, de mach sinem Knechte syn Ampt nicht beuehlen. § 2. Einem Bonden öuerst (de in dem Harde geseten is) deme mach he idt wol beuehlen, De des vormögens is, dat he jderem Recht plegen, vnde so he wat vorbrickt, datsüluige böten, vnde beteren könne.

Cap. LVII. Steruet ein Næffninge, edder vahret vth dem Harde.

§ 1. Steruet einer vth den Næffningen, geit Bedefart, edder vorfaret jdt gahr vth dem Syssel edder vth dem Harde, Edder wert ein Bryde, id est, wert eines anderen Meyer, So schölen de Bonden de in dem Verdinge, mit eme wanen, einen anderen in sine Stede vthnömen, vnde de Vaget schal en laten schweren, vnde bestedigen en als vörgesecht is.

XXCVI. (2, 58.) **Nær ran skal dælæs.**

Hwa sum wil ran delæ a nok*æ*r man tha skal han delæ thet innæn iamli*n*g th*æ*r ranæt ær gørth. delær han thet sithen. tha fæʀ han ækki meræ æn tolf m*æ*n eth.

(2, 59.) Hwilk man annæn søkær fulkumelik til ran. oc wil hin ther for sak ær æi sætæ. tha læggæs ham fæmt for til garz at takæ vt hans oc thriggi marc bot a. æn ær han yv*æ*rhør oc wil æi bøtæ. tha dømæs ham naa*m* at næmæ æft*æ*r sit. tho lønlic oc æi opænbarlic vtæn garthz lith. tho skal hin th*æ*r næm*æ*r sighæ til hans grannæ en æthæ

Cap. LVIII. Naar Ran skulle delis.

Hvo som vil Ran dele paa nogen Mand, hand skal dele det inden den Jemlinge der Ran er giort, Deler hand det siden, da fanger hand icke mere, end tolff Mends Eed.

Cap. LIX. Om Mand vorder deelt met Ran, oc vil ey siden stande til Rætte.

Hvilcken Mand anden søger fuldkommelige til Ran, oc vil den ey rette for sig, der for Sagen er, Da leggis hannem fem Dage for paa Tinge til hans Hus, at tage hans vd, oc tre Marck bod. End er hand offuerhørig, oc vil ey bøde, Da døm=mis hannem Nam at tage vden hans Gaardsled, lønlige oc ey aabenbare, Dog skal den der Nam tager, sige det til hins Grande, en eller to, eller flere, det hand Nemte. End skal Nam ey ta=gis vden Tingsdom, Fordi at tager hand før end han fanger Dom til, Da maa hand vorde Ransmand eller Tyff der for.

Cap. LX. Huilcke Næffninge skulle skillie om Ran.

Haffuer baade den der Raner, oc den der Ranit vorder, Jord i det Herrit, der den sidder vdi, der Rans Sag vorder

fleræ thær han næmdæ. æn æi skal nam takæs vtæn things domæ. for thy takær han fyrræ æn han fengær domæ til: tha ma han warthe antigh rans man æth thivf. (2, 60.) Havær bathæ hin ther rænær. oc hin thær rænt warthær

---

Cap. LVIII. Wo men Ran (dat js Roff) Klagen schal.

§ 1. De Roff auer einen Man klagen, vnde deelen, id est, vorfolgen wil, de schal dat dohn vnde vorfolgen binnen Jamlinge, id est, binnen Jares, als de dädt geschehn js, deit he dat nicht? hefft he nicht mehr als xij. Mans Eede tho gewardende.

Cap. LIX. Wen de tho Roue vorwunnen Man, nicht Recht dohn wil.

§ 1. Wol den andern vullenkamen vorwindt, tho Ran effte Roue, vnde wil de vorwunnen Man nicht beteren, so schal men eme vp deme Dinge vorleggen, vnde kündigen, binnen Vyff Dagen, vth sinem Huse, dat gerouede Gudt wedder vth thonemende (dat js van sick tho leggende) vnde Dre Marck Bote. § 2. Vorsith he dat, vnde wert auerhörich, vnde wil nicht böten, so schal men tho Rechte finden vnde Döhmen, Dat de jenne, de en vorwunnen hefft, em Nam buten sinem Hecke, nemen möge, heimliken, vnde nicht apenbar. § 3. Jodoch schal de, de dat Nam nimpt, einem edder twen, edder mehren, van den Naberen anseggen, Wat Nemte he genamen hefft. § 4. Jdt schal öuerst Nemandt Nam nemen, ane Dingedohm, Den de dar bauen, edder jegen deit, vnde nimpt Nam ane Dohm, de kan darümme ein Raanßmand edder Deeff werden.

Cap. LX. Welckere Ræffninge vmme Ran schweren schölen.

§ 1. Hebben beide Partie, de vmme Ran (dat js Roff thuen) Landt in deme Harde, darinne de, de vmme den Roff beklaget js,

iordht i thæt hæræth thær hin sitær thær ran sac warthær givæn. tha skvlæ the næfning thær vm skiliæ. thær i thet hæræth ær. tho at han sitær i ant hæræth thær rans sak gaf. of iorthen ær bygd mæth lanbo. (53. side) æth mæth bryti. æth han arthæ sialf then iord at thet næstæ agrøthæ.

XXCVII. (2, 61.) Hwilk næfning skvlæ æi til gangæ.

Um fælægs fæ. oc um wæth. oc vm giald. af ænnen man kallær swa a. a thingi at han havær læth ham sine pænning. æth hæst. æth nokær andræ kostæ. hwat sum thet ær hælst: æth sat at wæth. tha ær hin thær sæcthæs skyldugh ut at latæ swa mykit sum han gangær with. oc givæ

---

giffuen, Da skulle de Næffninge der om skillie, der i det Herrit ere, Endog at den sidder i andet Herrit, der Ran Sag gaff, om Jorden er bygd met Landbo eller Bryde, eller hand arede hende selff, at den næste Aarsgrøde.

Cap. LXI. Om Fellig, oc Ved, oc Giæld.

Om nogen Mand kalder paa anden paa Tinge, at hand haffuer laant anden sine Penninge, eller Hest, eller nogen anden Ting, ihuad som helst det er, eller sett til pant eller forued, Da er den som sictis skyldig, vd at legge saa megit som hand ganger ved, oc giffuer der paa Tolff Mends Eed. End falder hand at Lowen, legge vd det der paa er kiært. End taal hand Dom, oc vorder offuerhørig, oc retter ey inden Lawdag, Da er hand skyldig at rette ved Bonden, offuer det der paa er kiært, Tre Marck, oc Tre Marck til Kongen, saa som hand vaar falden for Næffninge, oc saa maa der effter Nam brugis, om det er Lowdeelt paa Tinge. End vorder Low fest, oc ey paa Tinge,

thær a tolf mænz ethæ. æn fallær han at loghvm. latæ ut thet thær a ær kærth. æn thol han domæ oc warthær yvær-hør. oc rætær æi innæn laghdagh. tha ær han skyldugh at rætæ with bondæn yvær thet thær a ær kallæth thre marc. oc swa kvnung. slict samæ of han waræ fallæn for næfning. oc swa ma theræ æftær næmæ of thet ær laghdelt a thingi. æn war loghæn fæst: oc æi a thingi. tha ær thæt æi

---

wanet. So schölen de Næffninge dessüluigen Hardes, darümme schweren, effte schon Kleger in dem anderen Harde geseten js. § 2. Jodoch so dat Landt mit einem Lansten[1], edder mit einem Bryde besettet gewesen, Edder dat he Landt, dat Jahr sulueſt bebuwet, vnde geborgen hefft.

Cap. LXI. Vmme Fellig, id est, gemene Gudt, vnde Ved, id est, Pandt, vnde vmme Gield, id est, Schult.

§ 1. Spricket einer den anderen an, vp dem Dinge, dat he eme gelenet hebbe, Geldt, edder Perdt, edder ander Gudt, wat jdt sonst syn mach, vorpandet[1], edder vor Bröke ingesettet hebbe: So geue de Beklagede heruth, wo vele he besteit, vnde dartho xij. Man Eede. § 2. Wurde he öuerst nicht schweren, so betalet he alles, darümme he beklaget geworden js. § 3. Wert he ock mit Rechte tho der Betalinge vorwunnen, vnde vngehorsam, dat he binnen dem rechten Lagedage, nicht betalede: So js he schüldich[1], dat he bauen dat jennige, darümme he beklaget geworden js, dem Bonden betere Dre Marck, vnde deme Köninge ock Dre Marck, In mate alse wen he mit Næffningen vorwunnen were. § 4. So ock Kleger dith süluige tho Dinge klaget vnde vordeelet, mach he Nam bruken. § 5. Wert dar ock ein Eedt geueſtet, vnde dat süluige nicht vp deme Dinge, so js idt nicht Recht geschehn. § 6. Sonder alles wat vorpandet wert

laghdelt. æn alt thet man wæth sættæ a thingi. thet skvlæ *mæn* løsæ a thingi.

XXCVIII. (2, 62.) Vm borghæ.

Of ænnæn man borgh*ær* for annæn oc wil hin æi gialdæ th*ær* borghæ warth. tha skal thylikæst a ham kalles sum for annæt (54. side) giald. for thy hwat sum man warth*ær* borghe for thet skal han gialdæ. oc ængi man ma sik sighæ af borghæ. tho skal th*ær* æi næfni*n*g til gangæ. oc æi vm skili. for thy at thet ær swa su*m* giald.

---

da er det ey Lowdeelt: Men alt det Mand setter til Forvæd eller Pant paa Tinge, det skal Mand løse til Tinge.

Cap. LXII. Om Borgen.

Om nogen Mand borger for anden, oc vil den ey gielde der Borgen vorder, da skal saa paa hannem kaldis, som for anden Gield: Fordi at huad som Mand vorder Borgen for, det skal hand gielde, oc ingen Mand maa sig sige aff Borgen, Dog skal der ey Næffninge til gange, oc ey omskillie, Fordi at det er som anden gield.

Cap. LXIII. Om Mand borger for den Lemmer oc Liff haffuer forbrut.

End ganger Mand i Borgen for Tyff eller anden Mand, der Liff oc Lemmer haffuer forbrut, Da skal hand den Mand antuorde for Rætten, oc ey den Mand hand tog hannem aff. End vorder ocsaa at hand slipper bort, enten met Wlycke, eller met hans Raad, som Borgen vaar, Da bøde alle de bøder der hand giorde, der hand vaar Borgen for, oc der paa Fyrretiue Marck Bonden, oc saa Kongen, Fordi at hand antuordede ey Manden ind igien.

XXCVIIII. (2, 63.) Of man gang*ær* i borghe for thivf æth annæn ma*n* th*ær* sit lifh hav*ær* forgørth. æth sinæ lim*m*æ. tha skal han then man andwarthæ for ræt*ær*. oc æi thæn ma*n* han tok ha*m* af. æn warth*ær* oc swa at han slipp*ær* burt antigh meth vlikind. æth mæth hins rath th*ær* borghæ warth. tha skal hin th*ær* borghæ warth bøtæ allæ brøtæ

---

vp deme Dinge, effte vor Bed, id est, Bröke vth gesettet, dat schal darsuluest vp dem Dinge gelöset werden.

Cap. LXII. Vam Borgen.

§ 1. Lauet jemandt, edder wert Börge vor einen anderen, vnde wil de Börge nicht betalen: So mach de Gelöuiger den Börgen ansprecken, alse vor andere Schuldt. § 2. Wente wor ein Man vor Lauet, dat schal he betalen. Ock mach sick nemandt van sinem Löffte affseggen, Intellige. He hebbe den vörhenne betalet, dar he vör gelauet hebbe: § 3. Idt schölen öuerst hyr auer nene Næffninge schweren, Denne dit is anders nicht alse andere Schuldt.

Cap. LXIII. Effte ein Man Borget vor den, de ein Lidtmate, edder syn Lyff, vorbraken hefft.

§ 1. Lauet edder Borget jemandt vor einen Deeff, edder vor einen anderen Man, de syn Lyff, vnde Ledemate, van sinem Lyue, vorbraken hefft: So schal he den Man vor Gerichte instellen, vnde nicht dem Manne, dar he en van annam, auer antwerden. § 2. Geschege jdt ock, dat disse Man entqueme dorch vngelücke, edder ock mit Rade sines Börgen: So schal de jenne, de vor eme Börge was, alle de Schuldt, vnde Bröke, de he schüldich was, erleggen vnde betalen. Vnde dar bauen Vertich Marck dem Bonden, vnde Vertich Marck dem Köninge. Darümme dat he den Man nicht thor Stede wedder inbrachte.

th*ær* hin gerthæ th*ær* han warth borghæ for. oc thæræ a fivrtivgh marc kvnu*n*g. oc swa bo*n*dæ. for thy at han andwarth æi manæn. (2, 64.) Hwilk man borghæ sæt-t*ær*. han ær skyldugh for the gærni*n*g ængi man at swaræ vten then enæ th*ær* hans borghæ warth. æn wil hin fly th*ær* borghæ sattæ oc warther hin war with th*ær* borghæ warth. tha skal han sighæ rætær til. oc skal han*um* vphaldæ for thy at han ma ham æi sialf takæ. vtæn thet enæ at han tok ha*m* antigh i stokkæ æth i fiætæʀ tha th*ær* han warth hans borghæ.

XC. (2, 65.) **Hwa borghæ skal oc ma wæræ.** (55. Side)

Lærthæ mæn. oc quinnæ. oc klostærmæn. oc the th*ær*

Cap. LXIIII. Om den vil fly som Borgen setter.

Hvilcken Mand Borgen setter, hand er skyldig for de Gierninger ingen Mand at suare, vden den ene som hans Borgen vaar. End vil hand fly der Borgen sette, oc fanger hand det at vide der Borgen vaar, Da skal hand sige Retteren til, oc hand skal hannem opholde, Fordi at hand maa hannem ey selff tage, vden det ene, at hand tog hannem enten i Stock eller i Fængselit, den tid hand bleff hans Borgen.

Cap. LXV. Huo Borgen skal oc maa være.

Lærde Mend oc Closter Mend, oc Quinder, oc de der ey ere komne til Lawalder, det er, atten Vintre, de mue ey Borgen være for de Mend der enten skulle mijste Liff eller Lemmer. End Klercke oc Encker (om den vil, der Borgen skal tage) de mue være Borgen for Penninge, Fordi de haffue selff deris egit at gielde aff: End Møer oc Børn, eller nogen Mands Hustru, eller Clostermend (vden Abbit) mue ey Borgen være for Penninge, oc

æi ær kvmæn til laghæ ald*ær*. thet ær attan wintær. the mughæ æi borghæ wæræ for the m*æn* antigh skvlæ mistæ lifh æth lim*m*æ. æn klærkæ oc enki. of hin wil th*ær* borghæ skal takæ. thę mughæ warthæ borghæ for pæni*n*g. for thy at the havæ eghæt til at gialdæ af. æn mør oc børn oc nok*ær* mansz h*u*sfrø oc klostær man vtæn abbat mughæ æi

---

Cap. LXIIII. So de jenne de Börgen stellet, wolde entlopen.

§ 1. Welcker Man vor sick Börgen vthsettet, de js Nemandt vor sine Dädt (daruör he Börgen gestellet hefft) tho antwerdende schüldich, alleine dem Manne, de syn Börge geworden js. § 2. Wolde nu disse, de Börgen gestellet hefft, daruan lopen, Vnde erföre dat, de syn Börge js, de schal solckes dem Richter des Ordes vormelden, vnde de Richter schal en anholden. § 3. Wente de Börge mach ene süluest nicht anholden edder fangen. Jdt were den, dat he en vth Banden, Stöcken, vnde vth Gefenckenissen, gefryet vnde vthgeborget hedde, do he syn Börge wurt.

Cap. LXV. Wat Lüde Börgen syn mögen.

§ 1. Gelerde Menne, vnde Klosterlüde, Frouwen, vnde Junckfrowen, Item, Vnmündige, de vnder xviij. Jaren syn: De können nicht Lauen effte Börge werden, vor de jennen, de dat Lyff, edder ein Lidt van erem Lyue, vorbraken hebben. § 2. Klereke vnde Wedewen, de mögen Börge syn, vnde vor Geldt wol lauen (so ferne de, se tho Börgen annemen wil, de dat Löffte entfangen schal.) § 3. Wente se hebben ere egen Gudt, daruan se betalen können. § 4. Junckfrowen, Kinder ock eines Echtemans Frouwe, vnde alle Kloster Lüde (vthgenamen de Abbet) mögen nicht vor Geldt, edder vor kein dinck lauen. § 5. Wente de jenne de nicht egens hefft, de kan ock nichtes entwen-

borghæ wæræ for pænning. oc æi for annæt for thy at ængi thær æi havær eghæt ma nokæt afhændæ. oc bondæ sun i fælægh mæth sin fathær ma æi borghæ wæræ. tho at han ær full woxæn.

XCI. (2, 66.) Hwa ran ma oc skal swæræ.

Um enæ talæ ma wæl en livsæ oc annæn swæriæ oc hwa sum rænt warthær han skal sialf swæriæ. tho at annæn livsdæ of han (ær) sin eghæn wærriæ. for thy at han wæt gørst hwa ham ræntæ. Æn warthæ the ræntæ thær æi æræ theræ eghæn wærriæ. tha skvlæ theræ wærriæ bathæ livsæ oc swæræ oc fylghæ the talæ til fullæ swa sum andræ. Æn delæs oc ran with (56. Side) them thær æi æræ theræ eghæn wærriæ. tha skvlæ theræ wæriæ for them swæræ.

---

ey for andit: Fordi at ingen Mand der ey haffuer Egit, maa nogit affhende, oc ey Bondesøn der i fellig er met sin Fader, maa Borgen være, endog hand er fulduoxen.

Cap. LXVI. Huo Ran maa eller skal suere.

Om en Sag maa vel en liuse, oc en anden suere, oc huo som Rant vorder, Hand skal selff suere, dog at en anden lius, om hand er sin egen verie, Fordi at hand veed best huo hannem Rante. End vorder de Rante, der ey ere deris egne Verie, da skulle deris verie baade liuse oc suere, oc følge de tale til fulde, saa som andre. End delis oc Ran ved dennem, som ere ey deris egne Virie, Da skulle deris verie oc for dennem suere.

Cap. LXVII. Huorledis Bryde maa Ran suere.

Bryde maa vel Ran suere, om alt det til den Gaard hør, der hand er Bryde for: Dog skal Bonden hannem befale at dele

XCII. (2, 67.)

Bryti ma wæl ran swæræ vm alt thet th*ær* til then garth hør th*ær* han ær bryti for. æn tho skal h*us*bondæ ham vm bivthæ the delæ at delæ. oc a thingi livsæ at ær

---

den. § 6. So mach ock de Huß Söne (so lange he mit dem Vader in der Gemenschop js, vnde wen he schon tho sinen Jaren gekamen js) nicht Lauen, edder Börge werden.

Cap. LXVI. Wol Ran, id est, Roff Klagen, edder schweren schal.

§ 1. Vmme eine Sake mach de eine wol Klagen, vnde de ander schweren. De jenne öuerst, de berouet js, de schal sülueſt schweren, Effte schon de ander Liuset, id est, Klaget, so ferne he sülueſt mündich js. Wente de jenne de berouet js, de weth am besten wol jdt eme genamen hefft. § 2. Were öuerst disse berouede nicht Mündich, so schölen sine Vörmünder beide klagen, schweren, vnde vorfolgen de Sake beth tho ende, alse andere. § 3. So ock Vnmündige (de tho eren Jaren nicht gekamen weren) vmme Ran vorfolget wurden, so schölen ere Vörmundere, ock vor se antwerden, vnde schweren.

Cap. LXVII. Wo ein Brhde (Meyer) Ran schweren mach.

§ 1. Ein Brhde (dat js, de eines anderen Mannes Meyer geworden js) de mach wol Ran schweren, vmme alle dat jennige, wat tho deme Huse, vnde Haue gehöret, darin he Brhde js: Doch dat syn Hoßbonde eme befehle, de Sake mit Rechte vth thodeelende, vnde vp dem Dinge vorwitlike, dat he syn Felligs Brhde, vnde nicht syn Redesuend js. § 2. Hefft de Brhde ock sülnen einen anderen Hoff, darup he einen Brhde hefft, so js he des Haues Hoßbond, vnde Vörmünde, effte he schon eines an-

fælæx bryti oc æi ræthe swen. æn hav*ær* han sialf annæn garth. oc thær i bryti. tha ær han theræ husbondæ oc w*ær*riæ. tho at han ær anstæth bryti oc ma for then garth delæ rans delæ. of han warth*ær* theræ rænt.

XCIII. (2, 68.) Vm fæld man at loghum.

Thæn man th*ær* fæld ær mæth rans næfni*n*g. æth nok*ær* and*ær*lund antigh til kvnu*n*gs ræt. æth til bondæ*ns* ræt. swa at han ær skyldugh at gialdæ sinæ thre marc. tha ma hans goz ham æi afhendæs hw*ær*ki bofæ. æth ant

---

de dele, oc paa Tinge liuse, at hand er felligs Bryde, oc ey Redesuend. End haffuer hand selff anden Gaard, oc er der i Bryde, Da er hand der Hosbonde oc Verie for, Dog at hand er anden sted Bryde, Oc maa hand for den Gaard dele Rans dele, om hand vorder der i rant.

Cap. LXVIII. Om feldt Mand at Lowen.

Den Mand der feldt vorder met Rans Næffning, eller nogen anden lunde, enten til Kongens Ræt eller Bondens, saa at hand er skyldig at gielde sine tre Marck, Da maa hans Gods ey affhendis, huercken Bo, Fæ eller andit, før end hand haffuer ræt giort, baade Bonden oc saa Kongen, oc hand maa ingen Mand søge, om hand fanger nogen Dele, oc ingen Mand maa tage hannem til Bryde, vden hand vil suare oc rætte for hannem: Fordi at siden Mand er enten feldt eller ſlctet, da maa hand ey flytte sine fare kaaste, oc ey vide sig anden sted bort.

Cap. LXIX. Om Mand tager feldt Mand til sig.

Tager Mand i sin Gaard eller i sin fellig nogen Mand der Lowfeldt er, eller slctet, Da skal den der sicter hannem, kalde

fyrræ æn han hav*ær* ræt gorth bath bondæ oc swa kynung. oc han ma ængi man sokæ of han fængær delæ. oc ængi man ma takæ ham til bryti. vtæn wil rætæ for ham. for thy at sithen han ær antigh fæld æth sægthæt. tha ma han æi flyttæ (57. Side) farcostæ. oc witæ sik anstath bvrt.

XCIIII. (2, 69.) Of ænnæn ma*n* tak*ær* fæld ma*n* til sik.

Tak*ær* ænnæn man i sin garth æth i fælægh nok*ær* man th*ær* laghfæld ær. æth sæctheth tha skal hin th*ær*

---

deren Bryde js, vnde mach vor sinen Hoff, so he daranne berouet wurde, vor sick suluest Ranßdeel vthdeelen.

Cap. LXVIII. Van den de mit Rechte vorwunnen syn.

§ 1. De Man de mit Ranßnæffningen, edder vp andere wyse vorwunnen, vnde geuellet js, dem Köninge, edder dem Bonden syn Recht tho beterende, vnde Dre Marck tho geuende: De mach syn Huß, Vehe, vnde ander Gudt nicht affhenden, eer he beide dem Bonden, vnde dem Köninge Recht gedän hefft. § 2. Desüluige mach ock Nemandt (Effte he schon sake tho weme krege) mit Rechte worümme bespreken, ock nicht tho Dinge deelen: § 3. Deßgeliken mach en nemandt tho sinem Bryde annemen, he wolde den vor eme tho Rechte stahn vnde antwerden. § 4. Wente wen ein Man geuellet, edder im Rechte beklachtiget js, So mach he sine Fare Kaaste, id est, syn bewechlike Gudt, nergendes vorfören, Ock sick süluest an andere Orde nicht begeuen.

Cap. LXIX. Wol einen vorwunnen Man tho sick nimpt.

§ 1. Nimpt jemant tho sick in syn Huß, edder Hoff, edder ock in de Gemenschop einen Man de Lowfeldt, edder beklaget js: So schal de Kleger den Hußheren, tho dem he ingetagen js. § 2. Thom

ham sæct*ær* kallæ a bondæn th*ær* han ær til faræn a et thing. oc a ant. oc a thrithi. wil hin th*ær* ham tok hw*ær*ki rættæ for han æth latæ ham bvrt mæth sinæ kostæ. tha skal mæth ham dømæs af thi*n*gi at takæ af then bondæ garth th*ær* ham hæld*ær*. æn ær han sæct*æth* oc æi fæld then timæ han kom i bondæns hæfhth. tha skal ha*n* aftær vt faræ mæth sinæ kostæ. for thy at han ma ham æi haldæ. oc æi takæ fyrræ æn han hæv*ær* sik orsakæth for thæn sak ham gafs.

XCV. (2, 70.) Of laghfæld man hav*ær* æn*n*æn ma*n*sz fæ i sin hæfth.

Ængi man skal laghfæld man sin øk læ æth (at) leghæ

---

paa Bonde, der hand er tilfaren, it oc andit oc tredie Ting: Wil den der hannem tog, huercken for hannem rette, eller lade hannem bort met sine kaaste, Da skal hand dømis paa Tinge, at tage aff den Bondegaard, der hannem holder, fuld Nam. End er hand sictet, oc ey feldt, den tid hand kom i Bondens hæffd, da skal hand vdfare met sine kaaste, Fordi at hand maa hannem ey holde, oc ey tage, før end hand haffuer sig aarsagit, for den Sag hand vaar sictet for.

Cap. LXX. Om Lowfeldt Mand haffuer anden Mands Fæ.

Mand skal ey Lowfeldt Mand sine Øg eller Fæ eller nogen anden kaaste laane eller leye, At hand fanger der saa Lawhæffd paa, at Mand venter det er hans egit, Thi endog at det er anden Mands Fæ, Dog der som det vorder tagit i hans Hæffd, da skal den der aatte, kalde paa den der hand fick det vdi laan eller leye, oc ey dele ved den det tog.

sælæ. æll*ær* andræ kostæ i han sælæ swa at han fær thæræ swa lagt hæfth a. at man wæntæ at thet ær hans eghæt for thy at. tho at thæt ær annæn mansz fæ. oc warth*ær* thet takæt i hans hæfth tha skal hin th*ær* attæ kallæ a hin th*ær* han læthæ æth saldæ. (58. Side) at leghæ. oc dælæ with hin th*ær* tok.

Ersten, Anderen, vnde Drüdden Dingedage, mit Rechte bespreken: Wil desüluige (de en tho sick genamen hefft) denne nicht vor eme tho Rechte antwerden, Ock en mit sinem Gude, dat he tho em gebracht hefft, nicht wedder van sick laten. So schal deme Kleger vp dem Dinge thogedömet werden, dat Kleger van dem Bonden Haue, dar he entholden wert, vulle Nam, nemen möge, § 3. Jodoch were Beklagede, de tydt do he vp den Hoff quam, alleine beklaget, vnde nicht vorwunnen, so schal en de jenne de en by sick hefft, mit siner Kaaste, id est, Gude, faren laten. § 4. Wente he mach en nicht holden, vnde nicht tho sick nemen, Jdt sy den, dat he sick gefriet vnde Lyck vnde Recht gedahn hebbe, vor de sake darümme he beschüldiget js.

Cap. LXX. Effte ein Lowfeldt Man, id est, ein mit Rechte vorwunnen Man, eines anderen Vehe hebbe.

§ 1. Neen Man schal dem anderen Manne, de mit Recht vorwunnen js, Perde, Veh, edder einige andere Kaaste, id est, Dinge, in de Hende steden, lehnen effte vorhüren, dar he sodan Lawhæffd, id est, Besitt vp krygen konde, dat men mochte dar vör holden, dat jdt syn egen were (do jdt doch eines anderen Mannes Veh js) Wurde nu solck Gudt, van dissem genamen, so schal de, deme dat Gudt egendömlick tho höret, den Man anspreken, deme he dat lenede effte vorhürede, vnde nicht vp den deelen, id est, Klagen vnde vorfolgen tho Rechte, de dat an sick nam.

XCVI. (2, 71.) Of man ma oræghæ sik.

Æn warthær man laghsot i annæn mansz garth. i bryti fælægh oc ær witnæ til at han war lagth i fælægh. tha ma han æi livsæ bondæ alt fæ til. oc gøræ sik oræght vtæn thet war gørth fyrræ æn han warth sæct*æth*. tho skal bondæn waldæ hans bryti i hand at sælæ thæn timæ the skilæs at. swa mykæt svm han wil. for vtæn of theræ fælægh war livsd a thingi: tha ma han æi sælæ ham minnæ i hand æn things witnæ ær til. En warthær bondæns rethæ swæn for ran fæld. æth for andræ sak. tha skal bondæn antigh bøtæ

Cap. LXXI. At Lagsøgt Mand maa sig ey orige.

Vorder Mand Lagsøgt i anden Mands Gaard i Bryde felig, oc er Vidne til, at hand vaar lagt i felig, Da maa hand ey liuse Bonden alt Fæ til, oc giøre sig Origit: Vden om det vaar giort før end hand vaar sictet. Dog haffuer Bonden mact til at antuorde sin Bryde i Haand saa meget som hand vil, naar de skilles at, Vndtagit at deris felig vaar liust oc forkyndit paa Tinge, Da maa hand ey antuorde hannem mindre end Tingsvidne er til. End vorder Bondens Redesuend feldt for Ran, eller for andre Sager, Da skal Bonden enten bøde for hannem, eller legge hannem vd met hans Penninge, om hand haffuer Penninge, End haffuer hand ey Penninge, da legge hannem dog vd.

Cap. LXXII. Huilcket Ager ran er.

Det er Ager ran, om Mand tager anden Mands Korn, der hand arede oc saade, wildsket eller wkiært, oc vaar ey affdeelt aff hannem for Midsommer met Tings Dom, Endog at hand aatte den Ager selff, der hand tog Korn aff, Fordi at huo som erier

for ham æth læggæ ham vt mæth hans pænning. of han havær. æn hauæʀ han æi pænning tha læggæ han tho vt.

XCVII. (2, 72.) Hwilt akær ran ær.

Thet ær akærran of man takær annæns mansz korn thær hin arthæ oc sathæ vilskæth. oc warthær æi delt af ham for mithsvmær mæth things domæ. (39. Side) tho at hin attæ then akær sialf. thær tok korn af. for thy at swa sum

---

Cap. LXXI. Dat ein Lagsockt Mand, sick nicht Orige, dat js, Arm, maken mach.

§ 1. Worde eines anderen Mannes Brhde, de mit dem Bonden in Gemenschop sitt, Lagsockt (id est, mit Rechte vorwunnen) vnde solcke ere Gemenschop were wetentlick vnde apenbar, so mach de Brhde deme Bonden alle dat Vehe nicht thoegenen, vnde sick Arm maken, Jdt were den, dat disse Kündinge geschehn were, eer he tho Dinge geklaget were. § 2. Doch hefft de Bonde de macht, dat he sinem Brhde, so vele in de Hende geue, alse he wil, wen se sick van ander scheiden. Jdt were den dat ere Gemenschop, offentlick vp deme Dinge vorkündiget were. So mach he eme nicht weiniger geuen, als dat Dingeswinde vth wyset. § 3. Wert öuerst des Bonden Redesuend vmme Ran, edder andere Sake geuellet: So schal de Hußbonde (syn Here) vor em böten, edder geuen en heruth mit sinem Gelde (wo he Geldt hefft) Hefft he ock neen Geeldt, so schal he en doch van sick laten.

Cap. LXXII. Wat Acker Roff js.

§ 1. Nimpt jemandt des anderen Korn, dat he sonder Klage, vnde Rechtes Werunge, geplöget vnde gesehet hefft, Vnde js eme ock vor Mitsommer nicht wedder aff gewunnen, mit Dinge vnde Rechte. Dath heth Ackerroff, effte schon de Acker, daruan

ærIæR oc saar vlæn kæræ. oc thighæR hin th*ær* iorthæn a. tha ma han witæ sin sæth af mæth tolf mæn eth. at han fæc then ak*ær* mæth lof. oc wiliæ. bristæR ham logh havæ then sæth for gørth. oc sit ærvæth. æn sighær han at han sathæ mæth wathæ oc æi mæth wiliæ. tha ær han skyldugh at bauæ sit frøsgiald aftær gen. oc havæ tapæth sit ærvæth. Thessæ delæ skvlæ allæ delæs for mith sumær. æn delæs the æi for mith sumær. tha skal hin skæræ th*ær* sathæ. oc giuæ bondæ full skyld for sin ak*ær*. æn allæ the sæthæ th*ær* swa ær delt aft*ær* for mith sum*ær*. swa sum saght ær. tak*ær* then man sithæn th*ær* sathæ: tha ma warth rans man. Sigh*ær* hin th*ær* sathæ annæn ma*n*z iorth.

---

oc saaer vden kiære, oc tijer den der Jorden eyer, Da maa hand vide sin Sæd aff met tolff Mends Eed, at hand fick den Ager met loff oc villie. End brister hannem Low, haffue den Sæd forgiort, oc sit Arbeyd. End siger hand, at hand saade den Ager aff vaade, oc ey met villie, Da bør hannem at haffue sin Fructgield igien, oc haffue tabt sit Arbeyd: Disse dele skulle alle delis for Midsommer. End delis de ey for Midsommer, Da skal den skiere der saade, oc giffue Bonden fuld skyld aff sin Ager. Men skeer det saa, at all den Sæd der saat er, bliffuer affdeelt for Midsommer, som før er sagt, oc tager den Mand alligeuel Sæden der saade, Da maa hand vorde Ransmand: Siger den Mand oc, der anden Mands Jord saade, at Jorden er hans egen, oc delis det for Midsommer, Da er Sæden skyldig at gange til Jæffnitz hende, oc Dannemends sigelse, paa huilcke det voldgiffuis, oc huort hæn som Jorden vindis, did ganger oc Sæden. End tager enten aff dennem Sæden, før end Jorden vorder lagdeelt, oc vinder den anden Jorden, da er den Ransmand der Sæden tog.

at iorthen ær hans eghæn. oc deles thet for mith sum*ær*. tha ær sæthen skyldugh at ga*n*gæ til iafnæth bændæ. oc hwart sum iorthæ*n* winnæs thit gang*ær* sæthen. æn tak*ær* antigh theræ thæn sæth fyrræ æn iorthæn ær laghdelt. oc winn*ær* hin annæn iorthen sithæn. (60. Side) **tha ær han rans man th*ær* sæthæn tok.**

---

he dat Korne wechnam, syn egen were. § 2. Wente wol einen Acker, ane Klage plöget, vnde sehet, vnde des de Acker js, de schwicht dartho, So mach he sine Sädt daruan sick thoegenen mit xij. Man Eede, dat he den Acker mit vorlöue, vnde mit willen geseiet hebbe. § 3. Brickt jdt em öuerst an dem Eede, so hefft he beide syn Sädt, vnde Arbeidt vorlaren. § 4. Secht he ock dat he den Acker van Wanschichte sehede, vnde nicht mit willen: So göröret em syn Fructgield igien, id est, de Betalinge vor syn Korn: Dat Arbeit vorlust he. § 5. Disse deele, de schölen alle vor Mitsommer vth gedeelet werden: Würden se öuerst vor Mitsommer nicht vth gedeelet werden, so schal de jenne Mehen, de gesehet hefft, vnde geuen dem Bonden, sine vulle Ackerhure. § 6. Begeue jdt sick ock so, dat alle de Sädt, de gesehet js, dem Bonden afferkant wurde, vor Mitsommer, als vörgesecht js, vnde neme gelikewol de Man dat Korn, dat he gesehet hadde, so wert he darümme ein Raansman, id est, Röuer. § 7. Secht ock de jenne, de des anderen Mannes Landt beschede, dat dat Landt syn egen were, vnde deelet dat vth vor Mitsommer, So schal dat Korne beiden Parten thom besten, na framer Lüde seggen, vnd vp de, de Parte bewilligen, vpgesettet werden, vp ein Recht: Vp dat alßdenne deme jennen, de den Grundt vnde Landt windt, tho gelike de Erdtwaß, vnde des Jares Fanck mede folge. § 8. Wurde öuerst einer, wol jdt van en were? van der Sädt, edder Korne, etwes an sick nemen, eer jdt Lagdeelt, id est, mit Rechte vorfolget were, vnde windt de ander dat Landt. So js de ein Raanßman de de Sädt wech nam.

IIC. (2, 73.) Vm af æriæ.

Æn for af æriæ warth*ær* man æi rans man vtæn of han hæft*ær* sithæn at laghæ rep tok thet af ham. æn hwa sum æriæn annæns ma*n*s sæt hvm. tha hav*ær* han e thæræ mæth brot thre marc with bondæ oc swa with kvnu*n*g. tho at iorthen ær hans æghæn. for thy at mæn skvlæ delæ sic til ræt: oc æi gøræ sik sialf ræt. Swa ær thet oc (of) man skar af manz æng. æn slar man all æng vp mællæ æg oc ændæ. oc sigh*ær* at thet ær hans eghæt. oc gang*ær* sithæn ha*m* iorth i hændæ. tha ær han th*ær* for rans man. tho skal bøthæ for af ærth. oc af man witæs at han skær yv*ær* ren. oc for afslæt giuæs tolf m*æn* eth. hin ther akall*ær* at

---

Cap. LXXIII. Om Afferie.

For Afferie vorder Mand ey Ransmand, vden at hand hæffder det til sig, siden lage Reeb tog det fra hannem. End huo som erier anden Mands Sæd om, Da haffuer hand der met forbrut tre Marck ved Bonden, oc tre Marck ved Kongen, End= og at Jorden er hans egen, Fordi Mand skal dele sig til rette, oc ey tage sig selff Ræt: Saa er det oc om Mand slaer anden Mands Eng op. End slaer Mand anden Mands Eng op, imel= lem Egg oc Ende, oc siger at det er hans egit', oc ganger han= nem Jorden siden aff hende, Da er hand der for Ransmand: Dog skal bøde for Afferie, oc for Affskyrd, oc om Mand vidis at hand slaer offuer Renn, oc for Affslæt giffuis tolff Mends Eed, den der paa kalder, at hand meente, at det vaar hans egit, oc legge dog vd Korn eller Hø, som stod paa hans Jord, oc bøde intet. End brøster hannem Low, legge vd, oc bøde tre Marck Bonden, oc saa Kongen. End siden Low er giffuen, vil hand ey da vdlegge aff Grøden, men forholder den offuer trende Lagdage, bøde der for som sagt er.

han hvgh at thet waræ hans eghæt. oc latæ tho vt korn ællær he thet ther a hins iorth stoth. oc betæ ækki a. æn bristær ham logh. latæ vt oc betæ a thre marc bondæ. oc swa kvnung. æn sithæn logh ær givæn. oc wil han æi latæ vt agrothæn. (61. Side) num haldær yvær thrinnæ laghdagh: betæ swa sum mælt ær with bondæ. oc with kvnung.

Cap. LXXIII. Van Affplögen.

§ 1. De des andern Korne vpplöget, de wert darümme neen Ranßman: Jdt were den, dat he dat Landt, dat eme mit Repe vnde Mate affgegahn js, wedderümme an sick genamen hedde. § 2. Den wol eines anderen Mannes Sädt vpplöget, de vorbrickt darmede, Dre Marck an den Bonden, vnde Dre Marck an den Köninck, effte schon dat Landt effte Grundt syn egen js. § 3. Wente jderman schal sick tho Rechte sprecken, vnde sick nicht tho Rechte nemen. § 4. So js jdt ock effte ein Man eines anderen Wisch vpschlöge. Denne Meyet jemandt des anderen Wische vp, van Enden tho Enden, vnde secht, de Wische sy syn egen, vnde wert eme darna de Grundt, doch mit Rechte afferkandt: So js he ein Ranßman, vnde schal beteren, vor Afferie, oc for Affskyrd, id est, Affplögen, vnde vor Affineyen. § 5. Vnde so einem getiet, vnd beschüldiget wurde, dat he auer de Reen geschlagen hadde, effte Affslæt gedahn, Daruör schal he geuen xij. Man Eede, dem jennen de darup klaget. Vnde schweren dat he menede, dat jdt syn egen was. § 6. Doch betalet Beklagede dat Höy edder Korne, dat vp des anderen Grunde stundt, vnde bricket nichtes darmede. § 7. Brickt jdt em öuerst an dem Eede, he betalet alles, vnde brickt an den Bonden, Dre Marck, vnde De Marck an den Köninck. § 8. Vnde wen de Eedt gegeuen js, Wil he denne van dem Erdtwasse nicht vthleggen, vnde leth dre Lagedage auer sick gahn, so brickt vnde Böth he daruör, alse vör gesecht is.

IC. (2, 74.) **Of bondæ finnær sinæ kostæ a *annæn* manz wa*n*g.**

Fær man i annæns skogh oc hogg*ær* th*ær* han a sialf æi lot i. oc lath*ær* a sin waghæn. oc kvm*ær* nok*ær* man with th*ær* ræt egh*ær* ær oc finn*ær* ham at stofnæ. æth fyrræ æn han kvm*ær* til adthelwægh. oc tak*ær* han fra hin the farkostæ th*ær* han fæʀ mæth. tha warth*ær* han thær for æi rans man. æn kvmæʀ han til adthelwægh. oc wis af hwæm han fæk thet mæth ræt skial. tha mughæ m*æn* ham æi vp haldæ num skvlæ far mæth ham til h*us*. oc latæ sivnæ mæth witnæs byrth the kostæ. oc kan han æi fa

---

Cap. LXXIIII. Om Mand hugger i anden Mands Skow.

Far Mand i anden Mands Skow, oc hugger der som hand haffuer ey selff laad vdi, oc legger det paa sin Vogn, oc kom-nogen Eyer ved, der ret Eyer er, oc finder hannem hos Stub-ben, eller før end han kommer til Alluey, oc tager hand fra han-nem de fare kaaste, der hand far met, Da vorder hand ey derfor Ransmand. End kommer hand til Allueyen, oc siger aff huem hand fick det met rette skel, da maa Mand hannem ey opholde, Men skal fare til Hus met hannem, oc lade de kaaste til siune met Vidnisbyrd: Oc kand han ey da fange ret Hiemmel der til, Da dele ved hannem, saa som Low er, enten Ran eller Tyffueri, Saa er det oc om Korn eller Hø.

Cap. LXXV. Om Mand ager offuer anden Mands Ager eller Eng.

End vil Mand enten age offuer Mands Ager eller Eng, der ey er skyldig Vey at ligge, oc formener eller forhindrer han-nem den der Ager eller Eng aatte, oc lader hand der Vogn eller

rætæ hemlæ til. tha delæ with ham swa sum logh ær. antigh ran æth thivfnæth. Swa ær oc vm korn oc hø. (2, 75.) Æn wil man antigh akæ yv*ær* mansz æng. æth ak*ær* th*ær* æi ær skyldugh wægh at liggæ. oc wræk*ær* hin ham bvrt th*ær* ak*ær* a. oc latær han tha waghæn æth andræ

Cap. LXXIIII. Howet ein Man in eines anderen Mannes Holte.

§ 1. Faret jemandt in eines anderen Mans Holt (daran he neen deel hefft) Howet dar Holt vth, vnde lecht jdt vp sinen Wagen: Bedript en jemandt van den Lotsegeren (des de Höltinge egen js, vnde thogehören) by dem Stubben, effte eer he an de gemeine Herrstrate kümpt vnde nimpt em de Fare Kaaste, id est, dat Gudt wat he vp dem Wagen hefft: dar wert he neen Ranßman vör. § 2. Kümpt he öuerst an de Herrstrate, vnde secht, van weme he solck gudt, mit gudem Rechte gekregen hefft: So mach men en nicht vpholden, sonder schal mit em tho Huß faren, vnde laten dat Gudt mit guder Lüde Getüchenisse besichtigen. Kan he den sinen Rechten, Hiemmel, id est, Gewerßman nicht hebben: So vordeele man en alse ein Lantrecht js, Entwedder tho Raan, id est, Roue, edder Deuerye. § 3. So js jdt ock vmme Korne, vnde vmme Höy.

Cap. LXXV. So jemandt auer eines anderen Mannes Acker, effte Wische, faret.

§ 1. Drifft effte faret jemant auer eines anderen Mannes Acker effte Wische, dar de Rechte Wech nicht henne geit, vnde de, dem de Acker, effte Wische thohöret, De hinderde vnde wehrede eme dat, vnde wurde in deme van dem Wagen, van deme Gude (dat vp dem Wagen were) wat wech kamen, edder de Wage bleue dar bestande: Daruör js he vort neen Ranßman, de en

kostæ. tha ær hin th*ær* for æi rans man th*ær* ham mentæ at faræ yv*ær* hans æng. æth korn.

C. (2, 76.) Of man vfyrm*ær* annæn å farnæ wæghæ. (62. Side)

Finnær man annæn a farnæ wæghæ. oc wet*ær* ham vfyrmd. antigh at han tak*ær* hans ok af ham: æth wælt*ær* hans waghen. æth toth*ær* ham swa at han ma æi bvrt mæth hans kostæ. num for sak*ær* them thæræ: then th*ær* ham ræntæ hwat hæld*ær* han førthæ the kostæ bvrt. æth han lat*ær* them æft*ær* liggæ tha ær han e hans rans man at the kostæ. æn kænnæs hin sialf with sinæ ægnæ kostæ.

---

andre kaaste effterstande, da er den ey der for Ransmand, der hannem formeente at fare offuer hans Eng eller Korn.

Cap. LXXVI. Om Mand wførmis paa farne Veye.

Finder Mand anden paa farende Veye, oc giør hannem wførm, enten at hand tager hans Og fra hannem, eller velter hans Vogn om, eller thaader oc hindrer hannem, saa hand maa ey bortkomme met sine kaaste, men forlader dennem der, Den der hannem rante, huad heller hand førde de kaaster bort, eller hand lod dennem effter ligge, da er hand Ransmand der for. End kiendis hin selff ved de kaaste, oc tager dem effter igen i hans Hæffd som før, Da maa hand ey søge hannem met Rans dele, for det hand haffuer selff i Hæffd. End om den der rønte, fører hiem til Hus, enten Hest eller andre kaaste, der hand rønte, oc den der rant vorder, far effter, oc kiender sit i hans Gaard, met gode Mends vidne: Endog at den der rønte fører enten hiem, eller lader løbe, oc finder den der aatte, effter de gode Mends vidne, det viste, at hand vaar rent, Da maa hand met Ran dele det.

oc tak*ær* aftær i sin hæfth swa sum fyrræ. tha ma æi han søkæ ham mæth rans delæ. for thet han hav*ær* sialf i hæfth. æn of hin th*ær* ræntæ før til h*us* antigh hæst æth andræ kostæ. th*ær* han ræntæ oc fær hin th*ær* rænt warth oc kænn*ær* sit i hans garth mæth gothe m*æn*s witnæ. tho at hin th*ær* ræntæ før antigh hem æth lat*ær* løpæ. oc finn*ær* hin th*ær* atæ æft*ær* the gothæ mæ*n*sz witnæ. th*ær* wissæ at han war rænt, tha ma han mæth ran delæ thet.

---

wehrede vnde affhelt, dat he auer sine Wische, effte Korne, nicht Varen moste.

Cap. LXXVI. Hindert einer den anderen mit gewalt, vp dem farende Wege.

§ 1. Deit jemandt dem andern Gewalt an, vp gemeinem Wege (Wformis, vp Densch) entwedder dat he syn Og effte Perdt van eme neme, edder würpe em den Wagen vmme: Effte tögerde, vnde vorhinderde en, dat he mit sinem Gude nicht konde wech kamen, sonder moste jdt dar laten: De nu einen also Raante, he neme jdt mit sick, edder late jdt liggen. So js he ein Ranßman daruör. § 2. Kennet sick öuerst de, dem disse vordreth geschach, tho sinem Gude, vnde nimpt dat wedder, in sine vorwaringe, alse vörhen: So mach he den anderen tho Roue, effte Raan, nicht anklagen, vor dat jennige, dat he suluen in siner egen Gewehre hefft. § 3. Wurde öuerst de jenne de Rønte, id est, de dem andern disse Gewaldt dede, van dem Gude etwes mit sick tho Huß nemen. Jdt were Perdt effte ander Gudt, wat jdt were? Vnde folgede de berouede Man eme na, in syn Huß vnde Hoff, vnde fünde dar van sinem Gude, dat em wech geworden were. He hedde jdt loß geschlagen, vnde lopen laten, effte ock mit sick tho Huß genamen, Vnde geschege dith in bywesende guder Menner Getüchniß, de dar wüsten dat Kleger also

CI. (2, 77.) Allæ kvnu*ng*s m*æn* bryti. of the brytæ til thre marc: tha skvlæ the rættæ with theræ eghæn hu*s*-bond*ær*. oc æi with umbosz man. Swa skvlæ oc biskops mænsz bryti.

CII. (2, 78.) Vm biskops næfni*n*g. (63. Side)

Biskops næfni*n*g skvlæ twa wæræ i hwært kirki sokæn. æth twa i hwært fiarthing: oc them skvlæ kirki men til takæ. oc vmbosz man skal the*m* i ethæ. the skvlæ ækki sa-m*æn* wæræ i meræ æn en ia*m*ling. æft*ær* ivl skvlæ oc skiftæs swa sum andre næfni*n*g. oc the skvlæ æi swæræ vtæn vm hælghæ brot. thet ær of man bæriæs vm hælægh

---

Cap. LXXVII. Om Kongens Mends brybe oc Biscops.

Alle Kongens Mends brybe, om de brybe til tre Marck, da skulle de rette ved deris egne Hosbonder, oc ey ved Ombotz-mand, Saa skulle oc Bescops Mends brybie.

Her begyndis Kircke Næffn.

Cap. LXXVIII. Om Biscops Næffninge.

Biscops Næffninge skulle være to i huer Fierding, oc to i huer Kirckesogn, oc dem skulle Sognemend tiltage, oc Ombotz-mand skal dennem i Edhe: De skulle icke sammen være, mere end i it Jemling. Effter Jul skulle de omskifftis, lige som andre Næffninge, oc de skulle icke suere, vden om Helligbrøde, Det er, om Mand beries om Helligdage.

Cap. LXXIX. Om Næffninge skil at.

Skil Næffninge at i Kirckesogn, da skulle Næffninge til aff anden Fierding om at skille, Dog den der næst er siddendis.

dagh. (2, 79.) Æn skil næfning a i kirki sokæn. tha skal en næfning til af annæn kirki sokæn vm at skil-

---

berouet were. So mach he dat vorfolgen mit Ranßdeele, alſe ein Landtrecht js.

Cap. LXXVII. Van der Eddellüde vnde Biſchops Bryde, id eſt, Dener Bröke.

§ 1. Aller Eddellüde vnd Biſchops Bryde, (id eſt (Meyer effte Dener) wen de tho Dre Marck Bröken, erkandt werden. Schölen ſe den Bröke erer Herſchop, vnde - nicht des Köninges Vagede beteren. § 2. Alſo ſchölen ock alle Biſchopmends Bryde (Dat js des Biſchops Eddellüde, ere Meyer effte Vheſtelüde) dohn.

Folget van Kercken Næffningen.

Cap. LXXVIII. Van Biſchops Næffninge.

§ 1. Biſchops Næffninge ſchölen weſen, jo twe in jderem Verendeele: vnde twe in jderem Carſpell, Vnde de Carſpellüde ſchölen ſe vthnömen. De Hardeßvaget öuerſt ſchal ſe beſtedigen vnde ſchweren laten. § 2. Vnde ſchölen nicht lenger, alſe eine Jamling, id eſt, ein Jahr Næffninge weſen. § 3. Na deme Winachten ſchal men vmmeweſſelinge holden, vnde andere in ere Stede nömen, gelick alſe thouörne van andern Næffningen geſecht js. § 4. Diſſe Næffninge ſchölen nergendes vmme ſchweren, allein vmme Hillich Bröke (dat js wat an Vyrdagen mit ſchlegen, vorbraken wert.)

Cap. LXXIX. Effte de Næffninge nicht auerein ſtemmeden.

§ 1. Stemmeden de Næffninge nicht auerein in dem Carſpel. So ſchölen de Næffninge vth dem anderen -Fierding, dat

liæ. tho e then th*ær* næst ær sitænd. Biskops næfni*n*g mvghæ æi for swæræ meræ æn thre marc. æn swæræ the wragnt. oc fallæ the tha skvlæ the with kvnu*n*g sætæ swa sum andræ næfni*n*g.

CIII. (2, 80.) Hvræ sæghæs skal for hælg.

Wil biskops vmbosz man giuæ ænnæn man hælghæbrot sak tha skal han kæræ a thingi yv*ær* then ther han wil sak giuæ. oc latæ ham stæfnæ thing oc næfnæ a thingi then th*ær* han barthæ. oc then hælghæ dagh th*ær* han barthes a. oc fæmtæ dagh æft*ær* thing. tha skvlæ

Biscops Næffninge mue ey mere forsuere, end tre Marck, End suere de wret, oc falde de, Da skulle de sette oc rette ved Kongen, som andre Næffninge.

Cap. LXXX. Huorledis sictis skal for Helligbrøde.

Wil Biscops Ombotzmand giffue anden Mand Sag for Helligbrøde, da. skal hand kiære paa Tinge offuer den hand vil Sag giffue, oc lade hannem steffne til Tinge, oc næffne paa Tinge den Mand der hand borde, oc den Helligdag hand bordis paa: Oc femte Dag effter Ting skulle Næffninge skille met deris Eed hiemme hos Kircken, oc ey paa Tinge. Huilcket Mundheld som hand der sictet er, tager paa Tinge, det samme skal hand følge at Kircke. Huo som sictis for Helligbrøde, hand maa nyde alle de forfald der før er omtalit.

Cap. LXXXI. At Næffninge skulle ey tijende fra Kircke gange.

Næffninge skulle paa den Dag dennem vorder forlagt paa Tinge, skille oc suere om det der de vaare lowlige til mælte paa

næfning vm skiliæ hemmæ at kirki oc æi a thingi. hwilt munhæfth sum han takær a thingi thær (64. Side) sæcthæth ær. thet samæ skal han hauæ at kirki. Hwa sum sæcthes for hælghæ brøt. han ma nytæ allæ the forfal thær vp ær saght. (2, 81.) æn næfning a then dagh them warthær laght af thingi tho at æi kvmær umboz man oc æi

---

am negesten licht, darümme scheden. § 2. Deß Bischops Næffninge, vorbreken nicht mehr mit erem Eede, alse Dre Marck. § 3. Schweren se ock Meen, edder vnrecht, vnde werden darümme geuellet, so breken vnde böten se dem Köninge, alse de andern Næffninge.

Cap. LXXX. Wo Hillich Bröke geklaget wert.

§ 1. Wil des Bischops Vaget Jemande anklagen vmme Hillich bröke, dat schal he klagen vp dem Dinge, vnde klagen den an, den he wil, vnde laten en tho Dinge steuenen, vnde nömen vp dem Dinge den Man, den he schloch, vnde den Hilligen Dach, vp den he schloch. § 2. Vp den v. Dach, na dem Dinge, so schölen de Næffninge darümme schweren, by der Kercken, vnde nicht vp dem Dinge. § 3. Wat nu Beklagede vp dem Dinge vörgifft, dem Mundheld, schal he by der Kercken folgen. § 4. De vmme Hillich Bröke beklaget wert, de mach geneten alle der Exception vnde vöruelle, dar vör van gesecht js, Supra Lib. 1. Cap. 50.

Cap. LXXXI. De Næffninge schölen nicht vngeschwaren van der Kercken gahn.

§ 1. De Næffninge schölen schweren, vnde scheden vmme de sake, darümme se thoschwerende thogeeschet syn, vp dem Lagedage, de en Rechtlick vp deme Dinge tho gemælet js, effte schon

hin ther for sak ær. tha skulæ the skiliæ vm thet th*ær* the warthæ til mælt af thingi. for thy at gangæ the thighend fra kirki tha hauæ the forgørth theræ thre marc. Æn ær næfni*n*g vtæn forfal. oc kvmæ æi a laghdagh til kirki. tha tapæ the oc theræ thre marc. æn ær the i laghæ for fal: tha skvlæ the vm skiliæ fæmt æft*ær* thet næstæ thi*n*g th*ær* the kvmæ til.

CIV. (2, 82.) A hwæm hælghæ brot ma gøræs.

Man ma a sin h*us*frø oc sinæ børn th*ær* i fælægh ær mæth ham æi hælægh a brytæ vten of han særær them mæth od oc mæth æg. æth sla the*m* limæ sund*ær*. for thy

---

Tinge, endog ey kommer Ombotzmand, oc ey den for Sagen er, Fordi at ganger de tijende fra Kircke, Da haffue de forgiort deris Tre Marck. End ere Næffninge vden forfald, oc ey komme paa Lagdag til Kircke, Da tabe de oc deris tre Marck: End ere de i forfald, Da skulle de om skille femte Dag effter det næste Ting der de komme til.

Cap. LXXXII. Paa huem Helligbrøde maa giøris.

Mand maa paa sin Hustru oc Børn, der i fellig ere met hannem, ey Hellig bryde vden om hand giør dem saar, enten met aadt eller Egg, eller hand slaer dem Lemmer sønder, Fordi at hand skal reffse dennem om de bryde, met Staff, eller met Vond, oc ey met Vaaben, Saa er oc om leye Hion. End paa Hosbonde maa Hustru vel Helligt bryde, oc Børn paa deris Forældre, maa altid om Aarit Helligt bryde, Saa oc Sødsken paa andit, om de ere skilde aff fellig. End tije de baade der Helligbrøde giorde, oc ere saatte eller forligte, Da maa Ombotzmand dog giffue dem Sag, der hand vil.

at han skal them ræfsæ of the brytæ mæth staf. oc mæth wand. oc æi mæth wapæn. Swa ær thet oc vm leghæ hion. Æn a h*us*bondæ ma h*us*fro wæl hælægh brytæ. oc børn a theræ foræld*ær*. mvghæ hælgh brytæ allæ timæ a aræt swa oc syskæn a annæt. of thæ ærræ skild at fælægdh. Thighæ bathæ the th*ær* hælghbrot gørthæ (63. Side) oc æræ saltæ. tha ma vmboz man tho giuæ then sak th*ær* han wil.

---

des Köninges Vaget, edder de Sakewolder, süluen nicht tho der stede weren. § 2. Wente wo se vngeschwaren van der Kercken gän, so hebben se ere Dre Marck vorbraken. § 3. Weren se ock ane vörfall, vnde quemen vp den Lagdach nicht thor Kercken, so hebben se ere Dre Marck vorbraken. § 4. Hebben se ock eren genochsamen vörfall tho bewysen, so schölen se schweren den Vöfften Dach, na dem erstfolgenden Dinge.

Cap. LXXXII. An weme men Hillich Bröke begahn mach.

§ 1. De Man mach an siner Hußfrouwen, vnde Kinderen, vnde an alle sinem Gesinde, dat mit eme in der Gemenschop js, nicht Hillich Bröke vorwercken: Jdt were den, dat he se wundede, mit Ort, vnde Egge, edder ock Läm schlöge. § 2. Den ein Man mach de wol (wen se sick vorbreken) tüchtigen, mit Stöcken vnde mit Roden, edder nicht mit Wehren, effte mit Wapen: Also js jdt ock vmme dat Denstvolck. § 3. De Hußfrouwe öuerst mach jegen eren Man, vnde de Kinder jegen ere Olderen, alle tydt im Jahre, wol Hillichbröke begahn. § 4. Gelick so ock Süster vnde Broder jegen ein ander, so se vth der Gemenschop gescheiden syn. § 5. Wolden öuerst de, de Hillichbröke gedahn hebben, dat beide vorschwigen, vnde weren vnder sick vorgeliket geworden, So mach doch des Köninges Vaget, darümme bespreken, weme he wil.

CV. (2, 83.) Hwilkæ timæ hælægh brytæs.

Fra then løærdagh at aftæn th*ær* aduent gæng*ær* in. oc til atend dagh æftær tolftæ dagh til sol ær sat. hwa sum th*ær* bæriæs i mællæ han bryt*ær* hælgh. Swa ær fra ni vkæ fastæ. oc til aten dagh. æftær paschæ dagh. oc all pingæz vkæ. oc allæ the dagh th*ær* prest bivth*ær* full hælægh at haldæ. [fra um aftæn sool sættæs oc til annæn dagh at aftæn th*ær* sool ær sat. Æn for hællægh dags yrknæth mughæ mæn æi sækthæs vtæn the daghæ th*ær* præst bivth*ær* full hællæct.] thet ær oc mellæ twiggi sol mærki th*ær* for skvlæ m*æn* wæriæs mæth tolf mæn eth. oc æi mæth næfni*n*g.

Cap. LXXXIII. Huilcken tid Helligbrøde brydis.

Fra den Løffuerdag at Afften, der Aduent ganger ind, oc til Ottende Dag effter tolffte Dag Jule, der Soel er sett, Huo som der imellem berier, hand bryder Helligt, Saa er oc fra ni Vge faste, oc til ottende Dag effter Paaske Dag, oc all Pintz Vge, oc alle de Dage der Presterne biude Helligt at holde, fra om Afftenen Soel settis, oc til anden Afften der Soel er sett. End for Helligdags Arbeyd maa Mand ey sictis, vden de Dage der Presterne fult Helligt biude, Det er oc imellem tuende Solemercke, Der for skal Mand veries met Tolff Mends Eed, oc gange ey Næffninge til.

Cap. LXXXIIII. Dag skal Næffnis der Helligt brydis paa.

Der Mand sictis for Helligbrøde, da skal næffnis den Dag der hand brød paa, oc huad hand brød, oc det Mundhæffd hand tager paa Tinge, det skal hand følge.

Cap. LXXXV. Om Ombotzmand næffner Dag der Helligbrøde giøris paa.

Næffner Ombotzmand Dag, der hand sicter Mand, huad

CVI. (2, 84.) Dagh skal næfnæs th*ær* hælægh brytæs.

Thær man sæchthes for hælghæ brot tha skal næfnæs dagh th*ær* han brøt a. oc hvræ han brøt. oc then munhæfh han tak*ær* a thingi: thet skal han fylghæ.

Cap. LXXXIII. Tho wat tyden Hillige Bröke geschehn kan.

§ 1. Van dem Sönauent Auent, wen de Aduent angeit, beth den achten Dach na dem xij. Dage, der Winachten, dat de Sünne vndergeit: De sick twischen dissen Dagen schleit, de brickt dat Hillige. § 2. Gelick js jdt ock van dem Söndage Septuagesima, beth Achte Dage na Paschen. § 3. Item de gantze Pingestweken, vnde alle de Dage, de de Prestere Hillich vnde fyrlich vorkündigen, van dem Auende an tho rekende, wen sick de Sünne neget, beth vp den anderen Auendt, dat de Sünne vndergegån js. § 4. Vmme Hillige Dages Arbeit, mach men Nemande beklagen, alleine vmme der Dage willen, de de Prestere einen vullen Fyrdach tho Fyrende gebeden. Vnde waren van dem einen Sünnen schynen vndergange, tho deme anderen. § 5. Jdt kan sick öuerst de Beklagede, hyruör wehren, mit xij. Man Eede, vnde schweren de Næffninge nicht darümme.

Cap. LXXXIIII. Den Dach schal men nömen, vp den Hillich Bröke geschüth.

§ 1. Wen jemandt vmme Hillige Bröke beklaget wert, so schal men eme den Dach nömen, darup he sick vorbraken, vnde wat he vorbraken hefft. §. 2. Wat he denne derwegen vp deme Dinge vörgifft, deme Mundhæffd schal he folgen.

Cap. LXXXV. Nömet de Vaget den Dach, an deme Hillich Bröke geschehn js.

§ 1. Schüldiget de Vaget weme, vnde nömet den Dach,

(2, 85.) Næfn*ær* vmboz man dagh th*ær* han sæcth*ær* man. hwat sum han hav*ær* brot for then dagh th*ær* næfnd ær. th*ær* gang*ær* æi sithen sak æftær. Ængi hælægh brot sak ma standæ yv*ær* iamli*n*g.

CVII. (2, 86.) For en sak gialdæs fl*e*r*e* thre marc.

Hogg*ær* man annæn i kirki. æth i kirkigarth v*m* hællægh dagh. tha bøtæs særlik for kirki oc (66. Side) for kirki garth. oc særlik for hælægh brot. oc særlik for bloth witæ. æn høgg*ær* man wight man æth munk. tha bøtær han swa mykæt meræ.

CVII. (2, 87.) Vm thiufneth.

Of nok*ær* man giv*ær* annæn thiufæ sak oc tak*ær* han

---

som hand haffuer brut for den Dag der næffnd er, Der ganger ey siden Sag effter. Jngen Helligbrødis Sag maa stande offuer Jamlinge.

Cap. LXXXVI. At for en Sag gieldis flere tre Marck.

Hugger Mand anden i Kircken, eller paa Kirckegaard om Helligdag, da bødis særlige for Kircke oc Kirckegaard, oc for Helligbrøde, oc særlige for Bloduide. End hugger Mand vijet Mand eller Munck, da bøde hand saa meget mere.

Cap. LXXXVII. Om Tyffueri.

Om Mand giffuer anden Tyffs Sag, oc tager hannem nogit i hende, Binde det paa hans Bag, oc føre hannem til Tinge, oc antuorde hannem Kongens Ombotzmand i Hende, Oc Ombotzmand haffue Tings Dom til huad hand haffuer forgiort met saadan skyld.

Cap. LXXXVIII. Huor for Tyff maa henge.

Haffuer Tyff staalit halff Marcks kaaste eller mere, Da maa

nokæt i hændæ. bindæ thet a hans bak. oc feræ ham til things. oc andwarthæ ham i han kvnu*n*gs vmbozman. oc vmbozman havæ thi*n*gs dom til. wat han hav*ær* for gørth mæth thylikæst styld. (2, 88.) Hav*ær* han stolæt half marcs kostæ. æth meræ. tha ma vmboz man ham hænkæ

---

daran he Hillich gebraken hefft, vnde Beklagede etwes vor dem Dage vorbraken hebbe, de genömet js, darümme mach he en darna nicht beschüldigen. § 2. Hillige Brökes Sake, stahn nicht bauen Jahr vnde Dach.

Cap. LXXXVI. Wen vor eine Sake mehr Dre Marck gegeuen werden.

§ 1. Wvndet ein Man den andern in der Kercken, effte vp dem Kerckhaue, vp einem Hilligen Dage, So betere he sunderlick vor de Kercke, Item vor den Kerckhoff, Vnde vor den Hillich Bröke, Vnde dennoch böthe he sonderlick vor de Blodviide. § 2. Wundet he ock einen Wiedenman effte Mönnick, so betert he so vele mehr.

Cap. LXXXVII. Van Deuerie.

§ 1. Spricktt jemandt einen Deeff an, vnde beschleit eme wat in sinen Henden, so binde he eme dat Gudt vp den Rygge, vnde före en tho Dinge, vnde antwerde en dem Ombotzman, id est, des Köninges Vagede, in de Hende: So fördert de Vaget einen Dingesdohm darup, wat de Deeff, an solckem Deuestalle vorbraken hefft.

Cap. LXXXVIII. Vor wat Deuestall men den Deeff hengen mach.

§ 1. Hefft de Deeff so vele gestalen alse einer haluen Marck werdt js, edder mehr, So mach en de Vaget, ane Ordel, vnde

vtæn domæ. oc hav*ær* th*ær* ækki syndæ for. for thy at hans g*ærning* havæ ham for dømd. oc lat*ær* ham hængæ for rætæn sak oc kvnu*n*gs wald. oc æi avend. Æn bondæ ma æi hængæ sin eghæn thivf. for thy at han gør thet for hæfnd. for thy at tho at illæ ær with ham gørth. tha ma han æi tho wæræ sin eghæn rætær. (2, 89.) Æn af vmbozman wil æi takæ with thivvæn. æth hans vnd*ær*sokn*ær*. tha havæ for gørth sit læn. for thy at han gør bondæn ræt løs. oc skal bøtæ kvnu*n*g fivrtivgh marc. oc swa tiufsæns fræn-

---

Ombotzmand vden Dom henge hannem, oc haffue der aff ingen Synd, Fordi at hans egne Gierninger haffue dømt hannem, Oc lader hannem henge for Rættens Sag, oc Kongens vold, oc ey for Hæffn. End Bonde maa ey henge sin Tyff, at det icke skal siunis at være giort for Hæffn, Fordi at endog ilde er giort imod hannem, Da maa hand ey være sin egen Rættere.

Cap. LXXXIX. Om Ombotzmand vil ey tage Tyff aff Bonden.

Om Ombotzmand vil ey tage ved Tyff, eller hans vndersøgere, da haffuer hand forgiort sit Læn, Fordi at hand giorde Bonden Rætteløs, oc skal bøde fyrretiue Marck Kongen, oc fyrretiue Marck Tyffuens Frender: End vorder Tyff siden løs, Da være Bonden angerløs der hannem bant.

Cap. XC. Om Tyff stiæl mindre end halff Marcks kaaste.

Hvor megit som Tyff stiæl mindre end halff Marcks kaaster, oc vorder hand tagen ved, oc ført til Tinge, Da er hand skyldig at haffue Tyffs mercke, oc giffue Bonden Igild oc

d*ær*. oc warth*ær* tivuæn sithen løs tha wæræ bondæn tho ang*ær*les th*ær* ham bant.

CVIII. (2, 90.) Of thiuf stel minnæ æn alf marc.

(67. side) Hvræ mykæt sum thivf stæl minnæ æn half marcs kostæ. oc warther han takæn oc førth til things. tha ær han skyldugh at havæ tivfsmærki. oc givæ kvnu*n*g thre marc.

Recht hengen, vnde vorsündiget sick nicht daran. Wente sine egen Dädt Dömet en, vnde leth en dat Recht, vnde des Köninges Gewaldt hengen, vnde nicht vmme Wrackghricheit willen. § 2. De Bonde mach sinen Deeff nicht hengen, dat sickt nicht ansehn late, alse were dat vth Wrake geschehen. Wente effte wol sonst öuel by eme gehandelt js. So mach he doch syn egen Richter nicht syn.

Cap. LXXXIX. Wil des Köninges Vaget den Deeff nicht annemen.

§ 1. Wil de Vaget edder syn Vnder Ampte, den Deeff nicht annemen, so hefft he syn Lehn vorbraken. Wente he hefft dem Bonden Recht geweyert, vnde he schal beteren Veertich Marck dem Köninge, vnde Veertich Marck des Deeues Fründen. § 2. Vnde wurde de Deeff na der tydt loß, so js de Bonde schadeloß, de en bandt.

Cap. XC. Stilt de Deeff ringer alse einer haluen Marck Kaaste.

§ 1. Stilt de Deeff weiniger, alse eine halue Marck Kaaste, vnd wert darmit begrepen, vnde tho Dinge geföret: So js he werdt dat men em ein Deeues Marck brenne, vnde geue dem Bonden Jgild vnde Tuigild, vnde dem Köninge Dre Marck.

oc bondæn i gild oc twi gild. Æn kvm*ær* thivf til things bvndæn mæth thivfnæth hvr lit svm thivfnæth ær. oc hæv*ær* fyrræ thivfs mærk. tha ma han hængæs. oc bo*n*dæ takæ i gild oc twi gild swa sum saght ær. oc kvnu*n*g all hans hovæth lot.

CIX. (2, 91.) Bondæ ma æi latæ thiuf løpæ vtæn things dom.

Tak*ær* man thiuf æll*ær* annen man oc bind*ær*. oc før ham æi til things num lat*ær* ham fyrræ løs tha bøt*ær* han ham fivrtivgh marc. oc fivrthiugh marc kvnu*n*g. oc tho ma æi vmboz man ham sæcthæ. vtæn of bo*n*dæ kæræʀ fyrræ

Tuigild, oc Kongen tre Marck. End kommer Thyff bunden til Ting met Thyffnit, Huor lidet som Thyffnit er, oc haffuer hand før Thyffue mercke, da maa hand henge, oc Bonden tager Igild oc Tuigild som sagt er, oc Kongen tager all hans Hoffuitlaad.

Cap. XCI. Bonde maa ey lade Thyff løbe.

Tager Mand Thyff eller anden Mand oc binder, oc fører hannem ey til Tinge, men lader hannem før løs, da bøder hand hannem fyrretiue Marck, oc fyrretiue Marck Kongen!, Dog maa Ombotzmand hannem ey sicte, uden at Bonden kiærde for hannem til forn, at hans Gods vaar hannem fra staalit. End siden Thyffuen er fangen oc bunden met Thyffnit, met gode Mends vidne, Slipper hand vd oc vorder løs, enten aff Bondens Hus, eller paa Tinguey, eller paa Tinge, uden Tingsdom, da maa Mand tage hannem huor som Mand finder hannem, oc giøre hannem sin Ræt, Dog om hand vorder saa løs, at hand far i sin egen frelse, Oc kommer hand til Tings vbunden, Da maa

at han ær sialf for thivfnæth wrthen. Sithen thivf ær fangæn. oc bvndæn mæth thiufnæth mæth gothæ menz witnæ. slippær han vt oc warther løs. antigh af bondæns *hus*. æth a thing wægh. æth a thingi vtæn thi*n*gs domæ. tha mughæ mæn takæ ham hwaræ sum man finnæ ham. oc gøræ ham sin ræt. tho of han watth*ær* swa løs at han fær i sit frælsæ. oc kvm*ær* (68. Side) til things ubundæn. tha mughæ mæn ham æi takæ a thingi for the sak ham witæs. num skvlæ

---

§ 2. Kumpt öuerst de Deeff tho Dinge, mit dem gestalenen Gude, vnde js gebunden (wo geringe dat Gudt ock js) vnde hefft vörhen ein Deuemarck, so moth he hangen, vnde de Bonde nimpt Igild vnde Tuigild, alse gesecht js, vnde de Köninck, de nimpt alle syn Hoffuitlaad.

Cap. XCI. De Bonde mach sinen Deeff nicht lopen laten.

§ 1. Gript ein Man einen Deeff, edder jemandt anders, vnde bindet den, vnde föret en nicht tho Dinge, men leth en wedder loß: Dar brickt he vör jegen den Man den he bandt, Veertich Marck, vnde Veertich Marck dem Köninge. § 2. Doch mach des Köninges Vaget, en darümme nicht anklagen. Idt were den dat de Bonde eme vörhenne geklaget hedde, dat em syn Gudt gestalen gewest were. § 3. Men, wen ein Deeff mit gestalenem Gude begrepen, vnde gebunden js, mit guder Lüde Getüchenis, vnde he kümpt loß, entwedder vth des Bondens Huse, effte vp deme Dingewege, edder van dem Dinge, eer em de Dohm vnde Recht gesproken js. So mach men ene gryppen vnde fangen, wor men en bedrepen kan, vnde dohn em syn Recht. § 4. Würde he öuerst also loß, dat he queme in syn egen Behalt, vnde fryen Gewarsam, Vnde kümpt tho Dinge vngebunden, so mach men en nicht gryppen, vp dem Dinge, vor de Sake de eme getiet wert,

m*æn* ham sæghthæ a thingi. oc søkæ ham mæth la*nz* logh: for thy at hwat sak sum man giu*ær* annæn. tha ær man skuldugh at havæ frith til things oc fra. for vtæn han gær sialf with styld a thingi.

CX. (2, 92.) Of u*m*boszman lat*ær* thiuf løs.

Tak*ær* umboszman bundæn thiuf a thingi af bondæ. oc lat*ær* sithen løs vtæn thiufs m*ær*ki. tha ma han æi tho kæræ yv*ær* bondæn th*ær* ham bant.

CXI. (2, 93.) For hwat m*æn* skulæ thiuf takæ.

Tak*ær* man thiuf nokæt i hændæ. oc hav*ær* han ei skøtæ til hwaræ han fæc thet: tha ma han bindæs. æn næf-

---

Mand ey tage hannem paa Tinge for de Sager der hannem vidis, Men skal sicte hannem paa Tinge, oc søge hannem met Lands Low, fordi at huad Sag Mand giffuer anden, Da er hand skyldig at haffue Fred til Tinge oc fra, vden hand ganger ved skyld paa Tinge.

Cap. XCII. Om Ombotzmand lader Tyff løs.

Tager Ombotzmand Tyff bunden paa Tinge aff Bonden, oc lader hannem siden løs, vden Tyffs mercke, Da maa hand ey kiære offuer Bonde der hannem bant.

Cap. XCIII. Om Mand tager Tyff nogit i Hende.

Tager Mand Tyff nogit i Hende, oc haffuer hand ey skøde til huor hand fick det, Da maa hand bindis. End næffner hand Skøde, oc brøster hannem Skøde eller hiemle, Da er det det samme, dog maa hand ey skiude lenger end til tredie Mand, den tredie hand skal vdrette de kaaste der hand ved gaar, Dog skal

nær han skotæ oc brist*ær* ham skotæ. æth he*m*læ. tha ær thet samæ. æn man ma æi skivte længær æn til thrithi man. then thrithi man han skal e vt rætæ the kostæ th*ær* han with*ær* gær: rætæ bathæ with kvnu*n*g oc bondæ. oc wil han æi thivf hetæ. giuæ thes logh at han ær æi thivf. oc æi thiufs witæ. oc han kallæ a hin th*ær* han fæk

---

Sonder men schal en beklagen tho Dinge, vnde mit Landtrechte vorfolgen, alse Recht js. § 5. Wente wat Sake (worümme men jemandt betichtiget) effte einer jegen den anderen hefft, schal de Beschüldigede Frede hebben tho Dinge, vnde van dem Dinge, § 6. Jdt were den, dat he vp deme Dinge sülven Deuestal bekennede.

Cap. XCII. Effte de Vaget den Deeff lopen lete.

§ 1. Nimpt de Vaget einen Gebunden Deeff an, van dem Bonden, vp dem Dinge, vnde leth en wedder loß, ane ein Deuemarck: So mach he auer den Bonden nicht klagen, de en bandt. § 2. Jdt were den, dat he mit vnrechte gebunden, vnde mit Rechte loß erkandt were.

Cap. XCIII. Beschleit jemandt einem Deue wat in den Henden.

§ 1. Beschleit dar wol einem Deue Gudt in den Henden, dartho de Deeff nenen thostandt hefft, van weme he dat gekregen hefft, So mach men en wol binden. § 2. Beropt he sick öuerst vp Skiøde, id est, thostandt, vnde brickt eme Skiøde eller Hiemle, so js dat gelick datsülvige. § 3. He mach sick öuerst nicht ferner beropen, alse vp den Drüdden Man, de schal em dat Gudt Vdrette, id est, vthleggen, dat he eme thosteit. Doch schal de Beklagede, mit Getüchniß guder Lüde, datsülvige Gudt, dat

af. oc takæ th*ær* vt hans giald. oc fullæ bot*ær*. for thy at han saldæ ham vhemælt. Then thrithi man han skal tho se at han havæ win til vt at latæ the (69. side) kostæ th*ær* til ham ær fuld mæth skotæ oc betæ æi a: num hauæ tapæth sit wærth. æn hav*ær* han witnæ til at han torgh keftæ. tha giuæ tho logh at han ær æi thiuf. oc æi thivfs witæ. oc wet sin kepæ hw*ær*ki liuænd æth deth. oc havæ tapæth sit wærth. win thet ær witnæ th*ær* with war. oc witnæ rind*ær* bast oc band. oc kunu*n*gs ræt.

CXII. (2, 94.) Hwaræ til man skulæ win hauæ.

Til skapæth klæthæ. oc gorthæ anboth. oc til wapæn.

---

hand haffue vidne at vdlegge de kaaste der hannem ere tilfuld met skøde, oc bøde ey, Men haffue tabt sit værd. End haffuer hand vidne til, at hand torff kiøbte det, da giffue dog Low, at hand er ey Tyff, oc ey Tyffs metvidere, oc veed sin Kiøbmand huercken leffuendis eller død, oc haffue dog tabit sit værd, om der er vidne, fordi at vidne rinder Bast oc Baand, oc Kongens Ræt.

Cap. XCIIII. Huor til Mand skal vidne haffue.

Til beredde Klæder oc giort Andbod eller Boskab, til Vaaben, til Hest oc Nød, oc til andit Fæ, oc til alt det der særlige mercke haffuer paa sig, der skal Mand vidne til haffue. Men vidne er det der hos vaar, at det kiøb kiøbtis, Det er ey mindre end to Mend.

Cap. XCV. Om Baand.

Mand maa ingen Mand binde, vden om Mand tager hannem nogit i Hende, Eller hand tager hannem i sit Hus om Natte tide, met sande Tegen, at hand vilde stiæle Bondens kaaste.

oc til hæst. oc net. oc til ant fæ. oc til alt thet th*ær* særlikt m*ær*ki hav*ær* a sik. tha skvlæ mæn til havæ. win thet ær rætæ witnæ th*ær* with war. at thet kep keptæs. thet ær æi min*n*æ æn twa mæn.

CXIII. (2, 95.) Vm band.

Man ma engi annen man bindæ vtæn han tak*ær* ham nokæt i hændæ. æll*ær* han tak*ær* ham i sit h*us* vm natæ tith mæth sant mærki at han wildæ stælæ bondæns kostæ.

---

eme also thogestanden vnde bekendt js, van sick geuen, ane alle Bröke. § 4. Vorlüst öuerst dat Geldt, dat he daruör gegeuen hefft. § 5. Hefft he ock Tüge dartho, dat he jdt Torff köbte, id est (syn vp dem Marckede geköffte Koep js) So schwere he, dat he neen Deeff sy, ock nene wetenschop mit dem Deeue hebbe: Wethe, vnde kenne sinen Koepman ock nicht, Leuendich edder Dodt, vnde vorlüst darmede syn vthgelechte Geldt, so ferne he thostandt dar tho hefft. § 6. Wente Tügen effte thostandt, de lösen Bast vnde Bandt, vnde des Köninges Recht.

Cap. XCIIII. Wor tho men Tüge hebben schal.

§ 1. Tho allen gemaekeden Klederen (oc giort Andbod, id est, tho allen Ampts Werckstüge, eller Boschaff, id est, Hußgerade) tho Wapen, tho aller Handt Hußgerade, tho Perden, Quecke vnde Veh, vnde tho alle deme wat sunderlike Mercke an sick hefft, dar schal men Tüge to hebben. § 2. Getüchenisse öuerst js ein thostandt der jennen, de dar an vnde auer gewest syn, do de Koep geköfft js, Vnde dat kat nicht ringer syn alse twe Menne.

Cap. XCV. Vmme Bande

§ 1. Jdt mach nemandt einen anderen binden, ane he finde eme wat in den Henden, edder he beschla ene by Nachtyden, in

CXIV. (2, 96.) Hvræ mæn skvlæ letæ æft*ær* sinæ stolnæ kostæ.

Tap*ær* man sinæ kostæ tha skal han fylghæ til then by th*ær* han wænt*ær* at hans kostæ ær til kvmæn. oc livsæ for allæ grannæ. at thylikt tivn. gang*ær* nok*ær* man with the kostæ. oc sigh*ær* han af hwæm han fæk: tha rind*ær* han thiufs nafn. (70. Side) of hin gang*ær* with th*ær* han fæk af. En of wægh farænd man th*ær* han kændæ æi laghthæ æth lottæ the kostæ i hans h*us*. æth saldæ ham at gemæ. tha ær han skyldugh at witæ thet mæth tolf mænz eth. at han ær æi thiuf oc æi thiufs witæ. oc laghæ aldrigh løn a the kostæ. Tho ær han skyldugh th*ær* kostæn hav*ær* i hendæ. at warthæ tak for the kostæ. til thet næstæ thi*n*g. oc thæthæn næfnæs gothæ thinghøri*n*g yv*ær* at wæræ at

---

Cap. XCVI. Huorledis Mand skal lede om sine Kaaste.

Taber Mand sine Kaaste, da skal hand følge til den By, der hand venter at hans Kaaster ere tilkomne, oc liuse for alle Grande effter slig Tyffuet. End ganger nogen Mand ved de Kaaste, oc siger aff huem hand fick det, Da bliffuer hand icke der for Tyff, om den ganger ved der hand fick aff. End om veyfarende Mand, der hand ey kiende, lagde eller lod de Kaaste i hans Hus, eller fick hannem det at giemme, Da er hand skyldig at verie sig met tolff Mends Eed, at hand er ey Tyff, oc ey Tyffs Metuidere, oc at hand lagde aldrig dølsmaal paa de Kaaste: Dog er hand skyldig, der de Kaaste haffde i Hende, at være i Løffte oc Borgen, for samme Kaaste til det næste Ting, oc da næffnis gode Tinghøringe offuer at være, at see, at hand ant-uorder de Kaaste fra sig, der hand i Hende haffde, Oc hand tager ved der aatte, Fordi da maa den Mand ey siden sicte han-nem, der kaastene lagde ind at giemme. End kommer hand siden

han sæl ut. th*ær* i hændæ hav*ær*. oc hin tak*ær* with th*ær* a del. for thy at tha ma hin man æi sæcthæ ham th*ær* the kostæ laghæ in at gemæ. æn kvm*ær* hin sithen th*ær* the

---

sinem Huse, mit einem gewissen Teken, dat he dem Bonden, (sine Kaaste) id est, syn Gudt, stelen wolde.

Cap. XCVI. Wo men vmme gestalen Gudt söken, vnde nafragen schal.

§ 1. Vorlüst dar wol syn Gudt, de schal folgen tho dem Dörpe darhenne he menet, dat syn Gudt hen gekamen js, vnde kündigen dat vor allen Naburen, vnde förschen na solckem sinem gestalen Gude. § 2. Bekendt dar Jemandt van den Naburen, dat he van solckent Gude hebbe, vnde secht, van weme he dat gekregen hefft, So wert he derhaluen neen Deeff, so fern jdt em de thosteit, van deme he jdt krech. § 3. So ock ein Wanderende, effte Reisende Man, den he nicht kende, solch Gudt in syn Huß gelecht, beschlaten effte eme thouorwarende gedahn hadde: So js he schüldich, sick mit xij. Man Eede tho werende, dat he de Deeff nicht js, ock mit dem Deue nene medewetent hebbe, vnde nüwerle solch Gudt gehüllet, edder gedüldet hedde. § 4. Doch schal de, de solcke Kaaste, id est, dat Gudt vnder sinen Henden hefft, vor datsüluige Gudt Börge blyuen, beth tho dem negesten Dinge, Alßdenne schal men gude Dinghöringe vthnömen, de daran vnde auer syn, vnde besehn dat he dat Gudt, dat he vnder sinen Henden hedde van sick antwerdet: Vnde dat de ander, de sick dartho kennet, dat wedder entfangen hefft. § 5. Wente alse den kan effte mach de Man, de dat Gudt thouorwarende van sick gelecht hedde, nicht höger darup klagen. § 6. Denne wen de, de de Kaaste, id est, dat Gudt thouorwarende ingesettet hedde, nadages kümpt, vnde darup sprickt: So schölen desüluigen Ding-

kostæ in laghthæ. oc kall*ær* a the kostæ. tha skvlæ the sam*m*æ thinghøring til th*ær* them tokæ vt. at andwarthe them æf-t*ær* in. oc the delæ sithæn theræ delæ swa svm ræt ær.

CXV. (2, 97.) Of ængi man gangær with.

Dvl allæ m*æn* i by bo the kostæ. th*ær* mæn livsæ at tha ma han bethes at ranszsak yv*ær* all by. oc thet mvghæ the ham æi menæ. æn en mansz garth æth twa særlik ma man æi ransakæ. vtæn af han hætær sinæ thre mark with. of han finn*ær* th*ær* æi thiufnæth innæ (71. Side) æn th*ær* man lovæ at ranszsakæ yv*ær* all by: tha skal vmboz man yv*ær* wæræ of han ær til. æn ær vmboz man æi

---

der Kaastene lagde ind at giemme, oc kalder paa de Kaaste, Da skulle de samme Tinghøringe, der dennem toge vd, antuorde dem ind igien, oc de forfølge deris Dele siden, som ret er.

Cap. XCVII. Om ingen Mand ganger ved de Kaaste.

Dollie alle Mand de Kaaste, der i By bo, de Mand liuser effter, da maa hand bedis at randsage offuer all Byen, oc det mue de hannem ey formene. End en Mands Gaard eller to særlige, maa Mand ey randsage, vden om hand hetter sine tre Marck ved, om hand finder der ey Tyffnit inde. End der Mand forloffuis at randsage offuer all Byen, Da skal Ombotzmand offueruere, om hand er saa næruerendis, Er ey Ombotzmand saa nær, da mue Bønder selff randsage, oc begynde i Byen huor de ville: Oc huor som de finde nogen de kaaste, der hand haffuer effter liust, oc er det vnder Bondens Laas, eller Hustruis, Da maa hand ey skiude det anden Mand paa Haand, Fordi at hand dulte før, Oc da er hand selff Tyff for de kaaste, oc haffuer der met forgiort sin Hals, oc sin Hoffuitlaad vdi Bosæ, om Tyff-

til. tha mughæ bond*ær* sialf ranszsakæ: oc takæ til at ransakæ i byn e hwaræ han wil. oc hwaræ sum the finnæ nok*ær* af the kostæ. th*ær* hin hav*ær* at liusd. oc ær thet vnd*ær* h*u*sbondæ las æth h*u*sfro. tha ma han æi sithæn skivtæ thet annæn man a hand. for thy at han dvlde thet fyrræ. oc tha ær han sialf thivf at the kostæ. oc hav*ær* th*ær*

---

höringe, de dat Gudt entfangen hebben, wedderümme vthantworden, vnde vorfolgen de Parte darna ere deele, jegen ein ander, alse Recht js.

Cap. XCVII. Effte Nemandt sick bekennen wolde, dat he van solckem Gude hedde.

§ 1. Vorsaken alle Manne in dem Dörpe, dat se van dem Gude nicht hebben, dar na geförschet wert, So mach de Kleger Randsage, id est, Hußsökinge bidden, auer dat gantze Dörp, vnde dat mögen se em nicht weigern. § 2. Sondern in eines, effte twier Manne Huse alleine tho Huß söken, moth nicht geschen, by dre Marck Bröke, So neen gestalen Gudt dar gefunden wurde? § 3. Wen nu einem Manne js vorlöuet, auer dat gantze Dörp Hußsökinge tho donde? So schal des Köninges Vaget darby syn, so he vorhanden js. § 4. Js he öuerst so nah nicht, So mögen de Bonden suluen Hußsökinge dohn, vnde heuen an in dem Dörpe wor se willen. § 5. Wor se denne finden van dem gestalenen Gude, darna gesocht js, vnder des Hußwerdes effte der Hußfrouwen Schlöten, So kan he dat nenem anderen Manne vpleggen. § 6. Wente he hefft jdt vörhen vorsaket, Vnde js de Hußwerdt süluen de Deeff vor dat Gudt, vnde hefft darmit sinen Halß vnde syn Hoffuitlaad, vdi Bofæ, id est, syn andeel aller bewechliken Güder, vorbraken (so ferne dat gestalen Gudt einer haluen Marck Kaaste werdt js.) § 7. Wyff vnd Kinder öuerst

mæth forgørth sin hals. of thivfnæth ær swa mykæt oc hans gosz thet ær hovæth lot i bofæ. æn børn oc husfrø tapæ ækki theræ hovæth lot. vten of thiufnæt finnæs vndær hænnæ las æth lykki. æth børn æræ swa stinnæ at the kvnnæ fialæ oc lønæ.

CXVI. (2, 98.) Af nokæt hittæs vndær bondæns las.

Man thær ranszsakær of han hittær sinæ kostæ antigh i bondæns lathæ æth salhus. æth i andre hus thær æi ær las for: tha ær bondæn e skyldugh at wæræ with logh at han ær thæræ at æi thiuf. oc æi thivfs witæ. num war

---

nit er saa megit som halff Marckis kaaste. End Børn oc Hustru tabe ey deris Hoffuitlaad, vden det som staalit er, findis vnder deris laas ock lucke, eller Børn ere saa store, at de kunde fiæle oc døllie.

Cap. XCVIII. Om nogit hittes vnder Bondens Laas.

Om Mand der randsager, hitter sine Kaaster, enten i Bondens Lade, eller Salse, eller andre Hus, der ey ere Laas for, Da er Bonden skyldig at være ved Low, at hand for de kaaster er ey Tyff, oc ey Tyffs Metuidere, men det vaar baarit hannem paa Haand for Affuind, oc er skyldig at være aarsagit, vden at Lowen fælder hannem: Dog volde hand der sicter hannem, huad heller hand vil nøyes met en tolff Mands Eed, eller søge effter met Næffninge: End falder hand aff Lowen, da er hand Tyff for de dele.

Cap. XCIX. Mange Mend mue bindis for en Sag.

Saa mange som yed vorder tagit, grebit eller fundit, der Tyffnet giøris i Hus eller i fellig, dennem maa Mand alle for

boræt ham a hand for auænd. oc ær skyldvgh at wæræ orsak. vtæn of loghæn fællær ham. tho waldæ hin th*ær* sæcth*ær* ham hwat han wil se en tolf mæn eth. æll*ær* sokæ æftær mæth næfni*n*g. æn fall*ær* han for then logh. tha ær thiuf for the delæ.

(72. Side) CXVII. (2, 99.) Manghæ bindæs skvlæ for en thiufnæth.

Swa manghæ sum with warthæ funnæn th*ær* thivfnæth gørthes i h*us* æth i thet fælægh. them mughæ m*æn*

---

vorbreken er Hoffuitlaad, id est, andeel Gudes nicht, mit Deeffstall: Jdt würde denne dat gestalen Gudt, vnder eren Schlöten gefunden, edder dat de Kinder so groth weren, dat se ein dinck heimlick vorschwigen, Hüllen, vnde dülden konden.

Cap. XCVIII. Wert dat Gudt vnder des Bonden Schlöte gefunden.

§ 1. Deit dar wol Hußsökinge, vnde findt gestalen Gudt, in des Hußwerdes Schüne, Salse, edder anderen Hüsen, de nicht Schlotfaste syn, So schal de Hußwerdt mit xij. Man Eeden sick wehren, dat he de Deeff nicht js, Hebbe ock nene wetenschop mit dem Deue. Sonder solck Gudt, sy eme vth Hate vnd Nyt, an de Handt gebracht, vnde wesen darmede entschüldiget, Jdt were den, dat he mit Rechte geuellet wurde: § 2. Doch steit jdt by dem Kleger, effte he sick wil genögen laten, mit den xij. Man Eeden, edder en mit den Næffningen vorfolgen. § 3. Vnde wert he den mit Rechte vorwunnen, so js he ein Deeff vor de sake.

Cap. XCIX. Wo vele men binden mach vor eine Sake.

§ 1. So mennige, vnde so vele de begrepen vnde beschlagen werden, vp Deuestall, binnen effte buten Huses, de mach men

allæ for thiunæ hauæ. oc hauæ allæ theræ bofæ for gorth. æn for the kostæ i hus warthæ funnæn ma ængi man bindæs. vtæn husbondæ enæ. for thy at han ær wæriæ at hussæt. vtæn of swa timær. at man finnæ nokæt undær hans innæs mansz las æth lykki. æth innæs kvnæ antigh. swa sum i theræ kistæ. æth theræ bothæ. (2, 100.) Hittæ man oc nokæt i bondæns suns kistæ thær han bær sialf lykæl til. æth i hans hærbærikh thær han havær særlic lykki at. tha ær han thivf for sin gærning. oc gangær a hans hals. of han warthær fæld. ællær i hændæ takæn.

Tyffue haffue, Oc de haffue alle deris Bofæ forgiort, Men for de kaaster der i Hus vorde fundne, maa ingen bindis vden Hosbonden allene, Fordi hand er verie for Husit, Vden saa skeer, at mand finder nogit vnder hans indeste Mands eller indeste Konis Laas eller luckelse, saa som i deris Kiste eller Bo.

Cap. C. Om nogit hittis i Bonde Søns Hæffd.

Hitter Mand nogit i Bonde Søns Kiste, der hand bær selff Nøgle til, eller i hans Herberge, der hand haffuer særlige luckelse for, Da er hand Tyff for hans Gierninger, oc ganger paa hans Hals, om hand vorder fældt, eller i Hende tagen, Da giøris Søns Hoffuitlod, oc gielde Bonden sin Ræt, oc Kongen sin Ræt.

Cap. CI. Huor megit Mand maa forgiøre med skyld.

Hosbonde eller Hustru, eller nogen anden der i fellig er, maa ey forstiæle mere end sin egen Hoffuitlaad, oc sin egen Hals, Vden saa er, at en stiæl, oc en anden fiæl vidende, eller om flere vorde tagne ved Gierningen. Ingen Mand maa oc for-

tha gørs oc suns houæth lot at gialdæ bondæn sin ræt oc kvnung sin ræt.

CXVIII. (2, 101.)

Hvsbondæ æth ***husfrø*** **æll*ær*** **annæn man i fælægh ma æi for stælæ meræ æn sin eghæn hals. oc sin eghæn hovæth lot. vtæn of en stæl oc annen fial witænd. æll*ær*** **of fle*re*** **warthæ takæn with** ***gærning*****. ængi man ma for goræ meræ**

---

alle vor Deue antasten: Vnde hebben alle ere Bosæ vorbraken. § 2. Vor dat gestalene Gudt öuerst, dat in dem Huse befunden wert, mach men nemande mehr binden, alse den Hußwerdt alleine: Darümme dat he de Here des Huses js. § 3. Jdt were den, dat vnder sines Jndeste mands eller Jndeste Konis, id est, Hürlinges, edder des Hürlinges Frouwen Schlöten, vnde Bewarsame (alse in eren Kisten, effte Kameren) gestalen Gudt befunden wurde.

Cap. C. Findet men Gestalen Gudt vnder des Hußsönes Schlöten.

§ 1. Wert dar gestalen Gudt befunden, in des Hußsönes Kiste, dar he süluen den Schlötel tho drecht, edder in siner Kameren, de he sunderlick vp vnde thoschlüth, So js he ein Deeff vor sine Dädt, vnde geit em an sinen Halß (so he darümme geuellet wert, edder vnder sinen Henden befunden.) § 2. So schal men deme Söne syn Hoffuitlaad maken, vnde gelden, effte betalen, dem Bonden syn Recht, vnde deme Köninge syn Recht.

Cap. CI. Wo vele ein Man vorbreken kan mit Deuerie.

§ 1. De Hußwerdt, effte sine Huß frouwe, edder alle de, de mit eme in der Gemenschop syn, derer Nemandt kan mit deuerie mehr vorbreken, alse syn egen Hoffuitlaad, vnde sinen egen Halß. Jdt were den, dat de eine de Stele, vnde de ander de helede mi

allæ for thiuuæ hauæ. oc hauæ allæ theræ bofæ for gerth. æn for the kostæ i *hus* warthæ funnæn ma ængi man bindæs. vtæn *hus*bondæ enæ. for thy at han ær wæriæ at *hus*-sæt. vtæn of swa tim*ær*. at ma*n* finnæ nokæt und*ær* hans innæs mansz las æth lykki. æth innæs kvnæ antigh. swa sum i theræ kistæ. æth theræ bothæ. (2, 100.) Hittæ man oc nokæt i bondæns suns kistæ th*ær* han bær sialf lykæl til. æth i hans h*ær*bærikh th*ær* han hav*ær* særlic lykki at. tha ær han thivf for sin *gærning*. oc gang*ær* a hans hals. of han warth*ær* fæld. æll*ær* i hændæ takæn.

Tyffue haffue, Oc de haffue alle deris Bofæ forgiort, Men for de kaaster der i Hus vorde fundne, maa ingen bindis vden Hos-bonden allene, Fordi hand er verie for Husit, Vden saa skeer, at mand finder nogit vnder hans indeste Mands eller indeste Konis Laas eller luckelse, saa som i deris Kiste eller Bo.

Cap. C. Om nogit hittis i Bonde Søns Hæffd.

Hitter Mand nogit i Bonde Søns Kiste, der hand bær selff Nøgle til, eller i hans Herberge, der hand haffuer særlige luckelse for, Da er hand Tyff for hans Gierninger, oc ganger paa hans Hals, om hand vorder fældt, eller i Hende tagen, Da giøris Søns Hoffuitlod, oc gielde Bonden sin Ræt, oc Kongen sin Ræt.

Cap. CI. Huor megit Mand maa forgiøre med skyld.

Hosbonde eller Hustru, eller nogen anden der i fellig er, maa ey forstiæle mere end sin egen Hoffuitlaad, oc sin egen Hals, Vden saa er, at en stiæl, oc en anden fiæl vidende, eller om flere vorde tagne ved Gierningen. Ingen Mand maa oc for-

tha gers oc suns houæth lot at gialdæ bondæn sin ræt oc kvnung sin ræt.

CXVIII. (2, 101.)

Hvsbondæ æth husfre æll*ær* annæn man i fælægh ma æi for stælæ meræ æn sin eghæn hals. oc sin eghæn hovæth lot. vtæn of en stæl oc annen fial witænd. æll*ær* of fl*er*e warthæ takæn with g*ærning*. ængi man ma for geræ meræ

---

alle vor Deue antasten: Vnde hebben alle ere Boſæ vorbraken. § 2. Vor dat geſtalene Gudt öuerſt, dat in dem Huſe befunden wert, mach men nemande mehr binden, alſe den Hußwerdt alleine: Darümme dat he de Here des Huſes js. § 3. Jdt were den, dat vnder ſines Jndeſte mands eller Jndeſte Konis, id eſt, Hürlinges, edder des Hürlinges Frouwen Schlöten, vnde Bewarſame (alſe in eren Kiſten, effte Kameren) geſtalen Gudt befunden wurde.

Cap. C. Findet men Geſtalen Gudt vnder des Hußſönes Schlöten.

§ 1. Wert dar geſtalen Gudt befunden, in des Hußſönes Kiſte, dar he ſüluen den Schlötel tho drecht, edder in ſiner Kameren, de he ſunderlick vp vnde thoſchlüth, So js he ein Deeff vor ſine Dädt, vnde geit em an ſinen Halß (ſo he darümme geuellet wert, edder vnder ſinen Henden befunden.) § 2. So ſchal men deme Söne ſyn Hoffuitlaad maken, vnde gelden, effte betalen, dem Bonden ſyn Recht, vnde deme Köninge ſyn Recht.

Cap. CI. Wo vele ein Man vorbreken kan mit Deuerie.

§ 1. De Hußwerdt, effte ſine Huß frouwe, edder alle de, de mit eme in der Gemenſchop ſyn, derer Nemandt kan mit deuerie mehr vorbreken, alſe ſyn egen Hoffuitlaad, vnde ſinen egen Halß. Jdt were den, dat de eine de Stele, vnde de ander de helede mi

æn sin eghæn hovæth lot. æn warth*ær* hu*s*bondæ sot antigh til fiurthivgh marc. (73. side) æth thre marc. oc ær hans houæth lot æi swa mykæt. tha gialdæ allæ the th*ær* i fælægh æræ mæth ham. æn hwilk æll*ær* af fælægh th*ær* fæld warth*ær* gialdæ sin hovæth lot. oc æi meræ.

(2, 102.) æn hwilk man th*ær* søk*ær* annæn til naam. oc tak*ær* et sin af ham. for then sak ma han ald*ri*gh meræ næ*m*mæ. tho at han hav*ær* takæt minnæ æn til hør. oc for ængi sak th*ær* han war fyrræ fæld for forthy at thet utærst for tak*ær* allæ the th*ær* for waræ of næ*m*d warth.

---

stiæle mere end sin egen Hoffuitlod. End vorder Hosbonden søgt eller forvunden, enten til tre Marck eller fyrretiue Marck, oc er hans Hoffuitlaad ey saa megit, Da gielde alle de der i fellig ere met hannem, Men huilcken ellers aff fellig der vorder feldt eller forvundit, gielde sin egen Hoffuitlaad, oc ey mere.

Cap. CII. Om Nam.

Hvilcken Mand der søger anden til Nam, oc tager en finde aff hannem for den Sag, da maa hand aldrig mere tage, Endog hand haffuer tagit mindre end hannem bør, Oc for ingen Sag der hand før vaar fældt for, Fordi at den yderste oc sidste Handel oc Contract, fortager alle de Sager tilforn haffuer verit handlit met Nam, eller i andre maade.

Cap. CIII. Om Landbo vorder Tyff.

Om Bondens Landbo vorder fældt for Tyffueri, eller i Hende tagen, Da skal Bonde der hannem gaff Sag, først haffue sin Ræt, det er Igild oc Tuigild, Oc Ombotzmand alt hans Quegfæ der offuer Dørterskel maa gange, oc Adelbonde tager Otelsbijth (Det er Otelbijth, der ey selff kand gange vd aff Dørren)

CXX. (2, 103.) Vm lanbo.

Of bondæns lanbo *wa*rth*æ*r fæld for thiufnæth æth i hændæ takæn. tha skal bondæn th*æ*r ham gaf sak fyrst havæ sin ræt. thet (ær) (74. side) igild oc twigild. oc vmbosz man alt hans quicfæ. th*æ*r yv*æ*r dyrthærskild ma gangæ. oc adthelbondæ a othelbit. Thet ær othelbit th*æ*r æi ma sialf

---

wittschop, edder dat dar mehr tho gelike, in der dädt begrepen wurden. § 2. Doch kan Nemandt mehr mit Deefffstalle vorbreken, alse syn egen Hoffuitlaad, id est, Andeel sines Gudes. § 3. Wurde ock de Hoßbonde vorwunnen tho dre Marcken, edder tho xl. Marcken, vnde were syn Hoffuitlaad (id est, deel Gudes) nicht so vele: So leggen dartho, alle de jennen, de mit eme in der Gemenschop syn. § 4. So öuerst jemandt anders, in der Gemenschop, tho Bröke vorwunnen wurde, effte geuellet, de vorbrickt syn egen Hoffuitlaad (Andeel Gudes) vnde mehr nicht.

Cap. CII. Van Nam.

§ 1. Welcker Man, de den anderen vorwint tho Nam, vnd nimpt Nam van em vor de Sake ein mahl, So mach he na der tydt eme nicht mehr nemen, effte he schon dat erste mahl weiniger genamen hefft, alse em wol gehöret hadde. § 2. Ock mach he vor nene Sake, darümme he vörhenne geuellet was, mehr nemen. § 3. Wente de lateste Handel vnde Contract heuet alle tydt vp, alle de Saken de thouörne vorhandelt gewesen syn, Mit Nam, so wol alse ock in anderer wyse, vnde mate.

Cap. CIII. Wert de Lanste vor Deuerie geuellet.

§ 1. Wert deß Hoßbonden Landbo id est Lanste, vor Deuestall geuellet, edder fint men eme gestalen gudt in den Henden, So schal de Bonde de en beklaget, erst hebben syn Recht,

gangæ vt at dyr. Æn ær ækki annæt til æn othelbit. tha skiftæs i tu iafnt mællæ vmb*us*man. oc h*us*bo*n*dæn. sithen hin th*ær* sak gaf fæc sin ræt. æn ær nokæt quicfæ til tho at thet ær æi meræ æn et far. æth et swin. tha fær vmboszman ækki meræ for sin ræt.

(73. Side) CXIX. (2, 104.) Hwa i tak ma gangæ.

Of nok*ær* man giu*ær* annæn thiufs sak. th*ær* sialf hav*ær* iorth. tha ma han sialf gangæ i tak for sik. æn of lanbo giuæs sak. tha skal hin th*ær* iorthæn a. gangæ i tak for ham. oc swa bondæ for sin bryti. æn giuæs leghedræng thiufæ sak. tha skal hans h*us*bondæ gangæ i tak for ham. of

---

Men er ey andet til end Otelbijth, da skifftis det i to dele imellem Ombotzmand oc Adelbonde, siden den der Sag gaff, fick Ræt. End er nogit Quegfæ til, dog at det er ey mere end it Faar eller it Suin, da kand Ombotzmand icke mere for sin Ræt fange.

Cap. CIIII. Huo i Thog maa gange.

Om nogen Mand giffuer anden Tyff Sag, der selff haffuer Jord, Da maa hand selff gange i Thog eller Borgen for sig. End om Landbo giffuis Tyffs Sag, da skal hand gange i Thog der Jorden eyer, for hannem, oc saa Bonde for sin Bryde. End giffuis Leyedreng Tyffs Sag, Da skal hans Hosbonde gaa i Thog for hannem, om hand vil: End vil hand ey, Da tage sig anden Mand, huor hand maa: End kan hand ingen Mand fange, der i Thog eller i Borgen ganger for hannem, da maa Ombotzmand tage hannem til skels, Den samme Ræt er om indest Mand oc indest Kone.

han wil. æn wil han æi. tha fangæ sik annæn man hwaræ han ma. æn kan han ængi man fangæ. th*ær* i tak gang*ær* for ham. tha ma vmbozman takæ ham til skialæ. Thet samæ ær vm innæs man. æth innæs konæ.

---

dat js, Jgild oc Tuigild, vnde des Köninges Vaget schal hebben alle syn Queckfæ, dat auer den Dörsuell gahn kan, vnde syn Atelbonde (dat js des Landt he buwet) de schal hebben Otelbijth. Dat js Otelbijth, dat suluen vth der Döre nicht gahn kan. § 2. Were öuerst nicht mehr vorhanden alse Otelbijth, So deelen de Könincklike Vaget, vnde de Atelbonde datsuluige vnder malckander. § 3. Doch schal de Kleger syn Recht vörhenne gekregen hebben. § 4. Js dar ock nicht mehr van Queckfæ, alse ein Schwin, effte ein Schäp: So kan de Vaget nicht mehr vor syn Recht krygen.

Cap. CIIII. Wol vor sick suluen Börgen mach.

§ 1. Spricht eine den anderen an vmme Deuestalle, de suluen egen Landt hefft, So mach he selff gange i Togh eller Borgen for sig, id est, suluen vor sick Borgen. § 2. Wert ein Landbo (id est, Lanste) vmme Deuestall angesproken: So schal de vor eme Börgen, vp des Lande he wanet: Vnde also ock de Bonde vor sinen Bryden. § 3. Wert ein Leye Dreng, id est, Denstknecht, vmme Deuerie beschüldiget: So schal syn Hoßbonde vor eme Börgen, wo he wil. Wil he öuerst nicht? so seh de Knecht dat he einen anderen Man tho Börgen krige wor he mach. § 4. Kan he Nemande krigen de vor eme Börgen wil, So mach en de Könincklike Vaget tho sick nemen, vnde bewaren en vp ein Recht. § 5. Vnde also js idt ock ein euen Recht, van den Hürlingen, Man vnde Wyuen.

(74. Side) CXXI. (2, 105.) **Of nok*ær* man taksætt*ær* sinæ kostæ i a*nn*æ*n* ma*n*sz hæfth.**

Of nok*ær* man kænn*ær* sit hors æth nøt i annæn ma*n*sz hæfth. oc kall*ær* sit wæræ. oc sighær at thet ær hans hæmmæ fød. tha skal han w*æ*riæ thet mæth tolf mænz eth. æll*ær* twiggi grannæ witnæ at thet ær hans hemmæ fød. æn sighær han at han køftæ thet: tha a han at kvmæ sin køpæ with: thet ær then man th*ær* han køftæ af. oc han ær skyldugh at hemlæ ham thet. æn hau*ær* han ængi hēmlæ til: oc wil hin sighæ th*ær* akall*ær* at thet ær hans hemmæ fød. tha a han at bæræ fult witnæ til. at thet ær hans

---

Cap. CV. Om Mand Thogsetter sine kaaster i anden Mands Hæffd.

Om Mand kiender sit Hors eller Nød i anden Mands Hæffd, oc kalder det sit vere, Oc døl den det i Hæffd haffuer, oc kalder det sit vere, oc siger, at det er hans hiemfødde, Da skal hand verie det met tolff Mends Eed, oc tuende Grande vidne, at det er hans hiemfødde. End siger hand at hand kiøbte det, Da bør hand at føre sin Kiøbmand tilstæde, oc hand er plictig at hiemle hannem det, End haffuer hand ingen Hiemmel, oc vil hin sige der paakalder, at det er hans hiemfødde, Da bør hand at bære Føls mercke til, at det er hans Hiemfødde. Hiemføddis Vidne er tolff Mends Eed, oc tuende Næffningers vidne.

Cap. CVI. Om Tyff stiæler Hest.

Tager Tyff anden Mands Hest, enten inde ved Stolden, eller vde paa Marcken, oc sagner Bonden sin Hest gensten, oc følger sin Tyff strax, Ihuor som hand naaer hannem, maa hand tage hannem. Men vorder der nogen duelle imellem, enten to Dage eller mere, oc finder hand da sin Tyff paa sin Hest, oc

hemmæ fød. He*m*mæ fød witnæ thet ær tolf mænsz eth oc twiggi næfni*n*g witnæ.

CXXII. (2, 106.)

Tak*ær* thiuf annæn manz hæst antigh innæ with (75. Side) **stoll. æth a marc. oc sakn*ær* bondæn sit at gænstæ. hwaræ sum han naar ham tha ma han takæ ham. æn warth*ær* thæræ nok*ær* dwalæ i mællæ. antigh twa daghæ æth meræ.**

Cap. CV. Wol syn Gudt besettet in eines anderen Mannes Hæffd, id est, Gewere.

§ 1. Kennet ein Man syn Perdt, edder Veh, in eines anderen Mannes Hæffd, id est, Wehre, vnde secht dat jdt syn sy, Vnde de ander de dat in siner Wehre hefft, secht Neen, jdt sy syn nicht: Sonder jdt sy syn egen vpgeſödet Vehe, So schal he dat beweren mit xij. Man Eede, vnde Twier Nabur witlicheit: dat jdt syn vpgeſödede Veh sy. § 2. Secht he ock dat he jdt geköfft hefft, so moth he sinen Koepman thor stede bringen, de em dat Hiemlet effte besteit. § 3. Hefft he solcken thostandt nicht? Vnde de Kleger sede jdt were syn vpgeſödede Vehe. So moth he dat mit dem Ohre Marck, id est, Föls Mercke bewysen, dat jdt syn Hiemfødde Vehe js. § 4. Hiemföddis vidne js Twölff Man Eede, effte Twier Næffninge Getüchenisse.

Cap. CVI. Stilt de Deeff ein Perdt.

§ 1. Stilt de Deeff ein Perdt, Entweder vth dem Stalle, edder vth dem Velde, vnde misset de Bonde dat Perdt, vnde volget dem Deue strax vp dem Vote, Mach he den annemen wor he en auerkamen kan. § 2. Folget he eme öuerst strax nicht, vnd kümpt eines Dages edder twe, edder mehr thögeringe, dar twischen, Vnde findet darna sinen Deeff, vp sinem Perde, vnde böde sick de Deeff tho stiøde, id est, thostandt, entweder tho einem

oc finn*ær* tha hans thivf a hans hæst. oc bivth*ær* hin skotæ antigh til en by fram æth twa æft*ær*. tha skal bondæn ham fylghæ til then by th*ær* han beddæs til tak. æth skøtæ. Æn br*i*stær ham tak æth skøtæ. tha gømæ bondæ sialf sin thiuf.

CXXIII. (2, 107.) Hvræ m*æn* skvlæ søkæ for wanæsak.

Wet man sin thiuf oc ma æi kvmæ i sivn with sin thiufnæth. tha skal ha*n* sæcthæ then man a thingi th*ær*

---

biuder hin skøde enten til en By frem eller to tilbage, Da skal Bonden følge hannem til den By, der hand paa skiuder til Tog eller Skøde. End brøster hannem skøde eller hiemle, Da giemme Bonden sin Tyff.

Cap. CVII. Huorledis Mand skal søge for Vaande Sag.

Vaande Sag er, om nogen haffuer myst sit Gods, oc veed huor det er henkommit, oc vaandis, oc tuiler dog, huor hand kommer til sine Kaaste.

Veed mand sin Tyff, oc kand dog ey komme i siune met sine Kaaster, Da skal hand sicte den Mand paa Tinge, som hand acter at giffue Sag, oc lade hannem steffne til Tinge, som før er mælt om Ransdele, Oc paa det andit Ting suere hannem paa Haand til, saa megit som hand tør fordriste sig at hette hans Eed ved. Oc paa det tredie Ting skulle Næffninge til, oc suere hannem enten aarsage for de Kaaste, eller til Tyff.

Cap. CVIII. Om Mand vorder foren til Tyff.

End vorder Mand foren til Tyff, da legge vd, Først saa meget som hans Genpart fælde hannem til, oc der til Tuigild, oc Kongen tre Marck, vden om hand ganger ved Tyffnet paa

han wænt*ær* the sak a hand. oc latæ ham stæfnæ til things swa sum fyr ær mælt um ransdælæ. oc a thet ant thing swæræ ham a hand til swa mykæt sum han thor sin eth with hætæ. a thet thrithi thing tha skvlæ næfni*ng* til oc swæræ ham antigh orsak for the kostæ. æth thiuf.

(2, 108.) Æn warth*ær* han sworæn til thiuf: tha latæ ut fyrst swa mykæt sum han fældæ ham til. oc thæræ a

---

Dörpe vörwarts, edder twen Dörpen, tho rügge, Dar schal em de Bonde henne folgen tho dem Dörpe, darhen he sick, vp skiøde, edder vp Toch (id est, vp thostant, effte vp Börgen) beropen deit. § 3. Entbrickt eme öuerst Skiøde eller Hiemle, dat js, Thostant edder syn Affnemer: So beware de Bonde sinen Deeff.

Cap. CVII. Wo men na vorlarnem Gude vnde in vordechtigen Saken, tho Rechte Klagen vnde vortfaren schal.

§ 1. Waande sag js also: Wen jemandt Gudt vorlaren hefft, vnde weth wor datsüluige js hen gekamen, Weth öuerst nicht, vnde twyuelt, wo he wedder tho sinem gude kamen möge. § 2. Weth ein Man sinen Deeff, vnde kan doch syn gestalen Gudt nicht wedder tho sichte krygen, So schal he den Man, den he darmede betiet, tho Dinge steuenen laten, vnde Anklagen vnde vorfolgen, alse van Ranßdeele hyrbeuörne gesecht js. § 3. Vp dem anderen Dinge, schal he eme de Sake so hoch in de Handt schweren, alse he mit sinem Eede erholden wil. § 4. Vp dem drüdden Dingedage, schölen en de Næffninge, vor de Sake frien, edder ock tho Deue schweren.

Cap. CVIII. Wert ein Man tho Deue geschwaren.

§ 1. Wert ein Man tho Deue geschwaren, de lecht erst vth, so vele dat Gudt werdt was, darümme syn Jegendeel en

twigild. oc kvnu*n*g thre marc. vtæn han gang*ær* with thiufnæth a thingi. æth hittæs i hans hæfth. tha faræ han sum andræ thiufæ. oc kvnu*n*g takæ hans hovæthlot. Æn hærthes han with æftær at sworæt ær. oc wil æi vt latæ (76. side) **tha skal hin th*ær* a k*ær*thæ mæth witnæ af hans hæræthz thing far til lanz thing. oc witnæ thæræ at then man ær swa laghtsot. oc wil æi standæ til rætæ. tho swa at gømd war i hans garth allæ thrinnæ laghdagh. tha skal næfnæs for ha*m* landsz thing. oc kvm*ær* han æi til gen mæl. oc stær æi hin til rætæ. tha for mælæs hans hals. swa su*m* han war takæn mæth thiufnæth.** (2, 109.) **Æn kall*ær* man**

Tinge, eller at det hittis i hans Hæffd, da fare hand som andre Tyffue, oc Kongen tager hans Hoffuitlaad. End hærdis hand effter at sorit er, oc vil ey vdlegge, Da skal den der paakiærer, tage Vidne paa det Herritzting, oc føre det til Landsting, saa der met samme Vidne kand beuisis, at den Mand er saa Lowset, oc vil ey stande til rette, Dog saa at tilforn gangit oc giømt vaare i hans Gaard, Alle trende Lagdage, Da næffnis for hannem Landsting, Kommer hand ey til Genmaal eller gensuar, oc staar ey hans Genpart til rætte, da formælis hans Hals, som hand vaare tagen ved Tyffuit.

Cap. CIX. Om Mand kalder anden Tyff offuer Tuerting.

Kalder Mand anden Tyff offuer Tuerting, oc følger hannem ey siden det paa Haand met Lowen, Bøde mod hannem som hand kaldede en Tyff, tre Marck, oc tre Marck Kongen.

Cap. CX. Om Tyff ligger siug, eller er ey Hiemme.

Om den der sictis for Tyffueri, ligger siug, at hand maa ey

oc annæn thiuf yv*ær* thwært thing. oc fylghær thet æi sithæn ham a hand mæth loghu*m*. betæ hin th*ær* han kall*æth* thivf thre marc. oc thre marc kvnu*ng*.

CXXIIII. (2, 110.) Of thiuf ligg*ær* sivk.

Of hin th*ær* sæcthæs for thivfnæth. ær sivk swa at

---

vellen leth: Vnde dar na Twigild, id est, twe mål so vele, vnde dem Köninge Dre Marck. § 2. Wurde he överst den Deuestall binnen Dinges bekennen, edder wurde eme vnder sinen Henden beschlagen: So fare he alse andere Deue, vnde de Köninck nimpt syn Hoffuitlaad. § 3. Wen he ock, de also tho Deue geschwaren js, wolde auerhörich vorharren, vnde alse gesecht js, nicht vthleggen: So schal de Kleger de en vorfolget hefft, ein Dingeßwinde nemen, vp dem Hardeßdinge, vnde bringen dat tho Landeßdinge, vnde bewysen darmede, dat he den Man also mit dren vörganden Lagedagen Recht vnde Redeliken mit Rechte Lowset, id est, vorfolget vnde vördelet hefft, vnde wil gelykewol dem Rechte nene folge dohn: So wert em angekündiget, dat he tho Landeßdinge kame. Kümpt he dar nicht, vnde steit sinem Wedderparte nicht tho antworde, vnd tho Rede vnde Rechte? So wert he van sinem Halse gedeelet (gelick alse wen he vp einem Deuestalle in der dädt begrepen were.)

Cap. CIX. Wol den andern Deeff heth vor deme offuer Tuertinge.

§ 1. Heth ein Man den anderen Deeff, vor gehegedem Rechte, Offuer Tuerting, vnde auerwyset eme dar na dat nicht mit Rechte: So brickt he an den, den he Deeff geheten hefft dre Marck, vnde dre Marck an den Köninck.

Cap. CX. Licht de Deeff Kranck, edder js nicht tho Huß.

§ 1. So de jenne, de vmme Deuestall beklaget js, Kranck

han ma æi kvmæ til things. tha skvlæ m*æn* bithæ til han warth*ær* før. æn ær han faræn pilg*ri*ms færth. tha skal oc bithæ til han hem kvm*ær*. æn ær han innæn rikis. oc tho vtæn landz tha læggæs ham æn manæth for. allæ the forfal th*ær* fyrræ ær saght. mughæ oc hæræ wæræ. of han war æi he*m*mæ thæn timæ han warth sæcthæth. æn hørthæ han sin sak. oc flyr sithæn. tha hialp*ær* ham æi forfal. vtæn of kvnu*n*g læt ham kallæ.

CIIV. (2, 111.) Of ra*n*sakæs oc bo*n*dæ ær æi he*m*mæ.

Of man ransakæ i bondæns h*us*. oc ær han æi innæ. æth sialf hemmæ. oc hittæs thæræ stolnæ kostæ (77. Side)

---

komme til Tinge, Da skal mand bije til hand vorder før. End er hand faren i Pilegrims Færd, Da skal Mand bije til hand Hiem kommer. End er han inden Rigit, oc dog vden Lands, Da skal hannem leggis Maanits Dag for. Alle de forfald der før ere sagde, de mue oc her gielde, om hand vaar ey Hiemme, den tid hand vaar sictet. End hørde hand sin Sag, oc flyde hand siden, Da hielper hannem ingen forfald, vden at Kongen lod hannem kalde.

Cap. CXI. Om Mand randsager Bondens Hus.

Om Mand randsager i Bondens Hus, oc Bonden er ey selff hiemme, Oc hittis der staalne Kaaste inde, da maa mand ey Hustruen binde eller bunden bortføre, Men Grande skulle i Thog oc Borgen gange for de Kaaste, til Bonden kommer hiem, at de ey bortføris oc ey sellies, Men naar Bonden kommer hiem, da dele hin der de Kaaste thogsette eller paaklagede, saa som før er sagt. Det staar alt paa Bondens suar huorledis Mand maa effterdele.

innæ. tho mughæ men æi husfre bindæ. æll*ær* bvrt foræ vbundæn. num skulæ grannæ i tak gangæ forth the kostæ. oc i warthnæth til bondæn kvm*ær* hem. at the foræs æi bvrt. oc æi fialæs. æn thar bondæn kvm*ær* hem. tha delæ hin thær kostæn taksattæ swa sum fyrræ ær saght. thet stær alt a bondæns swar hwræ han ma æftær delæ.

---

lege, dat he tho Dinge nicht kamen konde: So schal men töuen, beth dat he tho passe wert. § 2. Is he in Pelegrimes Fart, so schal men beiden, beth dat he tho Huß kümpt. § 3. Is he binnen Rykes, doch buten Landes, so schal men eme Monats dach tydt vorleggen. § 4. Alle de vörfalle, dar bauen van gesecht js, de mögen ock hyr gelden: So ferne he nicht tho Huß gewesen js, alse he besprakeu wert. § 5. Men hefft he de Klage angehöret, vnde darna sick vth dem Wege gemaket, So helpen eme nene vörfelle. Jdt were den, dat en de Köninck hedde tho sick förderen laten.

Cap. CXI. Wert eines Bonden Huß besocht, in sinem affwesende.

§ 1. Geschüt dar Hußsökinge in eines Mannes Huse, vnde de Hußwerdt sülnen nicht tho Huß were? Vnde wurde gestalen Gudt in dem Huse gefunden: Dar mach men de Hußfrouwe nicht vmme binden, edder gebunden wechfören: Sonder de Naber de schölen i Thog oc Borgen gange for de Kaaste (id est, vor solck Gudt börge werden, vnde lauen) dat jdt nicht vorkamen edder vorköfft werden schal, beth dat de Bonde tho Huß kümpt. § 2. Men wen de Bonde tho Huß gekamen js, So spreke de, de solck Gudt beschlagen, vnde beklaget hefft, darümme alse vörgesecht js. § 3. Doch steit jdt an des Bonden antwordt, wo de Sake vorfolget werden möge.

CXXVI. (2, 112.) Vm fynd.

Of nok*ær* man hitt*ær* nok*ær* kostæ. oc sighær æi til: oc lius æi i kirki. oc æi a thingi at han hav*ær* swa wrthen kostæ hit. Tha ma han th*ær* for warthæ thivf. swa sum han hafthæ thet stolæt. Then thær hitt*ær* han skal sighæ hwat han hittæ. æn thæn th*ær* tapæth oc at livs han skal sighæ lytky*n*næ. oc iartægn. oc mærki.

CXXVII. (2, 113.)

Hitt*er* nok*ær* man silf æth gull antigh i høghæ æth æft*ær* ha*n*s plogh æth nok*ær* and*ær*lund. tha skal kvnu*n*g

---

Cap. CXII. Om Mand finder nogit.

Om mand hitter nogen Kaaste, oc siger ey til, oc opliuſ det ey til Kircke, oc ey paa Tinge, at hand haffuer hitt eller fundit saadanne Kaaste, Da maa hand der for vorde Tyff, saa som hand haffde det staalit. Den der hitter, hand skal sige huad hand hitte, oc den der tabte oc effterliuser, hand skal sige Jertegen oc Mercke.

Cap. CXIII. Om Mand hitter Sølff eller Guld.

Hitter nogen Mand Sølff eller Guld, enten i Høye eller effter Plow, eller nogen andenlunde, Da skal Kongen det haffue. End døl hand at hand hitte icke, da verie sig met Frender Eed.

Cap. CXIIII. Om Mand faar anden noget at giemme.

Faar Mand anden nogit at giemme, eller oc setter til Pant, eller Foruæd, oc kommer Ild vdi det Hus, oc brender det op met andre Bondens Kaaste, oc Vidne ere til, at Bonden tabte sine Kaaste met hans, Da er hand skyldig at være angerløs. End vil hand ey lade sig nøye eller orffuis met Vidne, da verie hans

thet havæ. æn dyl han at han hittæ ækki: *wæri*æ sik *mæth* f*ræ*ndæ eth.

CXXVIII. (2, 114.) Of man sæl a*n*næn oc nokæt at gomæ.

Sæl man annæn nokæt at gomæ æth sætt*ær* at wæth. oc kvm*ær* eld i h*us*. oc brenn*ær* thet m*æth* andræ bondæns kostæ. of witnæ ær til at bondæn tapæth sinæ kostæ

Cap. CXII. Van gefundenem Gude.

§ 1. Findet dar wol (nogen Kaaste) id est, einig Gudt, apenbaret dat nicht, vnde leth jdt nicht vorkündigen thor Kercken, ock nicht tho Dinge, dat he solck Gudt gefunden hebbe: So kan he dar vör ein Deeff werden, euen alse wen he dat gestalen hedde. § 2. Wente de wat findt, de schal seggen, vnde, apenbaren, wat he gefunden hefft, Vnde de dar vorlaren hefft, vnde darna fraget de schal seggen, Merck, vnde Warteken.

Cap. CXIII. Effte ein Man Goldt, edder Süluer funde.

§ 1. Findet jemandt Goldt, edder Süluer vp dem velde, edder in Bergen, edder achter dem Ploge, edder in anderer mate. Dat schal de Köninck hebben. § 2. Vorsaket he jdt, vnde secht, dat he nichtes gefunden hefft. So wehre he sick, mit sinem Frender Eede.

Cap. CXIIII. Deit de eine dem anderen wat thouorwarende.

§ 1. Deit einer dem andern etwes thouorwarende, edder settet jdt eme tho Pande, edder vor Ved, Vnde entsteit ein Brandt vp, dat em Huß vnd Hoff vpbrende, mit des andern Bondens Kaaste, id est, mit sinem egen Gude, Vnd js bewißlick dat des

mæth hans. tha ær han skyldvgh at wæræ ang*ær*les. Æn wil han æi at orvæs æfter witne. (78. Side) tha warther hin with næfnd i kyn. at han galt ham æi alt. æn ær han kepings man. wæræ with næfnd af hans hegæst lagh. bristær ham logh latæ vt kostæn oc betæ a thre marc bondæn. oc thre marc kvnu*n*g. æn waræ æi hans egnæ kostæ bvrt takæn mæth. tha gialdæ han aftær thet ham war i han sald. oc w*æri*æ sik mæth ængi logh. æn lan oc wirdæ pæ*n*ning mvghæ æi for tapæs.

CXXIX. (2, 115.)

Warth*ær* man sæcthæth for tivfnæth. i lethi*n*g af styræs man. æll*ær* and*ær* nok*ær* skipæR. oc takæs ham ækki i hændæ. tha skal han w*æri*æ sik mæth the twa mæn th*ær*

Genpart ved næffn i Kiøn, at hand gielde hannem ey at, eller det bleff ey borte for hans skyld. End er hand Kiøbingsmand, være ved næffn aff hans høyeste Low. End brøster hannem Low, legge vd Kaastene, oc bøde tre Marck Bonden, oc tre Marck Kongen. End vorde hans egne Kaaste ey bort tagne, Da gielde hand igien, det hannem vaar i Haand faait, oc verie sig met ingen Low. End laan oc vorde Penninge mue ey fortabis.

Cap. CXV. Om Mand stiæl i Lething.

Om Mand vorder sictet i Lething for Tyffueri, aff Styresmand, eller aff nogen Skipper, oc tages hannem icke nogit i Hende, Da skal hand verie sig met de to Mend der hannem ere næst om Tofte, paa den Bord som hand er paa, oc sex andre Skibmend, huilcke hand kand fange der til, oc ere paa Skib met hannem. End ere ey saa mange til, da verie sig met de der tilstæde ere, vndtagit de som hannem sicte: Felde de hannem til halff Marcks

ham ær næst vm thoftæ. a thæt borth thær han ær a. oc sæx andræ skipær hwilk han ma til fa. æn ær æi swa manghæ mæn til. tha wæriæ sik mæth the thær til æræ. vtæn the mæn ham sæctæ. fællæ the ham til half marcs kostæ. æth meræ. tha faræ mæth ham sum mæth andræ

Bonden Gudt, so wol alse dat gudt dat eme vortrüwet, vnde gesettet was, vmmegekamen js: So js he darmede Klageloß. § 2. Wil öuerst he (de Kleger) sick an solckem Getücheniß nicht genögen laten? So wehre sick syn Jegenpart mit Kiønsnæffn, dat solck Gudt dorch sine Vorwarlosinge nicht vmmegekamen js, vnde betalet nichtes daruan. § 3. Js nu Beklageder ein Koepman: So wehre he sick mit sinem högesten Lage. § 4. Entbrickt jdt em öuerst an dem Rechte, So lecht he vth de Kaaste (id est, he betalet dat Gudt) vnde geldet Dre Marck dem Bonden, vnde dem Köninge ock Dre Marck. § 5. Hedde he ock van sinem egen Gude nichtes verlaren, mit des anderen Gude, So betalet he dem anderen syn Gudt, dat he eme vnder Handen gedän hebbe, vnde darff nicht schweren. § 6. Gelenet vnde gewarderet Geldt vnde Gudt öuerst, Kan nicht vorlaren werden.

Cap. CXV. Stilt dar wol in der Herrefart.

§ 1. Wert ein Man, in dem Vthbade, betichtiget vnde beklaget, vmme Deuerie, van dem Styreßman, edder van Jemande im Schepe, vnde finden em doch neen gestalen gudt, in den Henden: So schal he sick wehren, mit den negesten twen Mennern, de eme in dem deele des Schepes, dar he inne js, an der Bort, dar he steit, de Negesten sint: Vnde Söß anderen Schipmenneren, de he vth den, de mit eme in dem Schepe syn, krigen kan. § 2. Weren ock dersüluen nicht so vele: So wehre he sick mit den, de thor Stede syn (vthgenamen de en beklagen.) § 3.

thiufnæ. oc havæ bathæ forgørth the kostæ th*ær* thæræ ærræ. oc sithæn hovæthlot he*m*mæ. æn kvm*ær* han vsækthæth hem. æll*ær* fæst*ær* logh i lethi*n*g. oc gaf han æi fyrræ æn han kom hem. tha skal han w*ær*iæ sik meth tolf mænz eth.

CXXX. (3, 1.) Vm lethi*n*g.

Thar lethi*n*g biuthæs. e swa manghæ sum i en hafnæ æræ. tha faræ hwær theræ sit ar. vtæn (79. Side) næfnd. utæn of man ær swa gamæl æth swa ung. at the æræ æi føræ at faræ. æth quin*n*æ æth lærthæ m*æn*. allæ thessæ skvlæ fa mæn for them. tho the th*ær* føræ æræ.

---

kaaste eller mere, Da fare met hannem som met andre Tyffue, oc hand haffuer baade forgiort de kaaste hand haffuer der, oc sin Hoffuitlaad hiemme. End kommer hand wsictet hiem, eller fester Low i Lething, oc gaff hende ey, før end hand hiemkom, Da skal hand verie sig met Tolff Mends Eed.

Tredie Bog.

Cap. I. Om Lething.

Naar Lething biudis vd, Saa mange som i en Haffn ere, Da fare huer sit Aar vden Næffn, Endog de bliffue icke næffnde der til: Vden om Mand er saa gammel, eller saa vng, at de ere ey føre at fare, eller Quinder eller Lærde Mend, Disse alle skulle fange Mend for dem, Dog de der føre ere. Styrismand maa ingen nøde til at fare i Lething, imen andre Mend ere til i Haffnelag met hannem, der ey haffuer farit siden hand foer. End vil nogen føer Mand fare for anden, der Haffnebroder er, Da maa Styrismand ey formene det.

Styræs man ma ængi man nøthæ til at faræ i lething. e methæn annen man ær i hafnæ lagh mæth ham th*ær* æi hav*ær* faræt sithen hin for. æn wil nok*ær* før man faræ for annæn th*ær* hans hafnæ broth*ær* ær. thet ma styræ man æi for menæ. (3, 2.) Æn bondæ ma æi sin leghæ-

---

Bellen de en, tho einer haluen Marck Kaaste, edder mehr, So Richte men en, gelick als andere Deue: Vnde hefft dartho vorbraken, allent wat he dar hefft, vnde syn Hoffuitlaad, id est, syn deel Gudes, dath he tho Huß hefft. § 4. Kumpt he ock vnbeklaget tho Huß, edder hefft sinen Eedt daruör, in der Herrefart, geuestet (doch nicht gegeuen, eer he tho Huß quam) So schal he sick wehren mit Twölff Man Eede.

Dat drüdde Bock.

Cap. I. Van des Köninges Vthbade, Lething.

§ 1. Wen de Könind leth ein Vthboth gän, in de Herrefart tho tehende: So vele den in einer Haffne syn, schal ein jeder van en, ock vnuthgenömet, syn Jahr, vth thotehnde, bereit syn, Effte he schon nicht vthgenömet wurde? § 2. Jdt were den, dat de jenne (deme dat Jahr vth thotehnde thoueilt) tho Oldt, edder tho Junck, vnde nicht Mans genoech dartho weren, edder dat jdt Frouwen, effte Gelerde Menne weren. Disse alle mögen andere Menne, de tho der Herrefart düchtich syn, in ere stede meeden. § 3. De Styreßman mach Nemande nödigen in de Herrefart tho tehnde (de dar vör in gewesen js) so lange dat dar noch Jemandt in deme Haffne Lage vorhanden js, de vörhenne nicht vth gewesen were, sodder he vth was. § 4. Wil ock ein ander Starck, Wehrhafftich Man, vor einen anderen, van sinen Haffnebröderen, in de Herrefart tehen, dat kan de Styreßman ene nicht wehren.

dreng sændæ i lething for sik. vten of styres man wil. for thy at kvm*ær* leghedræng i lething a hafnæ for bondæ tha skal han mistæ sin hvth. æn kvm*ær* thræl i lething a hans hvsbondæ hafnæ. tha ma kvnung takæ ham til sik of han wil. æth mælæ ham frels for hw*ær* man.

CXXXI. (3, 3.) Vm hæstæ leghæ oc bryni.

Styræ man skal sialf fangæ hæstæ oc bryni. oc takæ af hw*ær* hafnæ ni skippæ rvgh for bathæ at sancte mikial missæ. oc tho æi andre ar. æn th*ær* lething g*ær* vt. hwilk styræs man th*ær* æi (ær) vmboz man oc tak*ær* meræ meth

---

Cap. II. Om Træl oc Leyedreng.

Bonde maa ey sende sin Leyedreng for sig i Lething, vden om Styrismand vil: Fordi at kommer Leyedreng aff Haffnen for Bonden, Da skal hand myste sin Hud. End kommer Træl i Lething paa hans Hosbondis vegne, Da maa Kongen tage hannem til sig om hand vil, eller mæle hannem frels for huer Mand.

Cap. III. Om Styremand.

Styremand skal selff fange sig Hest oc Brynie, oc tage aff huer Haffne ni Skepper Rw for baade om Mickelmysse, oc dog ey andre Aar, end der Lething ganger vd. Huilcken Styrismand der ey er Ombozmand, oc tager mere, met nogen tuang, holde Kongen op tre Marck: End er hand Ombozmand, myste sit Læn.

Cap. IIII. Om Vaaben.

Hver Styremand skal haffue fuld Mands Vaaben, oc der til it Armborst, oc tre tylter Pile, oc en Mand der skiude kand der met, om hand ey selff kand skiude, oc huer Haffnebonde der

nok*ær* thwang. haldæ vp kvnu*n*g thre marc. æn ær han vmbozma*n* mistæ sit læn.

CXXXII. (3, 4.) Vm wapæn.

Hwær styræ man skal havæ full manz wapn (80. Side) oc thæræ til et arnbyrst. oc thry tylft pilæ. oc en man th*ær* skiutæ kan th*ær* mæth. of han kan æi sialf skivtæ. oc hwær

---

Cap. II. Van Træl vnde Lyffegen Knechten.

§ 1. De Hußwerdt mach sinen Leyedreng (id est, Denstknecht) vor sick i Lething (dat js Herrefart) nicht senden: Jdt were denn, dat de Styreßman, dar mede tho freden syn wolde: § 2. Denne so de Denstknecht vor sinen Hußheren aff Haffne, id est, tho Schepe kumpt: Schal men eme mit Roden de Huth afftehn. § 3. Kumpt ock de Træl, wegen sines Hußheren, in dat Vthboth: So mach en de Köninck tho sick nehmen, so he wil, edder geuen en frie, vor Jdermanne.

Cap. III. Van deme Styreßman.

§ 1. De Styreßman schal sick suluen beschaffen Hest oc Brynie (id est, Perdt vnde Platen) vnde nemen vor beyderley, van einer jder Haffne, negen Schip Roggen, vmme Sanct Michaelis Misse, Doch nicht sonder in den Jaren, wen dar Vthboth js. § 2. Welcker Styreßman, de nicht Hardeßvaget js, vnde mehr van den Lüden dringet, alse vör gesecht js, de brickt an dem Köninge Dre Marck. § 3. Vnde js he Hardeßvaget, vorbrickt he syn Lehn.

Cap. IIII. Van den Wapen.

§ 1. Ein jeder Styreßman schal hebben vulle Mannes Wapen, vnde dar tho ein Armborst, vnde Dre Twölffte Pile: dar tho einen Man, de wol Scheten kan (so ferne he sul-

dreng sændæ i lething for sik. vten of styres man wil. for thy at kvmær leghedræng i lething a hafnæ for bondæ tha skal han mistæ sin hvth. æn kvmær thræl i lething a hans hvsbondæ hafnæ. tha ma kvnung takæ ham til sik of han wil. æth mælæ ham frels for hwær man.

CXXXI. (3, 3.) Vm hæstæ leghæ oc bryni.

Styræ man skal sialf fangæ hæstæ oc bryni. oc takæ af hwær hafnæ ni skippæ rvgh for bathæ at sancte mikial missæ. oc tho æi andre ar. æn thær lething gær vt. hwilk styræs man thær æi (ær) vmboz man oc takær meræ meth

---

Cap. II. Om Træl oc Leyedreng.

Bonde maa ey sende sin Leyedreng for sig i Lething, vden om Styrismand vil: Fordi at kommer Leyedreng aff Haffnen for Bonden, Da skal hand myste sin Hud. End kommer Træl i Lething paa hans Hosbondis vegne, Da maa Kongen tage hannem til sig om hand vil, eller mæle hannem frels for huer Mand.

Cap. III. Om Styremand.

Styremand skal selff fange sig Hest oc Brynie, oc tage aff huer Haffne ni Skepper Rw for baade om Mickelmysse, oc dog ey andre Aar, end der Lething ganger vd. Huilcken Styrismand der ey er Ombotzmand, oc tager mere, met nogen tuang, holde Kongen op tre Marck: End er hand Ombotzmand, myste sit Læn.

Cap. IIII. Om Vaaben.

Hver Styremand skal haffue fuld Mands Vaaben, oc der til it Armbørst, oc tre tylter Pile, oc en Mand der skiude kand der met, om hand ey selff kand skiude, oc huer Haffnebonde der

nok*ær* thwang. haldæ vp kvnu*n*g thre marc. æn ær han vmbozma*n* mistæ sit læn.

CXXXII. (3, 4.) Vm wapæn.

Hwær styræ man skal havæ full manz wapn (80. Side) oc thæræ til et arnbyrst. oc thry tylft pilæ. oc en man th*ær* skiutæ kan th*ær* mæth. of han kan æi sialf skivtæ. oc hwær

---

Cap. II. Van Træl vnde Lyffegen Knechten.

§ 1. De Hußwerdt mach synen Leyedreng (id est, Denstknecht) vor sick i Lething (dat js Herrefart) nicht senden: Jdt were denn, dat de Styreßman, dar mede tho freden syn wolde: § 2. Denne so de Deustknecht vor synen Hußheren aff Haffne, id est, tho Schepe kumpt: Schal men eme mit Roden de Huth afftehn. § 3. Kumpt ock de Træl, wegen synes Hußheren, in dat Vthboth: So mach en de Könínck tho sick nehmen, so he wil, edder geuen en frie, vor Jdermanne.

Cap. III. Van deme Styreßman.

§ 1. De Styreßman schal sick suluen beschaffen Hest oc Brynie (id est, Perdt vnde Platen) vnde nemen vor beyderley, van einer jder Haffne, negen Schip Roggen, vmme Sanct Michaelis Misse, Doch nicht sonder in den Jaren, wen dar Vthboth js. § 2. Welcker Styreßman, de nicht Hardeßvaget js, vnde mehr van den Lüden dringet, alse vör gesecht js, de brickt an dem Köninge Dre Marck. § 3. Vnde js he Hardeßvaget, vorbrickt he syn Lehn.

Cap. IIII. Van den Wapen.

§ 1. Ein jeder Styreßman schal hebben vulle Mannes Wapen, vnde dar tho ein Armborst, vnde Dre Twölffte Pile: dar tho einen Man, de wol Scheten kan (so ferne he sul-

hafnæ bondæ thær a skip ær. skal skiold havæ oc thry folk wapæn. swærth oc ketelhod. oc spiut.

CXXXIII. (3, 5.) Hwa skip skal til ræthæ.

Skip oc skips rethæ. oc skioldæ. skvlæ allæ men thær i skipæn æræ cøpæ. æn styræs mæn æræ skyldugh skip at gøræ. for swa manghæ pænning sum skipær warthæ vm satæ. æn wil han æi orvæs at thet thær the havæ ham bothæt. tha mughæ skipær sialf gøræ them skip. tho mughæ the ham æi forkøp gøræ mæth en marc æth twa. Thar skip ær gørth tha skvlæ allæ skipær a then dagh thær them

---

paa Skibet er, skal haffue skiold, oc tre Folcke Vaaben, Suerd, Jernhat oc Spiud.

Cap. V. Huo Skib skal til rede.

Skib oc Skibs Redskab, oc Skiolde, skulle alle de Mend paa Skibet ere, kiøbe: Men Styrismand er skyldig Skib at bygge, for saa mange Penninge, som de paa Skibet ere, bliffue met hannem foreente. End vil hand ey orffuis eller nøyes met hues de haffue hannem bødit, Da mue de Skippere giøre dem selff Skib, Dog mue de hannem ey forkiøb giøre, met en Marck eller to. Naar Skibet er giort, da skulle alle Skippere paa den Dag dennem vorder forlagt, Skib vddrage, Oc opdrage naar det hiemkommer. End huo som ey tilkommer, gielde saa vide, som ved vorder lagt, oc alle Skippere giffue Ja til. End saa lenge maa hand de vide holde, at Styrismand maa dennem dele vd met tre Marck. Det skulle vide Styremend oc Skibs Næffninge, der somme kalde foruide Næffninge, De vide skulle Styrismend ey ene haffue, men de skulle leggis til alle Skippers Tarff. End

warther for lagh. skip vt at draghæ. oc vp at draghæ. th*ær* hem kvm*ær*. æn hwa sum æi kvm*ær* til gialdæ swa witæ sum with*ær* ær lagh. oc skip*ær* gauæ ia til. æn swa længi ma han wit ær haldæ the witæ at styræs m*æn* ma delæ them ut mæth thre marc. thæt skvlæ witæ skvrthes m*æn*. æth skips næfni*n*g. th*ær* su*m*mæ kallæ far wit næfni*n*g. Thet

---

uen neen Schütte js.) § 2. Vnde ein jeder Haffnebonde, de in deme Schepe js, schal hebben sinen Schylt vnde drierley Wapen, ein Schwerdt: ein Jseren Hodt: vnde ein Spet.

Cap. V. Wo men dat Schip bereden schal.

§ 1. Dat Schip vnde alle sine Retschop, ock de Schilde: schölen alle Menne de vp deme Schepe syn, köpen: Doch schal de Styreman dat Schip buwen, vor so vele Geldes, alse de im Schepe syn, mit eme eins werden. § 2. Wolde he sick öuerst an deme, dat se em beden, nicht genögen laten, So mögen de Schippere sick suluest ein Schip buwen: Doch mögen se mit einer Marck effte twe, eme nicht tho kort dohn. § 3. Wen nu dat Schip ferdich js, so schölen alle de tho dem Schepe gehören, vp einen Dach, de en angekündiget wert, thosamende kamen, vnde dat Schip tho Water bringen, vnde gelikerwyse (wen jdt wedder tho Huß gekamen) vp dat Landt tehn. § 4. Vnde wol dar van en nicht thor stede kümpt, de betere den Bröke, den se alle samptlick darup gesettet, vnde bewilliget hebben: Doch mach he den Bröke so lange an sick holden, dat de Styreman densuluen vthdeelet van em, mit Dren Marcken. § 5. Dith schölen de Styreman vnde Schipsnæffninge (de men nömet Föruide Næffninge) weten: Dat de Styreman dissen Bröke nicht alleine hebben schal, sonder schal gelecht werden allen Schippern tho dem besten. § 6. Wen öuerst de Styreman den Bröke vthdeelet mit Dren Marcken, So

witæ a styræs man æi. num skvlæ læggæs til allæ skip*ær* tharf. æn del han thet vt mæth thre (81. Side) **marc. tha aughæ skip*ær* witæ. oc styræs mæn thre marc.**

CXXXIV. (3, 6.) Of e*n*næn man fæll*ær* vt gærth.

Hæft*ær* nok*ær* man skips wærth. æth skips rethæ. æth skioldæ køp. æth wil æi sin wist føræ ut til skips a rætæ laghdagh. oc andræ far costæ th*ær* han ær skyldugh vt at føræ. antigh sialf mæth at faræ i lethi*n*g. æll*ær* sin hafnæ broth*ær* i hand at sælæ. oc witnæ thet skip*ær*. tha ma styræ man takæ hans fæ til stafns. tho ma han æi takæ ænnæn mansz fæ til stafns fyrræ æn skip æʀ vt skot. oc kostæ aførth. oc then laghdagh gangæn th*ær* skip*ær* war forlagh.

---

deler hand dennem vd met tre Marck, Da bør Skipperne vide, oc Styrismand tre Marck.

Cap. VI. Om Mand forholder vdgierd.

Haffuer nogen Mand Skibs værd, eller Skibs ræt, eller Skioldekiøb, eller vil ey sin visse kaast vdføre til Skibet, paa rette Lagdag, oc andre fare Kaaste, der hand er skyldig at føre vd, oc enten selff met at fare i Lething, eller sin Haffne Broder i sin sted at sende, oc vidne det Skippere, Da maa Styrismand tage hans Fæ til staffns, Dog ey før end Skib er vdskut, oc Kaaste paaførd, oc den Lagdag er gangen der Skipper vaar forlagd. End tager Styrismand ey Fæ til staffn, før end hand far aff Haffne, Da maa hans vndersøgere ey siden tage der effter men hand er borte, oc ey hand selff siden hand hiemkommer, før end hand søger det vd met Lowen: Men der som Bondens Fæ vorder tagit til staffns, oc vil hand ey løse det før end Skib bort far, Da løse hand det met halffue mere end hand skulde før.

æn tak*ær* styræ man æi til stafns fyrræ æn han far af hafnæ. tha ma hans warthnæth æi takæ sithæn th*ær* æft*ær* mæthæn han ær bvrtæ. oc æi han sialf sithen han hem kvm*ær*. fyrræ æn han søk*ær* thet vt mæth loghum. en thar bondens fæ warth*ær* takæt til stafns. oc wil han (æi) løsæ fyrræ æn skip fær bvrt. tha løsæ mæth halvæ meræ. æn han skvldæ fyrræ rethæ.

---

gehöret den Schipperen Bide (id est, de Bröke) vnde deme Styreßmanne de Dre Marck.

Cap. VI. Effte jemandt sine gehöre vnde Tholage vorheelde.

§ 1. De an sick holt Schips Tholage, Schipgeldt, Retschop, edder Schiltgeldt, edder wol sine Vitallie edder andere Tholage (de he mit Rechte tho Schepe bringen schal) vp den Dach alse eme angesettet js, nicht vthbringen: Vnde ock suluen effte einen andern van sinen Haffnebröderen, in sine stede nicht vthsenden, vnde de Schippere betügen dat: So mach de Styreßmann syn Vehe nemen, vnde tho Staffns, id est, Schepe driuen laten (doch nicht eer, he dat Schip tho Water gebracht, vnde de Prouiand darin geföret, vnde de Dach vorby, de den Schipperen angekündiget was.) § 2. Leth öuerst de Styreßman dat Vehe, eer he vth der Haffne affaret, nicht tho Staffn, (tho Schepe) jagen, so mögen sine (Vndersøgere) id est, Beueelhebbere darna, dewyle he wege js, edder he ock suluen, wen he wedder tho Huß gekamen js, eme datsuluige nicht nemen, he deele jdt eme den aff mit Rechte. § 3. Wurde ock des Bonden Veh tho Schepe gedreuen (til Staffns) vnde wolde jdt nicht lösen, eer dat Schip affaret: So löse he dat darna, mit halff so vele Geldes mehr, alse he vörhenne scholde vthgegeuen hebben.

CXXXV. (3, 7.) Vm kvnungs mæn oc biskops.

Hwær thær kvnungs man ær æth biskops hwat hældær the havæ et bo æth fleræ. tha ær thæ skyldugh at havæ ful wapn oc faræ i (82. Side) lething a theræ eghæn kost. oc takæ theræ malæ. æn sitær han hemmæ utæn laghæ forfal oc orlof. gialdæ kvnung af hwær garth han hauær thrithings hafnæ. æth wæræ innæbondæ. of han (wil) æi swa gialdæ sum saght ær.

CXXXVI. (3, 8.) Hwa mæn mughæ takæ.

Kvnung ma sik mæn takæ yvær alt hans rikiæ. i hwilt skipæn sum han wil. oc hærtogh i sit hærtogh dom.

Cap. VII. Om Kongens Mend oc Biscops.

Hvor Kongens Mend ere, eller Biscops, Huad heller de haffue it bo eller flere, Da ere de skyldige at haffue fulde Vaaben, oc fare i Lething paa deris egen bekaastning, oc tage deris maale. End sidder hand hiemme vden lowligt forfald eller orloff, gielde Kongen aff huer Gaard hand haffuer, en tredings Haffne, eller være indebonde om hand vil ey gielde som sagt er.

Cap. VIII. Huo Mand maa tage.

Kongen maa sig Mand tage offuer alt sit Rige, i huilcke Skib hand vil, Oc Hertug i hans Hertugdom, Oc andre Kongens Børn eller Frender, eller Greffuer, tage ey Mand vden deris egit Læn, Oc Biscoper skulle ey Mand tage vden deris Biscopsdom.

Cap. IX. At Mand maa ey Skiben mindske.

Clostermend mue ey Jord kiøbe, der Landeuern gick aff, Siden det general Concilium vaar, der Innocentius Pawe haffde

oc andræ kunu*n*gs børn. æth *frænd*æ*r* æth greu*ær* takæ æi m*er* vten theræ eghæn ræt. oc theræ læn. æn biskop skal æi m*er* takæ vtæn hans biskops dom.

CXXXVII. (3, 9.) At m*æn* mvghæ skipæ*n* æi minskæ.

Clostær m*æn* matæ æi iorth cøpæ th*ær* land wæræn gek af. sithen thet general co*n*sili war th*ær* innocenciu*s*

Cap. VII. Van des Köninges vnde des Bischops Lüden.

§ 1. Wor des Köninges Menne, edder des Bischops syn, de dar hebben einen Sitt, edder mehr, So sint se schüldich, dat se hebben vulle Wapen, vnde tehen mit in de Herrefart, vp ere egen Kost, vnde Teringe, vnde waren ere Tydt, de en vth tho tehnde thokümpt. § 2. Blifft he öuerst tho Huß, ane genochsamen vörfall, effte ane vorlöff, So gelde he dem Köninge van jederem sinem Garden, id est, Sitte, so vele he hefft) dat drüdde Deel einer Haffne. § 3. Wolde he nicht betalen alse gesecht js? Wert he Jndebonde.

Cap. VIII. Wol Manne nemen mach.

§ 1. De Köninck mach sick auer syn gantze Ryke vthnömen Manne, vnde nemen se tho Schepe in welcker he wil. § 2. De Hertoch öuerst in sinem Hertochdome, vnde andere des Köninges Kinder, edder Fründe, edder Grauen, de mögen ane vth erem egen Lehne, effte Herrschop, nene Manne nemen: Deßgeliken schal ock nicht ein Bischop Menne nemen, sonder vth sinem Bischopdohm alleine.

Cap. IX. Schiplandt moth nicht vorringert werden.

§ 1. De Kloster Lyde mögen neen Landt köpen, dar vulle Landtwere van ginck, sodder der tydt dat Pawest Innocentius,

pauæ hafthæ. hwat sum the havæ sithen køpft. th*ær* skvlæ af antigh lethi*ng* vt gøræ. æth fangæ af kvnung swa sum hans wili ær. thet hald*ær* bathæ gramunk. oc allæ munkæ.

CXXXVIII. (3, 10.) Vm lærthæ m*æn* iorth.

Præstæ th*ær* renlik wilæ liuæ. skvlæ hauæ æ et bo frælst. vten allæ land reszlæ. hwat the bo hæld*ær* a kirki iorth. æth a theræ eghæt iorth of the hauæ.

CXXXIX. (3, 11.) Vm lanbo vtgærth.

Lanbo e hwæs sum the æræ. biskop. pr*æ*stæ. (83. Side)

---

holdet, Anno Domini tusinde tu hundrit oc femten. Huad som de haffue siden kiøbt, der aff skulle de enten Lething giøre, eller haffue det i Kongens minde, Saa skal det oc holdis baade om Graa Muncke, Sorte Muncke, oc alle Muncke.

Cap. X. Om Lærde Mends Jord.

Prester der reenlige ville leffue, de skulle aff it Bo ingen Redzel opholde, huad heller de bo paa Kirckens Jord, eller paa deris egit, om de det haffue.

Cap. XI. Om Landbois vdgierd.

Landbo ihues som de ere, Biscops, Presters, Closters, Kirckers, Bonders eller Herremends der ey før vaare frelse eller vndertagne met særlige Priuilegier, skulle opholde Lethinge oc Landeuern om de erie reebdragen Jord, Vden at Kongen lader dennem frelse.

Cap. XII. Aff huor megen Jord Lething vdgiøris.

Bonde der haffuer en Marcks Guld i Jord, eller mere, giøre vd tredinge Haffne, Fordi at tredings Haffn reyser ey aff

klostærs. kirkins. bondæns. æth hirmansz. th*ær* æi waræ fyrræ frælsæ. oc vnnæn takæn. mæth pr*i*uilegi haldæ vp lething oc landwær*æ*n. of the æriæ rep draghæn iorth vtæn of kunung lat*ær* them frælsæ.

CXL. (3, 12.) Af hvr mykæt iorth fæstæ ut gørs.

Bondæ th*ær* hav*ær* marc gulsz i iorth æth meræ. gøræ vt thrithings hafnæ. for thy at thrithings hafnæ ris æi a minnæ æn

---

syn Consilium helt, Anno 1215. Van deme Lande, dat se sodder der tydt geköfft hebben, daruan schölen se Lething, id est, Vthboth dohn, edder hebbent ock mit des Köninges willen. § 2. Gesliker wyse js jdt ock mit Grawen, Schwarten, vnde allen Mönnicken.

Cap. X. Van der Geistliken Lande.

§ 1. Prester de Küsch vnde reine leuen willen, de schölen dem Köninge van einem Gude, darup se wanen, nenen Retzel dohn, se wanen vp der Kercken Grunde, edder vp erem egen Grunde, so se wat egens hebben.

Cap. XI. Van der Lansten Vthbade, edder Landtwehre.

§ 1. Alle Landbo, id est, Lansten, se syn wems se syn, Des Bischops, Prester, Kloster, Kercken, Bondens, Eddellüde, de vörhen nicht frie gewesen syn, edder nene sonderlike Priuilegia hebben: De schölen Vthboth vnde Landtwehre holden (So se Reepdeelt Landt buwen:) Jdt were den, dat se de Köninck sonderlick frye geue.

Cap. XII. Van wo vele Landes men Vthboth geldet.

§ 1. Ein Bonde: de dar Landt hefft, dat eine halue Marck Goldes, edder mehr werdt js, De schal daruan vthreden, dat drüdde Part einer Haffne. § 2. Wente ein drüdde Part einer

pauæ hafthæ. hwat sum the havæ sithen kepft. th*ær* skvlæ af antigh lethi*n*g vt geræ. æth fangæ af kvnung swa sum hans wili ær. thet bald*ær* bathæ gramunk. oc allæ munkæ.

CXXXVIII. (3, 10.) Vm lærthæ m*æn* iorth.

Præstæ th*ær* renlik wilæ liuæ. skvlæ hauæ æ et bo frælst. vten allæ land reszlæ. hwat the bo hæld*ær* a kirki iorth. æth a theræ eghæt iorth of the hauæ.

CXXXIX. (3, 11.) Vm lanbo vtgærth.

Lanbo e hwæs sum the æræ. biskop. pr*æ*stæ. (83. Side)

---

holdet, Anno Domini tusinde tu hundrit oc femten. Huad som de haffue siden kiøbt, der aff skulle de enten Lething giøre, eller haffue det i Kongens minde, Saa skal det oc holdis baade om Graa Muncke, Sorte Muncke, oc alle Muncke.

Cap. X. Om Lærde Mends Jord.

Prester der reenlige ville leffue, de skulle aff it Bo ingen Redzel opholde, huad heller de bo paa Kirckens Jord, eller paa deris egit, om de det haffue.

Cap. XI. Om Landbois vdgierd.

Landbo ihues som de ere, Biscops, Presters, Closters, Kirckers, Bonders eller Herremends der ey før vaare frelse eller vndertagne met særlige Privilegier, skulle opholde Lethinge oc Landeuern om de erie reebdragen Jord, Vden at Kongen lader dennem frelse.

Cap. XII. Aff huor megen Jord Lething vdgioris.

Bonde der haffuer en Marcks Guld i Jord, eller mere, giøre vd tredinge Haffne, Fordi at tredings Haffn reyser ey aff

klostærs. kirkins. bondæns. æth hirmansz. th*æ*r æi waræ fyrræ frælsæ. oc vnnæn takæn. mæth pr*i*uilegi haldæ vp lething oc landwær*æ*n. of the æriæ rep draghæn iorth vtæn of kunung lat*æ*r them frælsæ.

CXL. (3, 12.) Af hvr mykæt iorth fæstæ ut gørs.

Bondæ th*æ*r hav*æ*r marc gulsz i iorth æth meræ. gøræ vt thrithings hafnæ. for thy at thrithings hafnæ ris æi a minnæ æn

---

syn Consilium helt, Anno 1215. Van deme Lande, dat se sodder der tydt geköfft hebben, daruan schölen se Lething, id est, Vthboth dohn, edder hebbent ock mit des Köninges willen. § 2. Geliker wyse is idt ock mit Grawen, Schwarten, vnde allen Mönnicken.

Cap. X. Van der Geistliken Lande.

§ 1. Prester de Küsch vnde reine leuen willen, de schölen dem Köninge van einem Gude, darup se wanen, nenen Retzel dohn, se wanen vp der Kercken Grunde, edder vp erem egen Grunde, so se wat egens hebben.

Cap. XI. Van der Lansten Vthbade, edder Landtwehre.

§ 1. Alle Landbo, id est, Lansten, se syn wems se syn, Des Bischops, Prester, Kloster, Kercken, Bondens, Eddellüde, de vörhen nicht frie gewesen syn, edder nene sonderlike Priuilegia hebben: De schölen Vthboth vnde Landtwehre holden (So se Reepdeelt Landt buwen:) Idt were den, dat se de Köninck sonderlick frye gene.

Cap. XII. Van wo vele Landes men Vthboth geldet.

§ 1. Ein Bonde: de dar Landt hefft, dat eine halue Marck Goldes, edder mehr werdt is, De schal daruan vthreden, dat drüdde Part einer Haffne. § 2. Wente ein drüdde Part einer

à æn marc gulsz. æn a fivrghæ marc silfs. ris sætings hafnæ. a twa marc silfs tolftings hafnæ. af minnæ æn twa marc gørs æi i lething. æn warth*ær* skialnæt a. mæl styræ man oc vtgærthæs m*æn*. tha skvlæ skyrthæs m*æn* æth skips næfni*n*g witæ mæth theræ eth. hwat hin skal vt geræ th*ær* sæcth*æth* ær. (3, 13.) Lanbo th*ær* reth*ær* attæ ortugh silfs at skyld. gør vt thrithings hafnæ. Then th*ær* fyr ortugh reth*ær* gøræ sætings hafnæ. æn reth*ær* han min*n*æ æn fivr

---

mindre end en Marcks Guld, aff fire Marck Sølff reyser setting Haffne, oc aff to Marck Sølff reyser tolffting Haffne, Men aff mindre end to Marck Sølff giøris ey Lething. End vorder skilnit eller trætte imellem Styrismand oc Vdgiærdsmand, Da skulle Skursmend eller Skibs Næffninge vide met deris Eed, huad den skal vdgiøre der sictet er.

Cap. XIII. Huor meget Landbo skal vdgiøre.

Landbo der reder otte Ortug Sølff til skyld, hand giøre vd tredings Haffne, Den der fire Ortug reder, giøre vd settings Haffne. End reder hand mindre end fire Ortug Sølff, huad heller det er Reebdragit Jord eller kiende Land, rede en Ortug Sølff til Kongens Bord.

Cap. XIIII. Om mand boer paa sin Egen, oc tager anden Mands i fellig til sig.

Hvilcken Mand som boer paa sin egen Jord, oc tager anden Mands i fellig til sig, huad heller den er Herremand eller ey, giøre saa vd, som hand giorde før.

Cap. XV. Huorledis Herremend mue feste Jord.

Hvilcken Herremand der haffuer mindre end fuld Plogs

ortugh silfs. hwat hæld*ær* thet ær rep draghæt. æth kænnæ land: rethæ ortugh silfs til kvnu*n*gs garth. (3, 14.) Hwilk man sum bor a sin eghæn iorth. oc tak*ær* annæns fælægh. hwat hæld*ær* hin ær hærræ ma*n* æth æi goræ swa fult ut sum han gorthæ fyrræ. (3, 15.) Hwilk

---

Haffne, kan van ringerem Lande, alse van einer Marck Goldes, nicht vthgeredet werden. § 3. Van veer Marck Sølffs, dat söste Deel einer Haffne. Van twen Marck Sølffs dat twölffte Deel einer Haffne. Vnde van ringerem Lande, alse van twen Marck Sølffs, geschüth nene Lething, id est, Vthboth. § 4. Wurde ock jrringe effte Kyff, twischen dem Styreßmanne vnd Vdgiærdsmand, dat schölen de Styreßmanne, edder de Schipsnæffninge, mit erem Eede kennen, wo vele Vthboth Beklagede dohn schal.

Cap. XIII. Wo vele de Lanste tho Landtwehre geuen schal.

§ 1. Ein Lanste de Achte Ørtug Sølffs tho Schülde, Jarlick gyfft, De Redet vth dat drüdde Part einer Haffne. § 2. De veer Ørtug Sølffs schüldet, de Redet vth, dat Söste deel einer Haffne. § 3. Schüldet he weiniger, alse veer Ørtug Sølffs (he hebbe Reepdragen, effte Kenne-Landt) de gyfft einen Ørtug Sølffs, tho des Köninges Dische.

Cap. XIIII. Wanet ein Man, vp sinem egen, vnde nimpt ander Lüde tho sick, in Gemenschop.

§ 1. Welcker Man de wanet vp sinem egen Lande, vnde nimpt ander Menne in sine Gemenschop tho sick Idt sy Eddelman, edder nicht, de deith so vele Vthboth, alse he vörhen gedahn hefft.

Cap. XV. Wo de Herremenne Landt vehsten mögen.

§ 1. Welcker Herremand, de ringer Landes hefft, alse he

hærræ man sum hau*ær* minnæ æn full plox æriæ. tha ma han fæstæ til sæk e til han hav*ær* full (84. Side) plox æriæ. oc gøræ tho æi læthing af thæn iorth han fæstæ.

CXLI. (3, 16.) Of man hau*ær* iorth i fleræ skipæn.

Hau*ær* man iorth i fleræ skipæn oc æriær thæt alt til en garth. oc lægg*ær* thæt alt i en lathæ. tha rethæs thæræ æi af meræ æn en reszlæ æn lægg*ær* han fleræ lath: tha reth*ær* han fleræ reszlæ. Sit*ær* man i qu*æ*rsæt. oc æriær iorth i skipæn. oc lægg*ær* th*ær* lath th*ær* han sit*ær* oc æi anstath. tha reth*ær* han qu*æ*rsæt oc æi le-

---

erie, Da maa hand feste sig saa megit Jord, til hand fanger fuld Plogs erie, oc giøre dog ey Lething aff den Jord der hand feste.

Cap. XVI. Om Mand haffuer Jord i flere Skiben.

Haffuer Mand Jord i flere Skiben, oc erier det alt til en Gaard, oc legger det alt i en Lade, Da redis der ey aff mere end en Redzel. End legger hand det i flere Lader, Da reder hand oc der aff flere Redzele. End sidder Mand i Quersæde, oc erier Jorden i Skiben, oc ligger Ladt der som hand sidder, oc ey anden sted, Da reder hand Quersæde oc ey Lething. End sidder hand i Skiben, oc erier Jord der som Quersæde ligger, oc legger Fructen i Laden som i Skiben er, Da reder hand Lething, oc ey Quersæde: Lething skal oc redis aff den affgrøde tagen er, oc ey aff det der ligger i Jorden, eller saais skal.

Cap. XVII. Om Hus stander i anden Mands Skiben.

Stander Mands Huse, somme i en Mands Skiben, oc somme i en anden Mands, Da huor som Laden stander, oc La-

thing. Sit*ær* man oc i skipæn. oc æriær iorth th*ær* i qu*ær*sæt ligg*ær*. oc lægg*ær* lath i skipæn. th*ær* han sit*ær*. tha gør han lething. oc reth*ær* æi qu*ær*sæt. lethi*ng* skal e rethæs af the agrethæ th*ær* taknæ æræ. oc æi af the th*ær* tha liggæ i iorthæ æth sa skulæ. (3, 17.) Stand*ær*

---

mit einer vullen Ploech bedryuen kan, De mach so vele Landes an sick vehsten, edder bringen, beth dat he tho einer vullen Ploech genoch hefft, vnde gelden doch gelikewol, neen Vthboth van dem Lande, dat he mehr an sick gebracht, edder gevehstet hefft.

Cap. XVI. Hefft ein Man Landt in velen Schepen.

§ 1. Hefft ein Man Landt in velen Schepen, vnde Plöget dat alle tho einem Haue, Lecht idt ock alle thosamende in eine Schüne, so deit he dar nicht mehr van, alse eine Redzel, id est, Hauedenst. § 2. Lecht he dat ock in mehr Schünen, so doh he ock mehr Redzel daruan: Vnde sitt de Man ock vp deme Lande, dar Quersæde van gheit, vnde Plöget dat Landt in Schipdeeldem Lande, vnde lecht dat Korn in de Schüne, dar he sitt, vnde in nene andere stede: So geue he daruan dar he wanet de Quersæde, vnde neen Vthboth, id est, Lething. § 3. Wanet he ock vp Schipdeeldem Lande, vnde buwet dat Landt in Quersæde, vnde lecht dat Korne in de Schüne, de vp Schipdeeldem Lande steit, so geue he daruan Vthboth, vnde nene Quersæde. § 4. Vorth mehr, schal men Lething, id est, Vthboth dohn, van der Frucht, de van dem Lande affgeborgen, effte ingekamen js, vnde nicht van der Sädt, de in der Erden licht, edder de noch Gesehet werden schal.

Cap. XVII. Effte dat Huß steit vp eines anderen Schipdeeldem Lande.

§ 1. Steit eines Mannes Huß gebuwet, ein deel vp des

manz hus sumæ i ens manz skipæn. oc sumæ i annæns manz: tha hwaræ sum lathæ standær oc lath læggæs thær skal lething vt gøræs. oc quærsæt rethæs. oc andre reszlæ rethæs thær eldhus standær. Man ma æi køpæ annæn manz skipæn up ùtæn han gør thær fult ut af. Æn far man i annæn manz skipæn oc æriær thet til then samæ garth thær han sat fyrræ i tha haldær han æi thær for meræ (85. Side) **æn en reszlæ.**

(3, 18.) Hwilk hafnæ bondæ thær hauær en full plox æriæ. oc køpær sithæn meræ. gøræ af then køpæ iorth swa mykæt ut sum fyrræ gek vt af hænnæ. æn hauær han minnæ: tha ma han køpæ til alt han hauær en plox æriæ.

---

den ehes, der skal Lething vdgiøris, eller Querſæde redis, oc andre Redzele, Der som Ildhus stander: Fanger Mand Jord i anden Mands Skiben, oc erier det til den samme Gaard, der hand saade før vdi, Da gielder hand der for ey mere end en Redzel.

Cap. XVIII. At Mand maa ey Skiben mindske.

Hvilcken Haffnebonde der haffuer en fuld Plogs erie, oc kiøber siden mere, Da giøre aff den Kiøbeiord, som før aff hende gick: End haffuer hand mindre, da maa hand kiøbe saa lenge, til hand fanger en fuld Plogs erie. End Herremend mue kiøbe saa meget som de orcke, Fordi at de giøre der fyldist aff, i det de voffue deris Hals, for Kongen oc for Landsens Fred. Det skeer oc offte saa, at den Jord som Herremend kiøbe, oc den de før haffue, ganger til Skiben effter deris Død.

Cap. XIX. Mand maa ey to tredings Haffne sammen legge.

Sidde Sødsken sammen vdi fellig, ihuor mange de ere, oc

æn *hærræ mæn* mughæ kepæ swa mykit sum the orkæ. for thy at the geræ *thær* fult vt af. thegh*ær* the hætlæ theræ hals for kunu*n*g. oc for landz frith. Oftæ warth*ær* oc swa at then iorth *thær hærræ mæn* keptæ oc then the hafthæ fyrræ æft*ær* then dethæ gan*gær* til skipæn swa sum fyrræ.

CXLII. (3, 19.) Mæn mughæ æi twa thrithi*n*gs hafnæ sam*æn* læggæ.

Sitæ syskæn sam*æn* i fælægh. hvræ manghæ sum the

---

einen, ein deel vp des anderen Schipdeeldem Lande, so schal he van der Stede, dar de Schüne vpsteit, vnde henne gehöret (Lething vdgiøris) dat js, Vthboth dohn. § 2. Querfæde, vnde andere Redzel, de schal men geuen, van deme Huse, darinne men Für vnde Roeck helt. § 3. Kricht ock ein Man eines anderen Mannes Schipdeelet Landt, vnde buwet dat Korne tho deme Haue dar he vörhen gewahnet hefft, So gelde he daruan nicht mehr, alse einen Redzel.

Cap. XVIII. Schipdeelet Landt schal men nicht vorringeren.

§ 1. Welcker Haffnebonde, de einer vullen Ploech bedryff hefft, vnde köfft mehr Landes dartho, so do he van dem köfften Lande, alle dat jenne, dat vörhen daruan ginck. § 2. Hefft he öuerst ringer? So mach he so vele dar tho köpen, dat he vulle bedryff hebbe, tho einer Ploech. § 3. Herremenne öuerst de mögen so vele köpen, alse er vormögen js. Wente se dohn dar vull vör: Jn deme se eren Halß, Lyff, vnde Leuendt vor den Köninck, vnde vor des Rykes, vnde Landes Frede, wagen. § 4. So geschüth jdt ock vaken, dat dat Landt, dat de Eddellüde köpen, vnde dat se vörhenne hadden, na erem Dode, wedder tho Schiplande wert.

æræ. oc hvræ goth iorth sum the havæ. oc æriæ hænnæ all til en garth. tha rethæ the en reszlæ. Æn skilæs the at. tha geræ e hwær for sik. æftær thet the æræ oc skild at. tha mvghæ thæ oc æi æftær sammæn læggæ. oc wæræ undær enæ reszlæ. vtæn of ænnæn flætferær sik til hin annæn.

CXLIII. (3, 20.) Hwa styræs hafn skal æruæ.

Svn ærvær styræ hafnæ æftær fathær oc fathær æftær sun. oc brothær æftær annæn. æn systær ærvær æi styræs hafnæ. (86. Side) æth mothær. oc dottær. oc æi slekæfrith sun. Tho at man sketær sin slekæfrith sun alt thet han a.

---

ihuor god Jord de haffue, oc erie hende all til en Gaard, Da rede de en Redzel. End skillies de at, Da giør huer for sig: Oc effter at de ere atskilde, Da mue de ey siden sammen legge, oc være vnder en Redzel, Vden om den ene fledfører sig til den anden.

Cap. XX. Huo Styres Haffne maa arffue.

Søn arffuer Styres Haffne effter Fader, oc Fader effter Søn, oc Broder effter anden. Men Søster arffuer ey Styres Haffne, oc ey Moder, oc ey Slegfred Søn, oc ey Daatter, Dog at Mand skøder sin Slegfred Søn alt det hand eyer, da maa hand dog ey skøde hannem Styres Haffne. Fordi at huor som ey er Adelkone Søn effter Fader, eller Fader effter Søn, eller Broder effter anden, Da arffuer Kongen Styres Haffne. De Styres Haffne der til Biscops Dom ligge, de følge Biscopsdommen.

Cap. XXI. Om Bødemaal.

Fester Mand fuld Bod for Mandrab vden Giørsum, Da

tho ma han æi skotæ ham styræs hafnæ. for thy at hwaræ sum æi ær adhelkonæ sun æft*ær* fath*ær*. æth fath*ær* æft*ær* sun. thæræ ærv*ær* kvnu*n*g styræ hafnæ. the styræ hafnæ tho til biskops dom liggæ. fylghæ e biskops dom.

CXLIV. (3, 21.) Vm botæ mal.

Fæst*ær* man rætæ bot*ær* for mandrap. vtæn gørsum.

Cap. XIX. Dat men twe Drüddendeele Haffne nicht thosamende leggen mach.

§ 1. Ein dar Bröder, vnde Süstere, in Gemenschop, wo vele erer weren, vnde wo gudt Landt se hebben, vnde buwen dat alles tho einem Haue: So gelden se nicht mehr alse einen Redzel. § 2. Scheden se sick öuerst van ein ander, so deit ein jeder vor sick süluen Redzel. § 3. Wen se ock ein mäl van ein ander gescheden syn, so mögen se sick nicht wedder thosamende leggen, dat se vnder einem Redzel weren: Jt sy den, dat sick de eine tho dem anderen Flædförede.

Cap. XX. Wol Styreß Haffne eruen mach.

§ 1. De Söne Eruet de Styreßhaffne (id est, dat Heerschild) na dem Vader, Ock de Vader na dem Söne: Vnde also ock de eine Broder na deme anderen. De Süster öuerst Eruet de Styreßhaffne nicht, ock nicht de Moder, noch de Vnechte Söne, noch de Dochter. § 2. Vnde wen de Vader, sinem Vnechten Söne, schon alles vplete, vnde schötede eme, wat he hedde, so kan he eme doch de Styreßhaffne nicht schoten. § 3. Wente wor neen Echte Söne, na dem Vader js, vnde de Vader nicht, na dem Söne, edder de eine Broder, nicht na dem anderen vorhanden js. Dar Eruet de Könninck de Styreßhaffne. § 4. De Styreßhaffne de ock tho dem Bischopsdohme liggen, de blyuen vnde folgen, deme Bischoppe.

tha botæ han thri*nn*æ attan marc pæn*ning*: æth full wirthing. æn alt skal botæs innæn iamli*ng*. æn gorsu*m* ær e swa sum for ær mælt ther bot fæstæs. for thy at aughæ wald*ær* e mest gorsum. Swæræs m*æn* oc til botær. tha ær thet oc thrinnæ attan marc sum sagth æn.

CXLV. (3, 22.) Hwaræ fiurtiugh marc fylgh*ær* annæn bot.

Dræp*ær* man annæn i lethi*ng*. æth samnæth. æth a thingi. æth a thing wægh. æth (i) sit eghæt h*us*. æth i thet hæræth th*ær* kunu*ng* ær i. æth i kirki. æth i kirki garth. æth i kopi*ng*. (mæth) knif. æth bondæ th*ær* hald*ær* a sin plogh. tha botær then th*ær* drap vtæn rætæ man botær. e firtivgh

---

bøde hand trende atten Marck Penninge, eller fuld værd for saa mange Penninge, oc skal alt bødis inden jemlinge. Giorsum er som før vorder mælt, naar Bod festis, Fordi at affue volder mest Giørsum: Sueris Mand oc til Bod, Da er det oc trende atten Marck, som sagt er.

Cap. XXII. Huor Fyrretiue Marck følge anden Bod.

Dræber Mand anden i Lething eller Samling, eller paa Ting, eller paa Tinguey, eller i sit egit Hus, eller i det Herrit Kongen er vdi, eller i Kircke, eller paa Kirckegaard, eller i Kiøbstæd, eller met Kniff, eller Bonden der hand holder paa sin Plow, da bøder den Mand der dræbte, vden rette Mandebøder, fyrretiue Marck til hans Arffuinge som dræbt vorder, oc saa Kongningen, om hand holder sin Fred, oc kommer til Bod: End flyer hand Fredløs, Da bøde Frender som før er sagt. J alle disse steder der nu er sagt, huilcken Mand som giør anden saar, eller berier, Da bøder hand oc offuer anden rette bøder XL. Marck

marc hins arving th*ær* dræpæn warth. oc swa kvnu*ng* of han hald*ær* sin frith. oc kvm*ær* han with bøt*ær*. æn flyr han frith løs. tha bøtæ frænd*ær* swa sum fyrræ ær saght. I allæ thessæ stathæ th*ær* nu ær saght. hwilk man sum (87. Side) særær annæn æth bæriæn. tha bøtæ han e yv*ær*

Cap. XXI. Van Manbote.

§ 1. Vehstet ein Man vulle Bote, vor Mandrab, id est, vor einen Dodtschlach, ane Giørsum, id est, de Thobote. So js vulle Manbote, ane dat Giørsum, vor einen Dodtschlach, dre mål xviij. Marck Penninge, edder de vülle werde vor so vele Geldes. Vnde disse Bote schal binnen Jamling, id est, Jahr vnde Dage betalet werden. § 2. Giørsum js euen so vele, alse vörgemelt, wen Bote gevehstet wert. § 3. Wente wo gröter de Fruchte, jo gröter dat Giørsum js. § 4. Wert öuerst de Dodtschleger tho Bote geschwaren, so js dat Giørsum ock nicht mehr, alse dre mål xviij. Marck, alse gesecht js.

Cap. XXII. Wor der Bote XL. Marck mehr folgen.

§ 1. Schleit jemandt den anderen Dodt, in dem Vthbade, Jn vorsamlingen, vp dem Dinge, vp dem Dingwege, in sinem egen Huse, Jn dem Harde dar de Könincк js, Jn der Kercken vp dem Kerckhaue, Jn einer Stadt, edder mit einem Kniff (danice) mit einem Schedemeste. Edder ock den Man de sine Ploech helt: So Böte de Man (de also schleit) bauen de rechte Manbote xl. Marck, jegen des Dodtgeschlagenen Fründe, ock so jegen den Köninck, so ferne he tho sinem Frede, vnde tho der Bote, wert geschwaren: § 2. Men flücht he ock Fredeloß, so böten sine Fründe, alse vörgesecht js. § 3. Vorth mehr, wundet edder schleit eine den anderen, vp den Steden, alse hyr vörgesecht js, de betert bauen den rechten Bröke xl. Marck dem Wunden, vnde also

annæn rætæ bot fivrtiugh marc bondæ oc swa kvnung. vtæn of annæn warthær laghæ laght. oc awarth wet. i thessæ stathæ thær saght ær. tha gialdæ hin thær aræth wætæ swa sum saght ær. oc han wæræ saklos. thær sik warthæ. for thy at hwær man ær louæth mæth allæ loghum. at wæriæ sik sialf.

CXLVI. (3, 23.) Dræpæs man a bot botæ.

Dræpær man annæn a bottæ botær. æth særær. æth hæfnær a ham. nokæt thæt thær fyrræ war af gangæt mæth sætæ. haldær han sin frith oc land. oc kvmær with botær lat vt fyrst alt thet thær takæt war at bot. for the gær-

---

Bonden oc saa Kongen: Uden saa er at hans Genpart haffuer lagt sig i Veye oc Lawe for hannem, oc tractet hannem effter met Aarad. J disse steder som sagt er, da gielde den som Aarad giorde som sagt er, oc den anden vere Sageløs, der sig vorde, Fordi huer er forloffuit met all Low, at verie sig selff.

Cap. XXIII. Dræber Mand anden paa Bøtte Bod.

Dræber Mand anden paa bøtte Bod, eller saarer, eller hæffner paa hannem nogen lunde for den maal eller Sag, der før vaar affhandlit, oc Bod for tagit, Da er det Orbotemaal: Beholder hand sin Fred oc Land, oc kommer til Bod, Legge vd først alt det der tagit vaar til Bod, for de Gierninger hans Genpart vaar før ved, oc bøde siden rette bøder for Mandrab om dræbt vorder, oc for Saar om saarit vorder. Men vorder nogen Mand tagen for saadane Gierninger, som sagt er i disse tu Capitel, Oc lader Kongen offuer hannem rætte, Da bøde hans Frender de to Saale, der Etebod heder, Fordi det stander hannem for fult Fredløsmaal, at Kongen lader offuer hans Hals rætte.

ning *thær* hin war fyrræ wit. oc botæ sithæn rættæ bot*ær* for mandrap. of dræpæt war. for sar of sar war. æn warth*ær* nokær takæn for thylikæst g*ær*ning. sum saght ær i thessæ tu kapitæl. oc ræt*ær* kvnu*n*g yv*ær* ham. tha botæ hans fr*æ*nd*ær* ald*ær* thyt sith*ær* twa sal th*ær* ættæ bot bet*ær*. for thy at thet stær hin for fult frithløst mal. thar kvnu*n*g lat*ær* yv*ær* hans hals rætæ.

---

ock dem Köninge, § 4. Jdt were den, dat em syn Wedderpart, vp dem wege gelegen, vnde na sinem Leuende getrachtet hedde, mit Uarat. § 5. De nu in dissen Steden, als vörgeschreuen js, Wegelagert, de betalet den Bröke als vörgesecht js, vnde de ander de blyfft frye ane allen Schaden, de sick werede. § 6. Wente ein jeder mach syn Lyff vordedigen, vnd sick wehren, mit allem Rechte.

Cap. XXIII. Wert jemandt Dodtgeschlagen, der vörher Bote gegeuen hefft.

§ 1. Schleit einer den jennen dodt de ein mahl Manbote erlecht hefft, Vorwundet en, edder wreket sick, einiger mate an en, der Sake wegen, de ein mäl affgehandelt, vnde daruör böte, vpgenamen js. So js dat Orbotemäl. § 2. Beholdt he sinen Frede, vnde blifft im Lande, vnde kumpt thor Bote: So schal he erst vthleggen vnde betalen, alle dat jenne, dat vör her vpgenamen was vor de dädt, de syn Jegenpart begangen, vnde daruör thor Bote vthgegeuen hedde, vnde darna Rechte vulle Manbote, so dar wol Dodtgeschlagen, edder vor Wunden, so dar wol gewundet were. § 3. Wurde öuerst ein Man begrepen, vor sodane däde, als in dissen twen Capittelen gesecht js, vnde lete de Köninck en henrichten, so schölen nichtes desto weiniger sine Negeste Fründe, de twe Saale (de Ettebod heten) betalen. § 4. Wente dat he gerichtet js, dat hefft de Köninck vor syn Fredeloßmäl, dohn laten.

CXLVII. (3, 24.) Hvræ bøtæs for walrof.

Hwat sum man rev*ær* af an*n*æn th*ær* dræpæn warth*ær*. antigh klæthæ. æth wapæn. æth silf. æth pænni*n*g. of han hafthæ thæt a sik. thet ær wal rof. oc bøtæs før fivrtivgh marc. Thæræ for skvlæ mæn w*æ*ri*æ*s mæth næfnd i kyn.

CXLVIII. (3, 25.) (88. Side) Hvræ bøtæs for afhog. oc liuænd man.

Mist*ær* man sin tungæ. æth næsæ. æth øghæn. æth

Cap. XXIIII. Om Val Raaff.

Hvad som Mand røffuer aff den Mand der dræbt er, enten Klæder eller Vaaben, eller Sølff, eller Guld, eller Penninge, om hand haffde det paa sig, Det er Val Raaff, oc bødis for, Fyrretiue Marck, eller veries der for met Næffn i Kiøn.

Cap. XXV. Huorledis bødis skal for Affhugg aff leffuendis Mand.

Myster Mand sin Tunge, eller Næse, eller baade Øyen, eller baade Hender, eller baade Føder, eller Andbod der i Brogen henger, Da bødis for huer disse, fuld Mands bøder. End myster Mand it Øye, eller en Haand, eller en Fod, for huert disse bødis halff Mands bøder. End myster Mand it Øre, Da fordi at det maa høllis met Hwe oc met Haar, bødis der for fierding Mands bod, For Tummelfinger bødis fierding Mands bod, oc for de andre fire Fingre oc fierding Mands bod, Dog saa at for de næste to bødis for huer dennem ottende Laad aff en Mands bod, oc for de to yderste, sextende Laad aff en Mands Bod, Oc huor som Negl vorder affhuggen, oc det øffuerste Led, bødis saa for, som Fingeren vaar alt affhuggit.

bathæ fot*ær*. æth hans brok anboth. tha botæs for thessæ full manbotær. æn mist*ær* man et eghæ. æth en hand. æth en fot. for all thessæ botæs half manbotæʀ. æn mistær man sit eræ. forthy at thet ma hyllæs m*æth* hvuæ oc mæth har. tha bothæs th*ær* for fiarthing manbot*ær*. for thymæl fing*ær*. bothæs fiarthi*n*g manbotæʀ. oc for the andræ fiyghræ. oc fiarthing manbotær. tho swa at for the twa næstæ. botæs for hw*ær*. attand lot af manbotær. for hw*ær* the twa vtærmeræ sæxtand lot af manbotær. oc hwaræ

Cap. XXIIII. Van Valroffe.

§ 1. Wat einer Rouet, edder wech nimpt, van einem Doden Manne, Idt sy Kleder, Wapen, Süluer, Goldt, Geldt (effte he dat by sick hedde) dat js Valroff, vnde de Bröke js xl. Marck, edder moth sick frien, mit Kiønsnæffn.

Cap. XXV. Wo men beteren schal, vor affgehowene Ledemate, van einem Leuendigen Menschen.

§ 1. Misset ein Man sine Tunge, edder Nese, beide Ogen, edder beide Hende, edder beide Vöte, edder syn Gemechte. So wert vor der jder eines, eine vulle Mannesbote betalet. § 2. Misset he öuerst, men ein Oge, eine Handt, einen Voth, so Böth men vor jder eins, eines haluen Mannes Bote. § 3. Misset he ein Ohr (dewyle men dat mit Hüllen vnde mit Haren bedecken kan) Böth men ein veerde Part Manbote. § 4. Ock so vor den Dumen, Böth he dat veerde Part Manbote, vnde vor de andern veer Finger, ock ein veerde Part Manbote, Doch so, dat he vor de vörbesten twe Finger, dath Achte Part einer Manbote gelde, Vnde vor de twe vtersten dat Söfteinde deel, der Manbote. § 5. Wurde ock de Nagel, edder dat vterste Lidt, van deme Finger, affgehouwen werden, dar schal men so vele vor beteren, alse wen de gantze Finger, affgehowen were.

sum naghæl ær af hoggæn. oc thet ev*ær*st lith. botæ swa sum fing*ær* waræ all avæ. (3, 26) Warth*ær* manz lim*m*æ livt. oc warth*ær* thæt tho nokæt nyt. swa at han ma thæt bathæ krympæ. oc rækkæ. tha skal th*ær* for botæs swa sum thet warth*ær* wird af gothæ m*æn*. Æn warth*ær* thæt doth oc alsz vnæt. tha botæs swa for sum thet auæ waræ mæth allæ.

CXLIX. (3, 27.) Vm læst.

Warth*ær* man sar oc del thæt mæth lagh mal. hin a hand th*ær* ham særthæ. tha skal sar botæs in*n*æn thrithi (89. Side) fimt. æftæʀ at sar ær ham laghdelt a hand. oc læ-

---

Cap. XXVI. Om Lemmelæst.

Vorder Mands Lemmer lydt, oc vorder dog nogit nyttige, Saa at hand kand det baade krømpe oc ræcke, Da skal der for bødis, saa som det vorder vurderit aff gode Mend. End vorder det død, oc alt wnyttigt, Da bødis der for, som det vaare aff met alle.

Cap. XXVII. For Saar bod.

Vorder Mand saar, oc deler det met Lowen hannem paa Haande der det giorde, Da skal Saar bødis inden tredie Femt, effter at Saar er hannem lowdeelt paa Haand, oc lest stande til jemlinge er vde, saa som lest da vurderis, saa bødis: Endog at før vaar bøt for Saar. Men vil hin ey bøde som sagt er, da maa hans Mandhelligt søgis.

Cap. XXVIII. Om Mand lader sit Mandhelligt søgis.

Lader Mand sit Mandhelligt søge, Da bøder hand først fulde bøder for de Gierninger hand vaar lagsøgt for, oc siden

stæ standæ til iamli*ng* ær vtæ. oc swa svm tha wirthæs læstæ. swa betæs. tho at ferræ ær for sar bet. Æn wil han æi betæ swa sum mælt ær. tha ma hans manhælght sekæs.

CL. (3, 28.)

Lat*ær* ænnæn man sit manhælgth sekæ. tha bet*ær* han fyrst fullæ bet*ær* for g*ær*ni*ng*. th*ær* han war laghsot for. oc sithen thre marc yv*ær* rætæ bet*ær*. oc thre marc

---

Cap. XXVI. Van Lemenisse.

§ 1. **L**emet ein Man dem andern ein Lidt an sinem Lyue, doch dat jdt eme noch nütte werden kan, dat he dat bögen, van sick strecken, vnde tho sick tehn kan: So schal he daruör Böten, alse dat van guden ehrliken Lüden warderet werden kan. § 2. Blyfft jdt öuerst dodt vnde gantz vnnütte, So böte men daruör, alse wen jdt gahr affgehowen were.

Cap. XXVII. Wo men Saar, id est, Wunden böten schal.

§ 1. **W**ert ein Man gewundet, vnde he vordelet den mit Rechte, de em den Schaden dede, So schal he den Schaden beteren, binnen xv. Dagen darna, alse de Schade eme vpgedeelet js. § 2. Lemede schal stahn Jamling (id est, Jahr vnde Dach) Alse den desuluige warderet wert, so betert men de, § 3. Doch schal de beteringe vor de Wunden strax geschehn. § 4. Wolde he öuerst nicht beteren, alse vörgesecht js, so söcke (id est, vorfolge) men en, tho sinem Manhelligt.

Cap. XXVIII. Efft sick ein Man leth söcken, id est vorfolgen, tho sinem Manhelligt.

§ 1. **L**eth sick ein Man vorfolgen, vp syn Manhelligt, So böte he erst dat jennige, darümme he vorfolget js, vulle Bote: Vnde darna Dre Marck auer de rechte Bote, vnde ock dem Kö-

kvnung. Dræp*ær* ænnæn man then man th*ær* han sotæ til manhælght. tha hald*ær* han sin frith. æn bæriær han ham. botæ ækki for.

CLI. (3, 29.) Vm sar i anlæt.

For allæ the sar th*ær* man ma æi hylæ mæth klæthæ. æth har. swa sum ær sar i anlæt. oc a hand. botæs e halvæ meræ. æn andræ sar. æn warth*ær* livtæ a. swa sum ær of mun stæʀ wrang. æth næsæ. tha skal wirthæs af gothe m*æn*. oc th*ær* æft*ær* botæs.

---

tre Marck offuer rette bøder, oc Kongen tre Marck. Dræber nogen Mand den Mand, der hand søgte til hans Mandhelligt, da holde hand sin Fred: Berier hand hannem, Da bøde der icke for.

Cap. XXIX. Om Saar i Andled.

For alle de Saar, der Mand maa ey skiule met Klæder eller Haar, som er Saar i Andled, oc paa Haand, da bødis der halff mere for, end for andit Saar. Men vorder lyde paa, som er, om Munden stander vrang, eller Øye, eller Næse, Da vurderis det aff gode Mend, oc bødis der effter.

Cap. XXX. Huorledis bødis skal for Saar.

Rette Saar bod, der ey er Beenhuggit, oc ey igennem stungit, der bødis for tre Marck Penninge. End er det Hull-saar, eller Beenhuggit, saa at Been tagis aff, eller arrit er i samme Been, oc flyder op oc ned, eller tuennit, som haffuer tu hull Saar, Saa som Mand vorder stungen, enten igennem Laar eller Lægg, eller Arm, eller Haand, eller huor som Mand vorder igennem stungen paa Mands Liff, Da bødis der sex Marck Pen-

CLII. (3, 30.) Vm saræ bot*ær*.

Ræt saræ bot*ær* th*ær* æi ær benhoggæt. oc æi gom*æn* stungæt. tha botæ thre marc pæning. æn ær thet holsar. æth benhoggæt. swa at ben takæs af æth arr ær i thet sialvæ ben. oc flytær vp æth nith*ær*. æth twimynt sar swa svm man warth*ær* stvngæn gom*æn* lar. æth læg. æth armæ. æth hænd*ær*. æll*ær* hwaræ sum gom*æn* warth*ær*

---

ninge Dre Marck. § 2. Schlöge nu de Man, de dissen tho sinen Manhelligt vorfolget hefft, Dodt, de beholdt sinen Frede. § 3. Schleit he en ock (Berier) dichte vnde deger, Blödich vnde Blaw, dar betert he nicht vör.

Cap. XXIX. Vmme Wunden in dem Antlate.

§ 1. Vor alle Wunden, de mit klederen, edder Hare nicht können bedecket werden, Alse in dem Antlate, vnde vp der Handt, js de Bothe halff mehr, alse vor andere Wunden. § 2. Blyfft dar ock Affsüne, Alse eine Scheue Mundt, Oge, effte Nese: De Affsüne werden na framer Lüde erkentenisse warderet, vnde also betert men ock dar vör.

Cap. XXX. Wo men Wunden beteren schal.

§ 1. Rechte vnde schlechte Wunden, de nicht Beenschrötich syn, vnde ock nicht Dorchgesteken syn, dar betert men vör Dre Marck Penninge. § 2. Js öuerst de Wunde Vnderkötich, edder Benschrötich, so dat dar Beene vthgenamen werden, vnde in deme Beene Naren blyuen, vnde de Wunde flöte, nedden vnde bauen, vnde also dorchgeschlagen wurde, dat se Twilöcherich were, alse wen sonst einer dorch einen Schinckel, Lende, edder dorch einen Arm effte eine Handt, edder wor sonst ein Man an sinem Lyue dorchgesteken wurde, daruör schal men Böten, Söß Marck Pen-

stvngæt a *mansz* lith. tha betæs e sæx marc pænni*ng*. Æn til fæm sar mvghæ sannænd mæn en man swæræ for en (90. Side) gærni*ng* oc æi meræ.

CLIII. (3, 31.) Of sar liusæs oc fylghæs æi.

Livs man sit sar oc fylgh*ær* æi æftæn mæth sannænd m*æn*. tha swa manghæ sum han gær with th*ær* sæct*æth* æn. betæ han swa sum saght ær. æn witæs ham fleræ. dulæ mæth kyns eth. æn ær ben af takæt. oc gang*ær* han with th*ær* gerthæ. æth skal with gangæ. bet for hwært thre marc pæni*ng*. æn ga*ng**ær* han æi with: dylæ m*æth* kyns eth.

---

ninge for. Til fem Saar mue Sandemend suere en Mand til en Gierning oc ey til flere.

Cap. XXXI. Om Saar liusis oc følgis ey.

Lius Mand sit Saar, oc siden forfølger det ey met Sandemend, Saa mange Saar som hand der sictet er, kiendis, saa mange skal hand bøde for, effter som sagt er. End vidis hannem flere, Dollie met Næffn i Kiøn. End er Been afftagit, oc ganger hand ved det giorde, eller skal vedgange, Da bøde hand for huer dennem tre Marck Penninge, End ganger hand ey ved, Dollies met Kiøns næffn.

Cap. XXXII. Om Boerdag.

For Staffshugg oc Steenshugg oc Beenshugg, oc Næffuehugg, oc Haargreb, oc Jordskuff skal den giffue der sictet er, enten sex Marck bod, eller Næffn i Kiøn. End vorder Mand træl bord, saa at Mand kand ey bære sig selff aff den sted, Men agis eller bæris der fra, saa at hand ligger der aff Beenbrut oc

CLV. (3, 32.) Vm bardagh.

For stafs hog. oc stens hog. oc bens hog. oc nævæ hog. oc hargrip. oc iorth skvf. tha skal hin givæ th*ær* sæghtheth ær. antigh sæx marc bot. æll*ær* næfnd i kyn. æn warth*ær* man thrælbarth. swa at han ma æi bær sik sialf. af thet stat. num akæs thæthæn. æth bæræs. oc ær ben brot swa at han ligg*ær* af. oc ær vfør. han th*ær* the g*ær*ni*n*g gør-

---

ninge. § 3. Tho Vyff Wunden, könen de Sandtmenne einen Man, vp eine tydt tho Bröke schweren, vnde nicht tho mehr Wunden.

Cap. XXXI. De Wunden klaget, vnde nicht vorfolget.

§ 1. Kondiget ein Man sine Wunden vp deme Dinge, vnde vorfolget de nicht mit den Sandtmennen, So vele Wunden de Beklagede bekent, vor so vele schal he beteren, alse vör gesecht js. § 2. Wurden eme öuerst mehr getiet, vnde he sede Neen, dat schal he beweren mit Kiønsnæffn. § 3. Weren ock Beene vth den Wunden genamen, vnde de de Wunden geschlagen hefft, bekendt dat, edder moth jdt bekennen, So betere he vor jder Been, Dre Marck Penninge. § 4. Secht he ock Neen: Doh he dat mit Kiønsnæffn.

Cap. XXXII. Van Bördag, id est, Fustkiue.

§ 1. Vor schlege mit Knüppelen, Stenwörpe, Beenwörpe, Fustkiue, Hartoch, Erdtschlach, schal de Beklagede geuen, entweder Söß Marck Bote, edder Kiønseedt. § 2. Wurde öuerst de Man Trælbort (dat js, so dichte vnde deger schlagen, dat he sick suluest vth der Stede nicht dragen kan, sondern andere, en tho Huß fören, edder dragen mosten: Vnde eme sine Lede entwei, edder so geschlagen were, dat he tho Bedde liggen moste. So js de jenne de em dissen Schaden dede, schüldich, dat he sine Kaaste, id

thæ ær skyldugh at hald hans kost vp. oc giuæ læki giaf. oc bolæ sin tolf marc pænning.

CLIV. (3, 33.) Fær man sar af annæn mansz fæ.

Fangær man sar af annæns mansz fæ. antigh hors æth nøt. hund. æth nokæt ant fæ. tha skal bondæn thær fææt attæ. givæ lækigiaf. Æn fangær han livtæ af. tha botæ han livtæ thær fæ attæ. tho warthær theskyns livtæ æi høvghræ æn thre marc. æn dyl han wæriæs mæth tolf menz eth.

---

twfør, Da er hand skyldig der Gierningen giorde, at holde hans Kaast op, oc giffue Bartskerløn, oc bøde siden tolff Marck Penninge.

Cap. XXXIII. Om Mand fanger Saar aff anden Mands Fæ.

Fanger Mand saar aff anden Mands Fæ, enten Hors eller Nød, eller Hund, eller nogit andit Fæ, Da skal Bonde der Fæit aatte, giffue Bartskerløn. End fanger hand der lyde aff, Da bøde hand lyde der Fæit aatte, Dog vorder det lyde ey mere end tre Marck. End døl hand, verie sig met tolff Mands Eed.

Cap. XXXIIII. Om nogen hugger anden Mands Hest vnder hannem, eller hans Klæde.

Wil Mand hugge nogen Mand paa sin Hest, oc hugger feyl at Manden, oc rammer Hesten, Da bødis for det Saar Hesten fick tre Marck, saa som hand haffde huggit Manden, oc den Hest tager hand til sig i sin Hæffd, oc giør hannem saa god som hand vaar, før end hand vaar huggen. End vorder Hesten død eller lydt, Da betale Hesten igien, som hand vaar værd før end hand bleff huggen, oc bøde dog tre Marck. End

(91. Side) CLVI. (3, 34.) Hoc man annæn mansz hæst vndær ham æth hans klæthæ.

Wil man hoggæ annæn a hæstæ. oc mistær man oc hyggær hæst. tha betæ for sar thær hæst fæk. thre marc. swa sum han hivggæ man. oc then hæst thær han hio takæ han i sin hæfth. oc gøræ ham swa goth ænszcæ han war. fyrræ æn han warth hoggæn. æn warthær hæstæn døth. æth livt. gialdæ hæstæn aftær. swa sum han war wird fyrræ

---

eſt, Teringe, vnde Vnkoſte vpholde, vnde betale dat Arſtelohn, vnde böte dartho xij. Marck Penninge.

Cap. XXXIII. Kricht ein Man Schaden, van eines anderen Mannes Veh.

§ 1. Wert ein Man beſchediget, van eines anderen Mannes Beſte, Idt ſy van Perden, Nød, Hunden, edder van anderem Veh: So ſchal de Hußwerdt, deme dat Veh thohöret, dat Arſtelohn betalen. § 2. Kricht ock jemandt ein Affſüne, van dem Schaden, den böth de ock, dem dat Veh thohöret, Doch nicht höger, alſe mit Dren Marcken. § 3. Secht he dar Neen vör, he were ſick mit xij. Mans Eede.

Cap. XXXIIII. Wundet jemandes, eines anderen Mannes Perdt, darup he ſitt, eder howet eme ſine Kleder entwey.

§ 1. Wil ein Man, einen anderen Man howen, de vp ſinem Perde ſit, Miſſet des Mannes, vnde drept dat Perdt, So böte he vor den Schaden, den dat Perdt krech, Dre Marck, alſe wen he den Man ſuluen gewundet hedde: Vnde nimpt dat Perdt tho ſick in ſinen gewarſam, vnde maket jdt ſo gudt, alſe jdt was, eer jdt gehowen wurt. § 2. Störue ock dat Perdt, edder behelde einen Schaden daruan, ſo betalet he dat Perdt, ſo dür, alſe jdt werdt was, eer jdt den Schaden krech, vnde dartho Dre Marck.

æn han warth hoggæn oc betæ a thræ marc. Æn hogg*ær* ma*n* a*n*nen mansz klæthæ. ga*n*g*ær* han with. betæ thre marc. dul han giuæ næfnd i kyn.

CLVII. (3, 35.) Vm lanæ wapæn.

Lær man annæn sin wapn. oc wæt æi hwat hin wil mæth th*ær* at lanæ tak*ær*. oc gør hin sithæn nok*ær* folskæ mæth. antigh dræpæR man æth særær. warth*ær* thet ham wit th*ær* wapn lær. tha wæræ han with en tolf mænz eth. at han lethæ them æi til hans skathæ. th*ær* skathæ

---

hugger Mand anden Mands Klæder, oc kiendis hand det, bøde tre Marck, Døll hand, giffue Næffn i Kiøn.

Cap. XXXV. Om Mand laaner anden Mand sine Vaaben.

Laaner Mand anden sine Vaaben, oc veed ey huad hand vil met dennem, Giør hand nogen skade der met, enten dræber Mand, eller saarer, oc vorder det hannem vitterligt der Vaabene vdlaante, Da verie hand ved tolff Mends Eed, at hand ey laante dennem til hans skade, der Skaden fick. End falder hand aff Lowen, bøde tre Marck. End laaner hand dennem nogen aabenbarlige vd, naar to trættis met fryctende ord, oc giør hand siden skade der met, som Vaaben laante, Da verie sig enten met Næffn i Kiøn, eller bøde tre Marck.

Cap. XXXVI. Om Mand faar Saar aff anden Mands Vaaben.

Hvilcke lunde Mand fanger Saar aff anden Mands Vaaben, bøde der for enten tre Marck, eller giffue Næffn i Kiøn: End haffuer Mand selff Vaaben i Hende, oc fanger anden Mand der

sek. fall*ær* han at loghum botæ for thre marc. æn lær han them opænbarlik th*æ*r twa m*æ*n delæs with m*æth* fryghth*ær* orth. oc gør hin skathæ m*æth*. tha w*æ*riæ han sik antigh mæth næfnd i kyn. æth botæ thre marc. (3, 36.)
Æn hwilkæ lundæ sum man fær sar af annæn mansz wapn. botæ antigh thre marc. æth giuæ næfnd i kyn. æn hav*ær* han sialf wapn i hændæ. oc fær annæn man sar. at wathæ

---

§ 3. Howet ock ein Man, einem anderen Manne sine Kleder entwei, vnde bekendt dat, de betere Dre Marck, Secht he Neen, dat moth he dohn mit Kiønsnæffn.

Cap. XXXV. Effte ein Man einem anderen Manne Wapen lenede.

§ 1. Lehnet ein Man, dem anderen Manne, sine Wapen, vnd weth nicht wat he darmede dohn wil, dem he se lenede: Deit he schaden darmede, dat he einen Man Wundede, edder Dodtschlöge. Vnde wurde he darümme beschüldiget, de de Wapen vthlenede, So schwere he mit xij. Man Eeden, dath he sine Wapen Schaden tho donde nicht gelenet hedde, dem de den Schaden dar van krech. Brickt jdt em an deme Eede, he betere Dre Marck. § 2: Lehnet öuerst einer, einem anderen (de Kiffhafft js mit einem, vnde sick thosamende Röpen willen) Wapen, vnde Wehre, vnde deit also schaden mit den Wapen: So wehre he sick mit Næffn i Køn, edder betere dre Marck, de de Wapen vthlenede.

Cap. XXXVI. Wert jemandt gewundet, mit eines anderen Mannes Wapen.

§ 1. Wat wyse ein Man, mit eines andern Mannes Wapen gewundet wert, dar betert he vör Dre Marck, edder gifft Kiønseedt. § 2. Hefft öuerst jemandt sine egene Wehre in der Handt, vnde ein ander kricht Vnuorwandes schaden daruan,

(92. side) botæ wathæ gærning. tho botæs æi for wathæ kvnung. oc æi biskop.

CLVIII. (3, 37.) Of man fær sar i horsæng.

Fangær man sar i horsængi mæth annen mansz konæ oc kvmær han bvrt livænd. oc warthær døth af the sar tha liggæ a sinæ eghnæ wærki. oc bondæn wæræ angærløs. æn warthær han skriftæth. oc fangær formæl. tha havæ han kirki garth. of han dør. æn warthær man dræpæn i horsæng. tha skal hin thær drap. føræ til things blothæk dynæ oc blc. the han war dræpæn a. mæth thriggi mannæ

---

aff Saar aff vaade, Bøde Vaadis Gierning, Dog for Vaadis Gierning bødis ey Konning eller Biscop.

Cap. XXXVII. Om Mand fanger Saar i Hore Seng.

Fanger Mand Saar i Horeseng, met anden Mands Kone, oc kommer hand leffuendis bort, oc vorder dog død aff de Saar, Da ligge hand paa sine egne Gierninger, oc Bonden være angerløs, oc vorder hand skrifftet oc fanger sit formaal, Da haffue hand Kirckegaarden om hand døer. End vorder hand dræbt i Horeseng, Da skal den hannem dræbte føre til Tinge Dyne oc ble blodige, der hand vaar dræbt paa, met tuende Mends vidne, at hand vaar dræbt i Horeseng, oc ey anden sted, Da ligge hand vden Kirckegaard, oc paa sine egne Gierninger. Men huor som Mand vorder dræbt vden Horeseng, endog at hannem vidis Hoersag, eller huad som hannem vidis, Da skulle Sandemend til der om at skillie.

Cap. XXXVIII. Om Bijer.

Hvo som Bijer haffuer, hand kand selff vocte dem met

witnæ at han war dræpæn i horsæng. oc æi anstath. tha liggæ han vten kirki garth oc a sinæ egnæ w*ær*ki. En e hwaræ sum man warth*ær* dræpæn vtæn horseng. tho at ham witæs horsak. æth hwat sum ham witæs tha skvlæ sannænd m*æn* til vm at skilæ.

CLIX. (3, 38.) Vm bi.

Hwa sum bi hav*ær* han skal sialf warthæ them m*æth*

---

so betert he Vnwaringes dädt. § 3. Doch vor Vnwaringes dädt, betert men dem Köninge, vnde dem Bischoppe nicht.

Cap. XXXVII. Van deme de dar wert gewundet, im Horen Bedde.

§ 1. **W**ert einer gewundet, im Horenbedde, by eines anderen Mannes Wyue, vnde kümpt Leuendich daruan (Doch dat he dar na van den Wunden steruet: So ligge he vp sinem egen Wercke, Vnde de Bonde blyue Schuldtloß. Vnde hefft he Gebichtet, vnde dat Sacrament entfangen, so mach men en vp den Kerckhoff Grauen, so he steruet. § 2. Blyfft he öuerst Dodt geschlagen in dem Horenbedde: So schal de Handadige, de ene erschloch, tho Dinge bringen, dat Blödige Bedde vnde Laken, dar he vp erschlagen wert, vnde dat mit twyer Lüde Getüchenisse, dat he in dem Horenbedde Dodtgeschlagen js, vnde sonst vp nener anderen Stede: So schal he buten Kerckhaues, vp sinem egen wercke, liggen. § 3. Wurde ock ein solck Man Dodtgeschlagen buten dem Horenbedde, de vmme Ehebrock, (edder wat andere saken eme gegeuen wurden) betichtiget were, dar schölen de Sandtmenne vmme scheden.

Cap. XXXVIII. Van Immen.

§ 1. **D**e dar Immen hefft, de schal se suluen hegen vnde

garth. swa at annen mansz fæ ma them æi nilh*ær* kastæ oc spillæ. æn ær garth swa lagh at annæn mansz fæ ma gangæ i garth. oc spillæ them witæ sik sialf. oc fangæ ænægh annæn bot. Æn warth*ær* nok*ær* annæn manz fæ stangæt til døthæ vtæn manz bigarth. bøtæ hin ækki for. th*ær* bi attæ. æn warth*ær* thæt stangæth i hæl i bigarth. (93. Side) gialdæ aft*ær* skathæn han th*ær* bi attæ. for thy at han hafthæ æi laghæ garth.

CLX. (3, 39.) Flyghæ æns ma*n*s bi annæ*n*s vp.

Flyghæ en ma*n*sz bi vp a en annæns. tha skal hin

Giærde, saa at anden Mands Fæ kunde dem ey nedkaste oc spilde. End er Giærdet saa lawt at anden Mands Fæ maa gange i Gaard oc spilde dem, vide sig det selff, oc fange ey anden bod End vorder nogen Mands Fæ stungit til Døde vden Mands Bijgaard, Da bøde hand icke derfor, der Bijerne aatte. End vorder det stungit ihiel i Bijgaarden, Da gielde hand Skaden der Bijerne aatte, Fordi hand haffde ey lowligt lucke om hans Bijer.

Cap. XXXIX. Om en Mands Bijer fløiger anden Mands op.

Fløiger en Mands Bijer anden Mands op, da skal den de Bijer aatte der opflwe, met andre Grande, sige den til, der de andre Bijer aatte, Wil hand da haffue met hannem fellig, baade om de Bijer der opflwe, oc saa om de andre, da maa det vel være: End vil hand ey, oc forkommer de Bijer, siden de andre, Da vide sig det selff, Fordi hand vilde ey skiffte met hin anden baade Gaffn oc Skade.

th*ær* the bi a. th*ær* vp flyghæs. m*æth* andræ grannæ sighæ then til th*ær* the andræ bi a. wil han tha thær the kat*ær* hav*ær*. havæ m*æth* hin annæn fælægh. bathæ the bi th*ær* vpfylgthæs. oc swa um the andræ. tha ma thet wæl wæræ. æn wil han æi thet. oc forkum*ær* han hins bi sithæn. the bi th*ær* hans bi up flyghæ. witæ sik thæt sialf. forthy at han wildæ æi skiftæ with hin bathæ gaghæn. oc skathæ.

---

bewaren, mit Tünen, dat eines andern Mannes Veh, se nicht vmme werpe, edder vor störe. § 2. Sint de Tüne ock so sidt, dat eines anderen Mannes Veh dar in geit, vnde dheit den Immen schaden, Den beholde he, sonder alle beteringe. § 3. Wurde öuerst jemandes Vehe, buten dem Immen Haue, vnde buten Tunes, dodt gesteken, den schaden hebbe he, vnde betert de nicht darnör, dem de Immen tho höreden. § 4. Geschüth jdt öuerst, binnen Tunes, so betalet de den schaden, dem de Immen thohören, § 5. Wente sine Tüne de weren so starck nicht, dat se dat Veh affholden konden.

Cap. XXXIX. Flegen edder tehen eines Mannes, des anderen Mannes Immen vp.

§ 1. Flegen, edder tehen, eines Mannes Immen, des anderen Mannes Immen vp: So schal de, des sine Immen vpgetagen worden syn, mit sinen anderen Naberen, demsüluigen anseggen. Wil he desüluigen, beide de vpgetagen syn, vnde de, de anderen vptögen, mit em gemene hebben, dat mach wol syn. § 2. Wolde he öuerst nicht, vnde jdt geschege, dat desüluen wedder vpgetagen wurden, So hebbe he den schaden. § 3. Wente he wolde vörhen in schaden vnde baten, nicht mit en stån.

CLXI. (3, 40.) Hitt*ær* nok*ær* man bi.

Hitt*ær* man bi a withæ wællæ tho at han hau*ær* hw*ær*ki skogh æth iorth a thæn marc. oc fylgh*ær* ænægh man the bi tha ær thæn skyldugh at hauæ th*ær* hitt*ær*. æn hitt*ær* man bi a annæns ma*n*z skogh tha ma han them of the æræ . floghnæ i træ. æi bvrt føræ. oc ænægh lot i thæm fangæ vtæn of han fylgh*ær* them til stofns. æn of han fylgh*ær* them af sin garth. tha a han them antigh thrithing of the skvlæ vp takæs. æth øræ pæni*n*g. of hin wil løsæ th*ær* thrææt a. for thy at hwænn*ær* sum the flyghæ af mansz øxsiun. tha a then them th*ær* them finn*ær*.

Cap. XL. Om Mand hitter Bij.

Hitter Mand Bijer paa vilde Wolde, Dog at hand haffuer huercken Jord eller Skow paa den Marck, oc følger dennem ingen Mand, Da bør den at haffue dem der først finder. End hitter Mand Bijer i anden Mands Skow, Da maa hand, om de ere fløyne i Træ, dennem ey bort tage, oc ingen laad i dennem haffue, vden hand følger dennem til sæde, aff sin egen Gaard, da bør hand enten tredie part aff dennem, om de skulle optagis, eller en Øre Penning, om hand vil dennem løse, Fordi at saa snart som de flue aff Mands Øyesiun, Da bør hand dennem der dennem først finder. End hitter Mand Bijsuerm paa Kirckegaard, Da bør den dennem der dennem først hitter, oc ingen anden.

Cap. XLI. Om Mand tager Bijer bort met vold eller stiæl dennem.

Om nogen Mand far i anden Mands Bijgaard oc tager Bijer oc fører bort, oc dræber dennem, oc tager bort Honning, Da maa den der Bijerne eyer, dele effter, Huad heller hand vil met Næffninge eller Sandemend, Fordi det er ligere Heruerck end Ran.

[Resten af 3, 40 findes S. 250.] (3, 41.) Æn of nok*ær* man fær i annæns mansz (94. side) bigarth. oc tak*ær* antigh vp. æth førær bi thæthæn æth dræp*ær* thæm oc tak*ær* hunægh tha ma thæn th*ær* bi attæ. delæ æft*ær* hwat hæld*ær* han wil mæth næfni*n*g. æth sanænd m*æn* for thy at thæt ær lik*ær* til hærw*ær*ki æn ran.

Cap. XL. Findet ein Man Immen.

§ 1. Findet ein Man Immen in dem Wilden Wolde (dar he doch vp der Veldtmarcke, wedder Landt, noch Höltung hefft) vnde js densuluigen Nemandt gefolget, so hören se dem jennen, de se erst findt. § 2. Findet ock ein Man Immen, in eines anderen Mannes Holte, dar se weren in einen Bom geslagen, de mach se nicht wechnemen, hefft ock neen Deel daran: Idt were den, dat se vth sinem Haue entflagen, vnde he en gefolget hedde, beth vp de Stede, dar se sick setteden. So gehöret eme daruan (wen se vpgenamen werden) de drüdde Deel, Edder ein Ore Penninck, so he desuluigen lösen wil. § 3. Wente so balde einem Manne Immen, vth den Ogen entflegen, so gehören se dem Manne, de de Immen erst findet. § 4. Findet ock ein Man, einen Immenschwarm, vp dem Kerckhaue, so gehöret he ock nemande anders, alse deme, de en findet.

Cap. XLI. Effte ein Man Immen wech nimpt, mit Gewaldt, edder ock Stilt.

§ 1. Geit ein Man in des anderen Mannes Immenhoff, vnde nimpt daruth Immen, föret se wech, ersticket de, vnde nimpt dat Honnich van en. So mach de, dem de Immen hören, densuluigen Man vorfolgen, mit Næffningen, edder mit Sandtmennen, wo he wil: § 2. Denne dar an schinet geliker Herrewerck begangen tho sinde, alse Raan.

CLXII. (til 3, 40.) Of man hitt*ær* bi.

Hitt*ær* man bi swar*m* a kirki garth. tha a hin th*ær* hittær oc æi annæn man.

CLXIII. (3, 42.) Vm kostæ bosz eth.

Ænægh man ma nøthæ hin annæn til kostæbosz eth num han sialf wil with takæ. æn tak*ær* han with kostæboz eth a thingi for hwat sak ham gafs wi*n*næ antigh logh th*ær* han fæstæ. æth wæræ lagh fæld bathæ for bondæ oc for kunu*n*gs umboz man. for thy at hwa th*ær* vlogh fæstær. han skal vlogh wi*n*næ. tho allæ kostæboz eth th*ær* fæstæs a thingi the skvlæ winnæs a thingi.

Cap. XLII. Om Kaastebods Eed.

Ingen Mand maa nøde anden til Kaastebods Eed, vden om hand vil selff vedtage. End tager hand selff ved Kaastebods Eed paa Tinge, for huad Sag som hannem giffuis, vinde enten Low der hand feste, eller være Lowfæld, Bøde for Bonden, oc for Kongens Ombotzmand, Fordi at huo Wlow fester, hand skal Wlow vidne: Dog alle Kaastebods Eeder der festis paa Tinge, skulle oc vidnis paa Tinge.

Cap. XLIII. Huor megit Bonde oc Hustru maa skødis imellem.

Hvor meget oc huad Hustruen skøder Hosbonden, eller Hosbonden Hustruen, Huad heller de haffue Børn sammen eller ey, Da stander det icke, vden deris Arffuinge ville det holde effter deris Død. End skøder enten aff dennem nogit anden Mand, der vden deris fellig er, for nogen suig, oc den skøder Hosbonden Hustruis Jord, eller Hustruen Hosbondis Jord, eller Eyendom, Da holdis det oc icke, vden rette Arffuinge ville, Fordi at

CLXIV. (3, 43.)

Hvræ mykæt h*us*fre sket*ær* husbondæ [æth husbondæ] sket*ær* husfre e hwat hæld*ær* the hauæ børn sam*æn* æth æi. tha stand*ær* thet ække. utæn of theræ aruing willæ halldæ thet æftæʀ the*m* døthæ. æn skøtæʀ antigh theræ nok*ær* andræ m*æn* th*ær* vtæn th*er*e fælægh ær for nokæt swik. oc sithæn skøtæʀ h*us*bo*n*dæ h*us*fre eghæn. æth h*us*fre h*us*bo*n*dæns eghæn. tha haldæs thet tho æi. vtæn rætæ aruing willæ.

Cap. XLII. Van willkörden Eeden, Kaastebots Eedt geheten.

§ 1. **N**emandt kan den andern nödigen tho Kaastebots Eede, he wil jdt densuluen annemen. Nimpt he den Eedt an, vp deme Dinge, vor wat sake jdt js, darümme he bespraken wert: So geue he den Eedt, den he vehstede, edder bliue Lowfæld (id est, vorwunnen) vnde betere dem Bonden, vnde des Köninges Ombotzman, id est, Hardeßvaget. § 2. Wente wo, vnde vor wat sake, sick jemandt wedder Recht vorplichtet, de schal datsuluige wedder Recht ock leisten. § 3. Doch alle Kaastebods Eede, de vp dem Dinge gevehstet werden, de schölen ock (Vidnis paa Tinge) id est, vp dem Dinge geschwaren werden.

Cap. XLIII. Wo vele Man, vnde Frouwe, eine dem anderen Skiødis, id est, vplaten, mögen.

§ 1. **W**o vele, vnde wat eine Hußfrouwe, erem Manne, vnde de Hußwerdt siner Frouwen (se hebben Kinder edder nene Kinder thosamende) Skøtet, vnde vpleth, dat hefft nene Macht na erem Dode. Jdt sy den der Negesten Eruen Ja vnde wille dar tho gekamen, dat se dat na erem Dode holden willen. § 2. Vnde skøtede ock eine, van dissen beiden, einem anderen Manne etwes, de buten erer Menschop were, bedrechliker wyse, Dat de des Hußwerdes Landt der Frouwen, vnde dem Hußwerde der

for thy at thæt ær wanlikt. at husbondæ ma antigh mæth aughæ æt mæht wæght kumæ husfro til hwat sum han wil at skotæ. Oc ær summæ (95. Side) quinnæ swa listugh at the kvmæ wæl theræ bondær til oc at skotæ thæm hwat sum the bethæs.

CLXV. (3, 44.)

Hwilk husfro thær sialf hauær bondæ. hun ma ække skotæ burt oc ække andær lund afhændæ utæn hænnæ bondæ rath. æth rættæ aruing willæ. æn thol bondæ at husfro skotær nokæt burt. oc fær hin laghæ hæfth a the skotæ. vtæn bondæns kæræ. tha mughæ hænnæ aruing delæ thæt æftær

---

det er venteligt, at Hosbonde maa enten met affue eller met list komme Hustruen til at skøde sig huad som hand vil: Oc ere somme Quinder vel saa listige, at de komme oc vel deris Hosbonder til at skøde dennem, huad som de bedis.

Cap. XLIIII. Huor megit Hustru maa skøde bort, der selff haffuer Hosbonde.

Hvilken Hustru der selff haffuer Bonde, hun maa icke skøde bort, oc icke anderlunde affhende nogit Gods, vden hendis Bondis Raad, oc rette Arffuingers villie. End taal Hosbonden at Hustruen skøder nogit bortt, oc fanger den Laghæffd paa det som kiøbtis, vden Bondens kiære, Da mue hendis Arffuinge dele det effter igien, oc Bonden gielde baade Bonden, oc saa Kongen tre Marck, Fordi at hans Kone skøte vhiemmelt, oc hand viste oc taalde det. End deel hand det selff effter igien, da gielder hand icke der for: Den haffuer dog sit værd tabit, der met Bondens Hustru kiøbte. End Bondens Søn eller Bondens Daatter i fellig met sin Fader, maa icke affhende noget aff Bondens Gods, vden hans villie, oc ey hans Leye Hion.

gen. th*ær* hun skotæ. bondæ gialdæ bathæ thre marc bondæ. oc thre marc kunu*n*g. for thy at hans konæ skotæ uhemælt. oc han wissæ. oc tholdæ. æn del han thæt sialf igæn. tha giald*ær* han ækki for. hin hauæ tho sit wærth tapæth th*ær* with bondæns konæ keptæ. æn bo*n*dæ*n*s sun æth bo*n*dæns dott*ær*. i fælægh mæth sin fath*ær* mughæ ækki afhændæ af bondæns bæski. vtæn hans wiliæ. oc æi hans leghæ hion.

Frouwen Landt, vnde Eyendohm, wedder vplete: Dat gelt ock nicht, ane der rechten Eruen Ja, vnde wille. § 3. Wente jdt js vormodtlick, dat de Man, mit dröuwe, edder mit Liste, de Hußfrouwe dartho bewegen, edder ock listige Frouwen mit guden Worden ere Menner locken, vnde bereden können, dat de eine dem anderen vplete, wat he wolde, vnde van ein ander begerende, weren.

Cap. XLIIII. Wo vele eine Frouwe, de einen Man hefft, wech geuen mach.

§ 1. Eine Hußfrouwe de eren Echten Man hefft, de mach nichtes vorschöten, ock nicht einigerley wyse jennich Gudt affhenden, ane eres Mannes Rädt, vnde der Negesten Eruen, bewilliginge. § 2. Sege ock, effte lete de Hußwerdt tho, dat sine Hußfrouwe jemande wat vorschötede, vnde de dat van er köffte, Laghæffd darup krege, ane des Hußwerdes bysprake, So mögen ere Eruenemen dat tho Rügge deelen, mit Rechte: Vnde brickt de Hußwert, beide dem Bonden, vnde ock dem Köninge, Dre Marck. Darümme dath sine Hußfrouwe Skøte vhiemmelt (id est, dat se dat vplete, edder vorköffte, dat se nicht gewehren konde.) Vnd he dat wüste, vnde er dat thostedede. § 3. Sprickt he dat öuerst by: vnde deelet datsuluest wedder thorügge, so brickt he daruör nichtes, Men de mit der Frouwen gekoepschlaget hefft, de vorlüst syn Koepgeldt. § 4. So mach ock des Hußwerdes Söne, effte Dochter, so lange de mit dem Vader in

22

CLXVI. (3, 45.)

Æn husfre th*ær* barn hav*ær* with sin bondæ ma ækki giuæ at sialæ gift half sin hovæth lot æth nok*ær* storæ mun utæn bondæns ia oc wiliæ. æn wil nok*ær* man tho kallæ a swa wurthæn sialæ gift. tha skal bondæn wæræ for mæth næfnd i kyn. oc æi gangæ sannænd m*æn* til. æn fall*ær* han at kyns eth. latæ vt thet th*ær* giuæth war for sial. æn hau*ær* hvsfre æi barn with bondæn. tha ma hun givæ sin half houæthlot (98. Side) **bvrt at sial gift. kall*ær* tha klostæʀ a oc ær thet meræ æn half marc silfs. tha gang*ær* sannænd mæn til. æn hwat sum æi ær skriuæt i manz tæstam*ent*. mæth gothæ mæns wittnæsbyrth. oc klostær kallær a. æth**

Cap. XLV. Huor megit Kone der Barn haffuer ved Bonde maa giffue til Siælegifft.

Hvstru der Barn haffuer ved Bonde, maa ey giffue til Siælegifft, halff sin Hoffuitlaad, oc ey nogen store Monnit eller Gaffue, vden Bondens Ja oc villie. Men vil nogen Mand kalde paa slig Siælegifft, Da skal Bonden være ved Næffn i Kiøn, oc der ganger ey Sandemend til: End falder hand aff Kiøns Eed, legge vd det der giffuit vaar til Siælegifft. End haffuer Hosbonde ey Barn ved Hustruen, Da maa hun giffue halff sin Hoffuitlaad bort til Siælegifft. Kalder dog Closter paa, oc er det mere end Marck Sølff: Da gange Sandemend til: Men huad som ey er skreffuit i Testamente met gode Mends Vidnisbyrd, oc Closter kalder paa eller Kircke, eller Hospital, Der vorder Bonden ved Næffn i Kiøn.

Cap. XLVI. Huilcke Sandemend skillie skulle om Siælegifft.

Hvilcken Mand eller Quinde der flere Bo haffuer, eller i flere Land, eller i flere Byer, eller i flere Herrit, Jhuor som de

kirki. æth spital th*ær* warth*ær* bondæ e et hennæ arui*n*g with næf*n*d i kyn.

CLXVII. (3, 46.) Hwilkæ sa*n*næ*n*d m*æn* skilæ skvlæ vm sialæ gift.

Hwilk man æth konæ th*ær* fleræ bo hav*ær* oc i

---

der Gemenschop syn, nichtes van sinem Gude (äne sinen willen) van affhenden bringen, Ock Nemandt van den, de in sinem denste syn.

Cap. XLV. Wo vele eine Frouwe de mit erem Manne Eruen hefft, tho Sælegaue geuen mach.

§ 1. Eine Hußfrowe, de mit erem Ehmanne Kinder hefft, de mach ere halue Hoffuitlaad thor Sælgaue nicht wech geuen, edder ock sonst nene sonderlike grote Mon (id est) Gaue, ane eres Mannes Ja, vnde willen. § 2. Wurde ock Jemandt vp solcke Sælegaue Klagen, schal sick de Bonde weren, mit sinem Kiøns-næffn, vnde kamen de Sandtmenne dar nicht tho. § 3. Ent-brickt eme ock an deme Eede, so legge he vth, wat tho der Sæle-gaue gegeuen was. § 4. Hefft se öuerst nene Kinder mit erem Manne, So mach se tho Sælegaue geuen, ere halue Hoffuit-laad. § 5. Sprickt ock dat Kloster darup, vnde js de Gaue mehr, alse eine Marck Sölffs, so schölen de Sandtmenne darümme schweren. § 6. Men allent wat in eines Mannes Testamente, mit guder Lüde Getüchenisß nicht beschreuen js, Vnde dat Kloster, Kercke, edder Hospitall, spreke darup, dat holdt de Hußwerdt aff, mit sinem Kiønsnæffn.

Cap. XLVI. Welckere Sandtmenne vmme Sælgaue schweren schölen.

§ 1. Welcker Man, edder Frouwe, de mehr Güder, vnde mehr Hüser, in mehr Landen, edder in mehr Steden, edder in

flerae land. aeth i flerae bygd. aeth i flerae haer*aeth*. e hwarae sum the aerae. then timae the givae. oc de af thaen sot. the sannaend m*aen* skvlae e til th*aer* therae aer i bygd.

CLXVIII. (3, 47.) Vm ak*aer*frith.

Faer man i annaens manz ak*aer* vm nat timae. oc slaeʀ manz korn aeld*aer* tak*aer* hans skornae korn. tha aer han thiuf thaer at. aen aer han waegh faraend man oc giv*aer* antigh aen kiaerf sin haest. aeth bet*aer* a ak*aer* a stubbae. tha aer han hw*aer*ki ranz man aeth thiuf th*aer* for. aen foraeʀ han bvrt

---

ere naar de dø, oc giffue de nogit for dennem til Siælegaffue, Da skulle jo de Sandemend der til, som der ere vdi Bygd.

Cap. XLVII. Om Agerfred.

Far Mand i anden Mands Ager om Natte tide, oc slær Mands Korn op, eller tager hans skaarne Korn bort, da er hand Tyff der for. End er hand veyfarendis Mand, oc giffuer enten sin Hest en Kiærff eller Neeg, eller Beeder paa Stubben, Da er hand huercken Ransmand eller Tyff der for. End fører hand bort aff Ageren, Da maa den der Ageren eyer, sicte hannem der tog, huad heller hand vil til Ran eller Tyffueri.

Cap. XLVIII. Om Mand far met Hiord i anden Mands Ager.

Far Mand met Hiord i anden Mands Ager, eller met Stod, eller Braad, oc hiorder hans Korn op met vold, Da er hand skyldig at bøde der for, hannem XL. Marck, Fordi det er fult Heruercke. End kommer Fæit i anden Mands Ager aff vaade, for Hyrdens vangiemme eller forsømmelse skyld, Da bøde hand Skaden der Fæit aatte, oc giffue des Low paa, at det vaar

af ak*ær* tha ma han th*ær* ak*ær* a sæcthæ hin th*ær* tok. hwat han wil hæld*ær* til ran æth til thiufnæth.

CLXIX. (3, 48.) Of ma*n* hirthæʀ a*nn*æ*n*sz ma*n*z ak*ær* æth æng vp.

Fær man mæth hiorth æth mæth stoth. æth mæth wrath i annæns ma*n*z ak*ær*. oc hiarth*ær* hans korn vp. mæth wald. tha ær han skyldugh at botæ th*ær* for fullæ

---

mehr Harden hebben? Wor se den syn, wen se steruen (vnde geuen wat wech vor ere Sælegaue) So schölen jümmer de Sandtmenne, de in der Stadt, edder an dem Orde, Sandtmenne syn: darümme scheden.

Cap. XLVII. Van Ackerfrede.

§ 1. Faret ein Man, in eines anderen Mannes Acker, by Nacht tyden, vnde schnit, edder schleit des Mannes Korne vp, edder föret syn Affgemeyede Korn wech: Daruör js he ein Deeff. § 2. Js jdt öuerst ein Wanderende, vnde Wechfarende Man, vnde gyfft sinem Perde, eine Gerue effte eine Rege, edder leth syn Perdt byten vp deme Stoppel, dar wert he neen Ranßman, edder Deeff vör. § 3. Föret he öuerst wat wech van dem Acker, so mach de, dem de Acker thohöret, densüluigen Man, de dat wech nam, vorfolgen tho Ran, effte tho Deuerye, wo he süluen wil.

Cap. XLVIII. Wol mit sinem Quecke, in eines andern Mannes Acker drifft.

§ 1. De sine Stod edder sine Hiord edder Braad, dryfft in des anderen Mannes Acker, vnde Ettet dat Korne vp mit gewaldt, de js schüldich eme daruör tho bötende, xl. Marck. Wente dat js ein vullenkamen Herrewerck. § 2. Men kümpt dat Vehe, in eines anderen Mannes Acker, Vnwaringes, wegen

fivrtivgh marc. for thy at thet ær fult h*ær*w*ær*ki. æn kvm*ær* thet i manz ak*ær* at wathæ for hirthæ*ns* wangemæ. tha betæ hin skathæ aft*ær*. th*ær* fæ attæ. oc givæ thes logh at thet (97. side) war æi hans both. at hans fæ kom th*ær* i.

CLXX. Æn hiarth*ær* man annæ*ns* æng up mæth wald. tha giald*ær* han skathæ giald th*ær* fææt attæ. oc betæ a thre marc. æn kum*ær* thet i at wathæ. betæ oc skathæ giald sum saght ær. warth*ær* korn swa ed sum saght ær. tha ma hin th*ær* korn attæ delæ thæt mæth sannænd m*æn*. oc gothæ mænz witnæ til h*ær*w*ær*ki. æn thæn th*ær* sæcthæs for æng of han dyl. wæriæ sik mæth fr*æ*ndæ eth.

(3, 49.) Æn minnæ æn tolf net ær æi hiorth. tolf

---

ey hans Bud, at hans Fæ kom der vdi. End hiorder Mand anden Mands Eng op met vold, Da gielde hand skadegield, der Fæit aatte, oc bøde tre Marck. End kommer det aff vaade, bøde oc Skaden som før er sagt. Vorder Korn saa ødt, som sagt er, Da maa den der Kornit aatte, dele det met Sandemend, oc gode Mends vidne, til Heruercke: End den der sictis for Eng, om hand døl, verie sig met Næffn i Kiøn.

Cap. XLIX. Huilcket Stod, Hiord, oc Vraad er.

Mindre end tolff Nød er ey Hiord, tolff Hors Stod, tolff Suin vraad. End øder Mand anden Mands Korn met mindre end met tolff Fæis Hoffuit, som sagt er, Da maa det ey delis til Heruercke: Men dog for huert vold skal Mand veries met Næffn i Kiøn, Eller gielde Skaden met tre Marcks bod.

Cap. L. Om Indtegte Fæ.

Om Mand tager anden Mands Fæ i sit Korn, eller i sin

hors. stoth. oc tolf swinæ. wrath. æn oth*ær* ænnæn man an*n*æns korn mæth minnæ æn mæth tolf fæs hovæt swa sum sagh ær. tha ma thet æi delæs mæth h*ær*w*ær*ki. tho e for hwært wald antigh w*ær*iæs mæth næfnd i kyn. æll*ær* gialdæ skathæ mæth thre marc.

CLXXI. (3, 50.) V*m* i*n*tæktæ fæ.

Of ænnæn man tak*ær* annæ*n*s manz fæ i sit korn.

---

des Herden vnachtsamheit, vnde siner vorsümenisse schuldt, So böte he den Schaden, deme dat Vehe egen was, vnde schwere dartho, dat jdt nicht syn beuehl was, dat syn Vehe in dat Korne quam. § 3. Leth öuerst ein Man dem anderen sine Wische vpeten mit Gewalt, de gelde den schaden, den dat Vehe in der Wische gedän hefft, vnde betere Dre Marck. § 4. Geschüt jdt öuerst Vnwaringes, so betert he den Schaden, alse vörgesecht js. § 5. Wert den dat Korne in maten, alse hyr gesecht js, vorheeret, So mach de jenne deme dat Korne höret, desüluige Dädt, mit Sandmennen, vnde mit guder Menne Getücheniß tho Herrewercke vorfolgen. § 6. Wurde öuerst Jemandt vorklaget, dat he weme in siner Wische Schaden gedän hebbe, vnde sede Neen dartho, dat schal he affholden, mit Kiønsnæffn.

Cap. XLIX. Wat Stod, Hiord, vnde Vraad js.

§ 1. Weiniger alse Twölff Rinder, js neen Hiord, xij. Wylden edder Horß js eine Stod: xij. Schwine heten Vraad: § 2. So nu ein Man, eines Mannes Korne mit ringerem Talle (alß xij. van jderem schlage Vehes, als vörgemelt js) nichtigede, vnde vordelgede: So kan men disse dädt nicht tho Herrewercke deelen. § 3. Men doch vor jder Gewalt, schal de Beklagede sick wehren mit sinem Kiønseede: Edder ock gelden, den Schaden, mit Dre Marck Bröken.

æth i sin æng. oc kvm*ær* hin with th*ær* fææt a. antigh i hægnæth æth a farnnæ wæghæ. tha ma han æi takæ thet af ham vtæn hans wiliæ. æn tak*ær* han thet fra ham. tha ma han warthæ rans man th*ær* at. æn kvm*ær* thet hem til hins hu*s* th*ær* thæt tok oc tak*ær* han thet vt th*ær* thæt attæ. tha ma thet warthæ h*ær*w*ær*ki. tho skvlæ m*æn* æi dælæ with a*n*næn. æn with thæn thet vt tok.

CLXXII. (3, 51.) Af ma*n* tiuth*ær* a*n*næ*n*s ma*n*s ak*ær* æth æng.

(98. Side) **H**wilk man th*ær* ær ægh*ær* a marc. oc tivthr*ær* sit fæ a annæns manz ak*ær* æth æng. tha ær thet wald. oc ær han skyldugh at gialdæ skathæ oc bøt at thre marc. æll*ær* givæ thes logh at han bøth thet æi. oc gialdæ skathæ

Eng, oc kommer den ved, der Fæit tilhører, enten i Hegnit, eller paa farende Vehe, Da maa hand ey tage det fra hannem, vden hans villie. End tager hand det fra hannem, Da maa hand vorde Ransmand der for. End kommer det hiem til hans Hus der tog det, oc tager hand det vd, som det tilhører, Da maa det vorde Heruercke: Dog skal Mand ey ved anden dele, end ved den det vdtog.

Cap. LI. Om Mand tøyrer i anden Mands Ager eller Eng.

Hvilken Mand der Eyere er paa Marcken, oc tøyrer sit Fæ i anden Mands Ager eller Eng, Da er det vold, oc hand er skyldig at gielde Skaden, oc der til bøde tre Marck, oc siden giffue Low, at hand bød det ey, oc gielde skade gield, om hand ganger ved. End veyfarende Mand oc Gæst maa mand ey Græs sønne.

giald of han gang*ær* with. æn wægh farænd man oc gest. mughæ mæn æi græs synæ.

CLXXIII. (3, 52.) Of man dræp*ær* annæ*n* ma*n*z fæ i sin ak*ær*.

Gang*ær* mæn'z fæ i annæns manz ak*ær*. oc kvm*ær*

Cap. L. Van ingeschüttedem Vehe.

§ 1. Schüttet dar jemandt eines anderen Mannes Vehe, in sinem Korne, edder in siner Wische, vnde kümpt de ander Man dartho, dem dat Veh thohöret, entweder iu de Hegen, edder vp dem varende Wege: So mach he dat geschüttede Vehe, ane sinen willen, nicht van deme, de jdt geschüttet hefft, wedder nemen. § 2. Nimpt he jdt öuerst van em, so kan he ein Ranßman daruör werden. Vnde kümpt he (de dat Vehe schüttede) dar mit in syn Huß, vnde de ander, deme dat Veh tho höret, de nimpt jdt wedder vth, so begeit he dar ein Herrwerck an. § 3. Doch schal Nemandt darümme vordeelet werden, sondern de dat Queck vth nam.

Cap. LI. Effte ein Man Tüdert in des andern Mannes Acker, effte Wische.

§ 1. Welcker Man, de Naber in dem Dörpe, edder Eger tho Velde, mede js, Vnde Tüdert syn Vehe, vp eines anderen Mannes Acker, effte Wische, so js dat Herrewerck: Vnde js schüldich den schaden tho gelden, Ock dartho Dre Marck tho Bötende: Vnde dar bauen sinen Eedt tho geuende, dat he solckes nicht beuahlen hebbe, Vnde betalet den Schaden, so he de Dädt bekendt. § 2. Einem Wechfarenden Manne öuerst, vnde einem Gaste, Mach men de Weide, effte Graß, tho sinen Perden nicht weigeren.

hin with th*ær* korn a. æth ak*ær* birthæ. oc wil thet fæ in takæ oc get*ær* æi. oc hafthæ thet fæ hirthæ. ær fææt kat. oc lep*ær* a stuth. æth a stau*ær*. oc warth*ær* liut af. æll*ær* døth. gang*ær* hin with th*ær* gendæ. takæ thet døthæ til sik. oc gialdæ æm got igen. utæn bot. for thy at thet hafthæ hirthæ. oc man th*ær* fæt attæ. gialdæ æft*ær* kornæt hin th*ær* attæ. Æn dræpær han thet antigh mæth od æth æg. tha gialdæ æft*ær* oc bøt a thre marc. æn gangær han with at han drap. oc kall*ær* thet wathæ. gialdæ æft*ær*

Cap. LII. Om Mand dræber anden Mands Fæ i sin Ager.

Ganger nogen Mands Fæ i anden Mands Ager, oc kommer den der ved, der Kornit tilhører, eller Ageren hyrde, oc vil det indtage, oc kand icke, oc haffde det Fæ Hyrde, eller Fæet er saa kaadt, oc løber enten paa Steen eller paa Stawer, oc vorder der aff lydt eller død, oc ganger den ved der giende, Da tage hand det døde Fæ til sig, oc gielde andit saa gaat igen, vden bod, Fordi det haffde Hyrde, oc hand der Fæit aatte gielde Kornit igien, hannem der Kornit aatte. End dræber hand det enten met ægg eller aadt, Da gielde hand det igien, oc bøde tre Marck. End ganger hand ved drab oc kalder det vaade, Da gielde Skaden, oc giffue der paa tolff Mends Eed, at det skede aff vaade, oc ey met villie. End vaar det Hyrdeløst Fæ, Da bøde der icke for.

Cap. LIII. Om Gaard niding.

Gaardniding bøder baade Skaden der hand giør, oc tre Marck Bonden, oc tre Marck Kongen, Fordi det er vold oc ey vaade, at dræbe det Fæ som hafftet eller bundit er, eller staar i Bondens Ornum, som hand eyer ene: Huor som Mand dræber

skathæ. oc givæ a tolf mænz eth. at thet war wathæ. oc æi wiliæ. æn warth*ær* thet birthæ løst fæ. bøtæ ækki for.

CLXXIV. (3, 53.) Vm gornithi*n*g.

Gornithing bøtær bathæ skathæ æftæʀ th*ær* han gørthæ. oc thre marc kvnu*n*g. oc thre marc bondæ. for thy at thet ær wiliæ oc æi wathæ. at dræpæ thet fæ. th*ær* laghæ (haft)

Cap. LII. Schleit ein Man eines anderen Mannes Veh, in sinem Acker, Dodt.

§ 1. Geit eines Mannes Vehe, in eines anderen Mannes Acker, vnde kümpt de Man dartho, deme dat Korne tho höret, edder de Korne Harde, vnde wil dat Vehe Inschütten, vnde kan nicht, vnde hefft dat Vehe einen Herden, edder dat Vehe js so wehlich, dat jdt lepe vp einen Steen, edder Staken, vnde krege schaden daruan, edder störue: Vnde de dat Jagede, bekende jdt. So neme he dat Dode Vehe tho sick, vnde geue ein ander in de Stede, dat jo so gudt js, ane Bröke. § 2. Wente dat Veh hedde einen Herden. § 3. Darjegen schal wedderümme de, deme dat Veh gehörede, dat Korne betalen, deme dat Korne gehörede. § 4. Men dödet he dat Vehe, mit Egge edder Orde, so betalet he dat Vehe, vnde betert dar tho Dre Marck. § 5. Bekendt he ock de Dädt, vnde secht, jdt sy Vnwaringes geschehn, so gelde he den Schaden, vnde geue xij. Man Eedt dartho, dat jdt Vnuorwandes, vnde nicht mit willen, geschehn js. § 6. Js jdt ock Hardeloß Vehe gewest, so brickt he dar nichtes vör.

Cap. LIII. Van Gaardniding.

§ 1. Gaardniding betert beide den Schaden, den he gedahn hefft, vnde Dre Marck dem Bonden, vnde deme Köninge Dre Marck. § 2. Wente (de dar dödet ein Beest dat gehefftet effte gebunden js, edder in einem Tüder steit, in eines Mannes

hafthæ a sik. æth stær i bondæns ornum. (99. Side) thær han a enæ. hwaræ sum man dræpær annæn manz fæ thær hirthæ havær. hwat hældær i hægnæth æth vtæn. han ær gornithing. oc skal æftær gialdæ swa sum saght ær. oc botæ a thre marc kunug. oc thre marc bondæ.

CLXXV. (3, 54.) Of man rithær a annæn manz hæst.

Hwilk man thær rithær annæn manz hæst vtæn hans wilie. thær a han at gialdæ for thre marc bondæ. æn fangær han mæth wiliæ. ællær mæth leghæ ællær at lanæ. oc rithær længæræ æn for war mælt. tha botæ han for hwær by marc. thær han yvær rithær sithæn. twa oræ e til sæx oræ warthær. æn hwat hældær han rithær vtæn

---

Bondens Fæ der Hyrde haffuer, huad heller det er i hegnet eller vden, Hand er Gaardning, oc bøde Skaden oc tre Marck Bonden oc saa Kongen.

Cap. LIIII. Om Mand rider anden Mands Hest.

Hvilcken Mand der rider anden Mands Hest, vden hans villie der Hesten tilhører, gielde der for tre Marck Bonden. End fanger hand met villie, enten at leye eller at laane, oc rider der met lenger, end talit vaar før, Da bøde hand for huer Bymarck, der hand offuer red, to øre Penninge, indtil det vorder sex øre: Men huad heller hand rider vden orloff, eller lenger end talit eller affskedit vaar før, Da giøre Hesten saa god som hand vaar, der hand tog hannem. End døer Hesten, eller vorder mager, oc kommer hiem top oc tagel, oc suer hand, at det vaar ey for hans skyld, da gielde hand icke der for, Men vaar det Laan, da skal det lydeløst hiem komme. Huo som sictis for disse Sager, der i disse tu Capitel er om talit, Verie sig om hand dollier,

orlof. ællær læng*ær* æn mælt war. goræ hæstæn æmgoth sum han tok ham. æn dør hæstæn æld*ær* warth*ær* magh*ær*. oc kvm*ær* hem top oc taughel. oc swær at thet war æi for hans skyld. tha gialdæ ækki for. æn ær thet lan. tha skal thet livtæ løst hem kvm*m*æ. Hwa th*ær* sæctæs for

---

Drnum, dat syn alleine js) dat js gewalt vnde nene Vnwaringes dädt. § 3. De jenne de eines Mannes Vehe Dödet, dat einen Harden hefft (Jdt sy in der Hegeninge edder dar buten) De js ein Gaardniding, vnde moth den Schaden betalen, vnde vorbrickt Dre Marck an den Bonden, vnde Dre Marck an den Köninck.

Cap. LIIII. Effte ein Man des anderen Perdt wech Ritt.

§ 1. Ritt Jemandt eines anderen Mannes Perdt, ane des sines willen, deme dat Perdt tho höret, de brickt daruör Dre Marck an den Bonden. § 2. Kricht he jdt öuerst mit willen, edder hüret, edder lenet dat Perdt van weme, vnde Rit ferner darmede, alß er bescheit was, So betère he vor jder Veldtmarck (de he dar lenger mit auer Reth) twe Dre Penninck, beth tho Söß Dre Penninge. § 3. So öuerst jemandt ane vorlöff, vnde bauen Vörwörde vnde Affscheit, ein Perdt lenger Rith, so moth he dat Perdt so gudt wedder tho rügge auerantworden, alse jdt was, do he jdt annam. § 4. Wurde öuerst dat Perdt Mager, Styff, edder gar tho Dode gereden, dat Top vnde Tagel, wedder tho Huß quemen: Vnde schweret de dat Perdt Reth, dat jdt dorch sine Schuldt vnde vorwarlosinge, nicht geschehn, effte vmmekamen js, he geldet nichtes daruör. § 5. Men js jdt eme gelenet gewest, so gebôret sick, dat jdt ane allen Schaden, so gudt wedder tho Huß kame. § 6. Wol de nu vor disse Sake, de in dissen beiden Capittelen vörbeschreuen syn, beklaget wert, vnde wil jdt löchenen, de moth sick frien mit xij. Man Eeden.

then sak i thæt sammæ capitæl ær sagh. wæriæ sik of han dyl. mæth tolf menz eth. Æn wil han hwærki botæ. æth wærriæ sik swa sum saght ær. num latær sik sokæ a thingi mæth nams domæ. tha botæs for ængi thessæ sak minnæ æn thre marc kvnung. oc thre bondæ.

CLXXVI. (3, 55.) Vm stoth hors.

Hwa sum havær stoth hors. havæ them i fald a sin eghæn (100. Side) marc. oc hauæ til them hirthæ. æn wil han æi thet goræ. num othær mæth them bondær wang. tha mughæ the them for læggæ a thingi. oc far hin nokær

---

met tolff Mends Eed: End vil hand huercken bøde, eller verie sig, som sagt er, Men lader sig søge met Nams Dom, Da bøde for ingen disse Sager mindre end tre Marck Bonden, oc tre Marck Kongen.

Cap. LV. Om Stodhors.

Hvo som haffuer Stodhors, hand haffue dem i Fold i sin egen Marck, oc haffue til dennem Hyrde, Vil hand ey det giøre, Men øder met dennem anden Mands Vonge, Da mue de dem forlegge paa Tinge, oc fanger hand nogen Skade siden, der Horssene aatte, haffue hiemgield, om det skeer eller giøris vdi Vong. End huo som haffuer Stodhors paa den Marck, som hand icke er selff eyere vdi, Da mue Eyermend lagdele hannem til at tage hans Hors hiem. End om hand ey vil, oc fange de siden nogen Skade, vide sig det selff, Fordi at vden deris villie maa hand huercken øde deris Græs paa deris Fellit, eller deris Korn i Vong met Stodhors. End kiøber Mand Jord paa anden Mands Marck met suig, enten for en Marck eller to, eller mere, fordi hand vil øde deris Græs oc Marck met sine Stodhors, da mue

skathæ sithen th*ær* horsæn a. havæ hæmmæ giald of thet warth*ær* i wang. æn hwa sum hav*ær* stoth hors a then marc th*ær* [han] hav*ær* ækki i. ægh*ær* mæn mughæ laghkrauæ ham til at takæ sin hors. æn of han æi wil. fang*ær* han sithen nok*ær* skathæ. witæ sik sialf vm. for thy at vtæn theræ williæ. ma han æi othæ hæld*ær* theræ gres a fælæth. æn theræ korn m*æth* stot hors. æn køp*ær* man a annæns manz

---

§ 7. Wil he ock nicht schweren, edder ock nicht beteren, alse vor gesecht js, Sonder leth he sick vorwinnen tho Namsdohme: So beteret he vor jder disser Sake, nicht ringer, als Dre Marck dem Bonden, vnde Dre Marck dem Köninge.

Cap. LV. Van Møder Perden.

§ 1. De eine Stöd Perde, holden wil, de schal se holden in sinem egen Fold: vnde vp sinem egen Velde, vnde hebben sinen egen Harden darby. § 2. Wil he dat nicht dohn, sonder vorderuet darmede des anderen Vong. So mach men de vp deme Dinge vorleggen: § 3. Vnde krege he, deme de Horsen thohören, darna schaden, den beholde he vor Hiemgield. So dat i Vong (id est, in der Hegene) geschehn js. § 4. Hefft ock Jemandt sine Horsen, vp der Veldtmarcke, dar he neen Sulff Eger js, So mögen en de Egermanne tho Dinge Lagdelen, dat he sine Horsen tho Huß nemen moth: So he dat nicht dohn wolde, vnde se kregen darauer Schaden, den rekene he sick suluen tho: § 5. Wente buten der Egermanne guden willen, mach Nemant jemandes gemeine Weyde edder Gresinge, vnde er Korn in rrer Vong, vpgresen edder Etten, mit sinen Stod Horsen. § 6. Köfft ock ein Man, etwa bedrechliker wyse, vor eine Marck, edder mehr, Landes, vp einer anderen Veldtmarcke, darümme, dat he ere Gresinge, vnde Veldt, mit sinen Wylden, vorheren vnde

marc for swik antugh en marc æth twa æth meræ. for thy at han wil æthæ theræ marc mæth sinæ stoth hors. tha æghær æftær gulz wirning nethæ ham til at takæ. sum marc ma tholæ. oc læggæ til theræ fælægh swa sum swin læggæs til aldæn. oc thær i by bo waldæ lagh. for thy at the witæ gørst hwat thæræ marc ma tholæ. oc føthæ. warthær stoth hors skabæth. oc wil han æi gømæ them thær a særlik a sit eghæt tha mvghæ æghær them forleggæ a thingi. oc æltæ them i dy. oc dræpæ them utæn witæ. thæt sammæ ær vm tammæ hors. of the warthæ skabbæth. for thy at thet fær hors af annæt.

Eyerne met Gulds vurderinge nøde hannem til at tage saa til, som Marck maa taale, oc legge saa til deris Fellit, som Suin leggis til Olden, oc effter deris tycke oc volde, som i Byen bo, Fordi at de vide best, huad deris Marck maa føde. Men vorder Stodhors skabbede, oc vil den der dennem eyer, ey giemme eller foruare dem særlige paa sit Egit, Da mue Eyerne forlegge dem paa Tinge, oc jage dem i dynd oc bløde, oc dræbe dem vden vide: Det samme er om tamme Hors, om de vorde skabbede, Fordi at Hors fanger det aff andit.

Cap. LVI. Huorledis Mand skal ved oc pant løse.

For Fæ der vorder indtagit, enten i Korn eller Eng, skal lage Pant forleggis, som Eyere vorde om saatte oc foreente, naar de legge deris Marck i heynit, oc saa skal løsis, som de vorde til eens før: Dog maa den der Skaden giorde, legge vd saa megit som hand vil, oc suere met tolff Mends Eed, at hans Fæ giorde ey mere Skade. Men vorder paint, som for indtegt Fæ er sett, icke løst for Alle Helgens Dag, da vere det forbrut.

CLXXVII. (3, 56.) Hwaræ wæth skal løsæs.

For fæ th*ær* in warth*ær* takæt antigh i korn. æth æng. (101. Side) skal laghæ wæth for læggæ swa sum ægh*ær* warthæ sattæ vm. then timæ the læggæ theræ hegnæth. oc swa løsæs sum the waræ fyrræ samsatæ vm. en tho ær hin with th*ær* skathen gørthæ at læggæ vt swa mykit sum han wil. oc swæræ a m*æth* tolf mænz eth [Warthær wæth thær] for intæcthæ fæ. ær lagh. æi løsd for hælghæn mæssæ. tha wæræ thet forgorth.

---

vorkehren wolde. So können de Naber, na jders Goldes Waringe, ene darhenne nöden, dat he nicht mehr vp de Weyde, in de gemene Gresinge schlan moth, alse de Veldtmarcke dragen kan: Vnde dat euen gelick, alse men de Schwine in de Mast schleit, na erem gudtdüncken, vnde wolgefallen, der de im Dörpe wanen. Wente se weten am besten, wat ere Veldtmarcke tho Weyden, vormach. § 7. So ock disse Stod, Schoruig worden? vnde wolde de, deme se syn, desuluigen nicht sonderlick, vnde allene vp sinem egen, höden, vnde waren laten, So mögen de Egere vp dem Dinge de vorleggen, vnde jagen se darna in, Mör, vnde Mase, vnde Döden se, ane allen Bröke. § 8. Datsuluige Recht js ock auer de Tamen Perde, wen se Schoruich werden. § 9. Wente ein Perdt kricht jdt, van dem anderen.

Cap. LVI. Wo men schal affgepandet Gudt lösen.

§ 1. Vor dat Vehe, dat in eines andern Mannes Korne, edder Wische, ingeschüttet wert, Dar schal men sodane Pandt vorleggen, alse de Egere (do se er Quick in de Gresinge, vnde ere Veldtmarcke in de Hege leden) sick darümme voreinigeden, Vnde domals beleuet wurt, so schal men de ock lösen. § 2. Doch mach de jenne, des Vehe dem anderen schaden gedahn hefft, vthleggen, so vele he wil: Vnde schweren mit xij. Man Eede, dat

CLXXVIII. (3, 57.) Vm gærszlæ.

Hwær man skal sinæ garthæ gærthæ swa sum allæ æghær giuæ ia til. oc swa sum han hauær i by oc bol. æftær ræt rep. æn for stuf gærthæ mæn æi utæn thet ær fortæ fallæt i by. tha gærthæs thær for houæth garth. allæ mæn skvlæ gærthæ for theræ toftæ thær bygd æræ. æn foræ [u]bygdæ toft i by. gærthæ allæ æghær æræ houæth garth. oc allæ [grannæ] sithæ garth. of afællær. æn hwa sum æi wil gærthæ sin garth a then laghdagh thær æghær læggæ. gialdæ witæ swa sum withær læggæs. æn wil han æi gærthæ æth witæ gialdæ. tha skvlæ grannæ bivthæ en vm theræ delæ. oc søkæ hin mæth dom til thre marc bathæ bondæ oc swa kunung. (3, 58.) Wangs garth gærthær

---

Cap. LVII. Om Giærdzel.

Hver Mand skal sine Giærder giærde, som alle Eyere giffue ja til, oc saa som hand eyer oc bruger i By oc i Bol, effter ret Reeb. End for Stuff giærde mand ey, vden det er Forthe fellit i By, Da giærdis der for Hoffuit giærdet. Alle Mend skulle giærde for deris Toffte der bygde ere, End for Wbygde Toffte i Byen, giærder den der eyer Hoffuit giærdet, oc alle Grande side giærde, som dennem tilfalder, om behoff giøris. End huo som ey vil giærde sine giærde paa den Lagdag der eyere legge, giælde saa vide som vide leggis. End vil hand ey giærde oc ey vide giælde, Da skulle Grande befale en Mand alle deris dele, at søge hannem met Dom, til tre Marck Bonden, oc saa til Kongen.

Cap. LVIII. Om Agergaard.

Wongs giærde, giærder huer Mand, som hand haffuer Gulds vurdning i By: Men for Stuff giærdis icke. End om saa vor-

hw*ær* man swa sum han hau*ær* gulz wirthning i by. num for stuf g*ær*thæs ækki. æn of swa warth*ær* at en bys fælæt fallær gen ann*æns* bys hæghnæth. tha skvlæ hine th*ær* [fælæth aghæ resæ half garth with hinæ th*ær*] wang aughæ.

---

syn Vehe, mehr schaden nicht gedahn hefft. § 3. De Pande, de vor ingeschüttet Veh, vthgesettet, vnde vor Aller Hilligen Dage nicht wedder ingelöset werden, de syn vorbraken.

Cap. LVII. Van Tünen tho makende.

§ 1. Ein jderman schal sine Tüne maken, so, alse dat gantze Naberlach sick darümme vorgeliket, vnd bewilliget hebben, vnde alse ein jeder im Dörpe, vnde in dem Bole, na der rechten Reepmate besit, vnde gebruket. § 2. Vor Stufflandt Tünet men nicht, allene an der gemeinen Forthe, in dem Dörpe, dar Tünet men vör, den Höuit Tun. § 3. Jderman schal Tünen, vor sine Bebuwede Tofte. § 4. Vnde vor de Vnbebuwede Tofte, im Dörpe, Tünet de, dem de Höuit Tun, tho Tünende tho höret. § 5. Darnegest so Tünen an der Side, alle Eyer, de Tüne, alß en dat thofalt, vnde behoeff deit. § 6. Wurde nu Jemandt sinen Tun, nicht ferdich hebben, vp den angesetteden Dach, alse de Eger alle bewilliget hebben: De gelde vnde betale de Vide, id est, Bröke, effte Straffe, alse de darup gesettet js. § 7. Vnde wil desuluige nicht Tünen, ock sinen Bröke nicht gelden? So schölen alle Nabur, einem Manne vollmechtich beuehlen, alle ere Klage, mit Ordell vnde Rechte vth thofördeerende, vnde den Man tho Dre Marck deme Bonden, vnde Dre Marck dem Könninge, thouorfolgende.

Cap. LVIII. Van Acker Tünen.

§ 1. Ein jdtlick Man schal Tünen, Vong: dat js in der Hegede, sinen Tun, gelick alse he Goldes Warderinge in dem

oc haldæ swa iafnæth (102. Side) for thy at [the] th*ær* nu hauæ fælæth. the fangæ at aræ hæghnæth. oc thuruæ slik iafnæth. Of swa warth*ær* at antigh the hægnæth aughæ. et the th*ær* fælæth aughæ. wilæ æi gærthæ half garth. oc æi haldæ iafnæth. the th*ær* wa*n*g aughæ. fangæ the skathæ gøm*æn* theræ eghæn garth havæ he*m*mæ giald. æn fangæ the skathæ af vtæn marc menz garth. e hwat hæld*ær* af theræ eghæt fæ. æth af andræ mænz tha gialdæ hin skathæn æft*ær* th*ær* garth skuldæ g*ær*thæ. Æn of ængi man kæ*n*næs with then garth th*ær* skathæ wllæ. tha skvlæ marckæ mæn repæ garthæ oc witæ hwæm han høræʀ til. oc then th*ær* ræt ʀæp fæll*ær* a. han havæ æi wald at biuthæ logh. num gialdæ swa witæ sum fyrræ war with*ær* laght. oc

---

der, at en Byes Fællit falder imod anden Byes Heynit, Da skulle de der Fællit eyer, reyse halff giærde met dennem der Vong eyer, oc holde saa jeffnit, Fordi at de der nu haffue Fællit, de fange at Aare Heynit, oc haffue slig jeffnit behoff. End om saa vorder, at enten de der Heynit tilhørde, eller de der Fællit aatte, ville ey giærde halff giærde, oc holde jeffnit, oc de der Vong eye fange nogen Skade formedelst deris egne Giærder, Haffue hiemgield. End fange de Skade aff vden Marcke Mands Giærder, Hvad heller aff deris egit Fæ, eller aff anden Mands, Da gielde den Skaden, der giærdit skulde giærde. End om ingen Mand kiendis ved det Giærde der Skaden volte, Da skulle Marckemend rebe Giærdene, oc vide huem det tilkommer, Oc den der ret Reeb falder paa, hand haffue ey mact til at biude Low, Men gielde saa vide som før vaar ved lagt, Oc gielde til met all Skaden. End ville de ey giærde, oc ey legge vd, der giærde skulle, Da skulle de der Vonge eyer, befale en Mand aff dennem selff, at sly oc forskaffe dennem ræt. End taale de

gialdæ æft*ær* skathæ giald. æn wilæ thæ æi g*ær*thæ. oc æi vt læggæ then th*ær* g*ær*thæ skuldæ. tha skvlæ the th*ær* wang aughæ bivthæ en man u*m* af them sialvæ. at fa them ræt. æn thole the dom. tha fall*ær* hw*ær* theræ th*ær* g*ær*-

---

Dörpe, vnde Velde hefft. § 2. Men vor Stuff, Tünet men nicht. § 3. Doch were jdt also, dat des einen Dörpes gemene Weide, queme jegen des andern Dörpes Gehegede vnde besehede Veldt: So schölen, de nu er Veldt thor Weide hebben, den haluen Tun maken, mit den de Gesehet hebben, vnde holden also eine gelyckheit. § 4. Wente de nu Fællit hebben (id est, de dar hebben dat Landt, dat nu tho der Weyde licht) dat kan dat ander Jår Hegnit werden, dat js, In de Hege genamen vnde besehet werden, vnde der gelyckheit, wedder behoeff hebben. § 5. Geschege jdt ock so, dat entwedder, de nu Gehegenet hebben, edder de jennen den de Weide gehöret) den haluen Tun nicht Tünen, vnde gelyckheit holden wolden? Vnde de dar Gesehet hebben, schaden nemen, van wegen erer egen Tüne, den schaden dragen se sülueſt billick. § 6. Nemen se öuerst schaden, van wegen anderer Lüde Tüne, de nichtes in dem Velde hebben, dorch ere egen, edder anderer Lüde Vehe, so betalet de jenne den schaden, de den Tun maken scholde. § 7. Wurde sick nu Nemandt tho deme Tune, (dar dorch de Schade geschehn js) bekennen: So schölen de Naber vnde Marckemanne, de Tüne meten, vnde wethen weme de Tun tho Tünende geböre. § 8. Vnde deme denne dorch de Reepmate de Tun tho holdende thoualt, de mach sick mith nenem Eede weren, Sonder betalet also de Vide (id est, den Bröke) alse de thouören, dar vpgelecht sint, vnde dar tho alle den Schaden. § 9. Wolde hyr bauen de, dem de Tun (wo vörgeschreuen) tho Tünende thogeuallen js, nicht Tünen, ock nicht den Bröke leggen: So schölen alle de Naber, vnde Vong Ehere, vth erem hupen

thæ skuldæ thæn garth til thre marc kvnung oc thre marc bondæ. (3, 59.) Thæn garth thær for rugh sæth ær. then garth wæræ gærd vm paskæ. æth fyrræ. (103. Side) oc for warsæth vm pingæzdagh. oc skal standæ til sancte michæls missæ. vtæn of alt korn kvmær fyrræ in. hwa svm ham fyrræ vp takær. gialdæ aftær all thæn skathæ thær gomæn hans garth gørs.

CLXXIX. (3, 60.) Vm apældgarth.

Apæld garth oc toftæ garth. oc kalf garth skal hwær man sik sialf warthæ mæth sin eghæn garth of han wil hauæ

Dom, Da falder huer af dennem der giærde skulde giærde, til tre Marck Bonden, oc tre Marck Kongen.

Cap. LIX. Huor lenge Giærde skulle stande.

Det Giærde der for Riwuong settis, skal vere giærdit om Paaske, eller før, Oc for Vaarsæd om Pintzdag, oc skal stande til S. Michels Dag, Vden om alt Korn kommer før ind: Huo som Giærde før optager, gielde effter all den Skade, der bliffuer giort der offuer, at hans Giærde er optagit.

Cap. LX. Om Abildgaard.

Abildgaard oc Kaalgaard oc Tofftegaard, skal huer Mand sig selff hegne, met sit egit Giærde, om hand vil haffue dem i Fred, oc verie dem for allehaande slags Fæ, vden for Geder allene, oc for Gaardbrydere, som er Oxen oc Suin, Fordi at Mand skal dele Bonden til at giemme sine Gaardbrydere: Aff disse Gaarde maa icke Fæ indtagis, vden Geder allene, vden det er forlagt paa Tinge. Bryder Mand anden Mand Abildgaard eller Kaalgaard, oc stiæl Eble eller Kaal, Da maa hand der for Tyff vorde, saa som hand stal i hans Hus andre Kaaste.

them i hæghn*æth* for alzkyns fæ. vtæn for gæt*ær*. oc garth bryt*ær*. af thæssæ garthæ ma ækki fæ in takæs. vtæn getæn. vten thet ær forlagh a thingi. En bryt*ær* ænnæn man annæn manz apæld garth. oc stæl æpæl. æth kall. tha ma han th*ær* for tiuf warthæ. swa sum stalæ i hans h*us* an-

---

einen Man vollmechtich maken, vnde eme beuehlen, dat he en Recht vorschaffe. § 10. Laten se den dat Recht auer sick gahn, so brickt jeder van den, de dar Tünen scholden, Dre Marck dem Bonden, vnde Dre Marck dem Köninge.

Cap. LIX. Wo lange de Tüne stän schölen.

§ 1. De Tun, de vor den Roggen getünet wert, de schal getünet syn, vmme (effte vor) Paschen: Vor de Sommersädt vmme Pingesten, vnde schal stahn beth S. Michaelis Dach, § 2. Idt were denne alle Korn eer tho Huß gekamen. § 3. De sinen Tun eer vp brickt, de betale alle den Schaden, de deßhaluen gedän js, darümme dat he den Tun vpbrack.

Cap. LX. Van Bohmgarden.

§ 1. Ein jder schal sinen Bomgarden, Appelgarden, Kolhoff, vnde Tofftegarden, de he hefft, mit Tünen so bewaren, vnde hegen, alse he de in frede hebben wil, Vnde vor aller handt Vehe bewaren, vthgenamen vor Zegen allene, vnde vor Gardebrekers, alse vor Ossen vnde vor Schwine. § 2. Wente men schal Deele setten tho Dinge, vp solcke Gardebrekers, dat de jenne de se hefft, wachte vnde ware. § 3. Denne men mach vth vörgeschreuen Höffen kein Vehe inschütten, ane Zegen allene. Idt were den, dat se tho Dinge vorlecht weren. § 4. Brickt ock jemandt in eines anderen Mannes Appelgarden, edder Kolhoff, vnde stilt daruth Appel edder Koel, dar wert he jo so wol ein Deeff vör, alse wen he eme ander Gudt, vth sinem Huse, gesta-

dræ kostæ. En mistær man sinæ klæthæ i annen mans apæld garth tha ma han æi sokæ thær æftær mæth ran.

CLXXX. (3, 61.) Vm wræk.

Wræk thær til landæ kvmær oc engi man fylghær. æth kvmær æftær. thet a kvnung. for thy at kvnung a all for strand. oc thet thær ængi man a. thet a kvnung.

CLXXXI. (3, 62.) Hwilkt wræk ær.

Minnæ fisk æn styriæ ær æi wræk. En hwat sum i annæns mansz hæfth havær wæræt. swa sum ær kistæ. æth

---

End myster mand sine Klæder i anden Mands Abildgaard, Da maa hand ey søge der efter met Ran.

Cap. LXI. Om Vrag.

Vrag der til Land kommer, oc ingen Mand følger, eller kommer effter, det bør Kongen, Fordi at alle Forstrande ere Kongens, oc det der ingen Mand eyer, det hør Kongen til.

Cap. LXII. Huad Vrag er.

Mindre Fisk end Styrie er ey Vrag: End huad som i anden Mands Hæffd haffuer verit, som er Kiste, eller Tømmer, eller Klæde, eller nogen Ting der Mand kiender at i Hender haffuer verit, Kommer ingen Mand der effter, Da er det Vrag, oc det bør Konningen. End Fisk der en Mand kand bære, som er Marsuin, Siell, oc deris lige, eller mindre, de ere ey Vrag, foruden Styrie ene, Fordi Huall oc Lyfft oc Styrie, oc alle store Fiske der Mand ey kand bære, de ere Vrag, oc dem bør Konningen: Dog huo som Hual hitter først, Da skal hand, før end hand tager nogit der aff, sige Ombozmand til, oc haffue for sin

tim*b*ær æth klæthæ. æth nok*ær* thing th*ær* man kæn at i hæ*n*d*ær* hav*ær* wæræt. kum*ær* ængi man æftæR. tha ær thet wræk oc a kvnu*n*g. (104. Side) En fisk th*ær* en man ma bæræ. swa sum ær marswin. oc siall. oc theræ likæ. æth min*n*æ. thæt ær æi wræk. for vten styriæ enæ. for thy at hwal oc lyft. oc all storæ fiskæ th*ær* man ma æi bæræ. thet ær alt wræk. oc them a kunu*n*g. tho hwa sum hwal hitt*ær* fyrst. han skal fyrræ æn han tak*ær* nokæt af. seghæ

---

len hebbe. § 5. Vorlüst ock wol sine Kleder, in des anderen Mannes Appelgarde, de kan nenen Man, darümme klagen, noch vthdeelen.

Cap. LXI. Van Vrag.

§ 1. **Vrag** dat tho Lande schleith, vnde deme Nemandt volget, edder dar Nemandt nakümpt, dat gehöret dem Köninge. § 2. Wente alle Vorstrande syn des Köninges. § 3. Vnde wat sonste Nemandt tho gehöret, dat gehöret dem Köninge.

Cap. LXII. Wat Vrag js.

§ 1. **Ein** kleiner Fisch, alse ein Stör, js neen Vrag, vnde alles wat in eines anderen Mannes Hæffd, vnde in sinem Besitte gewesen js, alse Kisten, Timmer, Kleder, edder wat Dinge, vnde Gudt men kennen kan, dat eines egen gewesen js. Vnde volget deme neen Man na, so js dat Vrag, vnde gehöret dem Köninge. § 2. Ein Fisch öuerst, den ein Man dragen kan, alse ein Meerschwin, Seelhundt, vnde dergeliken andere kleiner Fische, dath js nicht Vrag, vthgenamen alleine ein Stör. § 3. Walfisch, Lifft, vnde Stör, vnde andere grote Fische, de ein Man nicht dragen kan, dat syn Vrag, vnde gehören dem Köninge. § 4 Doch dat de jenne de tho dem ersten einen Walfisch findet, dar nichtes van neme, he hebbe jdt denne dem Vagede angekündiget, So

vmbosz man til. oc havæ for sit æruæth of han ær gangænd sin byrthæn. rithænd man hæstæ byrthæn. akænd man wang lass. Æn kvm*ær* man til meth skip. havæ skips farm. tho æi meræ skip æn sæxæring. thet ær thre aræ a hwært borth. Sithæn thæn fyrst hav*ær* sin lot. af takæt. tha skal ængi man af takæ vtæn vmboz manz orlof. En tak*ær* ænnæn man vtæn hans orlof. oc giu*ær* umboz man ham sak. latæ antigh ut swa mykæt sum han tok. oc betæ a thre marc. æth giuæ for tolf mænz eth. hwilk han ma fangæ i thæt kirki sokæn. th*ær* han bor i. oc tho lagh fæstæ m*en*. En

---

womag, om hand er gangendis Mand, sin Byrde, Ridende Mand Hestebyrde, Agende Mand Vognlæs, End kommer Mand til met Skib, haffue Skibs lad, Dog ey større Skib end paa sex Aarer, tre paa hvert Bort: Siden den første haffuer sin laad afftagit, Da skal ingen Mand tage aff, vden Ombotzmands loff. End tager nogen Mand vden hans Orloff, oc giffuer Ombotzmand hannem Sag, Da legge vd, enten saa megit som hand tog, oc bøde saa tre Marck, eller giffue der paa tolff Mends Eed, huilcke hand fanger i den Kirckesogn, der hand boer vdi, som ere dog Lowfaste Mend. End huilcken Ombotzmand som fanger Huall, oc fører ey Kongen sin Laad der aff, myste sit Læn.

Cap. LXIII. Om Skibbrud.

Vorder nogen Skibbruden, oc ere der Folck paa, oc komme leffuendis til Land, Haffue ingen Mand vold til at komme nær deris kaaste, huercken Ombotzmand eller anden mand, imen de selff nogen lunde kunde biære, enten met dennem selff, eller met leye mend: Oc huercken Ombotzmand, oc ey anden Mand maa haffue mact at formene dennem det Folck der de kunde at leye fange, eller at laane. Men vorder der sande Vidnisbyrd til at

hwilk vmboz man th*ær* hwal fangær oc fær kunung æi sin lot af. mistæ sit læn.

CLXXXII. (3, 63.) Vm skipbrot.

Bryt*ær* man skip oc ær folk a. oc kum*m*æ livænd til land. havæ ængi man wald til. at kvmæ nær nok*ær* theræ kostæ. hwærki vmbosz man æth annæn. fyrræ æn the forti-thæ thet sialvæ. oc mughæ ængilu*n*d biarghæ (105. Side) an-tigh mæth them sialuæ æth mæth leghæ m*æn*. oc hw*ær*ki

---

nimpt he vor syn vngemack (so he tho Vothe js) so vele alse he dragen kan. § 5. Rith he: So vele alse he vp dem Perde fören kan. § 6. Varet he: So vele alse he vp dem Wagen laden kan. § 7. Kümpt he tho Schepe: So hefft he Schips-ladinge (doch kein gröter Schip, alse mit vj. Remen, Dre vp jder Borth.) § 8. Wen den de erste sinen Deel daruan ge-namen hefft: So moth Nemandt daruan nemen, ane des Vagedes Orloff. § 9. Neme ock Jemandt wat daruan, ane des Va-gedes Orloff, vnde Klagede de Vaget darauer Jemande an, de lecht erst tho rügge, entwedder datsulue, edder so vele he dar van nam, vnde Böte dartho Dre Marck Bote, Edder xij. Man Eede, vth deme Carspel, darinne he wanet, doch dat jdt ehrlike Lowfast (dat js Loffwerdige Menner) syn. § 10. Vnd welcker Vaget de einen Walfisch kricht, vnde bringet dem Köninge sinen deel nicht daruan, De vorlüst darmede syn Lehn.

Cap. LXIII. Van Schip Bröke.

§ 1. Wert dar Jemandt Schipbrökich, vnde de Lüde, de in dem Schepe syn, kamen Leuendich tho Lande, So mach Ne-mandt, ock de Vaget suluen nicht, sick tho den Schipbrökigen Güderen thonalen, so lange vnde alle dewyle, se suluen dorch sick, edder dorch de Lüde, de se dartho gewunnen hebben, ere Gudt

umboz man æth annæn man hauæ wald til at menæ them thet folk the mughæ at leghæ fangæ. Æn warth*ær* sant witnæs byrth til. at vmboz man. æth hans swænæ. rov*ær* them at nok*ær* the kostæ. fyrræ æn the af giftæ them sialvæ. oc forbiutb*ær* folk at hiælpæ them th*ær* the mughæ fa at leghæ. mistæ sit læn. oc latæ tho ut thet han tok af them. oc bøtæ a fullæ bøtær. En rov*ær* nokre andræ m*æn* them. latæ ut fyrst thet han tok. oc bøtæ thre marc kunu*ng*. oc thre marc them.

CLXXXIII. (3, 64.) Vm fals.

For fals oc for morth brand. oc of man witæs thet

Ombotzmand eller hans Suenne røffuer dennem nogen deris kaaste fra, før end de offuergiffue dennem selff, eller oc forbiuder Folckit at hielpe dennem, som de kunde fange at leye, Miste sit Læn, oc legge dog vd alt det hand tog fra dennem, oc der til bøde fuld bøder. End røffuer nogen anden Mand dennem, Legge vd først alt det hand tog fra dennem, oc bøde tre Marck dennem, oc tre Marck Kongen.

Cap. LXIIII. Om Falsk.

For Falsk, oc for Mordbrand, oc om Mand vidis at hand er Stigmand, Skulle Mand veries met Herritz Næffn, Det er, tre Mend aff huer Fierding der i det Herrit ere, dennem skal Ombotzmand næffne, eller en wuildig Mand, Der som samme Sager eller dele icke ere selff anrørendis, oc icke er vdi Byrd eller Slect, enten met den som beskyldis eller den som sag giffuer. Den som beskyldis eller for Sagen er, hand maa vdi den Low vrecke sin aabenbare Wuen, saa som før er sagt, Fordi at ingen Mand skal nødis til at verie sig met sine wuenner, Oc de der næffnde

han ær stighæ man skvlæ *mæn* wæriæs *mæth* næf*n*d i hæ-ræth. hæræsz næf*n*d thæt ær thre *mæn* af hwær fiarthing th*ær* i hæræth ær. them skal næfnæ v*m*boszman. æll*ær* en vwildigh man th*ær* ækki a siælf af the delæ. oc a byrth hw*ær*ki with ham th*ær* sak giuær. oc [æi] with then th*ær* for

---

bergen können. § 2. Deßgeliken mach ock des Köninges Vaget, edder Nemandt anders, ene hinderen effte weren, Volck tho hürende, edder lenen, de en helpe ere Gudt tho bergende. § 3. Den konde men redeliken betügen, dat de Vaget, edder sine Knechte, van dem Gestrandeden Gude, Ichteswes berouet hebben, eer se dat Schip suluen auergegeuen hebben, edder ock vorbaden edder vorhindert hebbe, dat he nene Berchlüde, vor syn Geldt krigen konde? Wert he darmede sines Lehnes vorlustich, vnde moth wedder tho rügge geuen, allent wat he genamen hefft van den Güderen, vnde dar tho vulle Bote geuen. § 4. Wurden ock andere Lüde, disse Schipbrakene an eren Güderen, woranne berouen, de geuen tho rügge, allent wat de van en genamen hebben, vnde beteren en dar tho Dre Marck dem Köninge.

Cap. LXIIII. Vam Falsch.

§ 1. Wert dar wol angespraken, vmme Falsch, Mordt, Brandt, ock vmme Stratenroff, dar vör schal sick de Beklagede entfrien, vnde wehren, mith Hardeßnæffn, dat js, Dre Man vth jderem Fierding, de in dem Harde syn. § 2. Disse xij. Menne, schal de Hardeßvaget, edder sonst ein ander Vnpartielick Hardeßman, de an der Sake gahr nenen Deel hefft, en ock nicht anrörende js, ock beiden Parten, dem Kleger, vnde Beklageden, in der Bort, Schwagerschop, Fründtschop, edder jenigen dingen, nicht vorwandt js, vthnömen: § 3. Doch mach de Beklagede van dissen xij. Mennen vorscheten, sine apenbaren Vnfründe, alse vörgeschreuen js. § 4. Wente Nemande schal men nödigen, sick

sak ær. Thæn oc th*ær* for sak ær han ma i then logh wrækæ sinæ opænbar vwinæ. The oc th*ær* næfnd warthæ the skvlæ antigh swæræ hin th*ær* for sak ær til æth fra. for thy at the mughæ ængi man thighæ af sin hals æth af sinæ fiurtiugh marc.

CLXXXIV. (3, 65.) Hwilt fals ær.

(106. Side) Fals ær thæt of man sætt*ær* stæt. oc staplæ. oc slar pænni*n*g utæn kunu*n*gs orlof. æth hans both. oc bræ*n*nær fals silf. æth køpær. oc sæl mæth the pænni*n*g th*ær* han wæt fals wæræ. æth mæth fals silf. Hwilk ma*n* sum gør

---

vorder, de skulle enten suere den som for Sagen er til eller fra, Thi at Mand maa ingen Mand dømme eller vndskylde tiendis paa sin Hals, eller sine fyrretiue Marcks Sag, Mand kand oc ey fange Herritznæffn aff anden, vden at hand suer hannem gierningen paa haande.

Cap. LXV. Huilcket Falskt er.

Falskt er det, om Mand setter sted eller Stabel, oc slaer Penninge vden Kongens Orloff, eller hans befalning, oc brender falsk Sølff, eller kiøber eller sellier met de Penninge, der hand veed falske at være, Eller met falskt Sølff. Huilcken Mand som giør falsk, Da bør Kongen hans Haand, Oc den der falsk fick, bør at haffue aff hannem skadegield. End vorder anden Mand suegen eller bedragit, oc fanger aff nogen vuidendis enten falskt Sølff eller Penninge, oc bær dennem til Myntere eller Guldsmed, eller anden Mand der paa kand skønne, oc vil ey met dennem kiøbe, för end det bliffuer prøffuit om det er falskt eller ey, da er hand ey skyldig at hede Falskere, Men om hand veed sin Kiøbmand, Da giffue hannem Sag, oc haffue aff hannem enten

oc warthær takæn mæth. æth warthær fæld mæth loghum for fals tha a kunung hans hals. oc hin thær fals fæk af ham sin scathæ giald. Æn warthær æn man swikæn. oc fær antigh fals silf. æth fals pæning. oc bær them til muntær. æth gulz smith. æth annen man thær skyn kan a. oc skothæ oc wil æi mæth them køpæ fyrræ. æn han hauær prouæth of thet ær fals æth æi. tha ær han æi skyldugh at hetæ falsær. num of han wet sin køpæ. giuæ ham sak.

---

vor Sake tho Rechte tho wehrende, mit sinen Vnfründen. § 5. Vnde disse vthgenömede Menne, de schölen den Beklageden frien edder vellen. § 6. Wente men mach nenen Man tho Halse vnde Lyue, ock nicht tho sinen xl. Marck Bröken, stille schwigende döhmen, noch leddich kennen. § 7. Deß schweren de Hardeß-næffninge, ock nenen Eedt auer jemande, Jdt sy en den, vam Kleger, de Sake in de Handt geschwaren.

Cap. LXV. Wat Falsch js.

§ 1. Falsch js dat, de dar settet Anboldt, vnde Stapel, vnde Müntet Geldt, ane des Köninges Orloff, effte Befehlinge, Vnde brent falsch Süluer, Köfft vnde vorköfft mit dem Gelde, dat he weth dat Falsch js, vnde gheit mit falschem Süluer vmme, dat heth alles Falsch. § 2. Welcker Man de Falsch deit, edder mit Falschem wert befunden, edder ock mit Rechte tho Falschem vorwunnen, des Handt js des Köninges, vnde de dat Falsche van dissem Manne gekregen hefft, dem gehöret vprichtinge sines Schadens, van eme wedderümme tho hebbende. § 3. Wurde nu ein Man, alſo vnwetende bedragen, mit Falschem Gelde, edder mit Falschem Süluer, vnde ginge dar mit vp de Münte, edder tho dem Goldtschmede, edder lethe jdt anderen Lüden sehn, de des einen vorstandt hedden, nicht dat he darmede köpen wolde, eer he jdt hedde besehn vnde Proberen laten, dat jdt Falsch edder

oc hauæ af ham antugh skathæ giald æth logh. oc falsæt bithæ tho mæth witnæsbyrth. thær thet ær hit. Thet fals thær swa warthær funnæt. thet skal æi meræ ut giuæs. num skal antigh thær brænnæ æth sunddær hoggæ. æth i haf kastæ. swa at thet engi man hittæ ma.

CLXXXV. (3, 66.) Vm morth brand.

Thæt ær morthbrand of man antigh um natæ timæ. æth ældær i lønd fær til mansz hus. oc sættær eld i. warthær han takæn with. hauæ for gørth sin hals (107. Side) oc skathen gialdæs æftær af hans goz. oc fiurtiugh marc bondæ.

---

skadegield eller Low, Oc falsk bliffue dog met gode Mends Vidnisbyrd der som det er fundit, Oc skal ey mere vdgiffuis, Men enten brendis eller huggis i sønder, eller i Haff kastis, Saa at ingen Mand maa det mere finde.

Cap. LXVI. Om Mordbrand.

Det er Mordbrand, om Mand enten om Natte tide eller i løn far til oc setter Ild vdi anden Mands Hus, vorder hand tagen der ved, haffue forgiort sin Hals, oc Skaden gieldis igien aff hans Gods, oc fyrretiue Marck Bonden. End vorder hand forvunden oc fældt met Lowen, gielde Skaden, oc rømme selff Landit, til saa lenge Kongen vil giøre anden Naade met hannem.

Cap. LXVII. Om Stigemand.

Stigemand er den, der ligger enten paa Skow eller skiul, eller paa Hede, eller paa farende Veye, oc røffuer enten ridendis eller agendis eller gangendis Mand, oc søger der met fielster oc døller de Gierninger. Vorder hand tagen ved, haffue forgiort sin Hals, oc sin Hoffuitlaad ved Kongen. End falder hand aff

æn warth*ær* han fæld at loghum gialdæ æftær skathæn oc rymæ sialf land. e til kunu*n*g gør sin nathæ a hans mal.

CLXXXVI. (3, 67.) Vm stighæ m*æn*.

Stighæ man ær then thær antigh ligg*ær* a skogh. æth i skiul. æth a hethæ. æth a farnæ wæghæ. oc røv*ær* antigh rithend æth gangænd. oc søk*ær* mæth fialst*ær*. oc løn the gærni*n*g. warth*ær* han takæn with the g*ær*ni*n*g. hauæ for

---

Gudt were, den kan men nenen Falschener schelden, Sonder. so he weth sinen Koepman, den mach he darümme beklagen, de eme sinen Schaden betalen moth, edder sick mit sinem Eede entfrien. § 4. Vnde dat Falsche blyfft mit guder Lüde Getüchenisz, by deme jdt befunden js, vnde schal henferner nicht mehr vthgegeuen, Sonder tho braken, vorbrendt, edder inth Mehr geworpen werden, dat Nemandt datsuluige hernamals wedder finde.

Cap. LXVI. Vam Morbrandt.

§ 1. Morbrandt js dath, So ein Man by Nacht tyden, edder heimliken, Für settet in eines anderen Mannes Husz: Wert he darmit begrepen, so hefft he vorbraken sinen Halsz, vnde betalet den Schaden, van sinem Gude, vnde .xl. Marck dem Bonden. § 2. Wert he disser Sake tho Dinge angeklaget, der Dädt vörwunnen, vnde mit Rechte geuellet: So betale he den Schaden, vnde rüme suluest dat Landt, beth so lange de Köninck, eme ander Gnade bewisen wil.

Cap. LXVII. Van Straten Röueren, Stygemand.

§ 1. Stygsman wert ein Straten Röuer geheten, Dat js öuerst ein Straten Röuer, de dar schület im Holte, Busch, Heide, edder in dem Velde, vnde vorberget sick, in den Wegen, dat he den Gahnden, Ridende, vnde Varende, Wanderende Man, berouen

gerth sin hals. oc sin houæth lot. with kunung. æn fallær han at loghum. gialdæ æftær skathæn. af hans gosz. oc firtiugh marc bondæ. oc han wæræ sialf i kunungs wald. for thy at frith skal hwær man styrkæ.

CLXXXVII. (3, 68.) Vm hethæ brynd.

Sættær man eld i hethæ oc brænnær manz urctæ fang up. swa sum ær liung. æth torf. æth løpær i skogh. oc brænnær oc spillær skogh. tha gialdæ han æftær skathæn thær ut bar oc i sattæ. tho at han æthlæth ækki at brænnæ utæn hans eghæt æth thet thær skathæ løst war. løpær thæn

---

Lowen, gielde Skaden aff hans Gods, oc fyrretiue Marck Bonden, oc være selff i Kongens vold: Fordi huer Mand er skyldig fred at styrcke.

Cap. LXVIII. Om Hede Brynde.

Setter mand Ild i Hede, oc brender Mands Yrtefang, som er, enten Liung eller Turff, eller om Ild løber i Skow, oc brender oc spilder Skowen, Da gielder hand Skaden, der Ilden vdbar, Endog hand actede ey at brende vden sit egit, eller det der skadeløst vaar. Men løber den Ild i Hus eller By, Da er det lige det samme. End bær Hyrde eller andit Hion, der ey er i Bondens fellig, Ild vd, oc kommer da nogen vaade der aff, Da er Bonden ey skyldig at gielde det. Vil dog nogen Mand hannem det vide, Da vere hand ved Næffn i Kiøn, at hand ey bad eller bød det: Dog er varligere oc bedre, at ingen Mand setter Ild i Hede, vden om alle Eyere vorde der om samsette oc foreente, at brende enten Mose eller Hede, oc gange selff met oc vocte, at ey kommer Ild i anden Mands Marck, dennem til Skade. End om Ild settis i Hede, paa en Bymarck, oc giør

eld oc i h*us*. tha ær thet sa*m*mæ. æn bær hirthæ æth ant hion th*ær* æi ær i bondæns fælægh vtæn hans both eld ut. oc kum*ær* tha nok*ær* (108. Side) wathæ af. tha ær bondæn æi skyldugh thet at gialdæ. willæ mæn ham tho thet witæ. giuæ for næfnd i kyn. at han thet æi bøth. oc æi

---

vnde benemen möge, vnde sick darmit Buschwerdt henin maken, vnde heimlick daruan kamen. § 2. Wert disse vp frischer Dädt begrepen, so hefft he sinen Halß vnde syn Hoffuitlaad an den Köninck vorbraken. § 3. Kan he sick öuerst mit sinem Rechte des nicht entweren, So betalet he van sinem Gude den Schaden, vnde xl. Marck den Bonden, vnde he blyfft in des Köninges Gewalt. § 4. Denne idermanne schal helpen Frede tho sterckende.

Cap. LXVIII. Van Heyde Brande.

§ 1. Settet Iemandt Für, in de Heyde, vnde sticket darmede an eines Mannes Vrtefang, alse Heyde, edder Torff, edder dat Für lepe in dat Holdt, brende edder vorsorede dat Holdt: So schal de jenne, de dat Für in dat Veldt droech, den schaden betalen, effte he schon den willen nicht hedde, andern Lüden Schaden thodonde: Ock nicht, sonder sine egen Heyde affthobernen. § 2. Lepe dat Für ock, in ein Huß edder Dörp, so js idt euen datsuluige Recht. § 3. Dröge nu ein Herde, edder eines Bonden Gesinde, einer (de mit deme Hußwerde nicht in Gemenschop were) dat Für vth, buten syn beuehl, weten vnde willen, vnde kümpt dar Vnwaringes schade van: So js de Hußwerdt den Schaden tho betalende, nicht schüldich. § 4. Wolde öuerst jemandt en darümme beschüldigen, so wehre he sick mit Kiønseede, dat he nicht beualen, edder gebaden hebbe, Für in dat Veldt tho dragen. § 5. Doch js idt sekerer vnde beter, dat nemandt

bath. Tho ær warlær at ængi man sættæ eld i hethæ vtæn of allæ grannæ warthæ samsatæ um at brennæ antigh mosæ æth hethæ oc gangæ sialfuæ allæ mæth. oc wactæ at æi kumær eld i annens manz marc them til skathæ. Æn of eld

---

Skade paa anden Marck, Da skulle de Eyere paa den Marck der Ilden settis først vdi, enten gielde Skaden, eller legge den vd, der Ilden først vdi sette.

Cap. LXIX. Om Troldom.

Om nogen Mand vider anden, at hand haffuer forgiort hannem met Troldom, oc ganger hand ey ved der sictet er, oc den der sicter alligeuel giæder oc tilmoder hannem det paa Haande, Da verie sig den der Sag giffuis met Næffn vdi Kirckesogn, baade for den der sicter, oc saa for Biscopen.

sættæs i hethæ a en by marc oc gør skathæ a annæn by marc. the a then by marc bo thær eld sættæs i fyrst. giald æftær skathen æth læggæ ut then thær eld sattæ i fyrst.

Für in de Heyde sette, Idt sy denne, dat alle Eger fründtlick sick darümme vorgeliken, vnde voreinigen, Mase effte Heyde affthobernende, suluest mit gahn, vnde dar tho sehn, dat dat Für in eines anderen Mannes Velde nenen Schaden doh. § 6. Wert ock Für in de Heyde gesettet, vp de eine Veldtmarcke, vnde dede schaden vp der anderen Veldtmarcke: So schölen de Egere, de dat Für erst angesticket hebben, den Schaden betalen, edder leggen den Man vth, de dat Für erst tho Velde brachte.

Cap. LXIX. Van Töuerye.

§ 1. Tiet, edder beschüldiget, einer den anderen, dat he en betouert, edder wat böses angedän hefft, vnde de beschüldigede secht dar Neen tho, vnde wilt nicht bestän, vnde de Kleger de wil jdt em ock nicht vorlaten: So schal de Beklagede daruör schweren, vnde sick der Ticht frien mit Karcknæffninge, vth dem Carspel, dar he wanet, beide jegen den, de en beklaget, Ock jegen den Bischop.

REGISTRE.

Første Bog.

Dat erste Bock.

Anden Bog.

Dat ander Bock.

Tredie Bog.

Dat Drüdde Bock.

Rettelser.

Side 3, Linie 3, with*ær* logh læs with*ær*logh.
— 5, — 1, rætæ, læs rætæs.
— 8, — 2, sylæ er tilföjet med en yngre Hånd og ikke oprindeligt.
— 14, — 1, aruing*ær* læs aruing.
— 16, Overskriften er at sætte i [ ].
— 16, — 4, efter e tilföjes vel bedst half i [ ].
— 16, — 5, cristendoms læs cristensdoms.
— 22, — 4-5, at - frend*ær* er med nyere Hånd.
— 25, — 5 fra neden, -- vnaffgedelet, som Udgaven 1593 har, er dog ingen Trykfejl egentlig.
— 26, — 5, ælstæ læs ælsti æ.
— 31, — 1, at witnæ thæt læs thæt witnæ.
— 36, — 10, børn eller barn tilföjes i [ ] foran fathærs arf.
— 38, — 6, al bot tilföjes i [ ] efter takæ.
— 39, — 1, o læs of.
— 45, — 6, imellem ær og moth*ær*broth*ær* tilföjes i [ ] fathærbrothær. ær æi han. tha ær.
— 52, — 2, byskop læs byskop.
— 124, — 3, æn-garth sættes i [ ].
— 149, øverst 65-63 læs 63-65.

NB. Den kursive Skrift er allevegne anvendt, hvor Forkortelser ere opløste, for at antyde disse.